

**INCIDENT AT ENDOR:
A STUDY IN GENRES OF INTERPRETATION**

The Academy for Jewish Religion
Senior Project
Deborah K. Slavitt
May, 2002

INCIDENT AT ENDOR
A STUDY IN GENRES OF INTERPRETATION
TABLE OF CONTENTS

PROLEGOMENON

INTRODUCTION

I SAMUEL 28: THE CENTRAL TEXT

A HOMERIC PARALLEL

THE SEPTUAGINT: I KINGS 28

LIBER ANTIQUITATUM BIBLICARUM: PSEUDO-PHILO

ARCHAIOLOGES IOUDAIKON: JOSEPHUS

RETOLD BIBLE AS A GENRE

HOMILY ON I KINGS 28, THE NECROMANCER: ORIGEN

RABBINIC MIDRASH

CONCLUSION

APPENDICES

BIBLIOGRAPHY

INCIDENT AT ENDOR:
A STUDY IN GENRES OF SCRIPTURAL INTERPRETATION
PROLEGOMENON

My original thought for a Senior Project was to look at the works of Origen, the early Church Father, to see if and when he incorporates Jewish midrashic material. I knew a little about Origen, enough to realize that his contact with Amora'im in Eretz Yisrael (late second to early third century C.E.) might have influenced his Scriptural interpretation. I needed to find a work in Greek, because of Origen's unscrupulous translator into Latin, who often inserted his own thoughts into Origen's work. Among the few remaining works of Origen in Greek, I discovered this homily on I Samuel 28, the "Witch of Endor" scene. This project began as a comparison of Origen's reading with the classical rabbinic midrash on the episode. Following Rabbi Zlotowitz' sage advice, I looked into other Second Temple sources commenting on the passage.

What I discovered was that this fascinating and puzzling text had a whole "interpretive life," as Kugel calls it,¹ not only in Jewish interpretation but also, vibrantly, in Christian interpretation. I have selected only certain texts to represent the diversity of genres of interpretation abounding in Second Temple times (including on into the beginning of the rabbinic period). But I realize even as I limit the topic that it defies such limitation. Every turn in the crude logging road I have hewn into this topic reveals more rocks and rills to explore. Here are a few: folk lore and folk religious practice, historiography, rabbinic beliefs about witchcraft and magic (and the beliefs of the rest of the world), literary theory as it applies to midrash, the points of contact between classical Greek literature (both epic and tragedy) and Jewish literature. I have only glanced occasionally in the direction of these tantalizing groves. Limiting the number of texts

¹ In the subtitle to In Potiphar's House.

only helps to a certain extent, because each text is a world unto itself, and to treat each with integrity demands that I treat each on its own, with a consciousness of its unique program.

I keep telling myself, worse things could happen than having too much to learn. The journey through this project has been very much an integrative experience for me. It has allowed me to bring my earlier scholarly life in Classics back into the foreground, and understand it more fully as part of a context and a continuum. It has integrated so many courses I have taken at the Academy, and the teachings of so many beloved teachers. It has reinforced my belief, which is at the core of the Academy's pluralism, that being Jewish has always been about Judaisms, not just one Judaism. It has brought me to know more deeply that a life in texts is the life I desire and am meant to have, not just studying them but conveying my own excitement about them to others. On all those levels, working on this project has been a rich and satisfying process.

This project is a coming together of many paths from my history, but it is also a road-map for directions I hope to take. My high school and college experiences with Greek and Latin classics engaged me profoundly and played a major role in bringing me to this point in my life. I am and have always been a reader, and I have striven to listen to texts, understand them, and understand the process of understanding texts. At Hebrew College and at the Academy, my teachers have fostered the development of my own individual style of scholarship, as well as mastery of text skills. Where will I take all this learning? From here I want to continue looking at Second Temple, rabbinic, and early Christian literature of Biblical interpretation. This project will function as a platform for future study, possibly a doctoral dissertation. Much of the basic research appears in the

attached notes. At every turn of my topic, more roads opened up, and I have tried to indicate after the summary of each topic the directions I would take in further inquiry.

In making the transition from student to master, the psychological journey can be the most difficult. I have traveled that journey since I began studying seriously, and feel that the development of this project proves that maturity I have struggled to attain. I am on the verge of becoming a colleague of my teachers now. I know that the scope of this project is not something that can be closed down now that I have seen the implications of it. I am not presenting a finished work of scholarship. I am presenting my excitement about text, my journey of discovery in this topic, my approach to teaching this material, my assessment of where I stand as I begin what I hope will be a life of scholarship. I have pushed myself hard to understand the demands of my project as it took on a life of its own, and to respect its integrity.

At this point in my process, the most important value is integrating where I have been with where I am going. In this way, my project, incomplete as it may be at one level, has brought me to a new level of integration. When I began it, I had no idea where it would take me. That is always the kind of project I like. Is there another kind worth taking on? I don't think I would have been better off just attempting something smaller, more self-contained, something whose end could be well-visualized from its beginning. Life has never been, at least for me, that sort of endeavor. Certainly my studies toward ordination have been characterized by what happens after that leap of faith, which I could in no way see from the other side of the abyss.

My profound thanks to Dr. Ora Horn-Prouser; to Dr. Livia S. Straus; to Rabbi Robert Fine, my Senior Project advisor; to Susan Berman, for patient rereading and

gentle critique and all that lovely midrash; to Rabbi Zlotowitz, for his advice and direction; to all my professors in Greek and Latin, especially Mr. Wooley, Mr. Coffin, Mr. Dickerson, Mr. Hamilton, and Mrs. Gaisser, all of whom opened my eyes to the delights and profundities of ancient languages and texts; to the Academy for Jewish Religion, for meeting me where I was and taking me so much further down the path to what I might be; and last but not least my loving and beloved family, Evan, Isaac, Hannah, and Tamar, who have given up so much to allow me to do this project, never mind the whole endeavor of becoming a rabbi. You are all my teachers and I am honored to be your student.

INCIDENT AT ENDOR:
A STUDY IN GENRES OF SCRIPTURAL INTERPRETATION
INTRODUCTION

From the moment a story is told it begins to be interpreted. The more problematic the story, the greater the impulse to interpret. As Origen says in the preamble to his homily on I Sam. 28, "Some narratives do not touch us at all; other narratives are necessary to our sense of hope." (2:1; my translation). Comfortable stories don't need a great deal of thought. The Tanakh is full of discomfiting stories. Some of them have accrued quite an impressive coterie of interpretation. I Samuel 28 is such a story, wherein a desperate Saul goes to consult a necromancer so that he can hear once again the guidance of his mentor/torturer the prophet Samuel. I have assembled a collection of texts which interpret the story of Saul and the necromancer.

I use the term "interpret" somewhat loosely to mean "shed light on." The text from the Odyssey, for instance, is not at all, could not possibly be, a text claiming to interpret the Biblical text. But it does indeed shed light on it, giving us a way to picture the events at Endor as the Biblical narrator might have pictured them. Likewise the translation of the Biblical text into Greek makes no claim to be interpretation, and yet every translation involves myriad acts of interpretation which are visible in the final product.

I have tried to go to each of these texts, not disguised and under cover of night, not, like Saul, feeling abandoned and demoralized, but openly and with a whole heart, to ask them some questions. I want to know what was puzzling or disturbing to the authors of these texts or the readers that needed them. I want to know what influenced the choice of interpretive mode, or interpretive genre for each text. I want to see how each text

answers the questions posed and raised by the Biblical text. I want to explore in what direction their answers reshape our understanding of the passage and its context. I want to see to what use the Biblical text is put—political, religious, historiographic, literary, educational—in the “program” (to use Neusner’s term) of the interpretive text. Each text has its own answers to give me on those questions.

Stepping back from the collection of texts, I want to look at the development of the different genres of interpretation represented. How does the course of history affect the evolution of interpretation? Why do certain genres become characteristic of Judaism and certain ones of Christianity? When and how does this happen? What is the significance of those changes? These questions can also be brought forward in time to ourselves. Where do we stand in this interpretive chain? What does our palette of interpretive genres look like? What can we learn from the way other groups read our sacred texts? How can we talk to each other over texts, with the aim of better understanding one another?

There have been a few major influences on my thinking about this topic. James Kugel’s work on midrashic motifs and how they travel (“the interpretive life of Biblical texts,” as he subtitles In Potiphar’s House) offers specific techniques for analyzing the components of interpretive texts. His methods are good for seeing how motifs function differently in different settings. Geza Vermes’ Scripture and Tradition in Judaism: Haggadic Studies is critical as a model for understanding the genre of “rewritten Bible;” in fact, it is Vermes who coined the term. There are many scholars working in the area of how early Christian Biblical interpretation begins to differentiate itself from its Jewish sources and where it goes from there. Michael Fishbane’s work on midrash and

canonization, and on inner-Biblical exegesis, has been an important underpinning to my explorations. Lying behind almost everything is the conviction so oft-stated by Jacob Neusner, that each work of interpretation is not simply a random collection of venerable interpretations, but rather has its own intelligible, planned, original point of view *using* the venerable interpretations in a certain way to achieve its ends.

METHODOLOGY

I selected texts to represent the variety of genres of interpretation available between the immediate post-Biblical period and the period of rabbinic midrash compilation. Another criterion for selection was that the text had to shed light on the episode at I Sam. 28. Most of the texts specifically address the episode; one does not, but as I argue it, is relevant to the *mise en scene* of the episode, and serves another good end, which is to include in my survey a literary genre that is of critical importance to any understanding of the cultures of antiquity, that is, the epic poem. Although this has not been the place to explore this topic fully, I believe that including the Odyssey will illustrate something about literary tendencies in the Christian exegetical sphere, and highlight differences between Greek and Latin literature on the one hand and Jewish literature on the other. I am leaving out some very prominent genres of literature from Second Temple times (e.g. the Book of Jubilees, the Testaments of the Twelve Patriarchs) because these are not literary works made up primarily of interpretation. Perhaps a future study would include these works in some way, as well as the genres of interpretation produced by groups such as the Dead Sea sect.

I present the texts for the most part in chronological order. I do not mean to imply by this order that any text drew from, knew about, or was influenced by the text I present

just before it. I will try to discuss what relationship they might have to one another. Unfortunately, with literature, it isn't as easy as one generation passing on its cultural heritage to the next in a nice neat package. All of what we currently know about the history of antiquity is informed by a growing awareness of the huge diversity of all types of cultural expression. A piece of interpretation is not just a product of its culture, but also a product of its time and of a specific person. I will try to explore all these aspects of the interpretive afterlife of our central text. For a list of the texts examined in this work, see Appendix I.

For each text I will present a brief introduction to and history of the text and its author, if known. For some texts (especially the midrash) it has been helpful to compile an outline of the relevant portion of the text. After the outline I will examine specific ways in which the text interprets the events at Endor. I will refer to the questions of interpretation raised by our initial look at I Sam. 28, and add to the list any questions the new text seems to be answering that escaped our notice. Often I found that the interpretive texts made me aware of questions I had not even thought to ask on my own; that is part of the value of the diversity of these texts. Questions, like the resulting interpretations/answers, come out of a framework of values and beliefs, and in so doing tell us insights about the interpreter.

In examining how these texts differ and compare in their answers to interpretive questions, I am guided by James Kugel's work on how midrashic motifs travel. Much of his work on this is assembled in his book In Potiphar's House. This is the "micro" level of analysis of each text, looking at what motifs it incorporates and chooses not to incorporate. The "macro" level is to look at each genre of interpretive literature and see

if I can discern a particular approach to the sacred text. Under this rubric, I will also ask questions of how the genre works, and what purposes does it serve. In this work I am guided by Kugel again, but more from his section of the book Early Biblical Interpretation (the second section of the book, by Rowan Greer, was helpful to me on Christian exegesis), and also Geza Vermes (especially Scripture and Tradition in Judaism: Haggadic Studies), and also by Michael Fishbane (especially The Exegetical Imagination, although his sensitivity about Jewish exegesis abounds in all his work).

At the end of each text analysis section, I have included a mini-bibliography, to direct the reader to the sources for the text as a whole, in its natural habitat, as it were, and to suggest one or two works with which to start further reading. A full bibliography appears at the end of this work. I have also written a few notes on where I might proceed to expand my study of that text and its implications. For instance, about a century after Origen wrote his homily on the necromancer, Eustachius, another prominent patristic figure, wrote a response and refutation to Origen's homily. The questions and interpretations ramify far and wide in every direction. And so I have tried to provide for myself a road-map of where each text might lead, or at least a path or two to follow. Just as each perek of Gemara ends with the pun "hadran alakh:" "I will return to you/I will glorify you," this is my whispered promise to each text that I will return to it and do it even greater justice.

Every so often I will need to include a chapter that sums up and discusses a certain amount of material, and which does not relate to one specific text. I do this in order to tie together themes that come up in the course of analyzing each individual text.

These chapters are a chance to step back from the collection of texts and see what conclusions or new hypotheses are emerging.

N.B.: For the purposes of turning this work in as a Senior Project, I have had to leave the writing of most of the chapters incomplete. The chapter on Pseudo-Philo's Liber Antiquitatum Biblicarum is complete; the rest are in the form of notes only or are simply marking a place where a chapter will be. The chapter "Conclusions" contains some of my preliminary notions about the significance of what I have been studying. I apologize for the telegraphic state of most of the material herein included, but I trust my discerning readers to see the gist of my study.

TEXTS PAGE BY PAGE

Tanakh: written ca. 5th c. B.C.E., incorporating much older material. Written in Hebrew

CENTRAL TEXT

I Samuel 28

LIST OF QUESTIONS RAISED BY TEXT; CULLED FROM MIDRASH, AS WELL AS CLOSE READING OF TEXT

Samuel is mourned and Saul turns out the ovot and yid'onim: what's the connection?

Sequence of events of Samuel's death, burial, mourning and being sought by Saul? And death of Naval?

Shunem and Gilboa: resumptive repetition of "vayik'b'tzu"

What is a ba'alat ov? A yid'oni?

How do his menservants know where to find such a diviner?

Why does Saul seek out a diviner so soon after banning them?

Eshet-ba'alat-ov is a funny expression, the double-smikhut

Verse 19: does it really mean "you and your sons [will be] with me?"

Why is "vayitchapes" spelled with a samekh at the end?

Saul can't see Samuel, but he bows down. Why can't he see Samuel?

Why doesn't Saul mention consulting the Urim and Thummim to Samuel?

Saul's second prostration: what does it mean?

Why did diviner cry out when she saw Samuel? How did she know from seeing Samuel that Saul was Saul?

What does "elohim" refer to?

Then there are also questions of narrative style: placement of story in context; aim of story; place in whole book of Samuel; how it fits with themes across whole Tanakh.

Look up first cloak narrative from I Sam 15:1-34.

Anchor Bible series, I Sam, by P. Kyle McCarter: he says En-dor is modern Khirbet Etz-Tzaftzaf! Like noises of spirits? Is this a place where there was a sacred grove (etz)? As well as the requisite spring. Etz tzaftzaf means willow—because of rustling of leaves?

Some relevant material from "Odysseus' Scar:" (in Erich Auerbach, *Mimesis*, tr. Willard R. Trask, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1953)

"Time can touch the [Homeric heroes] only outwardly, and even that change is brought to our observation as little as possible; whereas the stern hand of God is ever upon the Old Testament figures; he has not only made them once and for all and chosen them, but he continues to work upon them, bends them and kneads them, and, without destroying them in essence, produces from them forms which their youth gave no grounds for anticipating." (p. 18)

Elements of Endor scene deliberately evoke Saul's youth for comparative purposes: Samuel's mantle, the feast doublet (first prepared by Samuel for newly anointed king,

second prepared by persona non grata for king about to die), Saul's mistakes as a king, etc.

"[Homeric heroes] must have palpable and clearly expressible reasons for their conflicts and enmities, and these work themselves out in free battles; whereas, with the Biblical characters, the perpetually smouldering jealousy and the connection between the domestic and the spiritual, between the paternal blessing and the divine blessing, lead to daily life being permeated with the stuff of conflict, often with poison. The sublime influence of God here reaches so deeply into the everyday that the two realms of the sublime and the everyday are not only actually unseparated but basically inseparable." (p.22)

How little Saul resembles Odysseus, who is never humbled! Whose rivals are all paltry. He's more like Ajax, much more of a figure of Greek tragedy than of epic.

OTHER RELATED TEXTS

Deuteronomy 18:11: Be tamim!; context of someone passing child through fire; uses q-s-m root (cf. I Sam 28, verb = q-s-m b') m'onen, m'nachesh, makhshef, chaver, sha'al ov v'yid'oni, darash el hametim. Also sha'al el

Isaiah

8:19: Context is God hiding face from house of Jacob. Other peoples persuading Israelites to use divination. Technical words: darshu, ha'ovot, yid'onim. Also uses elohav, cf. I Sam 28. Language of noises spirits make: cf. Odyssey passage and BDB on certain words for divination. Verb = darash el (darash b' in I Sam 28)

29:4: You, Jerusalem, will be like a pit; t'tsaf-tsef: from the dirt your voice, from the dust your speech will chirp [sc. like the spirits of the dead].
Look up tsaf-tsaf in concordance

Vayikra :

20:6: Talks about z'nut = seeking advice of "ovot". Those who do will be cut off from the people. It's about holiness.

20:27: tame' and tahor again; distinguish the tame' beasts from the tahor; separate selves from other peoples; be holy!; says whoever has "bahem" ov o yid'oni: does it mean literally "in" them or equivalent to "lahem," as often? If so, can read it as referring to sacrificial pit rather than in-dwelling spirit.

19:31: Context is telling them to be holy, the issue is one of relationship to God; tame' vs. tahor is also an issue. Verb = "tifnu el"

II Kings 21:6: Menasheh ben Hezekiyahu "consigns child to fire" (cf. Deut. 18:11); also associated with 'onen, nichesh, ov and yid'oni, as in Deut. 18:11

II Chron. 33:6: Reprise of Menasheh ben Hezekiyahu (see II Kings 21:6)

I Chron. 10:13: Saul died for asking an ov "lidrosh."

“Ov” in O.T. has various meanings: (per T.D.O.T.): The pit (I Sam 28:7 ff); the spirits of the dead (Isa. 29:4); the necromancer (lev. 19:31; 20:6, 27; Dt. 18:11; I Sam 28:3, 9; II Kings 21:6 = II Chron. 33:6; II K. 23:24; Isa. 8:19)

Texts Page by Page, MT, cont’d.

Remember that this text itself in MT is an interpretation just by virtue of claiming to report history. Narrator is an interpreter (pace Origen). Text also contains interpretations of oracles, signs, portents in Saul’s life (e.g. mantle).

TEXTS PAGE BY PAGE

The Odyssey of Homer, chapter 11: written ca. 8th c. B.C.E., incorporating much older material. Written in Homeric Greek (like Ionic—see R. Fine's comments, e-mail of 3/18.)

Issues:

- Epic style
 - Protagonist
 - Background (Auerbach, Mimesis)
 - Type scene
- Ritual
- Divination, oracles

How does the Odyssey piece fit in? Answers the midrashic question, “what actually happened at Endor, at least in the mind of the narrator?” First off, is this a legitimate question? How do we know the narrator had any method of ghost-consultation in mind? Isn't the Bible against magic?

EXCURSUS ON WORDS FOR DIVINERS IN MT

Many MT texts give us a vocabulary for practitioners of these arts, their tools and methods. Much must be speculative, since exact instructions don't get preserved always. Ba'alat ov: Lots of people derive it from av, father, ancestor. According to this reasoning the ghost consulted is the shade, and it lives in its ba'alah, which is noun in construct with ov very often—note that it's feminine, spirit lives in a woman. The shade would speak from within the woman, hence the LXX term engastrimuthos for the woman, (a masculine noun, though applied to women), meaning stomach-speaker. The Greek word does not need another word for the shade within, as it is implied in engastrimuthos. BDB (p. 15) has for ov: skin-bottle, necromancer. One can see the image of the bottle or wine-skin shaped like a stomach, an empty place which a shade might inhabit; this interpretation might have informed the Greek word. In this image, the ov is the person, the woman. This presents a problem: if ov is the person, what then is ba'alat ov, the most common expression for this type of divination, never mind an eshet ba'alat ov, an expression unique to I Samuel 28? BDB is forced to say that ov must be an abbreviation of ba'alat ov, but this seems weak to me.

Me'onen: from anan meaning cover, as with a cloud; or a phenomenon (poss. From ayin). Might be from other languages where it means nasal twang, crooning, as an oracle might do; or hum of insects, whisper, rustle of leaves which an oracle might interpret. Sometimes associated with eloney x, a grove, as the seat of an oracle. BDB: “dealers in phenomena” (relying on the ayin derivation?)

Nihesh: Vb., only in Pi'el. Practice divination, by means of cup (hydromancy). [Cf. Joseph's special goblet! What word is used there?]. Observe the signs or omens [Cf. Roman and earlier practice of augury, hepatoscopy]. BDB does not relate it to any serpent, but cf. the Greek oracle the Python (sacred to Apollo), who was imaged as having the bottom half of her (most ancient oracle-givers were women) body in the form of a snake. In Greek culture, a clear sign of chthonic connections.

Yid'oni: Enc. Mikra'it s.v.: Oracle bone, a speaking bone. Or, a knowing spirit? Or a knowing person, who knows how to raise the dead to answer questions. Theological

Dictionary of O.T.: A bone through which a spirit might speak. [Cf. reference to oracle bone in Amy Tan's The Bonesetter's Daughter].

Theological Dictionary of the Old Testament, v. 1 s.v. alef-vav-bet (obh). By Harry A. Hoffner. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1974 (Reference section, Hebrew College library)

Sanhedrin 65a-b is also a treasure trove of lore about diviners, oracles, necromancers.

BDB: A familiar spirit.

q-s-m: BDB p. 890: Something to do with drawing lots. [Analogous to Urim and Thummim? Look at earlier example of throwing down lots to choose between Saul and Jonathan earlier in I Sam.]

[THE EXCURSUS CONTINUES WITH DISCUSSION OF MT TEXTS ON WHAT SHOULD BE DONE WITH DIVINERS; DISCUSSION JUST INTERNAL TO MT WITHOUT REFERENCE TO OTHER TEXTS; TALK ABOUT WHERE THESE PASSAGES APPEAR AND APPARENT POLITICAL CONTEXT]

I would answer, yes, the Bible does ban many kinds of magic, but at the same time seems both to know a lot about those kinds of magic and to care about them a great deal. It devotes a lot of attention to these issues, more than one might devote to something one thought to be only a fraud. (Here, citations about belief in efficacy of divination from ancient sources, Talmud, etc.)

We know there were approved methods of divination for Israelites: Urim and Thummim (administered by priests), dream interpretation, and consultation of a prophet.

Conclusion of this excursus: Bible and Jewish literature indeed do know a lot and care a lot about these types of sorcery, and think they are effective. Important to remember they had lots of input from cultures around them, and even from folk religion within Israelite religion.

Going back to I Sam. 28, what is it that the narrator imagined? With all due respect to BDB, I go with another opinion of what an ov is. See Theological Dictionary of the Old Testament (T.D.O.T.) s.v. ov:

p. 130 f.n. 1: "Les noms du 'mundus' en Hittite et en assyrien et la pythonesse [!] d'Endor..." Vulgate translates ba'alat ov as "python" (Isa. 8:19, 29:4; II Kings 21:6, 23:24; Lev. 20:27; Dt. 18:11). Other diviner is "magus" (I Sam. 28:3; Lev. 19:31; 20:6). LXX has engastrimuthos for all citations except Isa. 29:4.

After much discussion of the cognates in other ancient languages, T.D.O.T. says an ov is a loanword meaning an opening, specifically a "mundus," a sacrificial pit. This meaning appears in the Gilgamesh epic. [Cf. first fruits ritual in dedicating Roman city; is this sacrificial pit reflected in Israelite ritual too?]

Then look at *Odyssey* ch. 11.

But wait—is this a legitimate time-frame? Homer (if such an individual existed) is creating (or piecing together) about 8th c. B.C.E., but through evidence of the archaeological record preserves material much older than that. The events of Samuel are ca. 1000 B.C.E. (3/18 e-mail from R. Fine). They are written down ??5th c. B.C.E. The *Aeneid* (1st c. C.E.) preserves a passage very similar to *Od.* 11, but is not a reliable witness because a) late and b) modeled on our *Od.* Passage! So it is not illegitimate to say that the same culture that shaped the *Odyssey* shaped our Samuel narrator's ideas about how necromancy was done. Not that he necessarily used or recommended them! Enough just to know about them.

But wait—is Homer a reliable reporter on necromancy practices of his period? His audience would have kept him honest in this regard, because they would have known well the outlines of the practices. As we know from Eric Auerbach’s “Odysseus’ Scar” (in *Mimesis*), such details are a critical piece of Homeric narrative and literary sensibility: food, armor, people’s genealogies and their clothes, ships and all their fittings—all play a major role in the literary aims of Homeric epic. Sof-sof, Homer would have gotten it mostly right including in the area of necromancy, which was not a fairy-tale but a reality to his audiences.

[Insert here: Why doesn’t Scripture describe such things? “Odysseus’ Scar” on foreground, background, doctrinal and literary issues]

So now we can look at the passage in the Odyssey, chapter 11.

ELEMENTS PARALLEL TO SAMUEL TEXT:

Place of seeker, asker: in Od., this is same as one who calls the spirit. No medium necessary. Kirke is the feminine element represented in I Sam. by the “witch.” Here her role is displaced, but she is the one who tells Odysseus how to do what he needs to do to contact Teiresias (also a prophet!). Kirke is a sort of high priestess.

Women and necromancy: ov is a pit in the earth; the earth is imaged as female many places but also in Bible. For example, when God curses the earth for swallowing (bet-lamed-ayin) the blood of Hevel, it is envisioned as a woman. Just as earth is seen as the source of life and also the destination of life (through burial), so women, another source of life, can be seen as the most in touch with the earth and all it harbors.

Odysseus has to go to a special place to do this, as does Saul. Od. Goes north to land of Cimmerians.

In both stories, a woman is instrumental in directing the ritual.

Association with a spring: Endor, and cf. Aeneas at Avernus. The spring connects to the underworld rivers.

Βόθρον is a pit. Cf. Encyclopedia Miqra’it s.v. “alef-vav-vet”

There is a particular order of offerings: honey-milk, wine, grain, meat. Colors of above are important. In Samuel text, offerings are displaced into meal the “witch” serves to Saul after the ritual is over.

11:43—θεσπεσιη ιαχη “rustling cries” Fitzgerald. Cf. word in Isaiah: m’tsaftsefet.

Teiresias has golden staff, cf. Samuel’s cloak as distinguishing mark

Od. And crew go to a land of night—cf laylah.

Spirits must drink blood to allow them to speak.

IT IS A VISUAL APPARITION. This is clear in the Odyssey text; and understood in the MT, that is, the narrator assumes the actual apparition of a shade, not just a voice from

within a human. That is why I believe this reading of ov rather than those that understand it as a spirit speaking through a ventriloquist (which also means “stomach-speaker!”). There are some local beliefs about exactly how that shade was perceived by the humans, but the MT, like the Odyssey text, believes that the shade of Samuel was called up, and it looked and spoke like Samuel.

Origen: what views were developing in early Church about after life. Why does Origen feel so very strongly about She’ol as place of punishment. It’s not much in Tanakh, does it come from early Christian circles. Concern with punishment right after death: is it modeled on classical notion of what happens in afterlife? As in Dis, Hades, Pluto; find thumbnail description of eschatological views in classical lit. Note even there there are different kinds of people—suicides, lovers, accidental deaths, saints. Hero sagas and contact with underworld (conversation with R. Fine). Does Odysseus otherwise go to underworld? Is he sort of an anti-hero? (Origen, Odyssey)

Go to special place

11 ἔνθα δὲ Κιμμερίων ἀνδρῶν δημός τε πόλις τε,
15 ἧέρι καὶ νηρέῃ κεκαλυμμένοι· οὐδέ ποτ' αὐτοὺς
ἦέλιος φασέθων καταδέσκειται ἀκτίνεσσιν,
οὐδ' ὀπτόε' ἂν στείλῃται πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα,
οὐδ' οἷ' ἂν αἶψ' ἐπὶ γαίαν ἀπ' οὐρανῶθεν προτρεράσσηται,
ἀλλ' ἐπὶ νύξ' ἅλοι τεύαται δειλοῖσι βροτοῖσιν.
20 νῆα μὲν ἔνθ' ἐλθόντες ἐκέλευσεν, ἔκ δὲ τὰ μῆλα
ἐλόμεθ'. αὐτοὶ δ' αὐτε παρὰ ῥέον Ὠκεανοῖο
ῆονεν, ὅθρ' ἐς χάρων ἀρκαίμεθ', ὃν ῥάσας Κίρκη.
ἔνθ' ἱερήα μὲν Περικλίδης Εὐρύλοχος τε
ἔσχον· ἐγὼ δ' ἄρ' ὅθρ' ἐξὺν ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ
25 βόθρον ὄρυξ', ὅσσον τε πυγούσιν ἔνθα καὶ ἔνθα,
ἀμφ' αὐτῇ δὲ χοῆν χερίην πᾶσιν νεκύεσσιν,
πρώτα μελκρήνῃ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι· ἐπὶ δ' ἄλφριτα λευκά πάλινον.
πολλὰ δὲ γονοῦνιην νεκῶν ἀμενηνὰ κάρηνα,
30 ἐλθὼν εἰς Ἰθάκην στείραν βοῦν, ἦτις ἀρίστη,
ῥέξεν ἔν' μεγάροισι, πυρήν τ' ἐμπλησάμεν ἐσθλῶν,
Τειρεσίῃ δ' ἀπένευθεν ὅν' ἱερυσάμεν οἶον
παμμίλαν, ὃς μῆλοισι μεταπρέπει ἡμετέροισιν.
τοὺς δ' ἐπεὶ εὐχλωήρσι λατῆσί τε, ἔθνεα νεκρῶν,
35 ἐλλισάμην, τὰ δὲ μῆλα λαβὼν ἀπεδειροτόμησα
ἐς βόθρον, ὃς δ' αἶμα κελαινεφές· αἱ δ' ἀγέροντο
ψυχαὶ ὑπὲξ Ἰφιδέβους νεκῶν καταεθνήστων
[νύμφαι τ' ἡΐθεοί τε, πολύτλητοί τε γέροντες,
παρθενικά τ' ἄταλά, νεοπενθέα θυμὸν ἔχουσαι,
40 πολλοὶ δ' οὐτάμενοι χαλκήρεσιν ἐγκλήσων,
ἄνδρες ἀρητῆρατοι βεβροτωμένα τένχε' ἔχοντες·
οἱ πολλοὶ περὶ βόθρον ἐροῖτων ἔλλοθεν ἄλλος
ῥεσπεσθή λαγῇ· ἐμὲ δὲ χλωρὸν δέος ἦρει].
οἱ τότε ἔπειθ' ἐσάφεισαν ἐποτρύνας ἐκέλευσα
45 μῆλα, τὰ δὲ κατέειπ' ἐσφραγμένα νηλεὲς χαλκῷ,
δελαντας κατακῆται, ἐπιεύσασθαι δὲ θεοῖσιν,
ἱερθίμῳ τ' Ἀΐδῃ καὶ ἑταιρῇ Περσεφονείῃ·
αὐτὸς δὲ Ξίφος ὃς ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ
ἦμην, οὐδ' εἶων νεκῶν ἀμενηνὰ κάρηνα

cf. 11.152-153

cf. 11.152-153

11

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

50

51

55

60

65

70

75

80

85

- 11 τὴν ζῶν' κατέλειπον ἰὼν εἰς Ἴλιον ἱρήν.
τὴν μὲν ἐγὼ δάκρυσα ἰδὼν ἐλέησά τε θυμῷ.
ἀλλ' οὐδ' ὧς εἶων προτέρην, πυκινὸν περ ἄρξυν,
αἵματος ἄσσον ἵμεν πρὶν Τειρεσίαιο πυθέσθαι.
90 Ἥλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Θηβαίου Τειρεσίαο,
χρῦσον σῆπτρον ἔχων, ἐμὲ δ' ἔγνω καὶ προσέειπεν·
»[διονεγὲς Λαερτιάδῃ, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ,
πῖπ' αὐτ', ὦ δύστηνε, λαπὼν φάος ἡέλιου
ἥλυθες, ὅρρα ἔδη νέκυας καὶ ἀτερπέα χῶρον;
95 ἄλλ' ἀποχάξεο βλάβου, ἄπισχε δὲ φράσγων ὀξύ,
αἵματος ὄφρα πίω καὶ τοι νημερτέα εἶπω.
»Ὡς φάτ', ἐγὼ δ' ἀνακασσάμενος ἔκρος ἀργυρόηλον
κουλεῖ' ἐγκατέτιξ'. ὁ δ' ἐπεὶ πῖεν αἷμα κελαινόν,
καὶ τότε δὴ μὲ ἐπέεσαι προσηύδα μάντις ἀνύμων·
100 »νόστον δίζηται μεληδέα, φαιδιμ' Ὀδυσσεῦ.
τὸν δὲ τοι ἀγαλὲον θήσει θεός· οὐ γὰρ διῶ
λήσειν ἐνοσλγαιον, ὅ τοι κότον ἐν-θετο θυμῷ,
χωόμενος, ὅτι οἱ νῖον φίλον ἐξαλάσας.
ἀλλ' ἔτι μὲν κε καὶ ὧς κακὰ περ πάσχοντες ἕκοισθε,
105 αἶ' κ' ἐθέλῃς σὸν θυμὸν ἐρυκατέειν καὶ ἐταίρων,
ὁππότε κε πρῶτον πελάσῃς· εὐεργέα νῆα
Θρινακίῃ νῆσῳ, προφρονῶν ἰοειδέα πότον,
βοσκομένης δ' εὐρητες βόας καὶ ἵπρια μῆλα
»Ἥελου, ὧς πάντ' ἐροῦσθ' καὶ πάντ' ἐπακούει.
110 τὰς εἰ μὲν κ' ἀσυνέας ἔαρς νόστον τε μέδῃαι,
καὶ κεν ἔξ' εἰς Ἰθάκην κακὰ περ πάσχοντες ἕκοισθε·
εἰ δέ κε σίνῃαι, τότε τοι τεκμαιρομ' ὄλεθρον
νῆϊ τε καὶ ἐτάροις· αὐτὸς δ' εἴ πέρ κεν ἀλυξίς,
ὁπὲ κακῶς νείαι, ὀλέσας ἅπτο πάντας ἐταίρους,
115 νῆος ἐπ' ἀλλοτρίῃς· δήεις δ' ἐν πῆματι οἶκῳ,
ἄνδρες ὑπερφιάλους, οἳ τοι βίον καταδούσαν
μνῶμενοι ἀντιθάτην ἄλοχον καὶ ἔδνα διδόντες.
ἀλλ' ἤτοι κελίων γε βίας ἀποτίσσει ἐλθῶν·
αὐτὰρ ἐπὶν μνηστῆρας ἐν μεγάροισι τεοίσιν
120 κτελεῖς ἢ δόλορ ἢ ἀμφοδὸν ὀξείῃ χαλκῷ,
ἐρχέσθαι δὴ ἔπειτα, λαβὼν εὐήρες ἐρετμόν,

- εἰς ὃ κε τοὺς ἀρίστηται, οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν
ἀνέρες, οὐδέ γ' ἄλῃσι μειγμένον εἶδαρ ἔδουσιν·
οὐδ' ἄρα τοί γ' ἴσασι νέας φρονικοπαρήους,
οὐδ' εὐήρε' ἐρετμὰ, τάτε περὰ νηυσὶ πέλονται.
125 σῆμα δέ τοι ἐρέω μάλ' ἀριφραδές, οὐδέ σε λήσει.
ὁππότε κεν δὴ τοι ξυμβλήμενος ἄλλος δότις
φρήν ἀθηρηλογὸν ἔχων ἀνὰ φραιδίμῳ ὤμῳ,
καὶ τότε δὴ γὰρ πῆξας εὐήρες ἐρετμόν,
δέξας ἱερὰ καλὰ Ποσειδάωνι ἀνακτι,
130 ἄρνεϊὸν ταῦρόν τε συνὼν ε' ἐπιβήτορα κάπρον,
οἴκαδ' ἀποστέλχεν, ἔρδειν γ' ἱερὰς ἐκατόμβας
ἀθανάτοισι θεοῖσι, τοὶ σφρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
πᾶσι μάλ' ἐξείης. θάνατος δέ τοι ἐξ ἁλὸς αὐτῷ
ἀβληγρὸς μάλα τοῖος ἐλεύσεται, ὅς κέ σε πέρην
γῆρας ὑπο λιπαρῷ ἀρήμενον· ἀμφὶ δὲ λαοὶ
ὀλβιοὶ ἔσσονται. τὰ δὲ τοι νημερτέα εἶρω.
»Ὡς ἔφατ'· αὐτὰρ ἐγὼ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον·
135 »Τειρεσίη, τὰ μὲν ἄρ' πον ἐπέκλωσσαν θεοὶ αὐτοί·
ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον·
μητρὸς τῆνδ' ὄροα ψυχὴν κατατεθνηυῖης.
ἣ δ' ἀλέουσ' ἦσται σχεδὸν αἵματος, οὐδ' ἐὼν νῖον
ἔτλη ἐσάντα ἰδεῖν οὐδὲ προσιμυθήσασθαι.
εἰπέ, ἄναξ, πῶς κέν με ἀναγνῶνι τὸν ἔοντα;
140 »Ὡς ἐφράμην, ὁ δὲ μὲ αὐτίκ' ἀμειβόμενος προσέειπεν·
»ῥῆϊδιὸν τοι ἔπος ἐρέω καὶ ἐνὶ φρεσὶ θῆσω·
ὄντινα μὲν κεν ἔγες νεκρῶν κατατεθνηῶτων
αἵματος ἄσσον ἵμεν, ὁ δὲ τοι νημερτὲς ἐνύμει·
ἦ δέ κ' ἐπιφρονέεις, ὁ δὲ τοι πάλιν εἰσιν ὀπίσσω.
145 »Ὡς φραμένη ψυχὴ μὲν ἔβη δόμον ἕϊδος εἴσω
Τειρεσίαο ἄνακτος, ἐπεὶ κατὰ θέσφατ' ἔλθεν·
αὐτὰρ ἐγὼν αὐτοῦ μένον ἔμπεδον, ὅρῳ' ἐπὶ μήτηρ
ἥλυθε καὶ πῖεν αἷμα κελαινεφές. αὐτίκα δ' ἔγνω,
καὶ μὲ δλοσυρομένη ἔπειτα πτερόεντα προσσηύδα·
150 »τέκνον ἐμὸν, πῶς ἥλθες ὑπὸ ζόφῳ ἠερόεντα
ζῶς ἐών; χαλεπὸν δὲ τάδε ζωοῖσιν ὀρέσθαι.
[μέσση γὰρ μεγάλοι ποταμοὶ καὶ δεινὰ δέεθρα,

- 11 Ὀκεανὸς μὲν περὶτα, τὸν οὐ πως ἔστι περῆσαι
 πεζὸν ἔοντ', ἣν μὴ τις ἔχῃ εὐεργέα νῆα.]
 160 ἣ νῦν δὴ Τροίην ἐλὼμενος ἐνθάδ' ἱκάνεις
 νῆ' τε καὶ ἐτάροισι πολλὸν χρόνον; οὐδέ πω ἦλθες
 εἰς Ἰθάκην, οὐδ' εἶδες ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκα;
 "Ὡς ἔφατ', αὐτὰρ ἐγὼ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον·
 „μήτερ ξυμῇ, χρεὼ μὲ κατήγαγεν εἰς Ἰθάκην
 165 ψυχῇ χρησόμενον Θηβαίου Τειρεσίαιον·
 οὐ γὰρ πω σχεδὸν ἦλθον Ἀχαιῖδος, οὐδέ πω ἀμῆς
 γῆς ἐπέρην, ἀλλ' αἶεν ἔχων ἀλάλημαι δῖζόν,
 ἔξ οὗ τὰ πρόωτά σ' ἐτόμην Ἀγαμέμνονι δῖῳ
 "Ἴλιον εἰς εὐπωλον, ἔνα Τρώεσσι μαχόμεν·
 170 ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀποκέως κατάλεξον·
 τίς νῦ σε κῆρ ἐδάμασσε παρηλεγέος θανάτῳ;
 ἣ δολιγὴ νοῦτος, ἣ ἄλγεμὺς λοχάειρα
 οἷς ἀγανοῖς βελέσσιν ἐποικισμένη κατέπερνε;
 εἰπὲ δέ μοι πατὴρς τε καὶ υἱός, ὃν κατέλεπον,
 175 ἣ ἔτι πάρ κείνοισιν ἔμῳν γέρας, ἥ τις ἦδη
 ἀνδρῶν ἄλλος ἔχει, ἔμῃ δ' οὐκέτι γασὶ νέσθαι.
 εἰπὲ δέ μοι μνηστῆς ἄλόχου βουλὴν τε νόον τε,
 ἥ μένει παρὰ παιδὶ καὶ ἔμπεδα πάντα φυλάσσει,
 ἣ ἦδη μιν ἔγρημεν Ἀχαιῶν ὅστις ἄριστος."
 180 "Ὡς ἔραμην, ἣ δ' αὐτίκ' ἀμείβετο πότνια μήτηρ·
 „καὶ λίην κελὴ γέ μιν πεκληρότι θυμῷ
 σοῖσιν ἐνὶ μεγάροισιν· διῆυρα δέ σι αἰεὶ
 φθίνουσιν νύκτες τε καὶ ἡμέτετα δακρυχέουσι.
 σὸν δ' οὐ πῶ τις ἔχει καλὸν γέρας, ἀλλὰ ἔκκληρος
 185 Τηλέμαχος τεμνεία νέμεται καὶ δαίτας εἰσας
 δαίνονται, ἅς ἐπέοικε δικασπόλον ἀνδρ' ἀλεγύνειν·
 πάντες γὰρ καλέουσι· πατήρ δέ σός αὐτόθι μένει
 ἀγρῷ, οὐδὲ πόλινδε κατέρχεται. οὐδέ σι εὖναι
 δέμνια καὶ χλαῖναι καὶ ῥήγεα σιγαλόεντα,
 190 ἀλλ' ὅ γε χεῖμα μὲν εὐδαί, ὅθι δμῶες, ἐνὶ οἴκῳ,
 ἐν κόνι ἄγγι πυρός, κακὰ δὲ χρὸς εἴματα εἶται·
 αὐτὰρ ἐπὶν ἔλθῃσι θείος τευθαυιδῆς δ' ἀπώρη,
 πάντῃ σὶ κατὰ γονὸν ἀλωῆς οἰονπέδαο

- φύλλων κεκλιμένων χθαμαλάι βεβλήσεται εὐναί.
 11 ἔνθ' ὅ γε κατ' ἀχέων, μέγα δὲ θρῆσσι πένης ἀέξει
 σὸν νόστον ποθέων· χαλεπὸν δ' ἐπὶ γῆρας ἱκάνει.
 οὕτω γὰρ καὶ ἔγων δλόμην καὶ πόστιον ἐπέστον·
 οὐτ' ἐμεγ' ἐν μεγάροισιν εὐστοκοπος ἰοχάειρα
 οἷς ἀγανοῖς βελέσσιν ἐποικισμένη κατέπερνε,
 195 οὕτε τις οὐν μοι νοῦτος ἐπῆλυθεν, ἥτε μάλιστα
 τηκεδόνι στυγερῇ μελέων ἐξείλετο θυμὸν.
 ἀλλὰ με σὺς τε πόθος σά τε μήδεα, φραϊδὴν Ὀδυσσεύ,
 σὴ ε' ἀγανοφροσύνη μεληιδέα θυμὸν ἀπήγα.
 "Ὡς ἔφατ'· αὐτὰρ ἐγὼν ἔθελον θρῆσι μεμηρηγέας
 200 μητρός ἐμῆς ψυχὴν ἔλαιν κατατεθνηυῆς.
 τρῖς μὲν ἐφωρμήθην, ἔλαιν τέ με θυμὸς ἀνώγει,
 τρῖς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἵκελον ἣ καὶ ὄνειρ
 ἔπεισ'. ἐμοὶ δ' ἄχος δὲν γενέσκειτο κηρόθι μάλλον,
 205 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδων·
 „μήτερ ξυμῇ, τί νῦ μ' οὐ μῖνεις ἔλαιν μεμιαῖτα,
 ὄφρα καὶ εἰν Ἰθάκῃ φέλας περὶ χεῖρε βαλόντες
 ἀμροτέρω κρυερόιο τεταρπόμεσθα γόοιο;
 ἣ τί μοι εἰδῶλον τόδ' ἀγαυὴ Περεσφόρεια
 210 ὠτρυν', ὅρῳ ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στεναχίζω;
 "Ὡς ἔραμην, ἣ δ' αὐτίκ' ἀμείβετο πότνια μήτηρ·
 „ὦ μοι, τέκνον ἐμόν, περὶ πάντων κάμμορε φρεσῶν,
 οὐ τί σε Περεσφόρεια, Διὸς θυγάτηρ, ἀπαρίσκει,
 215 ἀλλ' αὕτη δίκη ἐστὶ βροτῶν, ὅτε κέν τε θάνωσιν·
 οὐ γὰρ ἔτι σάφας τε καὶ δατέα ἴδες ἔχουσιν,
 ἀλλὰ τὰ μὲν τε πυρὸς κρατερὸν μένος αἰθόμενιο
 δαμνῆ, ἐπεὶ κε πρῶτα λίπῃ λευκὸ δατέα θυμὸς,
 ψυχὴ δ' ἥντ' ὄνειρος ἀποπταμένη πεσπύτῃται.
 ἀλλὰ φρόσδε τάχιστα λιλαίεο· ταῦτα δὲ πάντα
 ἴσθ', ἔνα καὶ μεσέπιοθε τεῇ εἰρησθεα γυναικί.
 220 Νῦν μὲν ὥς ἐπέσσαν ἀμειβόμεθ', αἱ δὲ γυναῖκες
 ἤλυθον — ὠτρυνεν γὰρ ἀγαυὴ Περεσφόρεια —,
 ὅσσαι ἀριστῶν ἔλοχοι ἔσαν ἠδὲ θύγατρες.
 αἱ δ' ἀμφοῖ αἶμα κελαινὸν ἀολλέες ἠρεθέοντο,
 αὐτὰρ ἐγὼ βούλευον, ὅπως ἐρέοιμι ἐκάστην.

and took the goddess' knees in supplication,
urging, as she bent to hear:

now you must keep your promise; it is time.
Help me make sail for home. Day after day
my longing quickens, and my company
give me no peace, but wear my heart away
pleading when you are not at hand to hear.'

The loveliest of goddesses replied:

'Son of Laërtés and the gods of old,
Odysseus, master mariner and soldier,
you shall not stay here longer against your will;
but home you may not go
unless you take a strange way round and come
to the cold homes of Death and pale Perséphoné.
You shall hear prophecy from the rapt shade
of blind Teirésias of Thebes, forever
charged with reason even among the dead;
to him alone, of all the fitting ghosts,
Perséphoné has given a mind undarkened.'

At this I felt a weight like stone within me,
and, moaning, pressed my length against the bed,
with no desire to see the daylight more.
But when I had wept and tossed and had my fill
of this despair, at last I answered her:

'Kirké, who pilots me upon this journey?
No man has ever sailed to the land of Death.'

That loveliest of goddesses replied:

'Son of Laërtés and the gods of old,
Odysseus, master of land ways and sea ways,
feel no dismay because you lack a pilot;
only set up your mast and haul your canvas
to the fresh blowing North; sit down and steer,
and hold that wind, even to the bourne of Ocean,

Perséphoné's deserted strand and grove,
dusky with poplars and the drooping willow.
Run through the tide-rip, bring your ship to shore,
land there, and find the crumpling homes of Death.
Here, toward the Sorrowing Water, run the streams
of Walling, out of Styx, and quenchless Burning—
torrents that join in thunder at the Rock.
Here then, great soldier, setting foot obey me:
dig a well shaft a forearm square; pour out
libations round it to the unnumbered dead:
sweet milk and honey, then sweet wine, and last
clear water, scattering handfulls of white barley.
Pray now, with all your heart, to the faint dead;
swear you will sacrifice your finest heifer,
at home in Ithaka, and burn for them
her tenderest parts in sacrifice; and vow
to the lord Teirésias, apart from all,
a black lamb, handsomest of all your flock—
thus to appease the nations of the dead.
Then slash a black ewe's throat, and a black ram,
facing the gloom of Erebos; but turn
your head away toward Ocean. You shall see, now
souls of the buried dead in shadowy hosts,
and now you must call out to your companions
to flay those sheep the bronze knife has cut down,
for offerings, burnt flesh to those below,
to sovereign Death and pale Perséphoné.
Meanwhile draw sword from hip, crouch down, ward off
the surging phantoms from the bloody pit
until you know the presence of Teirésias.
He will come soon, great captain; be it he
who gives you course and distance for your sailing
homeward across the cold fish-breeding sea.'

As the goddess ended, Dawn came stitched in gold.
Now Kirké dressed me in my shirt and cloak,
put on a gown of subtle tissue, silvery,
then wound a golden belt about her waist
and veiled her head in linen,
while I went through the hall to rouse my crew.

Book Eleven

A GATHERING OF SHADES

LINES 1-23

We bore down on the ship at the sea's edge
and launched her on the salt immortal sea,
stepping our mast and spar in the black ship;
embarked the ram and ewe and went aboard
in tears, with bitter and sore dread upon us.
But now a breeze came up for us astern—
a canvas-bellied landbreeze; hale shipmate
sent by the singing nymph with sun-bright hair;
so we made fast the braces, took our thwarts,
and let the wind and steersman work the ship
with full sail spread all day above our coursing,
till the sun dipped, and all the ways grew dark
upon the fathomless unresting sea.

By night 13

our ship ran onward toward the Ocean's bourne,
the realm and region of the Men of Winter,
hidden in mist and cloud. Never the flaming
eye of Hélios lights on those men
at morning, when he climbs the sky of stars,
nor in descending earthward out of heaven;
ruinous night being rove over those wretches.
We made the land, put ram and ewe ashore,
and took our way along the Ocean stream
to find the place foretold for us by Kinké.
There Perimédés and Eurylokhos

pinioned the sacred beasts. With my drawn blade
 I spaded up the votive pit, and poured
 libations round it to the unnumbered dead:
 sweet milk and honey, then sweet wine, and last
 clear water; and I scattered barley down.
 Then I addressed the blurred and breathless dead,
 vowing to slaughter my best heifer for them
 before she calved, at home in Ithaka,
 and burn the choice bits on the altar fire;
 as for Teirésias, I swore to sacrifice
 a black lamb, handsomest of all our flock.
 Thus to assuage the nations of the dead
 I pledged these rites, then slashed the lamb and ewe,
 letting their black blood stream into the wellpit.
 Now the souls gathered, stirring out of Erebos,
 brides and young men, and men grown old in pain,
 and tender girls whose hearts were new to grief;
 many were there, too, torn by brazen lanceheads,
 battle-slain, bearing still their bloody gear.
 From every side they came and sought the pit
 with rustling cries; and I grew sick with fear.
 But presently I gave command to my officers
 to flay those sheep the bronze cut down, and make
 burnt offerings of flesh to the gods below—
 to sovereign Death, to pale Perséphoné.
 Meanwhile I crouched with my drawn sword to keep
 the surging phantoms from the bloody pit
 till I should know the presence of Teirésias.

One shade came first—Elpénor, of our company,
 who lay unburied still on the wide earth
 as we had left him—dead in Kirké's hall,
 untouched, unmourned, when other cares compelled us.
 Now when I saw him there I wept for pity
 and called out to him:

'How is this, Elpénor,
 how could you journey to the western gloom
 swifter afoot than I in the black lugger?'

He sighed, and answered:

'Son of great Laërtés,
 Odysseus, master mariner and soldier,
 bad luck shadowed me, and no kindly power;
 ignoble death I drank with so much wine.
 I slept on Kirké's roof, then could not see
 the long steep backward ladder, coming down,
 and fell that height. My neck bone, buckled under,
 snapped, and my spirit found this well of dark.
 Now hear the grace I pray for, in the name
 of those back in the world, not here—your wife
 and father, he who gave you bread in childhood,
 and your own child, your only son, Telémakhos,
 long ago left at home.

When you make sail
 and put these lodgings of dim Death behind,
 you will moor ship, I know, upon Aiaia Island;
 there, O my lord, remember me, I pray,
 do not abandon me unwept, unburied,
 to tempt the gods' wrath, while you sail for home;
 but fire my corpse, and all the gear I had,
 and build a cairn for me above the breakers—
 an unknown sailor's mark for men to come.
 Heap up the mound there, and implant upon it
 the oar I pulled in life with my companions.'

He ceased, and I replied:

'Unhappy spirit,
 I promise you the barrow and the burial.'

So we conversed, and grimly, at a distance,
 with my long sword between, guarding the blood,
 while the faint image of the lad spoke on.
 Now came the soul of Antikleia, dead,
 my mother, daughter of Autólykos,
 dead now, though living still when I took ship
 for holy Troy. Seeing this ghost I grieved,
 but held her off, through pang on pang of tears,

till I should know the presence of Teirésias.

Soon from the dark that prince of Thebes came forward bearing a golden staff; and he addressed me:

'Son of Laërtes and the gods of old,
Odysseus, master of land ways and sea ways,
why leave the blazing sun, O man of woe,
to see the cold dead and the joyless region?
Stand clear, put up your sword;
let me but taste of blood, I shall speak true.'

At this I stepped aside, and in the scabbard
let my long sword ring home to the pommel silver,
as he bent down to the sombre blood. Then spoke
the prince of those with gift of speech:

a fair wind and the honey lights of home
are all you seek. But anguish lies ahead;
the god who thunders on the land prepares it,
not to be shaken from your track, implacable,
in rancor for the son whose eye you blinded.
One narrow strait may take you through his blows:
denial of yourself, restraint of shipmates.
When you make landfall on Thrinakia first
and quit the violet sea, dark on the land
you'll find the grazing herds of Hēlios
by whom all things are seen, all speech is known.
Avoid those kine, hold fast to your intent,
and hard seafaring brings you all to Ithaka.
But if you raid the beeves, I see destruction
for ship and crew. Though you survive alone,
bereft of all companions, lost for years,
under strange sail shall you come home, to find
your own house filled with trouble: insolent men
eating your livestock as they court your lady.
Aye, you shall make those men atone in blood!
But after you have dealt out death—in open
combat or by stealth—to all the suitors,
go overland on foot, and take an oar,
until one day you come where men have lived

'Great captain,

with meat unsalted, never known the sea,
nor seen seagoing ships, with crimson bows
and oars that fledge light hulls for dipping flight.
The spot will soon be plain to you, and I
can tell you how: some passerby will say,
"What winnowing fan is that upon your shoulder?"
Halt, and implant your smooth oar in the turf
and make fair sacrifice to Lord Poseidon:
a ram, a bull, a great buck boar; turn back,
and carry out pure hekatombs at home
to all wide heaven's lords, the undying gods,
to each in order. Then a seaborne death
soft as this hand of mist will come upon you
when you are wearied out with rich old age,
your country folk in blessed peace around you.
And all this shall be just as I foretell.'

When he had done, I said at once,

'Teirésias,

my life runs on then as the gods have spun it.
But come, now, tell me this; make this thing clear:
I see my mother's ghost among the dead
sitting in silence near the blood. Not once
has she glanced this way toward her son, nor spoken.
Tell me, my lord,
may she in some way come to know my presence?'
To this he answered:

'I shall make it clear
in a few words and simply. Any dead man
whom you allow to enter where the blood is
will speak to you, and speak the truth; but those
deprived will grow remote again and fade.'

When he had prophesied, Teirésias' shade
retired lordly to the halls of Death;
but I stood fast until my mother stirred,

moving to sip the black blood; then she knew me
and called out sorrowfully to me:

how could you cross alive into this gloom
at the world's end?—No sight for living eyes;
great currents run between, desolate waters,
the Ocean first, where no man goes a journey
without ship's timber under him.

is it from Troy, still wandering, after years,
that you come here with ship and company?
Have you not gone at all to Ithaka?
Have you not seen your lady in your hall?

She put these questions, and I answered her:

'Mother, I came here, driven to the land of death
in want of prophecy from Teirésias' shade;
nor have I yet coasted Akhaia's hills
nor touched my own land, but have had hard roving
since first I joined Lord Agamémnon's host
by sea for Ilion, the wild horse country,
to fight the men of Troy.

But come now, tell me this, and tell me clearly,
what was the bane that pinned you down in Death?
Some ravaging long illness, or mild arrows
a-flying down one day from Artemis?

Tell me of Father, tell me of the son
I left behind me; have they still my place,
my honors, or have other men assumed them?
Do they not say that I shall come no more?
And tell me of my wife: how runs her thought,
still with her child, still keeping our domains,
or bride again to the best of the Akhaians?

To this my noble mother quickly answered:

'Still with her child indeed she is, poor heart,
still in your palace hall. Forlorn her nights

and days go by, her life used up in weeping.
But no man takes your honored place. Telémakhos
has care of all your garden plots and fields,
and holds the public honor of a magistrate,
feasting and being feasted. But your father
is country bound and comes to town no more.
He owns no bedding, rugs, or fleecy mantles,
but lies down, winter nights, among the slaves,
rolled in old cloaks for cover, near the embers.
Or when the heat comes at the end of summer,
the fallen leaves, all round his vineyard plot,
heaped into windrows, make his lowly bed.
He lies now even so, with aching heart,
and longs for your return, while age comes on him.
So I, too, pined away, so doom befell me,
not that the keen-eyed huntress with her shafts
had marked me down and shot to kill me; not
that illness overtook me—no true illness
wasting the body to undo the spirit;
only my loneliness for you, Odysseus,
for your kind heart and counsel, gentle Odysseus,
took my own life away.'

I bit my lip,

rising perplexed, with longing to embrace her,
and tried three times, putting my arms around her,
but she went sifting through my hands, impalpable
as shadows are, and wavering like a dream.
Now this embittered all the pain I bore,
and I cried in the darkness:

'O my mother,

will you not stay, be still, here in my arms,
may we not, in this place of Death, as well,
hold one another, touch with love, and taste
salt tears' relief, the twinge of weeping tears?
Or is this all hallucination, sent
against me by the iron queen, Perséphoné,
to make me groan again?

TEXTS PAGE BY PAGE

Septuagint (LXX): 3rd c. B.C.E. Written in Greek. Translation of some original text of the Tanakh (possibly not same as original used to produce MT?). Done in Alexandria for Jews by Jews. See Letter of Aristeas as legend of LXX origin. Mention Origen's work trying to coordinate Hebrew text with Greek text and Targumim. Mention his textual adjustments so that we don't really know what the text of the LXX was. He also apparently adjusted the Hebrew text. See Anchor Bible Dictionary, v. 5, LXX as a translation (article is by Melvin K.H. Peters, s.v. "Septuaginta.")

Anchor Bible, p. 1100: "In point of fact, as any one who has worked with LXX mss will attest, and as Lagarde himself pointed out long ago, all extant LXX mss (including the great uncials) are corrupt, in view of the complicated history of LXX. (Equally corrupt, for that matter, is the so-called MT.)"

Anchor Bible Dictionary: "1-2 Samuel: The Greek text is longer in general than the Hebrew, often providing smoother reading. There are also elements in the Hebrew that are not in the Greek. One of the more notable details is the portrayal of David in relation to the Goliath story (1 Samuel 17-18). The Greek text is shorter by 50 verses than the Hebrew." P. 1101

Anchor: Translation quality varies on a continuum from "wooden/mechanic/literalistic on the one extreme and free paraphrase on the other." Pentateuch right in middle. "On the wooden end is the translation of Ecclesiastes, on the other end is Proverbs and Job." P. 1101.

Page 1102: "The most important reason for studying the LXX then is to read and understand the thought of Jews in the pre-Christian centuries....Septuagint studies are thus important for textual, canonical, and exegetical purposes."

"Before and after the adoption of the LXX by Christians—most of whom were former Jews—it was an important document in Hellenistic circles. Early Jewish writers in Greek, such as Philo (ca. 30 CE), Paul (ca. 50 CE), and Josephus (ca. 80 CE) allegorized, expanded, and quoted it extensively. The sermons and commentaries of Greek and Latin Church Fathers show evidence that they were using a Greek and not a Hebrew Bible...."

"A third reason the LXX is important is that it explains the way the Hebrew Bible was understood and interpreted in antiquity. To the degree that every translation is a commentary, the LXX, as the first translation of the Hebrew Bible, provides insight into the art of translation of a sacred text and the subtle (and at times blatant) ways in which it was re-interpreted in the process."

Also reminder of huge complexity of establishing text or interpretive doctrines, never mind individual interpretations...no easy answers! (paraphrase of Anchor)

On Targumim: Jonathan has Samuel.

Translation as interpretation. Examine text closely for this.

I Samuel 28

Issues:

Samuel's mantle: kai houtos diploida anabeblemenos. But Saul wears himation. Does this translation shed any light on the mantle question? Explore use of word himation and diploida. Same as in other episodes where mantle important? Hannah's garment, garment Saul tore, garment David tore/cut. Words for priestly garment?

Zakef or zaken? Andra orthion anabainonta ek tes ges. The word orthion might look like an interpolation/interpretation; actually reflects a different text reading zakef.

Acts one does in this type of analysis primarily philological. What does choice of word say about concept behind translation, the interpretation of the text being translated? How is the word used elsewhere in the translation? This last is key to understanding semantic range of word in target language, appropriateness to tone of translated passage. Generally seems to be a pretty faithful translation of whatever text translator had before him; but that was not identical with MT. Vorlage.

Words for divination: engastrimythos = ba'alat ov? Gnostas = yid'oni?
Neighbor or enemy? Meta tou plesion sou: Other LXX mss have antidzeilos sou

Today's writing ass't.: LXX, introduction, paragraph re LXX, how it was produced (where, when); character of translation; comparison with Targumim. Find out a little bit more about Targumim. Letter of Aristeas. How translation might be considered a genre of midrash. Targumim are occasionally very midrashic on things. Compare a Targum on Samuel 28 with LXX. But central question is how does translation do on answering the questions we had about MT? Any insight on text before them.
Trick: how to present zakef/zaken idea until it's time to present midrash about upright shades. Maybe will need to draw midrash in early.

Conclusions: what parts were interpretation? What questions got answered? Any new ones raised?

Deuteronomy 18:11

Issues:

Isaiah 8:19, 29:4

Issues:

Vayikra 20:27, 20:6, 19:31

Issues:

II Kings 21:6

II Chron. 33:6

I Chron. 10:13

PSEUDO-PHILO
LIBER ANTIQUITATUM BIBLICARUM, CHAPTER 64

Pseudo-Philo is the name given by scholars to the unknown author of a work called in Latin “*Liber Antiquitatum Biblicarum*,” the “Book of Biblical Antiquities.” I will designate this work simply as LAB hereafter. This unknown author never claimed that his work was the work of the great Alexandrian scholar Philo Judaeus; his work was packaged by others (probably medieval Christian scholars) along with the works of Philo by a somewhat tortured logic: Josephus had written something called “Antiquities of the Jews,” a retelling of the Bible covering the same material as LAB, so this work could not be attributed to Josephus despite its similarities. However the other great Jewish author of antiquity, like Josephus well-known to Christian scholars of the middle ages, Philo, could have written something like this work. There was no section of Philo’s work that resembled LAB, so it was published along with Philo’s works.¹ There is a question as to whether Pseudo-Philo is known to the early Church Fathers such as Origen.² These Church Fathers definitely knew Philo backwards and forwards—he was their major source on allegorical interpretation of Scripture—so if they are not familiar with LAB then it probably was not yet included in the works of Philo, not before the 5th century of the Common Era at least. Pseudo-Philo is of a clearly different genre from those used by Philo. Pure retold Bible just for the sake of retelling is not a feature of Philo’s work. LAB’s narrative style also differs from Philo’s considerably. Yet the power of that medieval attribution kept the two together until fairly recently.

The only texts of LAB we have are written in Latin, but the work probably was originally composed in Hebrew and might have passed through a phase in Greek before being rendered into Latin. There are some very strange passages for which the best explanation yet is that they are

¹ Harrington, ABD, s.v. “Philo, Pseudo--,” has a thorough article on this author to which I am indebted.

² EJ, s.v. Pseudo-Philo

mangled translations of the original Hebrew which only get more obscure as they are again translated. If this work was originally written in Hebrew, the passages of the Bible quoted in it are from a text not identical to the Masoretic text (MT), but rather a Palestinian text. It is also speculated that the author had some text of the Septuagint (LXX) before him, though his quotations more often agree with the Hebrew Bible than the mainstream texts of LXX we possess. He may also have used Targumim to aid him in his retelling.³

For retelling is what Pseudo-Philo's LAB is about. He covers the period from Adam and his descendants (leaving out great swaths of Genesis 1-3 and much else) to the death of Saul. It is not known whether LAB's end-point is intentional or accidental. Was there once more of LAB, covering Davidic history, the division of the kingdom, and so forth? Did the author intend to write more, but did not get to it? So far we do not know. What we do know about what we have is that the author combined Biblical narratives with midrashic interpretations and his own created material (dialogues, speeches, explanations) to make a unified whole—unified in style and theme in a way that the original Biblical text is not. We will see close-up some of these techniques of unifying when we turn to the text of the end of Saul's story.

But first something needs to be said about the dating of LAB. There is a spectrum of opinions on when LAB was composed. Most put the work around the beginning of the Common Era but before the destruction of the Temple. They reason that, had it been written after 70 C.E., it would exhibit more distress about that event, maybe even including predictions or foreshadowings of that terrible catastrophe in its retelling of Biblical history (compare for instance the apocalypses in 4 Baruch and 2 Ezra). As we discuss later, part of the impulse to interpretation is to superimpose our understanding of current events on a pattern that has been discovered in earlier texts, especially if they are sacred texts. What is exciting about this dating

³ Feldman's Prolegomenon to M.R. James' translation of LAB, p. xxxi.

of composition is that it comes at a time when the Biblical text itself was in the final stages of canonization. The “fixing” of the Biblical text and table of contents has a profound effect on how the text comes to be interpreted. As I understand it, canonization also affects what genres of interpretation turn out to be acceptable to Jewish religious and scholastic authorities—in effect a second canonization to authorize only certain works of interpretation of the canonized sacred text.

Let us turn to the text of LAB that tells the story with which we are here concerned, the visit of Saul to the necromancer, corresponding to I Samuel 28. We are specifically looking for the answers to our questions of interpretation of the Biblical text, to see how Pseudo-Philo understands the text. The entire running text and translation of this section are included as an appendix to this chapter. They are from Jacobson’s masterful work,⁴ which also comprises a commentary covering many issues, including the rabbinic sources that match with Pseudo-Philo’s additions and interpretations. In Jacobson’s translation, he italicizes words which correspond to the Biblical text. I have preserved that designation in my excerpts. I will assume a quick reading of that text, enough to get the basics of it; what follows is my commentary on passages relevant to our concern with the resolution of problems with the text and story.

⁴ Jacobson, Howard, *A Commentary on Pseudo-Philo’s Liber Antiquitatum Biblicarum*, 2 vv. New York: E.J. Brill, 1996

COMMENTARY ON *LIBER ANTIQUITATUM BIBLICARUM* CHAPTER 64

64:1 “Et post hec Samuel mortuus est, et congregatus est omnis Israel et planxit eum, et sepelivit eum.”

“After this Samuel died, and all Israel gathered together and wept over him and buried him.”

The story begins with this singular mention of Samuel’s death; In the Biblical text this sentence is a resumptive repetition, which picks up this line of the narrative from the story of the death of Nabal (I Sam. 25); the repetition tells us “and this too happened about the same time as the death of Samuel,” that is, it is a signal that the event about to be related is simultaneous with an event narrated earlier. LAB, like most examples of retold Bible, eliminates the need for these resumptive repetitions, either by eliminating one or the other of the simultaneous narratives or by putting one event after the other by some logic, thus making a more historic-seeming as well as smoother and simpler narrative.

64:1 “Tunc Saul cogitavit dicens: Auferens maleficos de terra Israel, memores mei erunt post discessum meum. Et dispersit Saul omnes maleficos de terra.”

Then Saul thought and said, “If I remove the wizards from the land, Israel will remember me after my death.” Saul scattered all the wizards from the land.

The author here supplies a motivation for Saul’s removal of the diviners from the land.

Saul’s thinking ties in to a favorite theme of Pseudo-Philo’s: the desire to “make a name” for oneself that will live as a memorial. Pseudo-Philo disapproves of this (we will see what Josephus thinks of it in his retelling of the same story), as we can tell by the next interpolation the author makes. It should be noted that this technique of creating a hypothetical reasoning and putting it in the mouth of the Biblical character is completely common in classical midrash. But midrash always stands at a remove from the Biblical text. What retold Bible does is to blend the text and the interpolation into one seamless whole. This is a way of filling in or sanding down all the “surface irregularities” (as Kugel puts it) of the text and covering it all with a smooth

skim-coat of plaster. As a literary technique, these interpolations serve to reveal a narrator who is omniscient and desirous of sharing his knowledge. The narrator of the Biblical text is more wary of revealing himself and his knowledge: while we are occasionally given insights into a character's thoughts or reasons, it is rare compared to the number of actions characters take with no reasons given. The Biblical narrator is omniscient yet concealed and concealing. In classical midrash, the idea of a narrator is not really relevant. We tend to think more of a redactor, or compiler, or named authorities when we try to hear the voice in which the midrash speaks. The conceit of midrashic interpretation is absolutely extra-textual as concerns its sacred object of examination; retold Bible smoothes together text and interpretation in one. The finished product of a retold-Bible process looks like a Greek history of, say, Herodotus. The sacred text is historicized in the fashion of the day.

64:1 "Et dixit Deus: Ecce Saul non propter timorem meum tulit maleficos de terra, sed ut sibi nomen faceret. Ecce quos dispersit ad eos vadet, ut divinationem consequatur ab illis, eo quod non habeat prophetas."

God said, "Behold Saul has removed the wizards out of the land not for fear of me, but to make a name for himself. Behold he will go to those whom he has dispersed, to obtain divination from them, because he has no prophets."

God instantly responds to Saul's internally-stated motivation, and not favorably. This interpolation by the author motivates Saul's seeking of the necromancer: God made it happen as a *middah k'neged middah* (measure for measure) punishment for Saul's vaulting ambition to make a name and a memorial for himself. The Biblical text leaves the puzzlement and tension in place by simply juxtaposing Saul's expulsion of the diviners and his own request for a diviner. The rabbinic midrash gives a pseudo-explanation for it in the form of a *mashal*, but the *mashal* does not in any way really function as an explanation or motivation for Saul's contradictory activities. Elsewhere in midrash the Sages are certainly not shy of attributing measure-for-

measure reasons to God, but not here in this story. Pseudo-Philo's account differs from the rabbinic one in this particular. He may be preserving an interpretive tradition that he had learned and which fit his program.

64:2 "Et tunc Allophili dixerunt unusquisque ad proximum suum: Ecce Samuel propheta mortuus est, et quis orat pro Israel? Et David, qui pugnavit pro eis, inimicus est Saul et non est cum eis. Et nunc exsurgentes eamus et pugnantes expugnemus...."

Then the Philistines said to each other, "Behold Samuel the prophet is dead, and who prays for Israel? David, who fought on their behalf, is Saul's enemy, and he is not with them. Now let us rise up and go and fight..."

This inserted passages motivates the Philistine gathering of troops. This is a common feature of histories of the time, which from Herodotus on were fascinated with military strategy, yet have no access to primary sources for how battle leaders actually made any given decision. It was a standard technique to put the author's speculation about the causes and tactics of a conflict in a leader's mind or mouth. Pseudo-Philo thus makes patent for us, the readers, what the Bible does by juxtaposition of scenes, cutting (to use modern film jargon) sharply back and forth between David, the Philistines, and Saul in the space of a few verses at the beginning of I Sam.

28.

64:3 "Et respondit ei populus: Ecce nunc est mulier Sedecia nomine et hec filia divini Madianite, qui seduxit populum Israel maleficiis, et ecce hec habitat in Endor."

The people answered him, "Behold now there is a woman, Sedecia by name, and she is the daughter of the Midianite diviner who led the people of Israel astray with sorceries, and behold she dwells in Endor."

Why does Pseudo-Philo change the Biblical narrative in this tiny detail of who told Saul about the necromancer? Why does he shift the blame from Saul's close attendants onto the whole people? He creates a cause for the defeat of all Israel at the hands of the Philistines: what a sinful people, that knows exactly where to find a non-kosher diviner, and that readily encourages their king to seek her out! In this way of telling the story, the people deserve their defeat just as much as Saul deserves his death in the upcoming battle. This is an important moral principle for

the author to articulate, while the Biblical narrative leaves the divine justice of the people following their leader to defeat implicit—they are not to blame for a specific sin, but people fare as their leader fares, and Saul is doomed. At the end of chapter 63, just above this passage, Pseudo-Philo has taken pains to point out the people’s guilt in another matter: “And God said, ‘Behold in the year when Saul began to reign, when Jonathan had sinned and he wanted to kill him, this people rose up and did not let him. Now when 385 priests were killed, they are silent and say nothing. Therefore behold the time will come soon, and I will deliver them into the hands of their enemies, and they will fall dead with their king.’” (63:3)

Notice also that Pseudo-Philo has given the necromancer (or diviner as Jacobson translates the term) a name as well as an ancestry. Rabbinic midrash does this often, although Pseudo-Philo’s name for her is not found elsewhere. Whether he created it himself, or knew a midrashic tradition that is not preserved elsewhere, we can only speculate. Pirke de Rabi Eliezer, centuries later, gives the necromancer the name “Zephaniah” (at least it seems to; the text is not clear), the one who reveals hidden things. Pseudo-Philo’s name for her means “Not-Righteous” according to Ginsberg.⁵ The Midianite diviner from whom she is descended has his own story in Pseudo-Philo chapter 34, where he charms the Israelites away to idolatry with his magical “miracles” and his convincing speech. This is totally Pseudo-Philo’s creation.

Notice that Pseudo-Philo does not pick up on, or does not know, the midrashic tradition that has the necromancer as the mother of Avner, Saul’s trusted (if not always trustworthy) personal advisor (see Vayikra Rabbah 26:7, Midrash Shmuel 18, Tanhuma Emor).

64:4 “Exivit Saul foras, et ploravit et dixit: Ecce nunc scio quoniam species mea mutata est, et gloria regni mei transivit a me.”

⁵ Legends of the Jews, “Saul and David,” though Ginsberg notes that this is an uncommon formation to bear that meaning; compare the prophet Hosea’s “not” names (Lo-Ruchamah, Lo-Ammi), where the negative element comes first.

Saul went outside and wept and said, “Behold now I know that my appearance has changed, and the glory of my kingship has passed from me.”

Pseudo-Philo inserts this to explain how it is that this famous diviner does not recognize the even more famous first king of Israel. In the sentence before this he has established that the diviner had often seen King Saul before, and yet he is unrecognizable until she sees him with Samuel. The Biblical text is content to establish that Saul deliberately disguised himself (*vayyithapes*) by putting on other clothes, and this suffices to hide his identity until the necromancer sees something having to do with Samuel that tips her off as to Saul’s identity. The details added in LAB serve to heighten the pathos of Saul’s situation and the disturbance of his emotions. It seems extraneous to have Saul go outside, however: does the author envision the necromancy happening outside or in? Does Saul go back in the house, and the narrator doesn’t mention it? Perhaps the author’s dramatic sense required that Saul’s walking back in place him right next to Samuel so that the diviner could then recognize Saul by seeing him that way. The next passage presents Pseudo-Philo’s interpretation of how the diviner recognized Saul.

64:5 Et factum est *cum videret mulier Samuelem* ascendentem et *Saulem vidit* cum eo, *exclamavit et dixit: Ecce tu es Saul, et quare illusisti me?*

When the woman saw Samuel rising up and she saw Saul with him, she shouted out and said, “Behold, you are Saul; why have you deceived me?”

The Biblical text is inscrutable on the issue of how the diviner recognized Saul. Pseudo-Philo ducks the question a bit simply by implying that it was the juxtaposition of Saul with Samuel that triggered her recognition. Pseudo-Philo does not seem to be reading “zakef” in his Hebrew text (although he does not acknowledge “zaken” if that is what he had in front of him); nor does he translate “orthion” in his LXX, if that is the reading he had in front of him. Perhaps if he did see “zakef” and “orthion” he didn’t understand the import of Samuel being upright. The first place we have a direct explanation that deals with “upright” comes in the rabbinic midrash,

where it is explained that the diviner (ba'alat ov) recognizes Saul because Samuel comes up upright, as when a king calls up a shade (versus upside down, when a commoner calls). The midrash tells this as a well-known folk tradition, which it may or may not have been; whichever it was, Pseudo-Philo either does not know the tradition or does not consider it meet for his purposes.

64:5 ...Que dixit: Ecce quadraginta anni sunt ex quo elevo mortuos Allophilis, sed hec species non est visa, sed nec postea videbitur.
She said, "Behold, it is forty years that I have been raising the dead for the Philistines, but this sight has never been seen, nor will it be seen in the future."

Pseudo-Philo creates this expostulation by Sedecla. Why have her say this? Perhaps he inserts it to remind us that this is not just any garden-variety diviner, but the famous descendant of that other idolatrous wizard, Aod the Midianite (whom Pseudo-Philo also made up). Her remarking on the uniqueness of the event also gives honor to Samuel—experienced as she is, this is a vision that is beyond her ken, implying that maybe it is beyond her control as well (see 64:7).

64:6 ...Ipse enim vestitur stolam albam superpositam diploidem, et duo angeli deducentes eum.
"...He is clothed in a white robe with a mantle placed over it, and two angels are leading him."

This is Sedecla's response to Saul's question "What is his appearance?" Only the mantle is original to the Biblical text. Where did the author get the white robe and the angels? Perhaps his Greek text contained the word "ephoud," a transliteration into Greek of the Hebrew word for a piece of priestly apparatus, and perhaps he understood the ephod to be a priestly white garment (I disagree with Jacobson on this understanding). Some manuscripts of LXX have the word "ephoud" along with "diplois" which is the common word used to translate "me'il" in the Biblical text. Even if Pseudo-Philo did not have that in his LXX, he may have known a tradition of Samuel dressed like a priest or even wearing the ephod. And the angels? The Biblical text does say "elohim olim," formally a plural. Maybe other beings came up with Samuel, divine

beings. Compare Targum Jonathan's⁶ interpolation: "mal'akha d'yud-vav-yud," "the angel of the Lord," to explain the same plural. The angels are remarkably sticky throughout the interpretive history of this episode, especially in Christian interpretations. The midrash has some other ideas about Samuel's retinue. Still, even though the angels do make some sense of the plural "elohim," Pseudo-Philo's description has a taste of what Kugel calls "overkill" about it—the tendency to throw every known tradition in to the pot in hopes that taken together the puzzling aspect of the passage will render something like sense.

64:6 Et memoratus est Saul diploidis quam disruperat Samuel dum viveret, et percutiens manum eius proiecit eam *in terram*.

Saul remembered the mantle that Samuel, when he was alive, had rent, and, clapping his hands together, had thrown it on the ground.

This might be a very neat psychological interpolation based on a garbled reading of the Biblical text (or a reading of a garbled Biblical text?). Jacobson suggests that Pseudo-Philo is reading "vayikra" (with an ayin at the end) at I Sam. 28:17. He could have been bolder to suggest "vayikra' kapayim" instead of what we now see in MT: "vayaqod apayim."⁷ At any rate, Jacobson proposes that the verb recalls the verb used at I Sam. 15, in another scene involving a mantle and Samuel. The verb in common prompts Pseudo-Philo to interject a memory—a flashback, in today's argot—into Saul's consciousness. It is an incredibly apt flashback, where Samuel interprets an earthly act of overreaching on Saul's part as an omen of how Saul will lose the kingdom through overreaching. The Biblical text itself supports this connection, when Samuel says "The Lord has done as He foretold through me...." The foretelling certainly could refer to the scene at I Sam. 15. Pseudo-Philo's flashback is the vehicle for another of his favorite themes, that God lets humans know His will but humans don't always understand God's

⁶ Targum Jonathan is a late first century or early second century work from Eretz Yisrael, and is a translation with midrashic interpolations. See Harrington, *Targum Jonathan*.

⁷ It is however disturbing to see that in BHS no such MS variant, or indeed any variant reading at all, is noted for this verse.

expressions. Understanding God's will is a critical skill for a leader in Pseudo-Philo, and it is a skill Saul lacks in this author's retelling of the saga. The rabbinic midrashim do other things with the mantle, and also refer to the episode at I Sam. 15, but connect the two in a rather different way, one that conforms more closely to the text we have today.

64:7 "Putavi quod appropinquasset tempus reddendi merces operum meorum. Et ideo noli gloriari rex, neque tu mulier. Vos enim non deduxistis me, sed ea traditio in qua dixit mihi Deus cum viverem, ut veniens nunciarem tibi, quod peccaveras iam secundo neglegenter Deo. Propterea post redditionem anime mee conturbata sunt ossa mea, ut dicerem tibi mortuus que audirem vivens."

"I thought that the time of the payment for my deeds had arrived. And so do not boast, King, nor you, woman. It is not you who have brought me, but rather that order that God spoke to me while I was still alive, that I should come and tell you that you have scornfully sinned a second time against God. Therefore, after rendering up my soul, my bones were disturbed so that I should speak to you and though dead be heard as one living."

The first sentence of this passage says exactly what several midrashic passages say, responding to the Hebrew verb "hircgztani." Samuel thought it was the Judgment Day and was disturbed in his frame of mind. But Pseudo-Philo throws in another explanation of "hircgztani" in line with its basic meaning of being moved about. The author implies that God had ordered Samuel to prophecy after his death, thus authorizing the disturbance of his bones. The root resh-gimel-zayin is used in contexts of human remains being disturbed or plundered. There is also midrashic tradition that God had privileged Samuel among the prophets to prophecy not only while alive, but also after his death (PRE 33, Sirach 46:20 per Ginzberg, Legends, vol.6 page 237 and note *ad loc.*).

Pseudo-Philo pursues another agenda in interpolating so many words into Samuel's speech to Saul. He takes the power to summon Samuel's shade away from the diviner and Saul and places it in God's hands. This idea that the souls of the righteous dead could be pushed around by idolatrous wizards was profoundly disturbing to Origen as well. I don't think that Pseudo-Philo was denying the effectiveness of necromancy for pulling up your average everyday

shade; rather he does not want to see Samuel treated so cavalierly, as if God wouldn't protect His great prophet from such indignities. Origen is concerned about demonic power over any soul, at least Christian ones. Pseudo-Philo is more in line with rabbinic thought, which stoutly acknowledges the effectiveness of all sorts of magic and mantic arts, only rejecting their use by the people Israel. Origen pursues a line of argument that comes to be particularly Christian. Still it is interesting to see the same concern reflected in the understanding of these two quite different readers of Scripture.

64:8 "...et propter quod zelata sunt viscera tua, accipietur de te quod est tuum."
"...and because your heart was envious what is yours will be taken from you."

Pseudo-Philo gives another reason for Saul's downfall over and above the acts that Saul committed in defiance of God. The author tells us through Samuel that bad inner qualities will be punished in such a way as to teach a lesson about those qualities. This interpretation places a frame on all of Saul's flaws. He was not punished only for his disobedience to God but also for his mad rage against David, which sprang from jealousy over David's unerring ability to stay in God's good graces and to know what God wanted of him (something that tragically eluded Saul most of the time). The Biblical narrator, by contrast, does not explicitly connect Saul's downfall with his personality, only with his disobedient acts. This is true in Chronicles also, where there is a list of Saul's sins that caused him to lose the kingdom. The Biblical narrator tells us much about Saul's character, but not for the purpose of judging him, or so it seems to me. The idea that character determines God's (or the gods') decree of fate on a person is much more a Greek idea than a Biblical one. This is a subjective assessment, deserving of further research and supportive argument; let me just bring the idea in Greek tragedy of *hamartia*, tragic flaw or possibly tragic mistake (an act or thought process). The *hamartia* of Oedipus is his quest for his personal origin without regard for the consequences of knowing what he might find out. It is

both noble and his undoing. Sophocles sees Oedipus as possessing a character trait, his persistence and intellectual rigor, which leads to the right moral outcome (the dissolution of an incestuous union) but the destruction of just about everybody. Both Oedipus' character and his actions, fatefully intertwined, combine to lead to his downfall.

Compare the story of Saul. The narrator of this story gives us a great deal of information about Saul's character, that is, motivations and thoughts and actions and feelings. And yet there is a disjuncture between all this information and God's reasons for destroying Saul, as told us by our narrator in the book of Samuel. I am not here going to speculate about why the book of Samuel is so interested in developing character; it is a very worthy topic, the more so because it is so unique in all the Tanakh. I will say that it seems that all that character information is never used to inculcate Saul in his own downfall. Saul's fate is God's responsibility and is directly connected to a very particular few acts of Saul's. At some times we are given to suspect that some of Saul's distress is simply due to the fact that God chose him to be the first king of Israel when God was against that very idea. To put it bluntly, we are at least allowed the question: did God raise Saul up only to dash him down?

64:9 Et audivit Saul verba Samuelis, et dissolutus est et dixit: Ecce ego vado cum filiis meis mori, si ruina mea exoratio est iniquitatum mearum. *Et surrexit Saul, et abiit inde.* Saul heard the words of Samuel and grew faint and said, "Behold I go to die with my sons, for my destruction will be an atonement for my wickedness." Saul rose up and went away from there.

Note that the only italicized words in this final passage of this chapter are "and he rose up and went away." The rest is Pseudo-Philo's addition. Subtraction is going on too—Pseudo-Philo abandons the Biblical ending of the episode, the meal provided by the necromancer. By doing so, he preserves a very high heroic tone for Saul's exit from the scene, but loses a subtlety that the narrator of I Samuel definitively desired. This is sadly not the place to discuss the

significance of the post-ritual meal, precisely because it is complex and multi-layered. More important than that complexity for Pseudo-Philo is to impress on the reader that Saul finally got the message about his disobedience, and wants to do a heroic thing to atone for it rather than scurrying away from his fate or dying ignobly.

As for the idea that Saul's brave confrontation of death is an atonement for his sins, rabbinic midrash comes to this conclusion as well. As with other themes common to both LAB and the midrash, we can not be sure the traditions didn't develop independently. But we also may not dismiss the possibility that there was a large pool of interpretations of Biblical texts floating around in Jewish culture through the Hellenistic, Hasmonean, Roman periods and beyond, which occasionally made their way into written texts. Later, in the rabbinic period and on into the Middle Ages, this oral culture of interpretation came more and more to be written down in various texts: some in the Mishnah, much in the Gemara, and of course in works of halakhic and aggadic midrash. But even before the commitment to paper of these traditions, writers such as Philo, Pseudo-Philo, Josephus, Matthew, Mark, Luke, John, Paul, Clement and Origen freely pulled these interpretations out of their learning and embedded them in their writings. The most likely scenario is that Pseudo-Philo and the midrash are relying on ages-old traditions handed down from teacher to student virtually ever since the Biblical texts began to be studied and well before those texts were canonized into the form we know today. This text-centered behavior begins approximately with Ezra the Scribe after the return from exile and remains a feature of certain Jewish sects down through the Pharisees and on to the Sages.

am diligis me, et ne regnem
 , ille retribuit mihi mala. Et
 ortissimi, vide finem quem
 patris mei, ut disperderet
 idere iudicium veritatis, ut
 entium. 5. Et nunc timeo ne
 uam. Sanguinem enim ius-
 nea persecutionem patitur?
iscens oves, et quare morte
 n non habeo, et quare pater
 uvat me, ut in manus patris
 t mollis dierum, in vanum
 , rogarem ut donaret mihi
 at, quanto magis pater tuus
 omo eius in toto corde, et
 te conspectum eius. Posui
 in hymnis. At ille cogitavit
 git ante faciem accipitris sic
 t cui annuntiavi que passus
 enim nos in veritate eamus
 pugna occisus essem, quam
 enim in pugna oculi mei
 inimicis eius. Frater meus
iniquitas, argue me. 9. Et re-
 ad me frater meus David, et
 ia mea in tristitia tua valde,
 hoc coegerunt peccata nos-
 iores simus, dum vivimus,
 nos, scio quia anime nostre
 n regnum in hoc seculo, et
 ipore. 10. Et nunc tamquam
 , sic erit separatio nostra.
que locuti sumus inter nos,
 suum, et lacrimas nostras
 is vas terre, et erit nobis in
uisque ad proximum suum
 : autem Ionathas, et dixit ad
 ti instituti inter nos et iura-
 te obiero, et regnando reg-
 nemor sis ire patris mei, sed

testamenti tui quod dispositum est *inter me et te*; nec memor sis odii
 quod te odit pater meus in vano, sed dilectionis mee qua te amavi;
 nec memor sis quod tibi ingratus fuit pater meus, sed memor esto
 mense in qua manducavimus simul; nec retineas zelum quo te
 zelavit male, sed veritatem quam habemus ego et tu; nec cures men-
 dacium quod mentitus est Saul, sed iuramenta que ad invicem iurav-
 imus. *Et osculati sunt se invicem*. Et post hec *abiit David* in here-
 mum, *et Ionathas ingressus est civitatem*.

LXIII. 1. In illo tempore sacerdotes qui habitabant in Noba erant
 contaminantes sancta Domini et exprobrantes primitiva populis. Et
 indignatus est Deus et dixit: Ecce ego delebo habitantes in Noba,
 quoniam ambulant in viis filiorum Heli. 2. Et in tempore illo venit
Dohec Syrus qui super mulas erat Saul, et dixit ei: Tu nescis quo-
 niam facit consilia Abimelech sacerdos cum David, et *rompheam*
dedit ei, et dimisit eum in pace? *Et misit Saul et vocavit Abimelech*,
et dixit ad eum: Morte morieris, quoniam consilium disposuisti cum
 inimico meo. Et interfecit Saul *Abimelech et domum patris* eius, et
 nec *unus* quidem *liberatus est* ex tribu eius, nisi solus *filius* eius
Abiathar. Qui abiens ad David renuntiavit ei omnia, que contigerant
 illi. 3. Et dixit ei: Ecce populus hic in anno quo ceperat regnare Saul,
 cum peccasset Ionathas et vellet mortificare eum, exsurrexit et non
 permisit eum; et nunc cum interficerentur sacerdotes CCCLXXXV
 viri, tacuit et nihil dixit. Et propterea ecce dies venient cito, et
 tradam eos in manus inimicorum eorum, et cadent vulnerati cum
 rege suo. 4. Et ad Dohec Syrum hec dixit Dominus: Ecce dies ve-
 nient cito, et ascendet vermis igneus in linguam eius, et tabescere
 faciet eum, et erit habitatio eius cum lair in igne inextinguibili sem-
 per. 5. Omnia que fecit Saul, et reliqua verborum eius, et quomodo
 persecutus est David, nonne scripta sunt in libro Regum Israel?

LXIV. 1. *Et post hec Samuel mortuus est, et congregatus est omnis*
Israel et planxit eum, et sepelivit eum. Tunc Saul cogitavit dicens:
 Auferens maleficos de terra Israel, memores mei erunt post disces-
 sum meum. *Et dispersit Saul omnes maleficos de terra*. Et dixit
 Deus: Ecce Saul non propter timorem meum tulit maleficos de terra,
 sed ut sibi nomen faceret. Ecce quos dispersit ad eos vadet, ut div-
 inationem consequatur ab illis, eo quod non habeat prophetas. 2. Et
 tunc Allophili dixerunt unusquisque ad proximum suum: Ecce
 Samuel propheta mortuus est, et quis orat pro Israel? Et David, qui

pugnavit pro eis, inimicus est Saul et non est cum eis. Et nunc exsurgentes eamus et pugnautes expugnemus eos, et vindicemus sanguinem patrum nostrorum. *Et collecti sunt Allophili, et venerunt ad pugnam.* 3. *Et ut vidit Saul* quoniam Samuel mortuus est, et David non esset cum eo, resolute sunt manus eius, *et interrogavit per Dominum, et non obaudivit eum.* Et quesivit prophetas, et non apparuit ei ullus. *Et dixit Saul ad populum: Queramus aliquem divinum, et interrogemus per eum quod cogito.* Et respondit ei populus: *Ecce nunc est mulier* Sedecla nomine et hec filia divini Madianite, qui seduxit populum Israel maleficiis, et ecce hec habitat in Endor. 4. *Et induit Saul vestimenta sua non bona, et abiit ad eam ipse et duo viri cum eo noctu, et dixit ad eam: Eleva mihi Samuelem.* Que dixit: Timeo regem Saulem. Et dixit ad eam Saul: Non noceberis a Saule in hoc verbo. Et dixit Saul intra se: Quando regnabam in Israel, etiamsi gentes non videbant me, sciebant tamen quoniam Saul eram. Et interrogabat Saul mulierem dicens: Si vidisti Saul aliquando? Que dixit: Frequenter vidi. Exivit Saul foras, et ploravit et dixit: Ecce nunc scio quoniam species mea mutata est, et gloria regni mei transivit a me. 5. Et factum est *cum videret mulier Samuelem* ascendentem et *Saulem vidit cum eo, exclamavit et dixit: Ecce tu es Saul, et quare illusisti me?* Et dixit ad eam: *Noli timere, sed dic quid vidisti.* Que dixit: Ecce quadraginta anni sunt ex quo elevo mortuos Allophilis, sed hec species non est visa, sed nec postea videbitur. 6. *Et dixit ad eam Saul: Que species eius?* Que dixit: Interrogas me de diis. Ecce enim species eius non est hominis. Ipse enim vestitur stolam albam superpositam *diploidem*, et duo angeli deducunt eum. Et memoratus est Saul diploidis quam disruperat Samuel dum viveret, et *percutiens manum eius proiecit eam in terram.* 7. *Et dixit ad eum Samuel: Ut quid me inquietasti, ut elevares me?* Putavi quod appropinquasset tempus reddendi merces operum meorum. Et ideo noli gloriari rex, neque tu mulier. Vos enim non deduxistis me, sed ea traditio in qua dixit mihi Deus cum viverem, ut veniens nunciarem tibi, quod peccaveras iam secundo negligenter Deo. Propterea post redditionem anime mee *conturbata sunt ossa mea*, ut dicerem tibi mortuus que audirem vivens. 8. Nunc ergo *crastino tu et filii tui mecum eritis, tradito populo in manus Allophilorum*, et propter quod zelata sunt viscera tua, accipietur de te quod est tuum. 9. Et audivit Saul verba Samuelis, et dissolutus est et dixit: Ecce ego vado cum filiis meis mori, si ruina mea exoratio est iniquitatum mearum. *Et surrexit Saul, et abiit inde.*

LXV. 1. *Et Allophili expugnet et fugit Israel ante conspectum* niam confortabatur pugna ad vitam cum Samuel eva- 2. *Et dixit Saul ei qui portabat mortifica me*, antequam venisset qui portabat vasa eius in cubiculum super rompheat suam, vidit virum currenter macheram meam, et mortificavit ut mortificaret eum. fices me, nuncia mihi quis Agag, regis Amalechitarum me verba Samuelis, quoniam in scandalum. 5. Vade autem tuum. Et dices ei: Hec dicit iusticie mee.

יחזקאל

יחזקאל

non est cum eis. Et nunc eximus eos, et vindicemus san- sunt Allophili, et venerunt ad amuel mortuus est, et David us eius, et interrogavit per iesivit prophetas, et non ap- im: Queramus aliquem div- gito. Et respondit ei populus: et hec filia divini Madianite, et ecce hec habitat in Endor. ona, et abiit ad eam ipse et Eleva mihi Samuelem. Que l eam Saul: Non noceberis a ra se: Quando regnabam in e, sciebant tamen quoniam m dicens: Si vidisti Saul ali- ivit Saul foras, et ploravit et s mea mutata est, et gloria m est cum videret mulier cum eo, exclamavit et dixit: Et dixit ad eam: Noli timere, adraginta anni sunt ex quo cies non est visa, sed nec ul: Que species eius? Que pecies eius non est hominis. ositam diploidem, et duo an- Saul diploidis quam disru- manum eius proiecit eam in quid me inquietasti, ut ele- et tempus reddendi merces rex, neque tu mulier. Vos in qua dixit mihi Deus cum od peccaveras iam secundo onem anime mee conturbata ue audirem vivens. 8. Nunc s, tradito populo in manus nt viscera tua, accipietur de a Samuelis, et dissolutus est mori, si ruina mea exoratio et abiit inde.

LXV. 1. Et Allophili expugnabant Israel, et exivit Saul in pugnam, et fugit Israel ante conspectum Allophilorum. Et videns Saul quoniam confortabatur pugna valde, dixit in corde suo: Quid confortaris ad vitam cum Samuel evangelizaverit tibi mortem cum filiis tuis? 2. Et dixit Saul ei qui portabat vasa eius: Tolle rompheam tuam et mortifica me, antequam veniant Allophili et abutantur me. Et noluit qui portabat vasa eius inicere manus suas in eum. 3. Ipse autem incubuit super rompheam suam, et non potuit mori. Et respexit retro se, vidit virum currentem et clamavit ad eum, et dixit: Tolle macheram meam, et mortifica me, adhuc anima mea in me est. 4. Et venit ut mortificaret eum. Et dixit ad eum Saul: Antequam mortifices me, nuncia mihi quis es. Et dixit ei ille: Ego sum Edabus filius Agag, regis Amalechitarum. Et dixit Saul: Ecce nunc venerunt super me verba Samuelis, quoniam dixit: Qui natus fuerit de Agag, erit tibi in scandalum. 5. Vade autem et dic David: Ego occidi inimicum tuum. Et dices ei: Hec dicit Saul: Non memor sis odii mei, neque iniusticie mee.

Jacobson, Howard

A Commentary on Ps-Philo's α - Ant-Bib -

2v.

New York:

E. J. Brill,

1996

192

LIBER ANTIQUITATUM BIBLICARUM

TRA

family was saved except only Abiathar his son. He went off to David and told him all that had happened to him.

3 And God said, "Behold in the year when Saul began to reign, when Jonathan had sinned and he wanted to kill him, this people rose up and did not let him. Now when 385 priests were killed, they are silent and say nothing. Therefore behold the time will come soon, and I will deliver them into the hands of their enemies, and they will fall dead with their king."

4 The Lord spoke thus about Doeg the Syrian: "Behold the time will come soon and a fiery worm will go up into his tongue and make him rot away, and his habitation will be with Jair in the inextinguishable fire forever."

5 All the things that Saul did, and the rest of his deeds, and how he pursued David, are they not written in the Book of Samuel?

Chapter 64: *The Witch of Endor*

1 After this Samuel died, and all Israel gathered together and wept over him and buried him. Then Saul thought and said, "If I remove the wizards from the land, Israel will remember me after my death." Saul scattered all the wizards from the land. God said, "Behold Saul has removed the wizards out of the land not for fear of me, but to make a name for himself. Behold he will go to those whom he has dispersed, to obtain divination from them, because he has no prophets."

2 Then the Philistines said to each other, "Behold Samuel the prophet is dead, and who prays for Israel? David, who fought on their behalf, is Saul's enemy, and he is not with them. Now let us rise up and go and fight against them and avenge the blood of our fathers." The Philistines gathered together and came to do battle.

3 When Saul saw that Samuel was dead and David was not with him, he grew despondent and he inquired of the Lord, but he did not answer him. He sought prophets, but none appeared to him. Saul said to the people, "Let us seek out some diviner and inquire of him what I should plan." The people answered him, "Behold now there is a woman, Sedecia by name, and she is the daughter of the Midianite diviner who led the people of Israel astray with sorceries, and behold she dwells in Endor."

4 Saul put on ordinary clothing and went with his men with him, by night and sought the woman. She said, "I fear King Saul." She was not harmed by Saul in this matter, for she was a king in Israel, even if people were less than I was Saul." Saul asked her, "Have you seen Saul?" She said, "I have seen him, and he has changed, and the glory of my king has changed."

5 When the woman saw Saul, she shouted out and said, "Why have you deceived me?" He said to her, "I have not deceived you, but I have seen what you have seen." She said, "Behold the king is dead, and he is lying in the dead for the Philistines, nor will it be seen in the future."

6 Saul said to her, "What are you asking me about divine beings?" She said, "What is the name of a man. He is clothed in a robe, and two angels are leading him. I saw Samuel, when he was alive, and he gathered together, had thrown it on the ground, and he was dead."

7 Samuel said to him, "Why are you up? I thought that the time of your death had come. And so do not boast, King, for I have brought me, but rather that I am still alive, that I should come and see you. I have sinned now a second time against you, my soul, my bones were dispersed, though dead be heard as one living."

8 Now therefore tomorrow I will bring you back to the Philistines; and because you have been taken from you."

9 Saul heard the words of Samuel and said, "Behold I go to die with you, and I will have atonement for my wickedness there."

liathar his son. He went off to
ened to him.

year when Saul began to reign,
wanted to kill him, this people
hen 385 priests were killed, they
fore behold the time will come
the hands of their enemies, and

eg the Syrian: "Behold the time
will go up into his tongue and
ion will be with Jair in the inex-

l the rest of his deeds, and how
en in the Book of Samuel?

Witch of Endor

srael gathered together and wept
l thought and said, "If I remove
l remember me after my death."
he land. God said, "Behold Saul
land not for fear of me, but to
e will go to those whom he has
om them, because he has no

ch other, "Behold Samuel the
- Israel? David, who fought on
e is not with them. Now let us
m and avenge the blood of our
gether and came to do battle.
s dead and David was not with
ired of the Lord, but he did not
ut none appeared to him. Saul
some diviner and inquire of him
swered him, "Behold now there
d she is the daughter of the
e of Israel astray with sorceries,

4 Saul put on ordinary clothing and went off to her, he and two
men with him, by night and said to her, "Raise up Samuel for me."
She said, "I fear King Saul." Saul said to her, "You will not be
harmd by Saul in this matter." Saul said to himself, "When I was
king in Israel, even if people had not seen me, they knew neverthe-
less that I was Saul." Saul asked the woman, saying, "Have you ever
seen Saul?" She said, "I have seen him often." Saul went outside
and wept and said, "Behold now I know that my appearance has
changed, and the glory of my kingship has passed from me."

5 When the woman saw Samuel rising up and she saw Saul with
him, she shouted out and said, "Behold you are Saul; why have you
deceived me?" He said to her, "Do not be afraid, but tell what you
have seen." She said, "Behold, it is forty years that I have been rais-
ing the dead for the Philistines, but this sight has never been seen,
nor will it be seen in the future."

6 Saul said to her, "What is his appearance?" She said, "You are
asking me about divine beings. For behold his appearance is not that
of a man. He is clothed in a white robe with a mantle placed over it,
and two angels are leading him." Saul remembered the mantle that
Samuel, when he was alive, had rent, and, clapping his hands to-
gether, had thrown it on the ground.

7 Samuel said to him, "Why have you disturbed me to raise me
up? I thought that the time of the payment for my deeds had arrived.
And so do not boast, King, nor you, woman. It is not you who have
brought me, but rather that order that God spoke to me while I was
still alive, that I should come and tell you that you have scornfully
sinned now a second time against God. Therefore, after rendering up
my soul, my bones were disturbed so that I should speak to you and
though dead be heard as one living.

8 Now therefore tomorrow you and your sons will be with me
when the people have been delivered into the hands of the
Philistines; and because your heart was envious what is yours will
be taken from you."

9 Saul heard the words of Samuel and grew faint and said,
"Behold I go to die with my sons, for my destruction will be an
atonement for my wickedness." Saul rose up and went away from
there.

Chapter 65: *The Death of Saul*

1 The Philistines fought against Israel, and Saul went out to battle, and Israel fled before the Philistines. Saul, seeing that the battle was very adverse, said in his heart, "Why are you striving to live when Samuel has announced death for you along with your sons?"

2 Saul said to his armor-bearer, "Take your sword and kill me before the Philistines come and abuse me." The armor-bearer was not willing to lay his hands upon him.

3 He fell upon his own sword, but was not able to die. He looked behind him. He saw a man running, and he called to him and said, "Take my spear and kill me; my soul is still in me."

4 He came to kill him and Saul said to him, "Before you kill me, tell me who you are." He said to him, "I am Edabus, son of Agag, king of the Amalekites." Saul said, "Behold now the words of Samuel have come to pass upon me, for he said, 'He who will be born of Agag will be a stumbling block for you.'"

5 Go and tell David, 'I have killed your enemy'. And say to him, 'So says Saul, "Do not remember my hatred and my injustice."'"

We shall never know v
sense it is problematic to
can be no question that t
formative mind, one shap
so largely derivative tha
son who gave this work
biblical narrative the fo
deviations and embellis
some measure the produ
Still, the very act of sel
the work as a whole take
far greater than the sum
open to the possibility
the book are indeed the
of the LAB was, we ca
identity.

Nonetheless, the man
been transmitted to us
Alexandria. To be sure,
mention any LAB, but
Illustribus 11, PL 23, 6
1527) and his contem
doubts about this attri
pressed their skepticism
the time of the editio
Alexandrinus, as some
JSJ 1980, 38). Rather,
tion of a work to Philo
to the *de Mundo* (see t
collected writings [*Lu*
within a few decades

TEXTS PAGE BY PAGE

Josephus: 1st c. C.E. Written in Greek

Issues:

Genre

Textual differences

Fishbane article given for Advanced Midrash. “Exegetical Imagination?” Canonizing Scripture, deciding what is in and what is out influences methods of interpretation later. For instance, genre of retold Bible, Ps. Philo, Josephus, Philo, include a lot of midrashic interpretations—names, pedigrees, dialogues, all the midrashic tricks—I wonder if this isn’t a way to preserve traditions, embedded in non-sacred literature. Relieve anxiety of whether this tradition will survive or not. Perhaps a method of packaging tradition that eventually did not work out. Lost to classical midrash. Perhaps too Greek a genre? Resurfaces frequently, for women, children; essentially = Legends of the Jews!

But told in Greek—so lose a lot of textual connection. Lose a lot of Kugelian “surface irregularities” Including midrash plus writing in Greek would do a better job of preserving tradition overall. (Pseudo-Philo; Josephus)

Genres of interpretation: section on genre of retold bible. Get hold of Early Bib. Interp. By Kugel; also Murphy on Pseudo-Philo: Bible Retold. In true Philo, is there retold Bible? (Pseudo-Philo, Josephus)

OUTLINE OF THE TEXT

No resumptive repetition of Samuel’s death; as in Tanakh, no reason given for expulsion of diviners; interpolation of explanatory material e.g.6.329 “...for this sort of ventriloquist raises up the spirits of the dead and through them foretells the future to those who inquire of them.”

Josephus narrates the story in the third person. No dialogue, as in Biblical text. Josephus is sometimes omniscient as the narrator, but he does not always exercise this power.

It is Samuel who reveals that the inquirer is Saul, explains Josephus.

Josephus adds the detail that the mantle (diplois) is a priestly one (hieratike); as note to Loeb edition explains, this may be because by Josephus’ time the Hebrew word me’il means a priestly robe, not just the kind of common garment Hannah made for Samuel when he served in the sanctuary.

Samuel makes a speech. Specifies that it was disobedience over Amalekites and disobedience of commandments that caused God’s turning away and punishment. Samuel says that the next day Saul and his sons will “be with me.”

Josephus praisefully reports the ba’alat ov’s concern for Saul, her feeding him a meal of her best supplies. Makes her a type of hospitality and loyalty where all others have deserted Saul. Even Avner and Amasa are invisible in this retelling. At 6.340, Josephus

delivers a long peroration on the laudable virtues of the ba'alat ov: generosity, forgiving, lack of concern for personal benefit or reputation, sympathetic, nurturing.

This is followed by an even longer paean to Saul: getting "glory and eternal renown" is a good thing here (cf. Pseudo-Philo). Bravery in cause of country. Neither betrayed people nor dishonored kingship to save his life, but rather put even his own life and that of his children on the line; especially when he knew the battle would end in the death of his line. This is much more laudable than those who go in simply uncertain of the outcome. Josephus here seems to be trying to put Saul into an epic frame along with Achilles, who knew from a prophecy that he would die in battle, and Hector likewise.

Doesn't totally whitewash Saul, just puts criticism elsewhere (6.262)

The 2nd 6-Classical Library
Hans H. St. J. Thackeray Ralph Maran

JOSEPHUS

ῥεγάν, ἔνθεν ἔμελλον ἀθροισθέντες ἐξορμᾶν ἐπὶ τοὺς Ἑβραίους, ὁ πᾶν Γυντιῶν βασιλεὺς Ἀγχοὺς συμμαχεῖται τὸν Δαυίδην αὐτῷ μετὰ τῶν ἰδίων 328 ὀπλιτῶν ἐκέλευσε.³ τοῦ δὲ προθύμου ὑποσχομένου καὶ φήσαντος παραστῆναι καιρὸν, ἐν ᾧ τὴν ἀμοιβὴν αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς ξενίας ἀποδώσει, ποιήσεν αὐτὸν καὶ φύλακα τοῦ σώματος μετὰ τὴν νίκην καὶ τοὺς ἀγῶνας τοὺς πρὸς τοὺς πολεμίους κατὰ νοῦν χωρήσαντας αὐτοῖς ἐπηγγέλματο, τῆς τιμῆς καὶ πίστεως ὑποσχέσει τὸ πρόθυμον αὐτοῦ μάλλον αὖξεν.

327 (2) Ἐπύχε δὲ Σαοῦλος ὁ πᾶν Ἑβραίων βασιλεὺς τοὺς μάντις καὶ τοὺς ἐγγαστριμύθους καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην τέχνην ἐκ τῆς χώρας ἐκβεβληκὸς ἔξω τῶν προφητῶν. ἀκούσας δὲ τοὺς Παλαιστίνους ἡδὴ παρόντας καὶ ἔγγιστα Σούνης πόλεως ἐν τῷ πεδίῳ⁴ ἐστρατοπεδευκότας ἐξώρμησεν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ τῆς δυνάμεως. καὶ παραγενόμενος πρὸς ὅρει τῷ Γελβουέ καλουμένῳ βάλλεται στρατόπεδον ἀντικρὺ τῶν πολεμίων. παράττει δ' αὐτὸν

¹ ῥεγάν MS: ῥεγαν P: ῥεγαν O: Rella Lat.: φάραγγα(ν) conj. Mez.

² ἐκέλευε E: ἐπὶ τοὺς Ἑβραίους ἤξεν MSP Lat.

³ ἀποδώσει . . . καὶ] ex Lat. Niese: ἀποδώσεν αὐτὸν καὶ RO: ἀποδώσεν καὶ ποιήσεν αὐτὸν SP.

⁴ +κειμένης SP Exc. Lat. (-η M).

^a No such place is mentioned in Scripture: it is explained by Mez ap. Thackeray, op. cit. p. 88 n. 39, as a corruption of φάραγγα(ν) "valley," which was, in turn, a mistranslation of the Targum *lelā* meaning both "valley," and "warfare."

330

Josephus v 5 (Book V-VIII)
Cantab-M.A.: H-U-Press 1950

JEWISH ANTIQUITIES, VI. 325-328

Rega^a whence they would make a combined assault upon the Hebrews. Accordingly Anchus, king of Gitta, bade David aid him with his own soldiers. David promptly promised to do so, declaring that here was an opportunity for him to repay Anchus for his good offices and hospitality, whereupon the king undertook to make him his bodyguard^b after the victory, if the outcome of the struggle against the enemy should be favourable to them.^c By this promise of honour and confidence he hoped to increase David's ardour still more.

(2) Now Saul, the king of the Hebrews, had, as it happened, banished from the country the diviners, ventriloquists^d and all practitioners of such arts, except the prophets.^e Hearing now that the Philistines were upon him and had encamped quite close to the city of Sine^f in the plain, he went out against them at the head of his forces, and, on reaching a mountain called Gelboue,^g pitched his camp over against the enemy. But here he was greatly dis-

or "host"—the latter rendering being called for by the Heb. *gēbā'* "warfare" in 1 Sam. xxviii. 1.

^b Bibl. "keeper of my head," lxx ἀρχισωμαφόλακα "chief of the bodyguard."

^c In Scripture, Achish does not make the conferring of the title conditional upon victory in battle.

^d So the lxx translates Heb. *'ōb* (A.V. "one that had familiar spirits"); the exact meaning is unknown, but its Biblical use and Jewish tradition show that a talisman as an instrument of divination is meant, rather than a person—the latter being called in Hebrew *ba'al 'ōb* "possessor of the 'ōb."

^e The prophets are not expressly excepted in Scripture.

^f Bibl. Shunem, lxx Σινέμ (v.l. Σινέμ); the modern *Solam* in the Plain of Esdraelon, about half-way between Nazareth and Mt. Gilboa in a N.W.-S.E. line.

^g So the lxx; bibl. Gilboa, modern *Jebel Fekū'a*.

331

Report of
Sam's
death?

οὐχ ὡς ἔτυχεν ἰδόντα¹ ἢ τῶν ἐχθρῶν δύναμις πολλή τε οὕσα καὶ τῆς οἰκίας κρείττων ὑπονοούμενη, καὶ τὸν θεὸν διὰ τῶν προφητῶν ἡρώτα περὶ τῆς μάχης καὶ τοῦ περὶ ταύτην ἐσομένου τέλους προειπεῖν, οὐκ ἀποκρινόμενος δὲ τοῦ θεοῦ ἔτι μάλλον ὁ Σαούλως κατέδειξε καὶ τὴν ψυχὴν ἀνέπεσε, τὸ κακὸν αἰὼν εἰκὸς οὐ παρόντος αὐτῷ κατὰ χεῖρα τοῦ θεοῦ προοράμενος. ζητηθῆναι δ' αὐτῷ κελύει γυναῖον τι τῶν ἐργαστριμύθων καὶ τὰς τῶν τεθνηκότων ψυχὰς ἐκκαλομένων ὡς οὕτως γνωσομένην ποῖ χωρεῖν αὐτῷ μέλλει τὰ πράγματα.

330 τὸ γὰρ τῶν ἐργαστριμύθων γένος ἀνάγον τὰς τῶν νεκρῶν ψυχὰς δι' αὐτῶν προλέγει τοῖς δεομένοις τὰ ἀποβησόμενα. μηνυθέντος δ' αὐτῷ παρά τινος τῶν οἰκετῶν εἶναι τι γυναῖον τοιοῦτον ἐν πόλει Δάρω,² λαβὼν πάντας τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ μετεκδύς τὴν βασιλικὴν ἐσθήτα δύο παραλαβὼν οἰκέτας, οὓς ἦδει πιστοτάτους ὄντας,³ ἦκεν εἰς τὴν Δάρον πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ παρεκάλει μαντεύεσθαι καὶ ἀνάγειν αὐτῷ ψυχὴν οὐ περ ἂν αὐτὸς εἴπη. τῆς δὲ γυναῖκος ἀπομαχομένης καὶ λεγούσης οὐ καταφρονήσας τοῦ βασιλέως, ὅς τοῦτο τὸ γένος τῶν μάντεων ἐξήλασεν, οὐδ' αὐτὸν δὲ ποιῆν καλῶς ἀδικηθέντα μῆδεν ὑπ' αὐτῆς, ἐνεδρεύοντα δὲ εἰς τὰ κεκωλυμένα λαβεῖν αὐτὴν ἵνα δῶ δίκην, ὥμοσε μὴδένα γνώσασθαι μῆδὲ παρ' ἄλλον ἄγειν αὐτῆς τὴν μαντείαν, ἔσσεσθαι δ' αὐτῆς ἀκίνδυνον. ὡς δὲ τοῖς ὅρκοις αὐτὴν ἔπεισε μὴ δεδιέναι, κελύει τὴν Σαμουήλου ψυχὴν ἀναγαγεῖν αὐτῷ. ἢ δ' ἀγνοοῦσα τὸν Σαμουήλου ὅστις ἦν καλεῖ τούτον ἐξ ᾧδου· φανέντος δ' αὐτοῦ θεα-

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

maged at sight of the hostile force which was very large and, as he surmised, superior to his own; and he asked through the prophets for an oracle from God concerning the battle and its issue. But, as no response came from God, Saul was yet more afraid and his heart failed him, foreseeing inevitable disaster since the Deity was no longer at his side. However, he gave orders to search out for him a woman among the ventriloquists and those who call up the spirits of the dead, that so he might learn how matters would turn out for him. For this sort of ventriloquist raises up the spirits of the dead and through them foretells the future to those who inquire of them. Being informed by one of his servants that there was such a woman in the city of Dor,^a Saul, without the knowledge of any in the camp, stripped off his royal robes and, accompanied by two servants whom he knew to be quite trustworthy, came to Dor to this woman and besought her to bring up for him by divination the soul of whomever he should name. The woman, however, objected, saying that she would not defy the king, who had expelled that class of diviners; nor was it fair on his part, who had suffered no wrong from her, to lay this snare to catch her in forbidden acts and cause her to be punished. Thereupon Saul swore that none should know of it, that he would tell no one else of her divination and that she should be in no danger. Having by these oaths persuaded her to forget her fears, he bade her bring up for him the soul of Samuel. The woman, ignorant who Samuel was, summoned him from Hades. And when he

The witch
raises the
spirit of

^a Bibl. Endor, lxx. 'Aελδώρ (v.l. 'Aεδώρ, cf. v.l. in Josephus); modern 'Endor, about 3 miles N.E. of Shunem, on the slopes of *Jebel Dûky*.

¹ 'Aεδώρ MSP: Endor Lat.

² ἰδέντα om. ROE.

³ ἄνδρας RO: om. Lat.

σάμενον τὸ γύναιον ἄνδρα σεμνὸν καὶ θεοπρεπῆ
 παρτάττειται, καὶ πρὸς τὴν ὄψιν ἐκπλαγὲν, "οὐ σύ",
 φησὶν, "ὁ βασιλεὺς εἰ Σαούλος;" ἐδήλωσε γὰρ

333 αὐτὸν Σαμουήλ. ἐπινεύσαντος δ' ἐκείνου καὶ
 τὴν παραχρὴν αὐτῆς ἐρομένου πόθεν γένοιτο, βλέ-
 πων εἶπεν ἀνελθόντα τῷ θεῷ τινα τὴν μορφήν
 ὁμοίων. τοῦ δὲ τὴν εἰκόνα φράζειν¹ καὶ τὸ σχῆμα
 τοῦ θεαθέντος καὶ τὴν ἡλικίαν κελεύσαντος, γέ-
 ροντα μὲν ἦδη καὶ ἐνδοξον ἐσημαυεν, ἱερατικὴν

334 δὲ περικείμενον διπλοῦδα. ἐγνώρισεν ἐκ τούτων δ'
 βασιλεὺς τὸν Σαμουήλ. ὄντα καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν
 γῆν ἠσπάζετο καὶ προσεκύνησε. τῆς δὲ Σαμουήλου
 ψυχῆς πυθομένης διὰ τί κινήσειεν αὐτὴν καὶ ἀν-
 αχθῆναι ποιήσειεν, τὴν² ἀνάγκην ἀπωδιῦρετο· τοὺς
 πολεμίους γὰρ³ ἐπικεύσθαι βαρεῖς αὐτῷ, αὐτὸν δὲ
 ἀμνηχανεῖν τοῖς παροῦσιν ἐγκαταλειμμένον ὑπὸ
 τοῦ θεοῦ καὶ μηδὲ⁴ προρησέως τυγχάνοντα μήτε
 διὰ προφητῶν μήτε δι' ὀνειράτων, "καὶ διὰ τοῦτο
 ἐπὶ σέ τόν⁵ ἐμοῦ προνοησόμενον" κατέφυγον."

335 Σαμουήλος δὲ τέλος αὐτὸν ἔχοντα ἦδη τῆς μετα-
 βολῆς ὁρῶν "περισσὸν μὲν," εἶπεν, "εἴ καὶ παρ'
 ἐμοῦ βούλευσθαι μαθεῖν τοῦ θεοῦ καταλειπούτος
 αὐτόν· ἀκούέ γε μὴν ὅτι βασιλεύσαι δεῖ Δαυὶδ
 336 καὶ κατορθῶσαι τὸν πόλεμον, σὲ δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν

¹ + εἰπόντος SPB.

² κελεύσαντος om. ROE.

³ γὰρ Hudson cum cod. Vat.: om. rell.

⁴ Dindorf: μήτε codd.

⁵ + αἰεὶ M Lat.

⁶ + αἰεὶ M Lat.

^a Scripture does not tell us how the witch recognized Saul;
 1 Sam. xxviii. 12 "Why hast thou deceived me? for thou
 art Saul." Rabbinic tradition accounts for it by the legend
 334

appeared, the woman, beholding a venerable and
 godlike man, was overcome and, in her terror at the
 apparition, cried, "Art thou not King Saul?" for
 Samuel revealed who he was.^a When Saul indicated
 that it was so and asked whence came her alarm, she
 replied that she saw someone arise in form like God.

Saul then bade her describe the appearance, the
 dress and the age of the man she saw, and she repre-
 sented him as of advanced age, of distinguished
 aspect and clad in a priestly mantle.^b By these
 tokens the king recognized him to be Samuel and,
 falling to the ground, saluted him and made obeisance.
 Being asked by the shade of Samuel wherefore he
 had disturbed him and caused him to be brought up,
 Saul bewailed his necessity; the enemy, he said, was
 pressing heavily upon him and he was helpless in his
 present plight, being abandoned by God and failing
 to obtain an oracle whether through prophets or
 through dreams. "That is why I have betaken
 myself to thee, for thou wilt provide for me." But
 Samuel, seeing that Saul was now approaching a final
 change of fortune,^c said, "It is idle to seek to learn
 any more from me, since God has abandoned thee.
 But this much thou mayest hear, that David is
 destined to be king and to achieve success in this war,
 while thou must lose both thy sovereignty and thy

that spirits appear head downward unless summoned by a
 king.

^b Heb. *me'il* "upper garment" (A.V. "mantle"). LXX
ἱμάτιον. Josephus adds the word "priestly" because *me'il*
 is the word used regularly in later Hebrew of the priest's
 robe. Tradition states that this garment worn by Samuel's
 spirit was the same as that made for him by his mother when
 he was a child (1 Sam. ii. 19) and that he had been buried in.
^c Lit. "having already an end of change."

καὶ τὴν ζῶνιν ἀπολέσαι, τοῦ θεοῦ παρακούσαντα
ἐν τῷ πρὸς Ἀμαληκίτας πολέμῳ καὶ τὰς ἐντολὰς
αὐτοῦ μὴ φυλάξαντα, καθὼς προεφίηενσά σοι καὶ
ζῶν. ἴσθι τούτων καὶ τὸν λαὸν ὑποχέριον τοῦ
ἐνθροῦ γενήσασθαι καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν τέκνων
αὐρίου περὶ τὴν μάχης μετ' ἐμοῦ γενή-
σασθαι."

337 (9) Ταῦτ' ἀκούσας ὁ Σαούλος ἄφρονος ὑπὸ λύπης
ἐγένετο καὶ κατενεχθεὶς εἰς τοῦδαφος, εἶτε διὰ τὴν
προσπεσοῦσαν ἐκ τῶν δεδηλωμένων ὀδύνῃν, εἶτε
διὰ τὴν ἔνδειαν, οὐ γὰρ προσενήκετο τροφὴν τῇ
παρελθούσῃ ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτί, ῥαδίως ἔκειτο
338 νήνεμος ὡς τις.¹ μόλις δὲ αὐτοῦ γενόμενον συν-
νῆγκασεν ἡ γυνὴ γένεσθαι, ταύτην αἰτουμένη
παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν ἀντὶ τῆς παραβόλου μαν-
τείας, ἣν οὐκ ἔξον αὐτῇ ποιήσασθαι διὰ τὸν ἐξ
αὐτοῦ φόβον ἀγνοοῦμένου τίς ἦν, ὅμως ὑπέστη
καὶ παρέσχεν. αὐτὴ δὲ παρεκάλεε τράπεζάν τε
αὐτῷ παραθεῖναι καὶ τροφήν, ὡς ἂν τὴν ἰσχυρὴν
συλλεγόμενος εἰς τὸ τῶν οἰκείων ἀποσώβῃ στρα-
τόπεδον· ἀντίχοντα δὲ καὶ τελέως ἀπεστραμμένον
339 ὑπὸ ἀθυρίας ἐβιάσατο καὶ συνέπεισεν. ἔχουσα δὲ
μόσχον ἓνα συνήθη καὶ τῆς κατ' οἶκον ἐπιμελείας
καὶ τροφῆς ἀξιούμενον ὑπ' αὐτῆς, ὡς γυνὴ χερνῆτις
καὶ τούτῳ μόνῳ προσαναπαυομένη τῷ κτήματι,

¹ Niese: *ἐκεῖτο νέκυσ ὄρετος* RO: *κατενήκετο* MSP (Exc.):
non facile vellebat exurgere Lat.

^a Text uncertain.

^b Or "joined (his servants) in constraining"; cf. I Sam.
xxviii. 23. "But his servants, together with the woman, com-
pelled him."
336

life, because thou disobeyedst God in the war with
the Amalekites and didst not observe His command-
ments, even as I foretold to thee while I was alive.
Know then that thy people shall be delivered into
the hands of their foes and that thou thyself with
thy sons shalt fall to-morrow in the battle, and thou
shalt be with me."

(9) On hearing these words, Saul was made speech-
less by grief and, falling to the ground, whether from
the shock inflicted by these revelations or through
exhaustion—for he had taken no food during the past
day and night—lay inert^a as a corpse. Then, when
with difficulty he had come to himself, the woman
constrained^b him to partake of food, asking this
favour of him in return for that hazardous act of
divination, which though not lawful for her to per-
form through fear of him so long as she had not recog-
nized him,^c she had nevertheless undertaken to carry
out. Wherefore she entreated him to let her set a
table with food before him, that so having collected
his strength he might return safely to his own camp;
and, when in his despondency he refused and re-
solutely turned away, she insisted and helped to per-
suade him. Though she owned but one calf, which
she had brought up^d and had taken trouble to care
for and feed beneath her roof, for she was a labouring
woman and had to be content with this as her sole

^a The language of Josephus is ambiguous. It may mean
that the witch feared to defy the king, whom she did not re-
cognize in the person of Saul, or that she had been afraid to
do Saul's bidding so long as she was ignorant of his identity.
^b Lit. "familiar" or "tame"; Heb. *marbeg* "tied up,"
(A.V. "fat," cf. Targum "fatted"), LXX *δαμαλὶς νομάς*
"grazing heifer" (Luc. *μωσχάριον γαλαθῆρον* "sucking
calf").

καταφάσσα τούτων καὶ τὰ κρέα παρσκευάσα τοῖς οἰκέταις αὐτοῦ καὶ αὐτῷ παρατίθῃσι. καὶ Σαούλος μὲν διὰ τῆς νυκτὸς ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον.

340 (4) Δίκαιον δὲ ἀποδέξασθαι τῆς φιλοτιμίας τὴν γυναῖκα, ὅτι καίπερ τῇ τέχνῃ κεκαλυμμένη χρήσασθαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, παρ' ἧς ἂν αὐτῇ τὰ κατὰ τὸν οἶκον ἦν ἀμείνω καὶ διαρκέστερα, καὶ μᾶλλον αὐτὸν πρότερον τεθεαμένη οὐκ ἐμνήσθη. κάκῃσιν τῆς ἐπιστήμης ὑπ' αὐτοῦ καταγνωσθείσης, οὐκ ἀπεστράφη δὲ ὡς ξένον καὶ μῆδεσσι ἐν 341 συνθηκῇ γεγενημένον, ἀλλὰ συνεπάθησεν τε καὶ παρεμβήσατο καὶ πρὸς ᾧ δέκετο λίαν ἀηδῶς προετρέψατο, καὶ τὸ μόνον αὐτῇ παρὸν ὡς ἐν πενίᾳ τοῦτο παρέσχεν ἐκτενῶς καὶ φιλοφρόνως, οὐδ' ὑπὲρ εὐεργεσίας ἀμειβομένη τινὸς γεγενησόντα οὔτε χάριν μέλλουσαν θηρωμένη, τελευτήσῃ πρὸς τοὺς ἀγαθὸν τι παρσχημένους φιλοτιμουμένων, ἢ παρ' ὧν αὐτὴ δύνανται λαβεῖν ὄφελος 342 τούτους προδραπευόντων. καλὸν οὖν ἐστὶ μιμεῖσθαι τὴν γυναῖκα καὶ ποιεῖν εὖ πάντας τοὺς ἐν χρεῇ γενομένους, καὶ μὴδὲν ὑπολαμβάνειν ἄμενον μὴδὲ μᾶλλον τι προσήκειν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τοῦτου μὴδ' ἐφ' ᾧ τὸν θεὸν εὐμενῇ καὶ χορηγὸν τῶν ἀγαθῶν ἔχομεν.² καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς γυναίκος 343 ἐν τοσούτοις ἀρκεῖ δεδηλώσθαι· τὸν δὲ πόλεσι καὶ δήμοις καὶ ἔθνεσι συμφέροντα λόγον καὶ προσ-

¹ εἶναι S³ Vat. ap. Hudson.

² μάλλον ἔχομεν conj. Naber.

^a The following eulogy of the witch of Endor is, of course, an addition to Scripture.

possession, she slaughtered it, prepared the meat and set it before his servants and himself. And Saul that night returned to his camp.

(4) ^a Here it is but right to commend the generosity of this woman who, though she had been prevented by the king from practising an art which would have made it easier and more comfortable for her at home, and though she had never seen Saul before, yet bore him no resentment for having condemned her profession nor turned him away as a stranger and as one with whom she had never been acquainted; but instead she gave him sympathy and consolation, exhorted him to do that which he regarded with great unwillingness,^b and offered him with open friendliness the one thing which in her poverty she possessed. And this she did, not in return for any benefit received, nor in quest of any favour to come—for she knew that he was about to die—, whereas men are by nature wont either to emulate those who have bestowed some kindness upon them or to be beforehand in flattering those from whom they may possibly receive some benefit. It is well, then, to take this woman for an example and show kindness to all who are in need, and to regard nothing as nobler than this or more befitting the human race or more likely to make God gracious and ready to bestow upon us His blessings. Concerning this woman, then, let these words suffice. ^c But now I shall touch on a subject profitable to states, peoples and nations, and of

Reflections on the heroism of Saul.

^b That is, to partake of food.

^c Contrast the eulogy of Saul which follows (and is an addition to Scripture) with the characterization above, §§ 362 ff. So also rabbinic tradition is divided between blame of Saul's pride and praise of his heroism.

ἦκοντα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅφ' οὗ προαχθήσονται πάντες ἀρετὴν διόκειν¹ καὶ ζήλου τὰ δόξαν καὶ μνήμην αἰώνιον παρασχέειν διηγήσασθαι, ποιήσασθαι, πολλὴν καὶ βασιλευσὶν ἐθνῶν καὶ ἀρχαῖς πόλεων ἐπιθυμίαν καὶ σπουδὴν τῶν καλῶν ἐνθήσονται, καὶ πρὸς τε κινδύνους καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν πατρίδων θάνατον προτρεφόμενοι, καὶ πάντων καταφρονεῖν διδάξονται τῶν δεινῶν. ἔγω δ' αἰτίαν τοῦ λόγου τούτου Σαούλον τὸν τῶν Ἑβραίων βασιλέα· οὗτος γὰρ καίπερ εἰδὼς τὰ συμβησόμενα καὶ τὸν ἐπι-
 344 κείμενον θάνατον τοῦ προφίτου προειρηκότος οὐκ ἔγνω φυγεῖν αὐτὸν οὐδὲ φιλοψυχίας προδοῦναι μὲν τοὺς οἰκείους τοῖς πολεμίοις καθυβρίσθαι δὲ
 345 τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα, ἀλλὰ παραδούς αὐτὸν πανοικί μετὰ τῶν τέκνων τοῖς κινδύνους καλὸν ἡγήσατο εἶναι πεσεῖν μετὰ τούτων ὑπὲρ τῶν βασιλευσόμενων μαχόμενος, καὶ τοὺς παῖδας ἀποθανεῖν μᾶλλον ἀγαθοὺς ὄντας ἢ καταλυεῖν ἐπ' ἀδελφῶ τῷ ποταπῷ γενήσονται τὸν τρόπον διὰ-
 346 δοχόν⁴ γὰρ καὶ γένος τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἀγῆρω μνήμην ἔξεν. οὗτος οὖν δίκαιος καὶ ἀνδρείος καὶ σώφρων ἔμοι γε δοκεῖ μόνος καὶ εἴ τις γέγονε τοιοῦτος ἢ γενήσεται τὴν μαρτυρίαν ἐπ' ἀρετῇ καρποῦσθαι παρὰ πάντων ἀξίως· τοὺς γὰρ μετ' ἐλπίδων ἐπὶ πόλεμον ἐξελθόντας ὥς καὶ κρατήσοντας καὶ σῶς⁵ ὑποστρέψοντας,⁷ ἐπειδὴ τι διαπράξωνται λαμπρόν, οὐ μοι δοκοῦσι καλῶς ποιεῖν ἀνδρείους

¹ Dindorf: διώκειν codd.

² ζήλου τῶν καλῶν Bekker: ζήλου τῶν καλῶν vel δηλοῦντα codd.: ζήλου τὸ Niese.

³ διδοῦν MSP Exc.

⁴ ἔως RO: σώως MSP Exc.

⁵ Bekker: ἐπιστρέφοντας codd.

interest to all good men—one whereby all should be induced to pursue virtue and to aspire to those things which may procure them glory and eternal renown, one, moreover, that should instil into the hearts of kings of nations and rulers of cities a great desire and zeal for noble deeds, should stimulate them to face dangers and death for their country's sake, and teach them to despise all terrors. The occasion for this discourse I find in the person of Saul, king of the Hebrews. For he, although he knew of what was to come and his impending death, which the prophet had foretold, yet determined not to flee from it or, by clinging to life, to betray his people to the enemy and dishonour the dignity of kingship; instead, he thought it noble to expose himself, his house and his children to these perils and, along with them, to fall fighting for his subjects.^a He preferred to have his sons meet death as brave men rather than leave them behind, while still uncertain what kind of men they might prove to be; for thus, as successors and posterity, he would obtain glory and an ageless name.^b Such a man alone, in my opinion, is just, valiant and wise, and he, if any has been or shall be such, deserves to have all men acknowledge his virtue. For men who have gone forth to war with high hopes, thinking to conquer and return in safety, and have accomplished some brilliant feat are, to my mind, mistakenly de-

^a The rabbis also emphasize Saul's heroism in exposing himself and his sons to danger in battle.

^b That is, glory etc. would take the place of physical posterity. The last phrase is perhaps a conscious echo of ἑλθὼν κτάνων in Pericles' funeral oration, Thucydides ii. 43.

ἀποκαλοῦντες, ὅσοι περὶ τῶν τοιούτων ἐν ταῖς
 347 ἱστορίαις καὶ τοῖς ἄλλοις συγγράμμασιν εἰρήκασιν.
 εὐφυχοὶ δὲ καὶ μέν εἰσι καὶ ἐκεῖνοι τυγχάνειν ἀποδοχῆς,
 φρονηταὶ μόνοι δικαίως ἂν λέγοντο πάντες οἱ
 348 Σαούλων μυησάμενοι. τὸ μὲν γὰρ οὐκ εἰδότες τί
 μέλλει συμβῆσθαι κατὰ τὸν πόλεμον αὐτοῖς μὴ
 μαλακισθῆναι περὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀδῆλόν τ' ὧ μέλλοντι
 349 παραδόντας αὐτοὺς ἐπ' αὐτοῦ σαλευέειν οὕτως γεν-
 εῖν καὶ ἔργα πολλὰ διαπραξάμενοι τύχῃ. τὸ
 δὲ μὴδὲν τῇ διανοίᾳ χρηστὸν προσδοκῶντας, ἀλλὰ
 προειδότες ὡς δεῦθ' ἠεὶ θανεῖν καὶ τοῦτο παθεῖν μαχο-
 μένους, εἴτα μὴ φοβηθῆναι μηδὲ καταπλαγῆναι τὸ
 350 δεινόν, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸ χωρῆσαι προγινώσκοντες,
 τοῦτ' ἀνδρείου ἀληθῶς τεκμήριον ἐγὼ κρίνω.
 351 Σαούλος τοίνυν τοῦτο ἐποίησεν ἐπιδείξας ὅτι πάν-
 τας μὲν προσήκει τῆς μετὰ τὸν θάνατον εὐφημίας
 γλχομένους ταῦτα ποιεῖν, ἐξ ὧν ἂν αὐτοῖς ταύτην
 καταλείποιεν, ὅλιστα δὲ τοὺς βασιλέας, ὡς οὐκ
 352 ἐξόν αὐτοῖς διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς οὐ μόνον
 οὐ κακοῖς εἶναι περὶ τοὺς ἀρχομένους, ἀλλ' οὐδὲ
 353 καὶ τῆς εὐφυχίας λέγειν ἡδυνάμην, ὅλην ἡμῶν χορη-
 γησάσης τῆς υποθέσεως, ἀλλ' ἵνα μὴ φανώμεν
 354 ἀπειροκάλως αὐτοῦ χρῆσθαι τοῖς ἐπ' αὐτοῖς, ἐπ' αὐτοῖς
 355 πάλιν ἀφ' ὧν εἰς τοὺς ἐξέβην.

(5) Κατεστρατοπεδευκότες γὰρ τῶν Παλαιστι-
 νων, ὡς προεῖπον, καὶ κατὰ ἔθνη καὶ βασιλείας
 καὶ σατραπείας ἐξαριθμοῦντων τὴν δύναμιν, τέλει-

¹ οὐδ' οὕτως M Exc.: οὐχ οὕτως SP: non valde Lat.
² καταλείποιεν SP: ἀποτε M.

scribed as valiant by the historians and other writers
 who have spoken of such persons. Certainly it is
 just that these too receive approbation; but the
 terms "stout-hearted," "greatly daring," "con-
 temptuous of danger," can justly be applied only to
 such as have emulated Saul. That men, not knowing
 what is to happen to them in war, should not flinch
 from it, but should commit themselves to an uncertain
 future and ride the stormy seas of chance—all this
 still falls short of magnanimity,^a however many the
 exploits they may accomplish. On the other hand,
 to harbour in one's heart no hope of success, but to
 know beforehand that one must die and die fighting,
 and then not to fear nor be appalled at this terrible
 fate, but to meet it with full knowledge of what is
 coming—that, in my judgement, is proof of true
 valour. And this Saul did, thereby showing that it
 behoves all men who aspire to fame after death so
 to act as to leave such a name after them; especially
 should kings do so, since the greatness of their power
 forbids them not merely to be bad to their subjects,
 but even to be less than wholly good. I might say
 still more than this about Saul and his courage, for
 they are subjects which afford us ample material;
 but, lest we should appear to lack good taste in de-
 livering this panegyric, I will return again to the
 point from which I made this digression.

(5) The Philistines had pitched their camp, as I
 said before, and were reviewing their forces by com-
 nations, kingdoms and satrapies,^b when last of all

^a Variant "is not so magnanimous."

^b Suggested by the LXX σατράραι τῶν ἀλλοφύλων = Ileb.
 παρὰ Φιλισταῖν (A. V. "lords of the Philistines"); cf. I Sam.
 xix. 2. "And the lords of the Philistines passed on by hun-
 dreds and by thousands."

ταῖος βασιλεὺς παρήλθεν Ἀγχοῦς μετὰ τῆς ἰδίας
στρατίας καὶ Δαυίδης μετὰ τῶν ἑξακοσίων ὀπλιτῶν
352 εἶπετο. θεασάμενοι δὲ αὐτὸν οἱ στρατηγοὶ τῶν
Παλαιστίνων, πόθεν εἴησαν ἦκοντες οἱ Ἑβραῖοι
καὶ τίνων καλεσάντων ἡρώτων τὸν βασιλέα. ὁ δὲ
Δαυίδην εἶπεν εἶναι, ὃν φυγόντα Σαούλον τὸν
ἑαυτοῦ δεσπότην καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλθόντα δέξασθαι,
καὶ νῦν τῆς χάριτος ἀμοιβὴν ἐκτίσαι βουλόμενον
καὶ τιμωρήσασθαι τὸν Σαούλον συμμαχεῖν αὐτοῖς.
353 ἐμέμφθη δὲ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἄνδρα παρεληφώς
ἐπὶ συμμαχίᾳ πολέμιον, καὶ ἀποπέμπευ συνεβού-
λευον, μὴ καὶ λάθῃ μέγα δι' αὐτὸν κακὸν τοῖς
φίλοις ἐργασάμενος· καιρὸν γὰρ αὐτῷ παρέξεν
τοῦ καταλαγῆναι πρὸς τὸν δεσπότην κακώσαντι.
354 τὴν ἡμετέραν δύναμιν. ὁ δὲ καὶ προορώμενον εἰς
τὸν τόπον ὃν ἔδωκεν αὐτῷ κατοικεῖν ἐκέλευον
ἀποπέμπευ σὺν τοῖς ἑξακοσίοις ὀπλίταις· τοῦτον
γὰρ εἶναι τὸν Δαυίδην, ὃν ἄδουσαν αἱ παρθένοι
πολλὰς μυριάδας Παλαιστίνων ἀπολέσαντα. ταῦτ'
ἀκούσας ὁ τῶν Γεττῶν βασιλεὺς καὶ καλῶς εἰρηθεύ-
355 λογισάμενος καλέσας τὸν Δαυίδην " ἐγὼ μὲν,
εὐνοῖαν καὶ διὰ τοῦτό σε σύμμαχον ἐπηγόμην· οὐ
δοκεῖ δὲ ταῦτό τοις στρατηγοῖς. ἀλλ' ἀπιθι μεθ'
ἡμέραν εἰς ὃν ἔδωκά σοι τόπον μὴδὲν ὑπονοῶν
ἀποπον, καί κε φίλασέ μοι τὴν χώραν, μὴ τινες
εἰς αὐτὴν τῶν πολεμίων ἐμβάλωσιν. ἔστι δὲ καὶ

1 + μετὰ τοῦτον (αὐτὸν) ὅ (δε) ὁ MSPE; et post eum Lat.
2 Niese: τὸν codd.
3 M Lat.: καὶ tell.
4 αὐτῷ RO.
5 + πρόφασιν SP.
6 Naber: κακώσαντα vel κακώσαντα codd.
7 τὸν om. MSPE.

appeared King Anclūs with his own troops, followed
by David with his six hundred soldiers. On seeing
him, the Philistine generals asked the king whence
these Hebrews^a had come and who had summoned
them. The king replied that this was David who
had fled from Saul, his master, and had come to him;
he had received him, and now David, wishing to repay
that favour and to be avenged on Saul, was fighting
in their ranks.^b The generals, however, reproached
him for having taken as an ally one that was their
enemy, and they advised him to dismiss him lest on
David's account he should unwittingly do grave
mischief to his friends; for he would be affording
David an opportunity of becoming reconciled to his
master by injuring their army. Accordingly they
bade him with this in mind to send David with his
six hundred soldiers back to the place which he had
given him for his habitation; for this was that same
David of whom the virgins sang that he had slain
many myriads of the Philistines. Having listened
to these words and considering them well spoken, the
king of Gitta called David and said, "For myself, I
can testify to the great zeal and friendliness which
thou hast shown to me, and it was for that reason that
I brought thee as an ally; but such is not the view
of our chiefs. Now then, go within a day's time to
the place which I have given thee, and suspect no-
thing untoward. There keep guard for me over the
country, lest any of the enemy invade it. That too

^a So the Hebrew, 'Ibrīm; LXX, reading 'dbrīm "passers-
by," has διαπορευόμενοι.

^b This explanation of David's motives is added by Josephus.

356 τοῦτο συμμαχίας μέρος." καὶ Δαυίδης μὲν, ὡς ἐκέλευεν ὁ τῶν Γυττῶν βασιλεὺς, ἦκεν εἰς Σέκελλαν. καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐξ αὐτῆς συμμαχήσαν τοῖς Παλαιστίνους ἀπῆλθε τὸ τῶν Ἀμαληκίτων ἔθνος ἐπελθὼν αἰρεῖ τὴν Σέκελλαν κατὰ κράτος, καὶ ἐμπρήσαντες καὶ πολλὴν λέαν¹ ἐκ τ' αὐτῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἄλλης τῶν Παλαιστίνων χώρας λαβόντες ἀνεχώρησαν.

357 (6) Ἐκπεπορημένην δὲ τὴν Σέκελλαν καταλαβὼν ὁ Δαυίδης καὶ διηρησμένα πάντα καὶ τὰς γυναικας τὰς ἑαυτοῦ, δύο γὰρ ἦσαν, καὶ τὰς γυναικας τῶν ἑταίρων σὺν τοῖς τέκνοις ἡχμαλῶν τισμένας, περιρρήννυται εὐθὺς τὴν ἐσθῆτα. κλαίων δὲ καὶ ὀδυρόμενος μετὰ τῶν φίλων ἐπὶ τοσοῦτον παρείβῃ τοῖς κακοῖς, ὥστε αὐτὸν ἐπιλιπεῖν ἡδὲ καὶ τὰ δάκρυα. ἐκωδύνευσέ² δὲ καὶ βληθεὶς ὑπὸ τῶν ἑταίρων ἀλγούντων ἐπὶ ταῖς αἰχμαλωσίαις τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων ἀποθανεῖν· αὐτὸν γὰρ τῶν γεγονότων ἡτιώντο. ἀνασχὼν δ' ἐκ τῆς λύπης καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν θεὸν ἀναστήσας παρέκαλεσε τὸν ἀρχιερέα Ἀβιάθαρ ἐνδύσασθαι τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ ἐπερωτῆσαι τὸν θεὸν καὶ προφητεῦσαι εἰ δώξαντι τοὺς Ἀμαληκίτας δίδωαι καταλαβεῖν καὶ σώσαι μὲν τὰς γυναίκας καὶ τὰ τέκνα, τιμωρήσασθαι δὲ τοὺς ἑχθρούς. τοῦ δ' ἀρχιερέως διώκειν κελύσαντος ἐκπηδήσας μετὰ τῶν ἑτακισίων ὀπλιτῶν εἰπετο τοῖς πολεμίοις· παραγενόμενος δ' ἐπὶ ταῖς χεიმάρρουν Βάσελον λεγόμενον.

¹ λέαν *ελλην* codd.; *ἄλλην* om. Lat.

² ἐκωδύνεσθαι RO.

³ This last instruction to guard Philistine territory is an amplification of the LXX addition to I Sam. xxix. 11, φε.

is the part of an ally." ^a So David, as the king of David and Gitta ordered, went to Sekella. But at the very sacked time when he had left there to lend aid to the Philistines, the Amalekite nation had made an invasion ^{1 Sam. xxx. 1.} and taken Sekella by storm, and, after setting fire to it and capturing much booty both from that town and from the rest of the Philistine territory, had retired.

(6) Now when David found that Sekella had been sacked and everything therein pillaged and that his two wives and the wives of his comrades along with their children had been taken captive, he straightway rent his clothes, ^b and, wailing and lamenting with his friends, he was so utterly undone by this calamity ^{1 Sam. xxx. 4.} that at length even tears failed him. Moreover he was not far from being stoned to death by his comrades, who were deeply grieved by the capture of their wives and children, and held him responsible for what had happened. Recovering from his grief, however, and lifting his thoughts to God, he besought the high priest Abiathar to put on his priestly robe ^c and to inquire of God and predict to him whether, if he pursued the Amalekites, He would grant him to overtake them, and to rescue the women and children and avenge himself on his foes. And when God the high priest bade him pursue, he rushed off with his six hundred soldiers on the track of the enemy. On reaching a stream called Baselos, ^d he came upon ^{1 Sam. xxx. 8.}

λάσσειν τὴν γῆν; the Hebrew says merely "And David and his men rose early in the morning to return to the land of the Philistines."

^b The rending of the clothes is an unscriptural detail.

^c 1 Sam. xxx. 7 "bring me hither the ephod."

^d Bibl. Besor, LXX Βασερί; site unknown.

362 μενον καὶ πλανωμένῳ τῷ περιπεσὼν Αἰγυπτίῳ
 μὲν τὸ γένος ὑπ' ἐνδεείας δὲ καὶ λιμοῦ παρει-
 μένω, τριῖς γὰρ ἡμέρας ἐν τῇ ἐρημίᾳ πλανώμενος
 αὐτοῖς διεκάρτερήσε, πρῶτον αὐτὸν ποτῶ καὶ
 τροφῇ παραστήσαντος καὶ ἀναλαβὼν ἐπύθετο
 361 τίς τε εἷη καὶ πόθεν. ὁ δὲ γένος μὲν ἐστῆσαν
 Αἰγύπτιος ὢν, καταλειφθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ δεσπότου
 κατ' ἀρρωστίαν ἐπεσθαι μὴ δυνάμενον· ἐδήλου δ'
 αὐτὸν τῶν καταπηρσάντων καὶ διηρηπακόντων ἄλλα
 362 τε τῆς Ἰουδαίας καὶ τὴν Σέκελλαν εἶναι. χρήσα-
 μένος οὖν ὁ Δαυίδης τοῦτω ἐπὶ τοὺς Ἀμαληκίτας
 ὁδηγῶ καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς³ ἐπὶ γῆς ἐρημι-
 μένους, καὶ τοὺς μὲν ἀριστῶντας, τοὺς δὲ καὶ
 μεθύοντας ἦδη καὶ λελυμένους ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ
 τῶν λαφύρων καὶ τῆς λείας ἀπολαύοντας, ἐπιπεσὼν
 αἰφνιδίως πολλὴν αὐτῶν φόνον εἰργάσατο· γυμνοὶ
 γὰρ ὄντες καὶ μὴδὲν προσδοκῶντες τοιοῦτον, ἄλλα
 363 πρὸς τὸ πιεῖν καὶ εὐχέσθαι τετραμμένοι πάντες
 ἦσαν εὐκατέρηραστοι. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἔτι τῶν
 τραπέζων παρακειμένων ἐπικαταλαμβανόμενοι παρ'
 αὐταῖς ἀνηροῦντο καὶ παρέσυρεν αὐτοὺς τὰ σιτία
 καὶ τὴν τροφὴν τὸ αἷμα, τοὺς δὲ δεξιουμένους
 ἀλλήλους ταῖς προπόσεσι διέφθειρεν, ἐνίους δὲ καὶ
 πρὸς ὑπνον ὑπὸ τοῦ ἀκράτου κατενηγεμένους,
 ὅπόσοι δ' ἔφθασαν περιβέμενοι τὰς πανοπλίας ἐξ
 364 ἐναντίας αὐτῶν⁴ στήναι, τοὺς οὐδὲν ἦττον εὐχερώς
 δὲ οἱ σὺν τῷ Δαυίδῃ καὶ αὐτοὶ⁵ ἀναιροῦντες ἀπὸ

¹ τριῖς MSP Lat. (cf. LXX).

² Edd.: αὐτῶν ROM: αὐτῶ SP.

³ αὐτοὺς om. RO.

⁴ ed. pr.: τε (τ') αὐτῶ codd.

⁵ ἀπέφραττον RO.

a straggler, an Egyptian by race, who was exhausted from want and hunger, having endured three days' wandering in the wilderness without food. After he had first revived him and restored him with food and drink, David asked him who he was^a and whence he came. He revealed that he was of Egyptian race and had been left behind by his master, being unable to follow because of sickness; he further made known that he was one of those who had burnt and ravaged Sekella as well as parts of Judaea. So David made use of the man to guide him to the Amalekites, and came upon them lying around on the ground, some at their morning meal, others already drunken and relaxed with wine, regaling themselves with their spoils and booty. Falling suddenly upon them, he made a great slaughter of them, for, being unarmed and expecting no such thing but intent upon drinking and revelry, they were all an easy prey. Some, being surprised at the outspread tables, were massacred beside them, and their streaming blood swept victuals and food away; others were drinking each other's health when he slew them; still others, under the influence of strong drink, were plunged in sleep; while those who had been quick enough to put on their armour and make a stand against him—these too he cut to pieces with no less ease than those who lay defenceless on the ground.^b David's companions too continued the slaughter from the first

^a Variant (as in Scripture) "to whom he belonged."

^b The details of the massacre are an amplification of Scripture.

RETOLD BIBLE

Other writings that notice this: S. Rappaport, Exegese bei Flavius Josephus, Frankfurt am Main, 1930, looking at how his narration is "parallel to Rabbinic haggadah." (Vermes p. 3)

Kisch notes that Pseudo-Philo is "among the oldest specimens of historical Haggadah." (I think this means the same as retold Bible) (Vermes p. 3) Vermes: Chronicles as a midrash on Samuel and Kings.

*and see notes on Pseudo-Philo
& Josephus, & General Notes*

TEXTS PAGE BY PAGE

Pseudo-Philo: 1st c. C.E. Exists in Latin translation probably from Hebrew original E.J.: Philo ca. 20 B.C.E. to ca. 50 C.E. Pseudo-Philo (s.v.) wrote *Liber Antiquitatum Biblicarum*. Just post 70 C.E.? Was he unknown to Church Fathers (such as Origen)?

Anchor Bible Dictionary: “retelling of the Biblical story from Adam to David.” “text itself makes no claim to have been written by Philo of Alexandria.” How ascribed to Philo? Well, Josephus had written something called “Antiquities” and so the other well-known (to Christian scribes) Jewish author of Antiquities must have written this one as well. Mix-up probably happened in Middle Ages or Renaissance. It is a selected retelling. For instance Genesis 1-3 gets severely cut, as does the entire book of Leviticus. Focus is on leadership of Israel. Genre is ‘rewritten Bible’ (Vermes 1961) like Jubilees, Genesis Apocryphon, and Josephus’ Antiquities. “It treats the biblical texts more freely than the Targums and is not as directly concerned with the exposition of the biblical texts as the midrashim. It may reflect popular biblical interpretation as practiced in the ancient Palestinian synagogues.” MSS are in Latin, but probably was in Greek at some stage—this helps explain several bizarre passages, if assume a mistranslation from Hebrew to Greek, then further mangling upon translation into Latin. Before destruction of Temple or after? Polemic from one of many groups? “It may have been intended as a complement to the canonical books of Chronicles, though its theological interests were different.” Anchor Bible Dictionary, v. 5, s.v. “Philo, Pseudo—.” By Daniel J. Harrington. New York: Doubleday, 1992

Murphy, Frederick J. Pseudo-Philo: Rewriting the Bible. New York: Oxford University Press, 1993 (Widener and ANTS both have it)

Pseudo-Philo 64 covers “The Medium of Endor,” as Murphy translates it.

Cf. Josephus Antiquities 6.14.4, §§348-349.

And Aod, ancestor of “medium:” Pseudo-Philo ch. 34 (Murphy p. 154): Gives witch a genealogy, as well as a political history of troublemaking. [Cf. Isaiah line about other peoples tempting Israel into using forbidden divination practices]

Sources Chretiennes #229 is Harrington’s critical Latin text of LAB.

Issues:

Genre

Textual difference

Fishbane article given for Advanced Midrash. The Exegetical Imagination, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998. “Midrash and the Nature of Scripture,” page 12. “The closure of the scriptural canon (by the beginning of the common era) changes matters fundamentally. It is a transformative event, for with this closure there can be no new additions or supplementations to the biblical text. Indeed, there is now an ‘in’ and an ‘out’—a within and a without, so to speak. And since God’s Word (*speech*) is deemed comprehensive and sufficient for human culture in all its historical diversity, it is only within the existent divine words that new meanings can arise. Accordingly, the effect of the closure is to transform the many separate units (and contexts) of biblical speech into

the *one* speech (and context) of Scripture. Everything must be found in it.” Canonizing Scripture, deciding what is in and what is out influences methods of interpretation later. For instance, genre of retold Bible, Ps. Philo, Josephus, Philo, include a lot of midrashic interpretations—names, pedigrees, dialogues, all the midrashic tricks—I wonder if this isn’t a way to preserve traditions, embedded in non-sacred literature. Relieve anxiety of whether this tradition will survive or not. Perhaps a method of packaging tradition that eventually did not work out. Lost to classical midrash. Perhaps too Greek a genre? Resurfaces frequently, for women, children; essentially = Legends of the Jews!

But told in Greek—so lose a lot of textual connection. Lose a lot of Kugelian “surface irregularities” Including midrash plus writing in Greek would do a better job of preserving tradition overall. (Pseudo-Philo; Josephus)

Genres of interpretation: section on genre of retold bible. Get hold of Early Bib. Interp. By Kugel (found at Hebrew College library 4/1/02); also Murphy on Pseudo-Philo: Bible Retold. In true Philo, is there retold Bible? (Pseudo-Philo, Josephus)

Feldman, Prolegomenon: p. xxxi: “Strugnell states that it is very improbable that the translator, influenced by some form of the Greek Bible, substituted its text for LAB’s, but this is precisely what has happened in some MSS., at least, of Philo and Josephus. Rather, it is the fact that so many readings counter to the LXX and agreeing with the Hebrew text or with the Targum are still found in LAB that leads one to conclude that LAB, like Josephus, had both a LXX and a Hebrew text before him, as well as a Targum.”

Feldman, xxxi: “The studies of the late lamented Renee Bloch (“Midrash,” Supplement 5 in *Dictionnaire de la Bible*, pp. 1263-1268) have shown how ancient is the midrashic method exemplified in LAB, since its roots are to be found in the Bible itself....”

Feldman, xxvi: “The analogy with Josephus may be instructive, especially in view of the numerous parallels with Josephus noted below. Pseudo-Philo may have known an author such as Josephus or his Greek sources (for the theory of an Alexandrian midrashic source behind Josephus see G. Holscher, “Josephus,” Pauly-Wissowa *Real Encyclopadie*, 9 [1916], pp. 1934-2000)

Feldman, xxxvii: Does the Syrian is thus called as a polemic against Mithraism. See Josephus also. Following LXX text. What is linguistic basis for this?

Feldman, xli: Attempts to connect LAB with Dead Sea Scrolls, Dead Sea sect. Has dualism (good and evil), has new covenant, has positive role of priests; but has no Messiah.

Feldman liv: Connection with IV Esdras and Syria apocalypse of Baruch? But, Pseudo-Philo does not seem to be interested in the Temple.

Feldman lxiv: LAB 64.8 and rabbinic literature depict Saul's motive in encountering death as repentance for his sins, but Josephus 6.349 gives Saul's motive in seeking death as a quest for glory and renown after death.... This makes him like a hero of epic, Achilles, Ajax, even Turnus. Hector.

Feldman lxiv: LAB differs from midrash (63.1) in unfavorable opinion of priests of Nob. Midrash at Targum I Sam. 22:18; Tanhuma Buber 3:45

Feldman, lxv: Stylistic relation to Josephus and Chronicles: "Manners of Rewriting Biblical History from Chronicles to Pseudo-Philo," Spiro [dissertation 1953]. Sources common to Josephus and Pseudo-Philo: LXX, Hebrew text [which one?], Targumim, and aggadah [in oral format?]

Feldman lxviii: "LAB's similarity to midrashic technique is seen particularly in its predilection for naming everything and fixing everything numerically." Why it's not Philo's: midrashic rather than allegorical. How was it discerned, and when, that LAB is not Philo? Is there rewritten Bible in Philo?

Feldman lxix: "LAB among oldest examples of historical aggadah.... The fact that LAB has parallels to all kinds of literature from the period of the Second Temple may indicate also that haggadic midrash was still in a very fluid and largely oral state and circulated among all kinds of groups, sometimes even among groups that were antithetical and antipathetic to one another...."

Feldman lxxvi: Features unique to Pseudo-Philo's account:

63:2 Saul himself slays Ahimelekh and kin, not Doeg

64:1 Saul's motive in expelling sorcerers is to win renown

64:3 Name of witch is Sedecla

64:5 Combines Hebrew and some MSS of LXX to say witch saw both Samuel and Saul

64:6 Samuel clad in a white robe with two angels accompanying him

What was this text for? By filling in Biblical bits with tradition he is trying to write an educational text? Genre includes creating a literary figure as example of what to do and what not to do. Saul provides possibilities for both.

Preservative motive? Stick little pieces of tradition into canon to get carried along on canonizing tide. This form of preservation ultimately didn't win out.

Kugel and Greer book. Both parts. First part re Second Temple literature.

Second part allegorical vs. typological interpretation

Eustachius 100 years later disagrees with Origen on witch of Endor (Origen)

Murphy

p. 5, Genre: "Actualization of sacred stories is the best way to describe what Pseudo-Philo does."

p. 12: "...retelling [Israel's] stories to make them useful for its present life. Such a process has been called 'actualization.'"

Murphy page 5 cont'd.

Foundation of work is the biblical stories [NB: not the text!] plus other traditional materials.

Not yet canonized, but available in a familiar form to just about everyone. Pseudo-Philo assumes that people already know the stories. [Check: Does Josephus?]

“Experiencing those stories in a different form could have been a powerful way to get a message across, to change behaviors, and to reshape society.” [To what end? Out of what compulsion?]

Page 6: [Bogaert] adds that the work's genre, *texte continue*, died out after 70 CE.”

Page 7: “The reason that such widely divergent interpretations are possible may be that Pseudo-Philo represents fairly mainstream scribal Judaism in 1st c. Palestine.”

Page 10: “Pseudo-Philo reworks traditional material freely and with a genuine flair for storytelling.”

What effect does being so close to canonization have on Pseudo-Philo's interpretation?

Page 14: Voice of narrator in Pseudo-Philo: “omniscient, spatially, temporally, and psychologically, and is completely reliable...” “knows innermost thoughts...even of God.”

Page 14: “Since the narrator conveys to the readers information not available to the characters, the narration is in the ironic mode.” [Northrop Frye's term, Anatomy, p. 34]

Page 259: Saul represents internal disharmony in Israel in relationships with David, where David Jonathan relationship represents opposite, ideal.

Fame and profit; greed, jealousy on part of leaders leads to bad outcomes. When Israel is silent in the face of internal iniquity, they get punished too. [this is social commentary]

Look at Saul's vanity in Endor scene.

Page 253: “All of chapter 34 is devoted to describing how the Midianite magician Aod leads the people into idolatry.”

Page 155: Aod narrative emphasizes magic's connection with rebellious angels. Doing magic is deal with devil because use of those angels reveals secrets that can be used by humans even to destroy the eschaton.

Character of Samuel: Open to direction from God if he errs; has faith in God's direction.

GENERAL NOTES

The way I tell the story it seems very neat, but it's not really so. One generation does not hand over a nicely-wrapped package of traditions to the next. Especially in times of stress.

Why choose this text? Description of my actual process of choosing it. Ora's Samuel class. Chewy problematic story.

A thought: we are going to read these texts in what we call chronological order, but this is highly artificial: something was written around 5th c. C.E.; MT dates from after all the other texts we'll look at. Don't think of them as texts yet, set down and firm, but until around turn of sefirah they're not canonized, and for some many different texts may have been floating around. Which one was MT looking at? Which one was midrash, was Pseudo-Philo, was Origen looking at?

How does it work as a genre? What genre does it represent, and purposes of that genre? Vermes, Fishbane, Kugel EBI method. *Models: Geza Vermes, Scripture and Tradition in Judaism: Haggadic Studies. Leiden: Brill, 1973. Especially "The Rewritten Bible" pp. 67-95, an exploration of Sefer Yashar's account of the life of Abraham—a late midrash (11th c.) including many earlier motifs. And "Theology and Exegesis," a close examination/interpretation history of the difficult "bridegroom of blood" passage in Genesis.*

What did any of Jewish texts know of Homeric text? See R. Fine e-mail of 3/18. Pseudo-Philo, Josephus, Philo would have known of ancient epics probably. Did each text influence the next one? How might we know? Classicist at HUC Kollel: Ruth Gais. 212-824-2296. per Tom Alpert

Origen:

Commentary on Song of Songs.

Scientific basis to allegory. Sources in Stoic philosophy?

Typological scenes and. Hermeneutics. Philo is systematic re allegory.

Hyponoia: allegorical exposition is the soul of the text; the literal is the body. Cf. pshat and drash.

"Littera gesta docet,
Quid credas allegoria,
Moralis quid agas,
Quo tendas analogia."

See article on pshat and drash given by Mesch in Med. J.Exegesis course.

In Greek there exist 20 homilies on Jeremiah, and one on 1 Samuel 28:3-28

Origen uses other NT as midrash—I don't know what I meant when I wrote this. Maybe that in the homily O. quotes verses from NT as "Prooftexts" for OT texts.

“On First Principles” refutes Gnostic Biblical interpretation on three grounds: a) literary, historical b) moral c) spiritual

Sandmel, TWO, p. 162

“...allegory, as every student of Philo knows, is the device by which one binds himself to a text which he both holds to be sacred and also feels to be disquieting.”

Sandmel, TWO, p. 16

“To the scholar, early Christianity seems like a jigsaw puzzle; more than half the pieces are missing, and it is possible that pieces from other puzzles have gotten into the box.”

Charlesworth, p. 320 on Christianity and rabbinic Judaism: Age of councils is 313-451 C.E. Origen and homoiousion vs. homoousion. “Has the supracategorical dimension and ineffableness of God been sacrificed by the need to think in logical and philosophical categories?” In which Origen took part. What is the cost?

Fishbane article given for Advanced Midrash. “Exegetical Imagination?” Canonizing Scripture, deciding what is in and what is out influences methods of interpretation later. For instance, genre of retold Bible, Ps. Philo, Josephus, Philo, include a lot of midrashic interpretations—names, pedigrees, dialogues, all the midrashic tricks—I wonder if this isn’t a way to preserve traditions, embedded in non-sacred literature. Relieve anxiety of whether this tradition will survive or not. Perhaps a method of packaging tradition that eventually did not work out. Lost to classical midrash. Perhaps too Greek a genre? Resurfaces frequently, for women, children; essentially = Legends of the Jews!

But told in Greek—so lose a lot of textual connection. Lose a lot of Kugelian “surface irregularities” Including midrash plus writing in Greek would do a better job of preserving tradition overall. (Pseudo-Philo; Josephus)

Genres of interpretation: section on genre of retold bible. Get hold of Early Bib. Interp. By Kugel; also Murphy on Pseudo-Philo: Bible Retold. In true Philo, is there retold Bible? (Pseudo-Philo, Josephus)

Origen: what views were developing in early Church about after life. Why does Origen feel so very strongly about She’ol as place of punishment. It’s not much in Tanakh, does it come from early Christian circles. Concern with punishment right after death: is it modeled on classical notion of what happens in afterlife? As in Dis, Hades, Pluto; find thumbnail description of eschatological views in classical lit. Note even there there are different kinds of people—suicides, lovers, accidental deaths, saints. Hero sagas and contact with underworld (conversation with R. Fine). Does Odysseus otherwise go to underworld? Is he sort of an anti-hero? (Origen, Odyssey)

And classical tradition: Fishbane and shield of Achilles, analogous to Torah, as standing for everything of value in world. Saul is on the outs with that model of hero—torah, instruction, revelation, knowledge of the divine, all elude him. (Midrash)

Today's writing ass't.: LXX, introduction, paragraph re LXX, how it was produced (where, when); character of translation; comparison with Targumim. Find out a little bit more about Targumim. Letter of Aristeas. How translation might be considered a genre of midrash. Targumim are occasionally very midrashic on things. Compare a Targum on Samuel 28 with LXX. But central question is how does translation do on answering the questions we had about MT? Any insight on text before them. (LXX)

Trick: how to present zakef/zaken idea until it's time to present midrash about upright shades. Maybe will need to draw midrash in early. (LXX)

Avner as son of witch of Endor (convers. With R. Fine) Why does midrash want her to be mother of Avner (and Amasa?) something about character of Avner midrash wants to say by including witch in it; maybe Polzin might have sth. On this. (Midrash)

Ask Ora about character of Avner. (Midrash)

Task: decide which pieces of texts are most exciting for presentation; find out how to get original language and English of each piece on same page, without scruffy Xeroxes, so as to make a nice presentation booklet.

Kugel and Greer book. Both parts. First part re Second Temple literature.

Second part allegorical vs. typological interpretation

Eustachius 100 years later disagrees with Origen on witch of Endor (Origen)

Origen's interpretation: on the one hand allegorical. What seems to be happening isn't really happening; witch is really doing what is said in the text because narrator is really the Holy Spirit and doesn't lie. So he gives allegorical interpretation of what narrator is "really" saying. It's also a typological interpretation

In first, spirit of Samuel seems to be in thrall to witch. Allegory helps with this.

Typological interp. Helps get Origen out of difficulty that Samuel was in Hades a place of punishment for sinners. Not so much in Jewish lit. but classical lit.

Rhetoric of Origen is so Alexandrian. Obelus and asterisk: used in Alexandria in Homeric interpretation, and by Origen in textual work.

Don't forget that tragedies and comedies were by then part of the literary corpus that learned people would have taken in. also underwent allegorical interpretation. (Origen)

FORMAT: Outline next steps in exploration of topic. (Like Eustachius). Each section becomes a map of scholarship. What important concerns it can raise, where it ramifies, where it leads. Doesn't have to be perfect work of scholarship now as it is. Tossing ideas up in the air, testing them. Good place to be beginning life of scholarship, important part of this beginning. Understanding the road map and implications of how one looks at things. (Introduction)

TEXTS PAGE BY PAGE

Origen: 2nd c. C.E. Homily on the Necromancer. Written in Greek

Issues:

Genre

Program

Textual differences

Origen:

Commentary on Song of Songs.

Scientific basis to allegory. Sources in Stoic philosophy?

Typological scenes and. Hermeneutics. Philo is systematic re allegory.

Hyponoia: allegorical exposition is the soul of the text; the literal is the body. Cf. pshat and drash.

“Littera gesta docet,

Quid credas allegoria,

Moralis quid agas,

Quo tendas analogia.”

See article on pshat and drash given by Mesch in Med. J.Exegesis course.

In Greek there exist 20 homilies on Jeremiah, and one on 1 Samuel 28:3-28

Origen uses other NT as midrash—I don’t know what I meant when I wrote this. Maybe that in the homily O. quotes verses from NT as “Prooftexts” for OT texts.

“On First Principles” refutes Gnostic Biblical interpretation on three grounds: a) literary, historical b) moral c) spiritual

Sandmel, TWO, p. 162

“...allegory, as every student of Philo knows, is the device by which one binds himself to a text which he both holds to be sacred and also feels to be disquieting.”

Sandmel, TWO, p. 16

“To the scholar, early Christianity seems like a jigsaw puzzle; more than half the pieces are missing, and it is possible that pieces from other puzzles have gotten into the box.”

Charlesworth, p. 320 on Christianity and rabbinic Judaism: Age of councils is 313-451 C.E. Origen and homoiousion vs. homoousion. “Has the supracategorical dimension and ineffableness of God been sacrificed by the need to think in logical and philosophical categories?” In which Origen took part. What is the cost?

Origen: what views were developing in early Church about after life. Why does Origen feel so very strongly about She’ol as place of punishment. It’s not much in Tanakh, does it come from early Christian circles. Concern with punishment right after death: is it modeled on classical notion of what happens in afterlife? As in Dis, Hades, Pluto; find thumbnail description of eschatological views in classical lit. Note even there there are different kinds of people—suicides, lovers, accidental deaths, saints. Hero sagas and

contact with underworld (conversation with R. Fine). Does Odysseus otherwise go to underworld? Is he sort of an anti-hero? (Origen, Odyssey)

Kugel and Greer book. Both parts. First part re Second Temple literature.
Second part allegorical vs. typological interpretation
Eustachius 100 years later disagrees with Origen on witch of Endor (Origen)

Origen's interpretation: on the one hand allegorical. What seems to be happening isn't really happening; witch is really doing what is said in the text because narrator is really the Holy Spirit and doesn't lie. So he gives allegorical interpretation of what narrator is "really" saying. It's also a typological interpretation

In first, spirit of Samuel seems to be in thrall to witch. Allegory helps with this.
Typological interp. Helps get Origen out of difficulty that Samuel was in Hades a place of punishment for sinners. Not so much in Jewish lit. but classical lit.

Rhetoric of Origen is so Alexandrian. Obelus and asterisk: used in Alexandria in Homeric interpretation, and by Origen in textual work.

Don't forget that tragedies and comedies were by then part of the literary corpus that learned people would have taken in. also underwent allegorical interpretation. (Origen)

A.T. Kraabel, "The Roman Diaspora: Six Questionable Assumptions," in Journal of Jewish Studies, v. 33 (1982), pp. 445-464 "No matter how benign, Christian attempts to deal with this issue [Jewish rejection of Messianic claims about Jesus] could only have a negative effect on the gentile perception of Jews. The author of Luke-Acts, for example, is concerned to legitimize the existence of Christianity despite Jews' rejection of it; he does this by showing that Christianity is the *replacement* for Judaism within biblical history. Israel had its proper place and responsibilities, but now her time is past, and the next stage of the divine plan must unfold. This created a place for Christianity, and that was Luke's purpose; but it was accomplished by making Judaism redundant..."

HOMÉLIE V

᾽Ωριγένους εἰς τὴν τῶν Βασιλειῶν α'

1 Τὰ ἀναγνώσθεντα πλείονά ἐστιν, καὶ ἐπεὶ χρὴ ἐπιτεμνόμενον εἰπεῖν, δ' εἰσὶν περιχοπαί. ᾽Ανεγνώσθη τὰ ἐξῆς τῶν περὶ Νάβαλ τὸν Καρμήλιον^a εἶτα μετὰ τοῦτο ἡ ἱστορία ἡ περὶ τοῦ κεκρύφθαι τὸν Δαβὶδ παρὰ τοῖς Ζιφαίοις καὶ διαβεβλήσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτῶν, ἐληλυθέναι δὲ τὸν Σαούλ βουλόμενον λαθεῖν τὸν Δαβὶδ καὶ εἰληλυθότα ἐπιτηρῆσαι καιρόν, ἐπεληλυθέναι τε τῷ Σαούλ τὸν Δαβὶδ καὶ εἰληφέναι, κοιμωμένου αὐτοῦ καὶ τῶν φρουρούντων αὐτόν, τὸ δόρυ καὶ τὸν φακόν τοῦ ὕδατος καὶ μετὰ τοῦτο ἐλεγχόν προσενηνοχέναι τοῖς πεπιστευμένοις μὲν φυλάττειν αὐτόν, ἀποκοιμηθεῖσιν δέ^b. εἶτα ἐξῆς ἡ ἱστορία ἦν ἡ τρίτη, ὅτι κατέφυγε πρὸς <᾽Αγχοῦς υἱόν> ᾽Αμμάχ βασιλέα Γεθ ὁ Δαβὶδ, καὶ ὅσῃν εὔρε χάριν παρ' αὐτῷ μετὰ τὰ πολλὰ ἀνδραγαθήματα ὁ Δαβὶδ, πρὸς δὲ ἡ ἀρχισωματοφύλακα θήσομαι δε^c 15 φησίν^c. ἐξῆς τούτοις ἦν ἡ ἱστορία ἡ διαδόχτος ἡ περὶ τῆς ἐργαστημιύβου καὶ περὶ τοῦ Σαμουήλ, ὅτι ἔδοξεν ἀνενηνοχέναι ἡ ἐργαστημιύβος τὸν Σαμουήλ καὶ ὁ Σαμουήλ προφητεύει τῷ Σαούλ^d.

Τεσσάρων οὖσαν περιχοπῶν, ὧν ἑκάστη πράγματα οὐκ ὀλίγα ἔχει, ἀλλὰ καὶ τοῖς δυναμένοις ἐξετάζειν δυνάμενα ἀσχολῆσαι ὥρας οὐ μᾶς συνάξεως ἀλλὰ καὶ πλείονων,

1, 2 δ' εἰσιν Blass : δισιν M || 8 αὐτόν al : αὐτῶν M || 9 τοῦτο Blass : τούτου M || 11 εἶτα + τὰ M || 12 ᾽Αγχοῦς υἱόν ᾽Αμμάχ Kl : ἀρχ' M.

HOMÉLIE V

D'Origène,
sur le premier livre des Règles

Préambule

Ce qui a été lu est bien long ; puisqu'il faut résumer, il y a quatre périopes : on a lu (d'abord) la suite de ce qui concerne Nabal le Carmélite^a ; puis le récit sur David se cachant chez les gens de Ziph et dénoncé par eux, après quoi Saül vient pour s'emparer de David et, une fois là, guette l'occasion, mais David s'approche de Saül pendant qu'il dort, lui et ses gardes, il lui prend sa lance et sa gourde d'eau, et il adresse après cela des reproches à ceux qui avaient la charge de garder le roi et qui s'étaient endormis^b ; à la suite, venait le troisième récit racontant que David s'est réfugié chez Ankus, fils de Ammak, roi de Geth, et montrant à quel point, après de nombreux exploits, il obtint sa faveur, puisque celui-ci lui dit : « Je ferai de toi le chef de mes gardes du corps^c » ; ensuite il y avait le célèbre récit sur la nécromancienne et Samuel, relatant que la nécromancienne a évoqué apparemment Samuel et que Samuel a fait une prophétie à Saül^d.

Puisqu'il y a quatre périopes dont chacune contient un bon nombre d'événements et des événements qui, même pour des gens capables de les expliquer, auraient de quoi occuper des heures, non d'une seule synaxe mais de

1. a. I Sam. 25 || b. I Sam. 26 || c. I Sam. 27, 1 - 28, 2 || d. I Sam. 28, 3-25

ὁτίποτε βούλεται ὁ ἐπίσκοπος προτεινάντω τῶν τεσσάρων, ἵνα περὶ τοῦτο ἀσχοληθῶμεν.

Τὰ περὶ τῆς ἐγγαστριμύθου, φησίν, ἐξεταζέσθω.

2 Ἐνταῦθα μὲν ἱστορία οὐχ ἄπτονται ἡμῶν, ἔναι δὲ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ἐπίδοσιν ἡμῶν· οὕτω δ' εἶπον ἱστορίαι, ἐπεὶ οὐδέπω φθάνομεν ἐπὶ τὰ τῆς ἀναγωγῆς παντὶ τῷ εἰδῶτι ἀνάγειν ἢ ἀκούειν ἀναγομένων χρήσιμα. <Τῶν οὖν τῆς ἱστορίας τινὰ μὲν χρήσιμα> πᾶσιν, τινὰ δὲ οὐ πᾶσιν, ὅλον ὡς ἐπὶ παραδείγματος ἡ ἱστορία ἢ περὶ τοῦ Λὼτ καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ^a εἰ μὲν τι κατὰ τὴν ἀναγωγὴν ἔχει χρήσιμον, θεὸς οἶδεν καὶ ᾧ ἂν χάρισηται τοὺς λόγους ἐκείνους ἐξετάζειν, εἰ δὲ κατὰ τὴν ἱστορίαν, ζητήσας ἂν· 10 τί γὰρ ὄφελός μοι ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς περὶ τοῦ Λὼτ καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ; Ὁμοίως τί ὄφελός μοι ἀπλῶς λεχθεῖσα ἡ ἱστορία τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς Θάμαρ καὶ τῶν κατ' αὐτήν^b; Ἐπεὶ μέντοιγε ἡ ἱστορία ἢ περὶ τὸν Σαούλ καὶ τὴν ἐγγαστριμύθον πάντων ἄπτεται, ἀναγκαῖα ἀλήθεια κατὰ 15 τὸν λόγον. Τίς γὰρ ἀπαλλαγὴς τούτου τοῦ βίου θέλει εἶναι

2. 4-5 τῶν - χρήσιμα add K1 || 9 ζητήσας ἂν A1 : ζητήσαν M || 10 ὄφελός Pearson : ὄφελός M.

2. a. Gen. 19, 30-38 || b. Gen. 38, 1-30

1. Le mot «histoire» s'emploie pour le sens littéral du récit par opposition à l'*anagagē*, «élévation», dont il est question à la fin de la phrase. Il y a des «histoires» qui ne nous «touchent» pas, c'est-à-dire ne nous intéressent pas, ne nous font rien. Ce n'est pas le cas du récit sur la nécromancienne, parce qu'il comporte un enseignement sur l'Au-delà et conditionne notre espérance; cf. 5, 1-3.

2. En réalité, l'homélie s'en tiendra jusqu'à la fin au sens littéral. Ce qui tiendra lieu d'*anagagē*, ce sont les considérations sur l'utilité de la descente du Christ et des prophètes en enfer, qui suivront la lecture glosée du texte.

3. L'histoire des filles de Lot enivrant leur père pour avoir de lui un enfant scandalisait, prise au sens littéral. PHILON avait déjà tenté dans *Poster.*, 175-176 de lui trouver un sens spirituel en voyant dans Lot le

plusieurs, que l'évêque veuille bien choisir parmi les quatre celle, quelle qu'elle soit, qu'il préfère, pour que nous nous en occupions.

- Qu'on explique, dit-il, ce qui concerne la nécromancienne!

L'intérêt du sujet Il y a des histoires qui ne nous touchent pas, et d'autres qui sont nécessaires pour nous faire espérer¹. Je parle d'histoires, car nous n'en sommes pas encore aux élévations spirituelles² utiles pour tout homme qui sait ou les faire ou les entendre. En ce qui concerne donc l'histoire, il y a des choses utiles pour tous et d'autres qui ne le sont pas pour tous. Ainsi, pour prendre un exemple, l'histoire de Lot et de ses filles a-t-elle une utilité au sens spirituel³? Dieu le sait, comme le saurait aussi celui à qui il ferait la grâce de savoir expliquer ce passage⁴. Mais au sens historique, on peut toujours chercher! Quel profit, en effet, ai-je à tirer de Lot et de ses filles? Pareillement quel profit ai-je à tirer, si on se borne à la raconter, de l'histoire de Juda, de Tamar et de ce qui advint à cette dernière⁵? Cependant, puisque l'histoire concernant Saül et la nécromancienne nous touche tous, c'est qu'il y a nécessairement une vérité dans la lettre du texte. Qui, en effet, après avoir quitté cette vie,

symbole de l'intellect et dans ses deux filles celui de la βουλή (délibération) et de la συγκατάθεσις (consentement); cf. *Quaest. in Gen.*, IV, 56.

4. ORIGÈNE, *De princ.*, IV, 2, 2 (SC 268, p. 302, 60) : «Si quelqu'un soulève la question de l'inceste de Lot avec ses filles... on dira qu'il y a là des mystères qui ne sont pas compris de nous.»

5. Autre histoire scandaleuse : Tamar était l'épouse de Er, fils de Juda; après la mort de son mari, Juda la donna à son autre fils, Onan, pour qu'il assure une postérité à son frère, mais Onan, sachant que cette postérité ne serait pas la sienne, n'avait avec Tamar que des rapports incomplets; alors Tamar usa d'un subterfuge pour être enceinte de Juda lui-même.

ὕπὸ ἐξουσίαν δαιμονίου, ἵνα ἐγγαστρίμυθος ἀναγάγῃ οὐ τὸν
 τυχόντα τῶν πεπιστευκότων ἀλλὰ Σαμουὴλ τὸν προφήτην,
 περὶ οὗ φησιν ὁ θεὸς διὰ τοῦ Ἰερεμίου· «Οὐδ' ἂν Μωσῆς
 καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου, οὐδὲ τούτων εἰσακούσο-
 20 μαι^c», περὶ οὗ φησιν ἐν ὕμνοις ὁ προφήτης· «Μωσῆς καὶ
 Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς
 ἐπισκαλομένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον
 καὶ αὐτὸς εἰσῆκουεν αὐτῶν, ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς
 αὐτούς^d», καὶ ἀλλαχού· «Ἐάν στῇ Μωσῆς καὶ Σαμουὴλ
 25 καὶ προσεύξωνται^e» καὶ τὰ ἑξῆς; Ἀρ' οὖν, εἰ ὁ τηλικούτος
 ὑπὸ τὴν γῆν <ἦν> καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν ἡ ἐγγαστρίμυθος,
 ἐξουσίαν ἔχει δαιμόνιον ψυχῆς προφητικῆς; Τί εἶπω;
 Ἐγγέγραπται ταῦτα; Ἀληθὴ ἐστὶν ἡ οὐκ ἔστιν ἀληθὴ; Τὸ
 μὲν μὴ εἶναι ἀληθὴ λέγειν εἰς ἀπιστίαν προτρέπει, χωρήσει
 30 ἐπὶ κεφαλὰς τῶν λεγόντων, τὸ δὲ εἶναι ἀληθὴ ζητήσιν καὶ
 ἐπαπόρησιν ἡμῶν παρέχει.

3 Καὶ μὴν γοῦν ἴσμεν τινὰς τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν
 ἀντιβλέψαντας τῇ γραφῇ καὶ λέγοντας· Οὐ πιστεύω τῇ
 ἐγγαστρίμυθῳ· λέγει ἡ ἐγγαστρίμυθος ἑωρακένα τὸν
 Σαμουὴλ, ψεύδεται· Σαμουὴλ οὐκ ἀνέχθη, Σαμουὴλ οὐ
 5 λαλεῖ, ἀλλ' ὥσπερ εἰσὶ τινες ψευδοπροφῆται λέγοντες·

18 Μωσῆς M || 20 Μωσῆς M || 25 προσεύξωνται A1 : -ζονται M || et M,
 om. Eust. || 26 ἦν Eust., om. M || 27-28 εἶπω ἐγγέγραπται T Eust. :
 εἶπομεν γέγραπται M.

3, 1 γοῦν M, om. Eust.

c. Jér. 15, 1-2 || d. Ps. 98, 6-7 || e. Jér. 15, 1.

1. Même expression dans JUSTIN, à propos de la nécromancienne :
Dial., 105, 4 (traduction plus haut p. 78).

2. Il s'agit de David, les «hymnes» étant les Psaumes.

3. Origène présente cette parole comme différente de la parole de Jér.
 15, 1, qu'il a citée quelques lignes plus haut. Klostermann renvoie à
 Ex. 14, 14 avec un double point d'interrogation. En fait, la parole citée
 n'a rien à voir avec ce passage. Elle semble n'être rien d'autre que Jér.
 15, 1, dont Origène avait conservé le souvenir sous deux formes
 différentes en croyant que ces deux formes constituaient deux paroles

voudrait être au pouvoir d'un petit démon¹, pour qu'une
 nécromancienne puisse évoquer, non pas le premier venu
 des croyants, mais le prophète Samuel, dont Dieu dit par la
 bouche de Jérémie : «*Même si Moïse et Samuel étaient devant
 moi, je ne les écouterai pas eux non plus^c*», et dont le prophète²
 dit dans des hymnes : «*Moïse et Aaron sont parmi ses prêtres
 et Samuel parmi ceux qui invoquent son nom; ils invoquaient le
 Seigneur et il les écoutait, dans la colonne de nuée il leur parlait^d*»,
 et ailleurs³ : «*Si Moïse et Samuel comparaissent et me
 suppliaient^e*», etc... N'est-il pas vrai que, si un personnage
 de cette importance était sous terre et que la nécroman-
 cienne l'ait évoqué, un démon a pouvoir sur une âme de
 prophète? Que dire? Ces choses sont-elles écrites? Sont-
 elles vraies ou ne sont-elles pas vraies? Si l'on dit qu'elles
 ne sont pas vraies, on encourage l'incroyance et cela
 retombera sur la tête de ceux qui le disent, mais si elles sont
 vraies, cela nous pose une question et fait problème.

Nous savons bien que certains
 parmi nos frères⁴ résistent à l'Écri-
 ture et disent : 'Je ne crois pas la
 nécromancienne; quand la nécro-
 mancienne prétend qu'elle a vu Sa-
 muel, elle ment; Samuel n'a pas été évoqué, Samuel ne
 parle pas, mais de même qu'il y a de faux prophètes qui

La thèse qui nie la réalité de l'apparition de Samuel

distinctes. On a un exemple semblable dans le traité *Sur la Pâque*,
 15, 29-30 et 15, 35 - 16, 1-4, à propos de *Gal.* 6, 14. Origène citera un
 peu plus loin (3, 29-30) la même parole de Jér. 15, 1 en agglomérant les
 deux formes.

4. «Certains parmi nos frères» : cela ne veut pas dire que le problème
 ait été agité dans les communautés chrétiennes qu'Origène connaissait.
 Le pronom indéterminé «certains» sert souvent à désigner quelqu'un de
 précis qu'on ne veut pas nommer. Origène pense selon toutes les
 vraisemblances à l'écrivain Josipe qui avait écrit un livre spécial pour
 soutenir cette thèse et qui était chrétien («parmi nos frères»); cf. l'étude
 citée plus haut p. 51, n. 2.

Τάδε λέγει κύριος, καὶ ὁ κύριος οὐκ ἐλάλησεν, οὕτως καὶ τὸ δαιμόνιον τοῦτο ψεύδεται ἐπαγγελλόμενον ἀνάγειν τὸν ὑπὸ τοῦ Σαουλ προστασσόμενον· «Τίνα» γὰρ «ἀναγάγω;» φησὶν· «Σαμουὴλ ἀναγάγε μοι^α». Ταῦτα λέγεται ὑπὸ τῶν φασκόντων τὴν ἱστορίαν ταύτην μὴ εἶναι ἀληθῆ. Σαμουὴλ ἐν ἔδδου, Σαμουὴλ ὑπὸ ἐγγαστριμύθου ἀνάγεται ὁ ἐξαίρετος τῶν προφητῶν, ὁ ἀπὸ τῆς γενέσεως ἀνακείμενος τῷ θεῷ^β, ὁ πρὸ γενέσεως ἐν τῷ ἱερῷ λεγόμενος ἔσεσθαι, ὁ ἄμα τῷ ἀπογλακτισθῆναι ἐνδυσάμενος ἐφοῦδ καὶ περιβεβλημένος διπλοῖδα καὶ ἱερὸς γενόμενος τοῦ κυρίου^γ, ᾧ παιδίῳ ἔτι ὄντι ἐχρημάτισεν ὁ κύριος λαλῶν^δ; Σαμουὴλ ἐν ἔδδου, Σαμουὴλ ἐν τοῖς καταχθονίοις ὁ διαδεξάμενος Ἡλὶ διὰ τὰ τῶν τέκνων ἀμαρτήματα καὶ παρανομήματα καταδικασθέντα ὑπὸ τῆς προνοίας^ε; Σαμουὴλ ἐν ἔδδου, οὗ ὁ θεὸς ἐπήκουσεν ἐν καιρῷ θερσιμῷ πυρῶν καὶ ὑπερὸν ἔδωκεν ἐλθεῖν ἀπ' οὐρανοῦ^ς; Σαμουὴλ ἐν ἔδδου ὁ τοιαῦτα παρρησιασάμενος εἰ ἐπιθύμημά τινος ἔλαθεν; Οὐκ ἔλαθεν τὸν μόσχον, οὐκ ἔλαθεν τὸν βοῦν· ἔκρινεν καὶ κατεδίκασεν τὸν λαὸν μένων πένης, οὐδέποτε ἐπεθύμησεν λαθεῖν τι ἀπὸ τῆς ἐκείνου λαοῦ καὶ τοσούτου^ς. Σαμουὴλ ἵνα τί ἐν ἔδδου; Ὅρατε τί ἀκολουθεῖ τῷ Σαμουὴλ ἐν ἔδδου· Σαμουὴλ ἐν ἔδδου, διὰ τί οὐχὶ καὶ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐν ἔδδου; Σαμουὴλ ἐν ἔδδου, διὰ τί οὐχὶ καὶ Μωσῆς ὁ συνεζευγμένος τῷ Σαμουὴλ κατὰ τὸ εἰρημένον· «Οὐδὲ ἐάν στή Μωσῆς καὶ Σαμουὴλ, οὐδὲ ἐκείνων εἰσακούσομαι^η»; Σαμουὴλ ἐν ἔδδου, ἵνα τί μὴ καὶ Ἰερემίας ἐν ἔδδου, πρὸς ὃν εἴρηται· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε^ι»; Ἐν ἔδδου καὶ Ἡσαΐας, ἐν ἔδδου καὶ Ἰερემίας, ἐν ἔδδου πάντες οἱ προφῆται, ἐν ἔδδου.

⁶ ὁ δὲ Τ, om. M || οὕτως M || οὕτως T || 10 ταύτην M, om. T || 13 τῷ Pearson: τὸ M || 26 ὁρατε A1: ὁραται M || 31 ἵνα M: διὰ T.

³ a. I Sam. 28, 11 || b. I Sam. 1, 11 || c. I Sam. 1, 22-23; 2, 18-19 || d. I Sam. 3, 4-14 || e. I Sam. 2, 31 s. || f. I Sam. 12, 17-18

affirment: Voici ce que dit le Seigneur, alors que le Seigneur n'a pas parlé, de même ce petit démon¹ ment lorsqu'il se fait fort d'évoquer quelqu'un à la demande de Saül: «*Qui ferai-je monter? — Fais-moi monter Samuel^a*». Voilà ce que disent ceux qui prétendent que cette histoire n'est pas vraie. Samuel en enfer? Samuel évoqué par la nécromancienne, lui prophète de choix, lui voué à Dieu depuis sa naissance^b et dont on disait dès avant sa naissance qu'il vivrait dans le Temple, lui qui en même temps qu'il a été sevré a revêtu l'éphod, a porté le manteau double et est devenu prêtre du Seigneur^c, lui avec qui, tout enfant, le Seigneur s'entretenait et parlait^d? Samuel en enfer? Samuel dans les lieux souterrains, lui qui a recueilli la succession d'Héli condamné par la Providence à cause des fautes et des illégalités commises par ses enfants^e? Samuel en enfer, lui que Dieu a exaucé au temps de la moisson de blé en faisant venir la pluie du ciel^f? Samuel en enfer, lui qui a demandé avec tant d'assurance s'il avait jamais pris quelque chose qu'il convoitait? Il n'a pas pris de veau, pas pris de bœuf, il a jugé et condamné le peuple en restant pauvre; jamais il n'a désiré prendre quelque chose à un peuple comme celui-là^g. Samuel, pourquoi en enfer? Voyez ce qui s'ensuit si Samuel est en enfer! Samuel en enfer? Pourquoi pas aussi Abraham, Isaac et Jacob en enfer? Pourquoi pas aussi Pourquoi pas aussi Moïse, qui est joint à Samuel dans la parole: «*Même si Moïse et Samuel comparaissent, je n'écouterai pas ce peuple-là^h*». Samuel en enfer? Pourquoi pas aussi Jérémie en enfer, lui à qui il est dit: «*Avant de t'avoir façonné dans le ventre de ta mère je te connais, et avant que tu ne soies du sein maternel, je t'ai sanctifiéⁱ*»? En enfer aussi Isaïe, en enfer aussi Jérémie, en enfer tous les prophètes, en enfer!

g. I Sam. 12, 1-6 || h. Jér. 13, 1 || i. Jér. 1, 5.

1. Voir plus loin, p. 184, n. 1. — δαίμόνιον, diminutif marquant le mépris; cf. σωματόν, «ce corps de rien», fréquent chez Origène.

4

Ταῦτα μὲν ἐρεῖ ὁ μὴ βουλόμενος ἀγῶνα παραδέξασθαι, ὅτι Σαμουὴλ ἐστὶν ὄντως ὁ ἀναχθεὶς· ἐπεὶ δὲ δεῖ εὐγνώμονα εἶναι ἐν τῷ ἀκούειν τῶν γραφῶν, πιθανῶς καταδομῆσαντος ἡμῶν τοῦ λόγου καὶ ἀληθῶς δυναμένου ταραῖσαι καὶ κινήσαι ἡμᾶς, ἴδωμεν πότερον ποτε νενόηται ἡ γραφή τῷ τούτῳ μὴ παραδεξαμένῳ, ἢ ἀπὸ ἐνδόξεων μὲν ἐπιχειρεῖ, ἐναντία δὲ λέγει τοῖς γεγραμμένοις.

Τίνα γάρ ἐστιν τὰ γεγραμμένα; «Καὶ εἶπεν ἡ γυνή· Τίνα ἀναγάγω σοι^a;» Τίνος πρόσωπὸν ἐστὶν τὸ λέγον·¹⁰ «Εἶπεν ἡ γυνή»; Ἄρα τὸ πρόσωπον τοῦ ἀγίου πνεύματος, ἐξ οὗ πεπύστευται ἀναγεγράφθαι ἡ γραφή, ἢ πρόσωπον ἄλλου τινός; Τὸ γὰρ διηγηματικὸν πρόσωπον πανταχοῦ, ὡς ἴσασιν καὶ οἱ περὶ παντοδαποὺς γενόμενοι λόγους, ἐστὶν πρόσωπον τοῦ συγγραφέως· συγγραφεὺς δ' ἐπὶ τούτων τῶν λόγων πεπύστευται εἶναι οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ συγγραφεὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ κινήσαν τοὺς ἀνθρώπους.

Οὐκοῦν τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγει· «Καὶ εἶπεν ἡ γυνή· Τίνα ἀναγάγω σοι; Καὶ εἶπεν· Σαμουὴλ ἀνάγαγέ μοι^a». Τίς λέγει· «Καὶ εἶπεν ἡ γυνή τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐδόξεν ἡ γυνή φωνῇ μεγάλῃ λέγουσα^b»; Ἐροῦμεν πρὸς ἐκεῖνον τὸν

4, 2 ἐπεὶ δὲ Κ1 : ἐπειδὴ Μ || 3-4 καταδομῆσαντος ἡμῶν Κ1 : καταπομπήσαντος ἡμῶν Μ || 16 τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον Μ : τὸ ἄγιον πνεῦμα Γ || 18 τίνα Γ : τί Μ

4. a. I Sam. 28, 11 || b. I Sam. 28, 12

1. Josipe, qui niait la réalité de l'évocation de Samuel, le faisait pour un motif louable : il lui paraissait indigne qu'un saint prophète comme Samuel soit au pouvoir d'un démon.

2. Les auteurs et lecteurs des traités de rhétorique.

3. Cf. *Hom. Némbr.*, 26, 3 (SC 29, p. 497) : «Le narrateur des faits dont nous lisons le récit n'est ni un enfant..., ni un homme..., ni un vieillard, ni en aucune manière un être humain : que dis-je? Ce n'est ni un ange ni une puissance céleste, c'est l'Esprit Saint, suivant une tradition des Anciens, qui est le narrateur» (texte latin dans *CCS Origines* 7, p. 247, 9-13).

Réfutation par le texte de l'Écriture

Voilà ce que dira celui qui ne veut pas assumer la difficulté d'expliquer que c'est vraiment Samuel qui a été évoqué. Mais puisqu'il faut être loyal quand on écoute les Écritures, maintenant que la question a été rebattue à nos oreilles avec vraisemblance et peut véritablement nous troubler et nous émouvoir, voyons si celui qui n'admet pas la vérité de cette histoire comprend bien l'Écriture ou si, en partant d'une intention honorable¹, il ne dit pas le contraire de ce qui est écrit.

Qu'est-ce qui est écrit en effet? «*Et la femme dit : Qui te ferai-je monter^a?*» Dans la bouche de qui sont mis ces mots : «*La femme dit*»? Est-ce dans la bouche du Saint Esprit, par qui nous croyons que l'Écriture a été écrite, ou dans la bouche de quelqu'un d'autre? Car — comme le savent aussi ceux qui se sont occupés de discours de toutes sortes² — ce qui est mis dans la bouche du narrateur est partout la pensée de l'auteur. Or pour ces discours-ci, on croit que l'auteur n'est pas un homme, mais que l'auteur est l'Esprit Saint³, qui a mu⁴ les hommes.

Donc c'est l'Esprit Saint qui déclare : «*Et la femme dit : Qui te ferai-je monter?* *Et il répondit : Fais-moi monter Samuel*^{a5}. Qui est-ce qui déclare ensuite : «*Et la femme vit Samuel, et la femme poussa un cri et dit d'une voix forte...* ^b »?

4. Terme souvent employé pour des écrivains inspirés. Cf. JUSTIN, *I Apol.*, 36, 1 : les prophètes ne parlent pas de leur propre fonds mais sous l'action du Verbe qui les *meut* : ἀπὸ τοῦ κινουμένου αὐτοῦ θεοῦ λόγου; ATHÉNAGORE, *Legatio*, 9, 2 : κινήσαντος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ πνεύματος, etc.

5. On remarquera ici et dans la suite de cette lecture glosée comment Origène, lorsqu'il prend la suite du texte biblique, répète la fin de la parole qu'il vient de commenter («*Et la femme dit : Qui te ferai-je monter?*») et lui accroche la partie nouvelle («*Et il répondit : Fais-moi monter Samuel*»). Sur ce procédé de la reprise, qui vaut aussi pour passer d'un développement à un autre, voir SC 232, Introduction, p. 113; 126-129.

τοσαῦτα ἡμῶν καταδομθήσαντα καὶ εἰρηκότα ὡς ἄρα Σαμουὴλ οὐκ ἦν ἐν ἔδῳ· «Εἶδεν ἡ γυνὴ τὸν Σαμουήλ», ἡ δηγηματικὴ φωνὴ τοῦτο ἔφησεν.

«Καὶ ἐδόθησεν ἡ γυνὴ φωνῇ μεγάλῃ καὶ εἶπεν πρὸς 25 Σαούλ· Ἰνα τί παρελογίσω με; καὶ σὺ εἰ Σαούλ. Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς· Τί γάρ ἐστιν; μὴ φοβοῦ, τί ἐώρακας; Καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν Σαούλ· Θεοὺς εἶδον ἀναβαίνοντας ἐκ τῆς γῆς. Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Τί τὸ εἶδος αὐτοῦ; Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Ἄνθρωπος ἐπιεικὴς ἀναβαίνων, καὶ αὐτὸς 30 περιβεβλημένος διπλοῦδα^c [ἐφοῦδ]. Λέγει αὐτὴν ἑωρακέναι καὶ τὸ ἱμάτιον τὸ ἱερατικόν. Οἶδα δὲ ὅτι ἐναντίου ἐκ τοῦ λόγου λέγει· Οὐ θαῦμα· αὐτὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐ μέγα ὄν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης^d. Ἀλλὰ τί ἐστιν ὅπερ «εἶδεν ἡ γυνή»; «Τὸν Σαμουήλ», καὶ διὰ τί οὐκ εἴρηται· Εἶδεν ἡ γυνὴ δαιμόνιον, 40 δὲ προσεποιεῖτο εἶναι Σαμουήλ;

Ἀλλὰ γέγραπται ὅτι «ἔγνω Σαούλ ὅτι Σαμουήλ ἐστίν^e». Εἰ μὴ ἦν Σαμουήλ, ἔδει γεγράφθαι· Καὶ ἐνόμισεν 40 Σαούλ εἶναι αὐτὸν Σαμουήλ, νῦν δὲ γέγραπται· «Ἐγὼ Σαούλ», οὐδεὶς δὲ ἔγνω τὸ μὴ ὄν.

«Ἐγὼ» οὖν «Σαούλ ὅτι Σαμουήλ ἐστίν καὶ ἔπεσεν ἐπὶ 45 πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν^f», εἰτα πάλιν (τὸ πρόσωπον τῆς γραφῆς). «Καὶ εἶπεν Σαμουήλ πρὸς Σαούλ· Ἰνα τί παρώργισάς με τοῦ ἀναγαγεῖν με;» «Εἶπεν», φησὶν ἡ γραφή, ἡ δὲ πιστεύειν, «εἶπεν Σαμουήλ· Ἰνα τί παρώργισάς με τοῦ ἀναγαγεῖν με;» εἰτα πρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται Σαούλ· «<Θάλωμαι> σφόδρα· οἱ ἀλλόφυλοι 50 πολεμοῦσιν ἐν ἐμοί, καὶ ὁ θεὸς ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ καὶ οὐκ

³⁰ ἐφοῦδ seclusimus, cf. p. 27 || 37 προσεποιεῖτο M: προσεποιεῖται (sic) T || 39 εἰ μὴ ἦν Σαμουήλ Eust, om. M || 39-40 ἔδει - Σαμουήλ T Eust, om. M || 39 ἐνόμισεν Eust: ἐνόμιζεν T || 40 Σαούλ Eust: Σαμουήλ T || 40-42 νῦν - ἐστίν Eust, om. M || 46 ἡ δὲ K1: ἡ δὲ M || 48 θάλωμαι addidimus c LXX

τὸ πρόσωπον τῆς γραφῆς

Νous répondrons à l'homme qui nous a tant rebattu les oreilles et répété mille fois que Samuel n'était pas en enfer: «La femme vit Samuel», c'est la voix du narrateur qui l'a dit.

«Et la femme poussant un grand cri dit à Saül: Pourquoi m'as-tu trompée? Tu es Saül! Le roi lui dit: Qu'y a-t-il? N'ai-je pas peur; qu'as-tu vu? Et la femme dit à Saül: J'ai vu des dieux montant de la terre. Et il lui demanda: Quelle était leur forme? Elle répondit: C'était un homme âgé qui montait et il portait un manteau double^c. Le texte affirme que la femme a même vu le vêtement sacerdotal. Je sais que l'Écriture dit dans le sens de la thèse adverse: «Ce n'est pas étonnant, car Satan lui-même se transforme en ange de lumière. Il n'est donc pas extraordinaire que ses serviteurs se transforment aussi en serviteurs de la justice^d.» Mais qu'est-ce que «vit la femme»? «Samuel». Pourquoi n'est-il pas dit: La femme vit un démon qui se faisait passer pour Samuel?

Il est écrit au contraire que «Saül connut que c'était Samuel^e». Si ce n'était pas Samuel, il aurait fallu écrire: Et Saül s'imaginait que c'était Samuel. Mais voici qu'il est écrit: «Saül connut». Or personne n'a jamais connu ce qui n'existe pas.

«Saül connut donc que c'était Samuel, il tomba le visage contre terre et se prosterna^f», puis de nouveau celui qui parle dans l'Écriture¹ dit: «Et Samuel dit à Saül: Pourquoi as-tu troublé mon repos pour me faire monter?» «Samuel dit», c'est l'Écriture qui l'affirme, à laquelle il faut croire. «Samuel dit: Pourquoi as-tu troublé mon repos pour me faire monter?», puis Saül répond à cela: «Je suis dans une grande angoisse, les étrangers me font la guerre et Dieu s'est détourné de moi, il ne m'a

c. I Sam. 28, 12-14 || d. II Cor. 11, 14-15 || e. I Sam. 28, 14^b || f. I Sam. 28, 14^b || g. I Sam. 28, 15²

1. Littéralement: «le personnage de l'Écriture», pour désigner le narrateur, qui, dans l'Écriture, est l'Esprit Saint, cf. 4, 8-16.

10 ἀπεκρίθη μοι ἔτι καί γε ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν καὶ ἐν τοῖς
ἐνυπνίοις ἐκάλεισά τοῦ δηλώσαι μοι τί ποιήσω^h. » πάλιν ἡ
γραφὴ οὐκ ἄλλως εἶπεν ἀλλ' ὅτι αὐτὸς « Σαμουὴλ » εἶπεν·
« Καὶ ἵνα τί ἐπηρώτησάς με; καὶ κύριος ἀπέστη ἀπὸ σοῦⁱ. »
'Αληθεύει ἡ ψεύδεται ταῦτα λέγων;

55 « Κύριος ἀπέστη ἀπὸ σοῦ καὶ ἐγενήθη κατὰ σοῦ καὶ
ἐποίησεν ἕλλον αὐτῷ, ὃν τρόπον ἐλάλησεν ἐν χειρὶ μου, καὶ
διαρρήξει τὴν βασιλείαν ἐκ χειρὸς σοῦ. » Καὶ δαιμόνιον
προφητεύει περὶ βασιλείας Ἰσραηλιτικῆς; Τί φησιν ὁ
ἐναντίος λόγος; Ὁρᾶτε ὅσος ἀγὼν ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ
60 θεοῦ χρεῖαν ἔχων καὶ ἀκροατῶν δυναμένων ἀγῶνα ἀκούειν
λόγων μεγάλων καὶ ἀπορρήτων τῶν περὶ τῆς ἐξόδου, ἔτι
ἐπαπορουμένων τε τῶν προτέρων οὐδὲ τῶν δευτέρων σαφῶν
5 ὄντων· ἀλλ' ὁ λόγος ἔτι ἐξετάζεται, | λέγων δὲ ὅτι
ἀναγκαία καὶ ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἐξέτασις ἡ περὶ αὐτῆς, ἵνα
ἴδωμεν τί ἡμᾶς ἔχει μετὰ τὴν ἐξοδον.

« Λελάληκεν ἐν χειρὶ μου καὶ διαρρήξει κύριος τὴν
; βασιλείαν ἐκ χειρὸς σου καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου
τῷ Δαβὶδ^a » — δαιμόνιον δὲ οὐ δύναται εἰδέναι τὴν βασι-
λείαν Δαβὶδ τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου χειροτονηθεῖσαν^b —
« καθότι οὐκ ἤκουσας τὴν φωνὴν τοῦ κυρίου, οὐκ ἐποίησας
ὁργὴν θυμοῦ αὐτοῦ ἐν Ἀμαλήκ^c ». Ταῦτα οὐκ ἔστι ῥήματα
10 θεοῦ; οὐκ ἔστιν ἀληθῆ; Ἀληθῶς γὰρ οὐκ ἐποίησεν τὸ

53 ἐπηρώτησας Blass : ἐπερώτησας M || 56 αὐτῷ Pearson : αὐτῷ M.
5, 8 ἐποίησας KI : ἐποίησαν M.

h. I Sam. 28, 15^b || i. I Sam. 28, 16 || j. I Sam. 28, 17.

5. a. I Sam. 28, 17 || b. I Sam. 16, 1-13 || c. I Sam. 28, 18^a

1. Les paroles de la magique sont attribuées à un démon qui réside
en elle et parle par sa voix (d'où le nom qu'elle porte dans la Septante :
ἐγγαστρέφυθος, ventriloque). Cette conception est dérivée des idées
grecques sur les oracles et notamment sur la Pythie; cf. ORIGÈNE,
C. Celse, VII, 3; et déjà CLÉMENT D'ALEXANDRIE, Pédagogue, II, I, 15, 4
(GCS Clements Alex. 1, p. 165, 11-12).

2. Origène, qui croyait d'après les ouvrages grecs sur les oracles ou
sur la divination, que certaines prédictions des oracles ou des devins

plus répondu par les prophètes ni en songe, alors j'ai appelé pour
qu'on m'indique ce que je dois faire^b. » Une fois de plus
l'Écriture n'affirme rien d'autre sinon que « Samuel » lui-
même a répondu : « Pourquoi me consulter quand le Seigneur
s'est détourné de toi? » Dit-elle vrai ou ment-elle en affirmant
cela?

« Le Seigneur s'est détourné de toi et a pris parti contre toi; il
s'en est choisi un autre comme il l'a dit par mon intermédiaire, et il
arrachera de ta main le royaumeⁱ. » Alors, un petit démon¹ fait
une prophétie sur le royaume d'Israël²? Qu'en dit
la thèse adverse? Voyez³ quelles difficultés soulève la
parole de Dieu, difficultés qui requièrent aussi des audi-
teurs capables d'entendre des doctrines saintes, élevées,
indiscutables comme celles sur notre départ d'ici-bas, car au
point où nous en sommes les objections s'accroissent
contre la thèse précédente et l'autre n'est pas encore claire.
Mais nous n'en avons pas terminé avec l'examen du texte; |
or je dis que le sens historique lui-même et son examen
sont nécessaires pour voir ce qui nous attend après la mort.

« Le Seigneur a parlé par mon intermédiaire, il arrachera de ta
main le royaume et le donnera à ton voisin, à David^a » — un petit
démon ne peut pas savoir que David avait été sacré roi par
le Seigneur^b — « parce que tu n'as pas écouté la voix du Seigneur
et que tu n'as pas exécuté la colère de son courroux sur Amalec^c ». Ces
paroles ne sont-elles pas de Dieu? Ne sont-elles pas
vraies? Il est tout à fait vrai que Saül n'a pas fait la volonté

s'étaient réalisées, admettait que les démons pouvaient avoir « quelque
discernement de l'avenir »; cf. C. Celse, IV, 92. Mais, comme nous le
voyons ici, il niait qu'ils puissent connaître d'avance des faits de
l'Histoire sainte; voir encore 5, 6-7, 16-17, 20-24; 8, 15-18; et, pour
l'origine de cette idée, l'Introduction, p. 84-86.

3. Jusqu'à la fin de ce paragraphe, Origène, en bon pédagogue, fait
une petite pause dans le commentaire de l'Écriture pour ranimer
l'attention des auditeurs.

θέλημα κυρίου Σαούλ, ἀλλὰ περιέπει τὸν « βασιλέα Ἀμαλῆς ζῶντα^d », ἐφ' ᾧ καὶ πρὸ τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐξόδου ὠνειδίσειεν Σαμουὴλ τῷ Σαούλ^e.

« Καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐποίησέν σοι κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ· καὶ δώσει κύριος καίγει τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀλλοφύλων^f. » Περὶ ἔλου λαοῦ Θεοῦ δύναται δαιμόνιον προφητεῦσαι ὅτι κύριος μέλλει παραδιδόναι τὸν Ἰσραὴλ;

« Καίγει τὴν παρεμβολὴν Ἰσραὴλ παραδώσει κύριος αὐτὴν ἐν χειρὶ ἀλλοφύλων· τάχυνον δὲ Σαούλ, αὔριον καὶ σὺ καὶ οἱ υἱοί σου μετ' ἐμοῦ^g. » Καὶ τοῦτο δύναται εἰδέναι δαιμόνιον < μετὰ Δαβὶδ > βασιλέα χειροτονηθέντα μετὰ χρίσματος προφητικοῦ, ὅτι αὔριον ἐμελλεν ἐξελεύσεσθαι ὁ Σαούλ τὸν βίον καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ· « Αὔριον σὺ καὶ υἱοί σου μετ' ἐμοῦ »;

6 Ταῦτα μὲν οὖν < δηλοῖ > ὅτι οὐκ ἔστιν ψευδὴ τὰ ἀναγεγραμμένα καὶ ὅτι Σαμουὴλ ἔστιν ὁ ἀναβέβηκώς· τί οὖν ποιεῖ ἐγγαστήριμος ἐνθάδε, τί ποιεῖ ἐγγαστήριμος περὶ τὴν ἀναγωγὴν τῆς ψυχῆς τοῦ δικαίου; Ἐκεῖνο ἐφυνεν ὁ τὸν πρῶτον λόγον εἰπών. Ἰνα γὰρ μὴ ἀγῶνα ἔχειν δοκῇ κατὰ τσαῦτα ἄλλα τὰ κατὰ τὸν τόπον ζητούμενα, καὶ λέγει· Οὐκ ἔστι Σαμουὴλ, ψευδεται τὸ δαιμόνιον, ἐπεὶ οὐ δύναται ψεύδεσθαι ἡ γραφή. Τὰ δὲ ῥήματα τῆς γραφῆς ἔστιν· οὐκ ἔστιν ἐκ προσώπου τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ ἄλλ' ἐκ προσώπου αὐτῆς· « Καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ τὸν Σαμουὴλ », « Εἶπεν Σαμουὴλ » τὰ λελαμμένα ἀπὸ τοῦ Σαμουὴλ.

²¹ μετὰ Δαβὶδ addidimus.

⁶ 1 δηλοῖ add. Huet || 3 τί + οὖν Eust || 4 ἐκεῖνο scripsimus : ἐκεῖνος M

|| 11 Σαμουὴλ¹ scripsimus : Σαούλ M.

d. I Sam. 15, 9 || e. I Sam. 15, 16-23; 28, 16-19 || f. I Sam. 28, 18^a - 19^a || g. I Sam. 28, 19^c.

du Seigneur, mais qu'il a entouré d'égards le « roi Amalec et l'a laissé vivre^d », comme Samuel l'a reproché à Saül avant sa mort et au moment même où Saül allait mourir^e.

« Et à cause de cela le Seigneur a porté cette sentence contre toi en ce jour et le Seigneur donnera Israël aux étrangers^f. » Un démon peut-il prophétiser sur tout le peuple de Dieu et dire que le Seigneur livrera Israël?

« Oui, le Seigneur livrera le camp d'Israël aux mains des étrangers. Hâte-toi, Saül, demain toi et tes fils vous serez avec moi^g. » Est-ce là une chose qu'un petit démon peut savoir : que David avait reçu l'onction royale avec l'huile du prophète et que le lendemain Saül allait quitter la vie et ses fils avec lui : « Demain toi et tes fils vous serez avec moi »?

Le Christ
est descendu
en enfer

Voilà qui montre bien que ce qui est raconté n'est pas mensonger et que c'est Samuel qui est monté. Que vient donc faire ici une nécroman-

cienne? Que vient faire une nécromancienne pour faire monter l'âme du juste? C'est cela que voulait éviter l'homme qui soutenait la première thèse. En effet, pour ne pas avoir l'air d'éprouver de la difficulté devant tant d'autres choses qui font question dans ce chapitre, il dit encore : 'Ce n'est pas Samuel; le petit démon ment, car l'Écriture, elle, ne peut mentir.' Mais ce sont là les paroles de l'Écriture; elles ne sont pas mises dans la bouche du petit démon lui-même, mais c'est l'Écriture qui affirme : « Et la femme vit Samuel », « Samuel a dit » les choses dites comme venant de Samuel.

1. L'examen littéral du texte a prouvé, contre la thèse adverse, que c'est bien Samuel qui a été évoqué. Mais il reste la difficulté qu'elle voulait éviter : comment se peut-il qu'une nécromancienne ait autorité sur un saint prophète?

Πῶς οὖν λυόμενα τὰ τῆς ἐγγαστριμύθου φανεῖται τὰ κατὰ τὸν τόπον; Πυνθάνομαι τοῦ προειρηκότος τὰ πρό-
 15 τερα. Σαμουὴλ ἐν ἔδου καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἀποκρινάσθω
 15 πρὸς τὸ ἐπηρωτημένον. Τίς μεῖζων, Σαμουὴλ ἢ Ἰησοῦς ὁ Χριστός; τίς μεῖζων, οἱ προφηταὶ ἢ Ἰησοῦς ὁ Χριστός; τίς μεῖζων, Ἀβραάμ ἢ Ἰησοῦς ὁ Χριστός; Ἐνθάδε μὲν οὐ τολμήσει τις τῶν ἀπαξ φθασάντων τὸν κύριον εἶδέναι Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν προκηρυχθέντα
 20 εἶναι εἰπεῖν ὅτι μεῖζων οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς τῶν προφητῶν. Ὅταν οὖν ὁμολογήσῃς ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς μεῖζων ἔστιν, Χριστὸς ἐν ἔδου ἢ οὐ γέγονεν ἐκεῖ; Οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον ἐν Ψαλμοῖς, ἐρμηνευθὲν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσιν αὐτῶν περὶ τοῦ τὸν σωτήρα ἐν ἔδου
 25 καταβεβηκέναι³; Γέγραπται ὅτι ἐπ' αὐτὸν φέρεται τὸ ἐν πεντεκαιδεκάτῳ ψαλμῷ. «Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἔδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν⁴.» Εἶτα Ἰησοῦς μὲν Χριστὸς ἐν ἔδου, φοβῆ δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ ἐκεῖ προφητεύσαι καταβαίνει καὶ
 30 ἐργεσθαι πρὸς τὰς ψυχὰς τὰς ἐτέρας;

Εἶτα μετὰ τοῦτο εἰς ἀποκρίνηται ὅτι Χριστὸς ἐν ἔδου καταβέβηκεν, ἔρῳ. Χριστὸς εἰς ἔδου καταβέβηκεν τί ποιήσων, νικήσων ἢ νικηθισόμενος ὑπὸ τοῦ θανάτου; Καὶ κατελήλυθεν εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα οὐχ ὡς δοῦλος τῶν ἐκεῖ
 35 ἀλλ' ὡς δεσπότης παλαίσων, ὡς πρῶτον ἐλέγομεν ἐξηγουμένοι τὸν κα' ψαλμόν. «Περιεύκλυσάν με μύσχοι πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με. ἤνοιζαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα

16 ὁ M, om. T || 17 ὁ M, om. T.

6. a. Act. 2, 27-31 || b. Ps. 15, 10

1. φανεῖται : il ne s'agit pas de trouver une apparence de solution, mais une solution *manifeste*, satisfaisante. Origène définit ainsi ce qu'il veut faire. A cet effet il va poser à l'adversaire des questions progressives : 1° Qui est le plus grand, Jésus-Christ ou les prophètes? Evidemment Jésus-Christ; 2° Christ est-il descendu en enfer? Oui (preuve par le Pr. 15, 10); 3° Il y est descendu pour quoi faire? Pour sauver; 4° Y est-il

Comment donc trouver une solution satisfaisante¹ au rôle de la nécrômanienne dans ce passage? J'interroge celui qui a soutenu plus haut la première thèse : 'Samuel en enfer? etc...' Qu'il réponde à la question : Qui est le plus grand, Samuel ou Jésus-Christ? Qui est le plus grand, Abraham ou Jésus-Christ? Ici, quiconque est parvenu à savoir que le Seigneur Jésus-Christ est celui que les prophètes annonçaient n'osera nier que Jésus-Christ est plus grand que les prophètes. Lorsqu'on admet donc que Jésus-Christ est plus grand, je demande : Christ a-t-il été en enfer ou n'y a-t-il pas été? N'est-elle pas vraie la parole des Psaumes que les apôtres dans leurs Actes ont interprétée de la descende du Sauveur en enfer²? Il y est écrit que c'est à lui que se rapporte le verset du Psaume 15 : « Tu ne laisseras pas mon âme en enfer et tu ne laisseras pas ton saint voir la corruption³. » Alors : Jésus-Christ était en enfer et tu as peur de dire que c'est bien pour prophétiser² là-bas aussi et pour venir auprès des autres âmes qu'il y descend?

Puis, si on répond que Christ est descendu en enfer, je dirai : Christ est descendu en enfer pour faire quoi? Pour vaincre la mort ou être vaincu par elle? Il est descendu dans ces lieux-là non pas en esclave de ceux qui s'y trouvent, mais tel un maître qui va lutter, comme nous le disions naguère en expliquant le Psaume 21 : « De nombreux taureaux m'ont encerclé, des bœufs gras m'ont entouré; ils ont ouvert

allé après y avoir été annoncé par les prophètes? Bien évidemment. Origène imite ici le mode d'argumentation de Socrate dans les *Dialogues* de Platon, même si l'enchaînement des questions n'est pas aussi rigoureux. Ainsi sera justifiée la présence de Samuel en enfer, ce qui devrait suffire aux yeux d'Origène à expliquer que le démon présent dans la nécrômanienne ait pouvoir sur ce prophète.

2. On attendrait plutôt : « pour évangéliser », mais comme il s'agit de montrer par l'exemple de Jésus que Samuel est allé en enfer pour prophétiser, Origène emploie le même mot pour Jésus.

αὐτῶν, ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρύόμενος· διεσκορπίσθησαν τὰ ὀστέα μου.^c» Μεμνήμεθα, εἴγε μεμνήμεθα τῶν ἱερῶν 40 γραμμάτων· μέμνημαι γὰρ αὐτῶν <τῶν> εἰρημένων εἰς τὸν κα' ψαλμόν.

Οὐκοῦν ὁ σωτὴρ κατελήλυθεν σώσαν· κατελήλυθεν ἐκεῖ προκηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν προφητῶν ἢ οὐ; Ἀλλ' ἐνθάδε μὲν προεκκηρύχθη ὑπὸ τῶν προφητῶν, ἀλλαχοῦ δὲ κατέρχεται 45 οὐ διὰ προφητῶν; Καὶ Μωσῆς αὐτὸν κηρύσσει ἐπιδημή- συντα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων^d, ὥστε λέγεσθαι καλῶς ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν· «Εἰ ἐπίστευτε Μωσῇ, ἐπίστευτε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν· εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς 50 ῥήμασι πιστεύσετε^e;» Καὶ ἐπιδημήρηκεν τούτῳ τῷ βίῳ Χριστὸς καὶ προκηρύσσεται Χριστὸς ἐπιδημῶν τούτῳ τῷ βίῳ· εἰ δὲ Μωσῆς προφητεύει αὐτὸν ἐνθάδε, οὐ θέλεις αὐτὸν κακεῖ καταβεβηκέναι, ἵνα προφητεύσῃ Χριστὸν ἐλεού- σεσθαι; Τί δέ; Μωσῆς μὲν, οἱ δὲ ἑξῆς προφῆται οὐχί, 55 Σαμουὴλ δὲ οὐχί^f; Τί ἄτοπόν ἐστι τοὺς ἱατροὺς καταβαί- νειν πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας, τί δὲ ἄτοπόν ἐστιν ἵνα καὶ ὁ ἀρχίατρος καταβῇ πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας; Ἐκεῖνοι ἱατροὶ μὲν ἦσαν πολλοί^g, ὁ δὲ κύριός μου καὶ σωτὴρ ἀρχίατρος ἐστὶ· καὶ γὰρ τὴν ἐνδον ἐπιθυμίαν, ἣ οὐ δύναται 60 ὑπὸ ἄλλων θεραπευθῆναι, αὐτὸς θεραπεύει· ἥτις «οὐκ ἴσχυσε ὑπ' οὐδενὸς θεραπευθῆναι^h» τῶν ἱατρῶν, Χριστὸς Ἰησοῦς αὐτὴν θεραπεύει· «Μὴ φοβοῦⁱ», μὴ θαμβοῦ.

40 τῶν addidimus

c. Ps. 21, 13 || d. Deut. 18, 15, 18 || e. Jn 1, 46-47 || f. 1 Sam. 3, 20 || g. Mc 1, 26 || h. Lc 8, 43 || i. Mc 1, 36.

1. Moïse était considéré traditionnellement comme un prophète à cause de la parole que Dieu lui dit dans *Deut.* 18 : « Je susciterai pour eux un prophète comme toi du milieu de leurs frères. » Si Origène mentionne ici Moïse plutôt qu'un autre prophète, c'est pour citer la parole de Jésus à son sujet : « Si vous aviez cru en Moïse, vous auriez cru en moi », qui montrait bien l'utilité des prophètes pour faire accéder à la foi en Jésus.

leur bouche contre moi, comme un lion rapace et rugissant; mes os ont été disloqués.^c» Nous nous en souvenons, si du moins nous nous souvenons des saintes Écritures; je me souviens effectivement des paroles mêmes qui ont été dites sur le Psaume 21.

Donc le Sauveur est descendu pour sauver : est-il descendu là-bas après avoir été annoncé par les prophètes ou non? Eh quoi, ici-bas il a été annoncé par les prophètes, mais ailleurs il descendrait sans se servir des prophètes? Moïse aussi annonce que le Sauveur viendra dans le genre humain^d, en sorte que notre Maître et Sauveur dit à juste titre : « Si vous aviez cru en Moïse, vous auriez cru en moi, car c'est à mon sujet qu'il a écrit. Mais si vous ne croyez pas à ses écrits, comment auriez-vous pu croire à mes paroles? » Christ est venu dans cette vie et il est annoncé à l'avance que Christ viendrait dans cette vie; or si Moïse prophétise sa venue ici-bas, pourquoi ne veux-tu pas qu'il soit descendu là-bas aussi pour prophétiser que Christ viendrait? Alors : Moïse, oui, mais pas les prophètes suivants? Pas Samuel^f? Qu'y a-t-il d'absurde à ce que les médecins descendent vers les malades, et qu'y a-t-il d'absurde à ce que le médecin-chef descende lui aussi vers les malades? Les prophètes étaient de nombreux médecins^g et mon Seigneur et Sauveur est médecin-chef. Le fait est que la concupiscence intérieure, qui ne peut être guérie par d'autres^h, lui la guérit; celle qui « n'a pas pu être guérie par aucun^h » des médecins, Christ Jésus la guérit : « N'aie pas peurⁱ », ne crains pas.

2. Il s'agit de la guérison de l'hémorroïssée (*Matth.* 9, 18-22; *Mc* 5, 21-34; *Lc* 8, 40-48) comme le montre la phrase suivante. Origène s'exprime comme si l'écoulement anormal de sang était dû chez cette femme à un dérèglement de la concupiscence.

3. Origène applique par erreur à l'hémorroïssée une parole de Jésus qui est adressée deux versets plus loin au chef de la synagogue (*Mc* 5, 36; *Lc* 8, 50).

7 Ἰησοὺς εἰς ἔδου γέγονεν, καὶ οἱ προφῆται πρὸ αὐτοῦ, καὶ προκηρύσσουσι τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπιδημίαν. | εἶτα καὶ ἄλλο τι θέλω εἰπεῖν ἀπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς. Σαμουὴλ ἀναβαίνει καὶ ἰδοὺ <οὗ> Σαμουὴλ λέγει ἑωρακέναι <ἡ> γυνή, οὐ λέγει ἑωρακέναι > ψυχὴν, οὐ λέγει ἑωρακέναι <ἡ> ἀνθρωπινον. ἔπειτα τούτων ὃν εἶδεν. τίνα ὁρᾷ; «Θεοὺς ἐγώ», φησὶν, «εἶδον, θεοὺς ἀναβαίνοντας ἀπὸ τῆς γῆς^a». Καὶ τάχα Σαμουὴλ οὐ μόνος ἀναβέβηκεν καὶ τότε προφητεύσων τῷ Σαούλ, ἀλλ' εἰκόσ, ὥστε ἐνταῦθα «μετὰ ὁσίου ὁσιωθήσῃ καὶ μετὰ ἀνδρός ἀθώου ἀθώος ἔσῃ καὶ μετὰ 10 ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτός ἔσῃ^b» καὶ εἰσὶν ἐνταῦθα διατριβαὶ ἀγίων μετὰ ἀγίων, οὐχὶ δὲ ἀγίων μετὰ ἀμαρτωλῶν, καὶ εἰ ἅπα ποτέ, ἐστὶ τῶν ἀγίων ἡ διατριβὴ μετὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ὑπὲρ τοῦ καὶ τούς ἀμαρτωλοὺς σῶσαι, οὕτω τάχα καὶ <ζητήσεις> εἰ ἀναβαίνοντι τῷ Σαμουὴλ συναναβέβηκασιν 15 ἦτοι ἄγιοι ψυχὰς ἄλλων προφητῶν <ἡ> τάχα ζητήσεις εἰ ἄγγελοι ἦσαν ἐπὶ τῶν πνευμάτων αὐτῶν — ὁ προφήτης

63 καὶ αἱ M : καὶνοὶ T || 64 τοῦ — ἐπιδημίαν M : τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν T.
7, 3 οὐ addidimus || 3-4 ἡ γυνή, οὐ λέγει ἑωρακέναι addidimus || 6 εἶδον T : εἶδον M || 7 προφητεύσων M : προφητῶν T || 14 ζητήσεις addidimus, cf. l. 15 || εἰ T, om. M || 15 ἡ addidimus.

7. a. I Sam. 28, 13 || b. Ps. 17, 26-27 || c. I Pierre 3, 19

1. Cette phrase, qui n'a pas de connexion logique avec celle qui la précède, n'appartient pas au paragraphe précédent, mais elle le résume pour introduire un nouveau développement comme Origène aime à le faire.

2. En hébreu le mot «élohîm» est traité généralement comme un singulier, mais ici il commande un participe au pluriel. D'où la traduction des Septante : «des dieux». Origène se demande si ce pluriel «dieux» ne désignerait pas ici les âmes d'autres prophètes descendus comme Samuel en enfer et montant avec lui. Il y était porté par la manière dont il interprétait couramment une autre parole de l'Écriture qui contenait le même terme : «J'ai dit : Vous êtes des dieux» (Ps. 81, 6); il pensait que cette déclaration s'adressait aux spirituels, parce qu'ils ne sont plus des hommes ordinaires; cf. *Hom. Jér.*, 15, 6 (SC 238, p. 126, 22-24); *Com. Jn.*, XX, 27 (22), § 242; 28, § 246; etc. Si l'Écriture employait le mot «dieux»

Qui sont

les «dieux» que la nécromancienne a vu monter?

Jésus est allé en enfer, et les prophètes avant lui, et ils ont annoncé la venue du Christ¹. | Puis je veux dire encore une autre chose qui est suggérée par le texte même : Samuel monte, et voici que la femme ne dit pas qu'elle a vu Samuel, elle ne dit pas qu'elle a vu une âme, elle ne dit pas qu'elle a vu un homme; elle est effrayée par celui qu'elle a vu, qui voit-elle donc? «J'ai vu, dit-elle, des dieux², des dieux montant de la terre³». Ainsi, peut-être Samuel n'est-il pas monté seul pour prophétiser une fois de plus à Saül, mais vraisemblablement, de même qu'ici-bas «avec un homme saint on se sanctifiera, avec un homme innocent on sera innocent et avec un élu on sera élu^b» et de même qu'ici-bas on trouve des saints vivant avec des saints mais non des saints vivant avec des pécheurs ou que, si cela arrive, les saints vivent avec les pécheurs pour sauver aussi les pécheurs, de même tu chercheras si, quand Samuel montait, il n'y avait peut-être pas, montant avec lui, des âmes saintes d'autres prophètes, ou bien tu chercheras si ce n'étaient peut-être pas des anges³ préposés à leurs esprits^{c4} — le prophète dit : «L'ange

pour des spirituels, elle pouvait s'en servir aussi bien pour des prophètes.

3. Origène envisage une autre interprétation selon laquelle le mot «dieux» désignerait des anges accompagnant les âmes des prophètes. Elle lui est suggérée comme la précédente par l'emploi du même mot dans d'autres passages de l'Écriture. Il s'agit cette fois de plusieurs versets des Psaumes qui évoquent des «dieux» gravitant autour du Dieu unique : «le Dieu des dieux» (Ps. 49, 1; 135, 2); «Dieu se tient dans une assemblée de dieux» (Ps. 81, 6). On les identifie avec les anges; cf. *C. Celse*, V, 4 (SC 147, p. 20, 14) : «Ces êtres que nous avons appris à nommer 'anges' d'après leur mission, nous les trouvons appelés parfois aussi 'dieux' dans les Écritures sacrées, parce qu'ils sont divins.» Ils peuvent être, soit des anges préposés spécialement aux prophètes, soit des anges comme il y en a d'envoyés partout, car partout il y a des esprits qui ont besoin de leur aide pour être sauvés.

4. «Esprits» : c'était le mot qui se lisait dans *I Pierre* 3, 19 à propos de la descente aux enfers.

λέγει· «Ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί^d» — ἡ ἄγγελος ἦσαν μετὰ τῶν πνευμάτων συναναθενηκότες. Καὶ πάντα πληροῦται τῶν δεομένων σωτηρίας, καὶ «πάντες εἰσὶ λειτούργησιν πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν^e».

Τὶ φοβῆται εἰπεῖν ὅτι πᾶς τόπος χρήζει Ἰησοῦ Χριστοῦ; Χρήζει τῶν προφητῶν ὁ χρήζων Χριστοῦ· οὐδὲ γὰρ Χριστοῦ μὲν χρήζει, τῶν δὲ εὐτρεπιζόντων Χριστοῦ παρουσίαν καὶ ἐπιδημίαν οὐ χρήζει. Καὶ Ἰωάννης, οὐ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς ἦν κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίαν λέγοντος· «Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου» τοῦ βαπτιστοῦ «οὐδεὶς ἐστίν^f», μὴ φοβοῦ λέγειν ὅτι εἰς αὐτοῦ καταδέθηκε προκηρύσσων μου τὸν κύριον, ἵνα προεῖπῃ αὐτὸν κατελευσόμενον. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἦν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ἦδει τὴν ἐξοδὸν τὴν ἐπικειμένην αὐτῷ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν ἐπυνθάνετο οὐχί· «Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος, πέμψας ἦδει γὰρ, ἀλλὰ· «Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν^g»· Εἶδεν αὐτοῦ τὴν δόξαν^h, ἐλάλησεν πολλὰ περὶ τῆς θαυμασιότητος αὐτοῦ, ἐμαρτύρησεν αὐτῷⁱ πρώτως· «Ὁ δέσπω μου ἐρχόμενος ἐμπροσθέν μου γέγονεν^j», εἶδεν αὐτοῦ τὴν δόξαν, «δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατέρα, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας^k»· τηλικαῦτα ἰδὼν περὶ Χριστοῦ ὅκνει πιστεῦσαι, ἀμφιδάλλει καὶ οὐ λέγει· Εἴπατε αὐτῷ· Σὺ εἰ ὁ Χριστός^l;

³¹ ἦδει Pearson : εἶδῃ M. || ³² ἐπυνθάνετο + Ἰωάννης T || ³³ ἦδει Pearson : εἶδῃ M.

^d. Zach. 1, 9 || e. Hébr. 1, 14 || f. Lc 7, 28 || g. Lc 7, 20 || h. Jn 1, 15 || i. Lc 9, 32; Jn 1, 14; 12, 4; Act 7, 55 || j. Jn 1, 15; 1, 30 || k. Jn 1, 14 || l. Mc 14, 61

1. Origène paraît envisager l'idée qu'il y a un ange dans chaque prophète comme il y a un démon dans la nécromancienne.
2. «Tout», y compris l'enfer.
3. Sur l'origine de cette croyance, voir p. 80, n. 1.

qui parle en moi^{d1} — ou s'il n'y avait pas des anges accompagnant les esprits : tout² est rempli d'êtres qui ont besoin de salut et les anges «sont tous des esprits liturgiques envoyés au service de ceux qui doivent hériter du salut^e».

Jean-Baptiste est descendu en enfer

Pourquoi as-tu peur de reconnaître que tout lieu a besoin de Jésus-Christ? Celui qui a besoin de Jésus-Christ a besoin des prophètes; car il ne se peut pas qu'il ait besoin du Christ et qu'il n'ait pas besoin de ceux qui préparent la venue et l'avènement du Christ. De Jean aussi, que personne ne surpassait parmi les enfants des femmes au témoignage de notre Sauveur qui disait : «Parmi les enfants des femmes il n'y a personne de plus grand que Jean-Baptiste», ne crains pas de dire qu'il est descendu en enfer³ comme héraut de mon Seigneur pour prédire que celui-ci y descendrait. C'est la raison pour laquelle, étant en prison et sachant sa fin prochaine, il a envoyé deux de ses disciples demander, non pas seulement «Es-tu celui qui vient?» car il le savait, mais «Es-tu celui qui vient ou devons-nous en attendre un autre^{g4}?» Il a vu sa gloire^h, il a beaucoup parlé de sa nature admirable, il lui a rendu témoignageⁱ le premier : «Celui qui vient après moi a existé avant moi^j», il a vu sa gloire, «gloire qu'il tient de son Père comme Fils unique, plein de grâce et de vérité^k». Après avoir vu de si grandes choses sur le Christ, il hésite à croire, il doute, mais il ne dit pas : Demandez-lui : Es-tu le Christ^{l5}?

4. L'accent est mis sur la seconde partie de la phrase : «ou devons-nous en attendre un autre?», car c'était le mot «attendre» qui servait à prouver que l'incertitude de Jean-Baptiste ne portait pas sur la venue du Christ sur terre, que Jean savait déjà réalisée, mais sur un événement futur : sa venue en enfer.

5. C'est ainsi que Jean-Baptiste aurait formulé sa question (comme le grand prêtre en Mc 14, 61) s'il avait ignoré que Jésus était le Christ.

EN 17
EN 18
EN 19

Νῦν μὴ νοήσαντες γὰρ τινες τὰ εἰρημένα λέγουσιν·
 Ἰωάννης ὁ τηλικούτος οὐκ ἦδει Χριστόν, ἀλλ' ἀπέστη ἀπ'
 αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ἦδει τοῦτον, ᾧ ἐμαρτύρησεν
 πρὸ γενέσεως καὶ ἐφ' ᾧ ἐσκήρτησεν, ἡνίκα ἦλθεν καὶ ἡ
 41 Μαρία πρὸς αὐτόν, ὡς ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ἡ μήτηρ αὐτοῦ
 λέγουσα· «Ἰδοὺ γάρ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀπασιμῶ
 σου εἰς τὰ ὠτά μου, ἐσκήρτησεν ἐν ἀγαλλιᾷσι τὸ βρέφος ἐν
 τῇ κοιλίᾳ μου^m.» Οὗτος οὖν ὁ σκιρτήσας πρὸ γενέσεως
 Ἰωάννης, ὁ εἰπὼν· «Οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· Ὁ
 50 ὁπίσω μου ἐρχόμενος ἐμπροσθέν μου γέγονενⁿ» καὶ· «Ὁ
 πέμψας με εἰπέ μοι· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον
 καὶ μένον, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ^o», οὗτος, φασίν,
 οὐκ ἐτι ἦδει Ἰησοῦν Χριστόν; Ἐν κοιλίᾳ ἦδει γὰρ αὐτόν,
 ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν δόξης ὁμοίον τι τῷ Πέτρῳ πεποίηκεν,
 55 τί ὅμοιον; Οὗτος μέγα τι ἦδει περὶ τοῦ Χριστοῦ· Τίς εἰμὶ,
 «τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι^p;» ὁ δέ· Τόδε καὶ
 τόδε· σὺ δὲ τίς; «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ
 ζῶντος», ἐν ᾧ καὶ μακαρίζεται, «ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ
 ἀπεκάλυψεν» αὐτῷ «ἀλλ' ὁ πατήρ ὁ ἐν τοῖς ὕψουσιν^q».
 60 Ἐπεὶ οὖν μεγάλη ἤκουσεν περὶ Χριστοῦ καὶ μεγάλη
 ὑπελάμβανεν καὶ οὐ παρεδέξατο τὴν βοή^r <ν τὴν> θείαν
 τὴν πρὸς αὐτόν. Ἰδοὺ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ
 τελειωθήσεται^s καὶ· «Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ
 παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ
 61 πρεσβυτέρων καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
 ἀναστῆναι^t», φησὶν· «Ἰλεώς σοι, κύριε^u.» Μεγάλα ἦδει

44 καὶ² M, om. T || 61 βοή <ν τὴν> θεῖαν K1 : βοηθέων M.

m. Lc 1, 44 || n. Jn 1, 14 || o. Jn 1, 33 || p. Matth. 16, 13 ||
 q. Matth. 16, 13 || r. Matth. 16, 16-17 || s. Lc 18, 31 || t. Lc 9, 22 ||
 u. Matth. 16, 22

1. L'ouvrage où Origène a trouvé mention de la descente de Jean-Baptiste aux enfers combattait dans le même passage la thèse selon laquelle Jean avait perdu le chatisme de prophète; cf. *supra*, p. 80, n. 1.

Maintenant, en effet, il y a des gens qui, n'ayant pas compris ce qui est écrit, disent : 'Jean, si grand qu'il fût, ne connaissait pas le Christ; l'Esprit Saint l'avait quitté'. Si, il connaissait celui à qui il a rendu témoignage avant de naître et devant qui il a tressailli quand Marie elle-même est venue à lui, comme sa mère l'a attesté en ces termes : «*Voici que lorsque les paroles de ton salut sont venues à mes oreilles, l'enfant a tressailli d'allégresse dans mon ventre^m.*» Ce Jean, donc, qui a tressailli avant de naître, qui a déclaré : «*C'est lui dont j'ai dit : Celui qui vient après moi a existé avant moiⁿ².*», et : «*Celui qui m'a envoyé m'a dit : Celui sur qui tu verras l'Esprit descendre et rester, c'est le Fils de Dieu^o.*», ce Jean, dit-on, ne connaissait plus Jésus-Christ? Dans le ventre de sa mère il le connaissait! Mais en raison de la gloire suréminente de Jésus-Christ, il a fait quelque chose de semblable à ce qu'a fait Pierre : quoi de semblable? Pierre connaissait quelque chose de grand sur le Christ : Qui suis-je? «*Qui les hommes disent-ils que je suis^p?*» Et lui de répondre : ceci, cela. — Mais toi, que dis-tu? — «*Tu es le Christ, le Fils du Dieu vivant*», et là-dessus Pierre est déclaré bienheureux, «*parce que ce n'est pas la chair ni le sang qui le lui ont révélé, mais le Père qui est dans les ciens^r.*» Puisqu'il avait donc entendu de grandes choses sur le Christ, qu'il en devinait aussi de grandes, mais qu'il n'avait pas accepté la parole divine qui lui était adressée : «*Voici que nous montons à Jérusalem et ce sera l'accomplissement^s.*», et : «*Il faut que le Fils de l'homme souffre beaucoup, qu'il soit rejeté par les grands prêtres et les pharisiens, mis à mort et que le troisième jour il ressuscite^t.*», il répondit : «*Loin de toi, Seigneur^u!*» Il savait de

C'est pourquoi Origène fait ici une «digression» (cf. 8, 1) pour combattre la même thèse. Il est assez probable que la comparaison qu'il va établir entre le doute de Jean et celui de Pierre vient du même ouvrage.

2. Origène combine Jn 1, 30 avec Jn 1, 15 qu'il a cité quelques lignes plus haut (7, 33).

SUR SAMUEL

198

περί Χριστοῦ, οὐκ ἠθέλησεν παραδέξασθαι τὸ ταπεινότερον
περί αὐτοῦ. Τοιοῦτόν τινά μοι νόει καὶ τὸν Ἰωάννην. Ἐν
φυλακῇ ἦν μεγάλη εἰδώς περί Χριστοῦ, εἶδεν οὐρανοὺς
70 ἀνεωγμένους, εἶδεν πνεῦμα ἅγιον ἐξ οὐρανοῦ καταρχόμενον
ἐπὶ τὸν σωτήρα καὶ μένον ἐπ' αὐτόν⁷¹. ἰδὼν τὴν τηλι-
καύτην δόξαν⁷² ἀμφέβαλλεν καὶ τάχα ἠπίσκει εἰς ὅπως
ἐνδοξος καὶ μέγας ἔδου καὶ μέχρις τῆς ἀδόξου⁷³ κατελεύ-
σεται· διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Σὺ εἰς ὁ ἐρχόμενος ἢ ἄλλον
75 προσδοκῶμεν⁷⁴».

8 Οὐ παρεξέβην οὐδὲ ἐπελαθόμεν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ
τοῦτο θέλομεν κατασκευάσαι ὅτι, εἰ πάντες εἰς ἔδου
καταβέβηκασιν πρὸ τοῦ Χριστοῦ πρόδρομοι Χριστοῦ οἱ
προφῆται Χριστοῦ, οὕτως καὶ Σαμουὴλ ἐκεῖ καταβέβηκεν·
οὐ γὰρ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ἅγιος. Ὅπου ἐὰν ἦ ὁ ἅγιος, ἅγιός
ἔστιν. Μῆτι Χριστὸς οὐκέτι Χριστὸς ἐστίν, ἐπεὶ ἐν ἔδου
ποτὲ ἦν; Οὐκέτι ἦν υἱὸς θεοῦ, ἐπεὶ ἐν τῷ καταρχονίῳ
γεγέννηται τόπῳ, «ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐν τῷ ὀνόματι
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθον-
10 νίων⁷⁵»; Οὕτως Χριστὸς ἦν καὶ κάτω ὢν· ἵνα
οὕτως εἴπω, ἐν τῷ κάτω τόπῳ ὢν, τῇ προαιρέσει ἄνω ἦν·
οὕτως καὶ οἱ προφῆται καὶ Σαμουὴλ, καὶ καταβῶσιν ὅπου

72 ἀμφέβαλλεν M : ἀμφέβαλεν T || εἰς ὁ K1 : διὸ TM || 74 μέγας⁷² T : μέγας
M.

8, 5-6 ἅγιός ἐστιν T : ἐστὶν ἅγιος M || 11 τῇ Eust, om. M.

v. Matth. 3, 16 || w. Matth. 3, 16 || x. Jn 1, 14 || y. Rom. 10, 7 ||
z. Lc 7, 20

8. a. Phil. 2, 10

1. La tournure employée montre qu'Origène distinguait entre
«enfer» (Hades) et «abîme», probablement sous l'influence d'un apo-
criche biblique, l'*Ascension d'Isaïe*, qu'il connaissait (Com. Matth., 10, 18;
Lettre à Africain, 9) et dans lequel cette distinction est bien marquée
(10, 8). S'il tient à nommer ici l'un et l'autre, c'est parce qu'il les trouvait
tous deux mentionnés dans des paroles de l'Écriture concernant le
séjour du Christ parmi les morts : l'«enfer» (Hades) dans Ps. 15, 10,

grandes choses sur le Christ, il n'a pas voulu accepter ce qui
était plus humble à son sujet. Comprends donc que Jean est
quelqu'un du même genre. Il était en prison en sachant de
grandes choses sur Christ, il savait les *cieux ouverts*⁷⁰, il
savait l'*Esprit Saint descendant du ciel* sur le Sauveur et
demeurant sur lui⁷¹ : ayant vu une si grande *gloire*⁷², il doutait
et peut-être refusait-il de croire qu'un être aussi glorieux
descendrait jusqu'à l'enfer et à l'*abîme*⁷³ ; c'est pourquoi il
disait : « *Es-tu celui qui vient, ou devons-nous en attendre un
autre*⁷⁴ ? »

De même Samuel Ce n'était pas une digression et je
est descendu n'ai pas oublié mon propos, mais
en enfer nous voulons établir que, si tous les
prophètes du Christ sont descendus
en enfer avant le Christ comme précurseurs du Christ,
Samuel y est aussi descendu de cette façon, car il n'y est pas
simplement descendu, mais il y est descendu à titre de saint.
Où qu'il soit, le saint est saint. Christ n'était-il plus Christ
parce qu'il se trouvait une fois en enfer? N'était-il plus Fils
de Dieu parce qu'il était venu dans le lieu *souterrain*, « *pour
que tout genou fléchisse au nom de Jésus-Christ parmi les êtres
célestes, terrestres et souterrains*⁷⁵ ». Ainsi Christ était Christ,
même quand il était en bas. Pour ainsi dire², tout en étant
dans le lieu d'en bas, par l'intention il était en haut. De
même, les prophètes et Samuel, même quand ils sont

qu'il a cité plus haut (6, 22), l'«abîme» dans Rom. 10, 7 : « Qui descendra
dans l'abîme, entendez : pour faire ressusciter le Christ d'entre les
morts ? »

2. La restriction « pour ainsi dire » ne porte pas spécialement sur le
mot « lieu » comme si Origène éprouvait le besoin de contester l'exacti-
tude de ce terme pour l'enfer (il l'emploie sans réticence en 8, 7 « le lieu
souterrain » et va le reprendre en 8, 13 « le lieu d'en bas »), mais, placée
comme elle est au début de la phrase, elle porte sur la phrase entière.
Origène a simplement conscience qu'il peut paraître absurde de dire de
quelqu'un que « tout en étant en bas, il était en haut ».

descendus là où sont les âmes d'en bas, peuvent être dans le lieu d'en bas sans être en bas par l'intention¹.

Je demande alors : y ont-ils prophétisé les choses célestes? Pour ma part, je ne peux pas accorder à un petit démon une puissance telle qu'il prophétise au sujet de Saül et du peuple de Dieu, qu'il prophétise sur la royauté de David en annonçant qu'il va régner. Ceux qui prétendent cela vont savoir la vérité sur la question : ils ne trouveront pas le moyen d'expliquer comment un médecin aurait pu venir pour le salut des malades dans le lieu des malades. Il faut que des médecins aillent dans les lieux où souffrent les soldats et qu'ils entrent là où règne la mauvaise odeur de leurs blessures : c'est ce qu'inspire la philanthropie médicale²; de la même façon le Verbe a inspiré au Sauveur et aux prophètes non seulement de venir ici-bas, mais encore de descendre en enfer.

Il faut ajouter au raisonnement³ que, si Samuel était prophète et si, quand il est mort, l'Esprit Saint l'a quitté et la prophétie l'a quitté, alors l'Apôtre n'est pas dans la vérité quand il dit : *En ce moment je prophétise partiellement et je*

intelligence est stérile. Il semble que l'idée d'Origène soit la suivante : la grâce prophétique poussée à la perfection mettait Samuel dans un état d'extase où il n'avait plus conscience de ce qu'il disait ou faisait, en sorte qu'il a pu être évoqué par le démon sans qu'il ait eu à donner son consentement. Une phrase de l'homélie suivante paraît reprendre cette idée (cf. p. 212, 13). Mais, dans l'un et l'autre passage, Origène est très bref et plus allusif que précis, car cette solution semblait contredire la doctrine qui était généralement admise et qu'il enseigne lui-même ailleurs (*C. Celse*, VII, 3-4; *Hom. Éz.*, 6, 1), que le prophète inspiré n'est pas hors de lui, mais que son intelligence est rendue au contraire plus clairvoyante. C'est pourquoi Origène prend soin de s'abriter derrière une parole de l'Apôtre parlant d'une autre sorte d'extase où l'intelligence devient stérile.

αἱ ψυχὰι αἱ κάτω, ἐν τῷ κάτω μὲν δύνανται εἶναι τότῳ, οὐ κάτω δὲ εἶναι τῇ προαιρέσει.

15 Πυνθάνομαι δὲ ἐπροφήτευσαν τὰ ὑπερουράνια; Ἐγὼ δὲ οὐ δύναμαι διδόναι δαιμονίῳ τηλικαύτην δύναμιν ἵνα προφητεύῃ περὶ Σαουλ καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ προφητεύῃ περὶ βασιλείας Δαβὶδ ὅτι μέλλει βασιλεῦεν. Εἰσονται οἱ ταῦτα λέγοντες τὰ τῆς ἀληθείας τῆς κατὰ τὸν τόπον· οὐχ 20 εὐρήσουσιν παραστήσαι πῶς ἂν καὶ ἱατρός γένοιτο ὑπὲρ σωτηρίας τῶν κακῶς ἐχόντων εἰς τὸν τόπον τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἰατροὶ γινέσθωσαν εἰς τοὺς τόπους τῶν καμόνων στρατιωτῶν καὶ εἰσίσωσαν ὅπου αἱ δυσωδίαι τῶν τραυμάτων αὐτῶν, τοῦτο ὑπόβόλλει ἡ ἱατρικὴ 25 φιλανθρωπία· οὕτω τοῦτο ὑποβέβληκεν τῷ σωτῆρι ὁ λόγος καὶ τοῖς προφήταις, καὶ ἐνθάδε ἔλθειν καὶ εἰς ἔξδου καταβῆναι.

9 Καὶ τοῦτο δὲ προσθετέον τῷ λόγῳ ὅτι, <εἰ> Σαμουὴλ προφήτης ἦν καὶ ἐξεληθόντος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἡ προφητεία, οὐκ ἄρα ἀληθεύει ὁ λέγων ἀπόστολος· Ἄρτι προφητεύω ἐκ μέρους 9, 1 εἰ add. Kl.

13 ἐν τῷ κάτω μὲν Eust : κάτω M || 16 ἵνα προφητεύῃ Eust : ὅτι προφητεύει M || 17 Σαουλ Eust : Σαουλ Σαμουὴλ M || προφητεύῃ² Eust : προφητεύει M || 20 ἱατρός scriptus : ἅγιος M.
9, 1 εἰ add. Kl.

1. Cf. *Hom. Jér.*, 18, 2 (SC 238, p. 184, 63-64) : « D'autres descendent et ils gardent cependant leur âme en haut. »

2. Allusion à un passage célèbre d'Hippocrate, *Flat.*, I, 569 k, qu'Origène cite encore ailleurs : *Hom. Jér.*, 14, 1 (SC 238, p. 64, 1-11) ; *C. Celse*, IV, 15 (SC 136, p. 220, 12).

3. Le problème restait d'expliquer qu'un prophète ait pu obéir à l'ordre d'un démon. C'est apparemment la difficulté qu'Origène tente de résoudre dans ce paragraphe. Il établit d'abord, à l'aide de *I Cor.* 13, 9-10, que Samuel après sa mort, non seulement n'avait pas perdu la grâce prophétique, mais qu'il l'avait même à la perfection. Puis il affirme que Samuel était dans le même état psychologique qu'un glossolale, état qu'il définit en citant *I Cor.* 14, 14 : « Mon esprit est en prière, mais mon

3 καὶ ἐκ μέρους γινώσκω, «ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται³». Οὐκοῦν τὸ τέλειον μετὰ τὸν βίον ἐστιν. Καὶ εἴ τι ἐπροφῆτευσεν Ἰσαάκ, ἐκ μέρους ἐπροφῆτευσεν μετὰ πάσης παρρησίας⁴. μεμαρτύρηται δὲ τὰ ἐνθάδε ὁ Δαβὶδ ἐπὶ «τὸ τέλειον⁵» τῆς προφητείας.

10 Οὐκ ἀπέβαλεν οὖν τὴν χάριν τὴν προφητικὴν Σαμουὴλ, ὅτι δὲ οὐκ ἀπέβαλεν, οὕτως αὐτῇ ἐχρήτο ὡς οἱ γλώσσαις λαλοῦντες ὥστε ἂν εἰπεῖν· «Τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν⁶». Καίτοι ἐκκλησίαν οὐκ οἰκοδομεῖ ὁ γλώσση λαλῶν· καὶ γὰρ λέγει ὁ Παῦλος ὅτι 15 ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ ὁ προφητεύων, αὐταῖς λέξεσι λέγων· «Ὁ δὲ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ⁷». Εἰ δὲ «ὁ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ», εἶχεν <δὲ> χάριν προφητικὴν — οὐ γὰρ ἀπολωλέκει αὐτὴν μὴ ἀμαρτήσας· μόνος γὰρ ἀπάλλουσι χάριν προφητικὴν, δὲ μετὰ τὸ προφητεύουσαι πεποιθῆκεν ἀνάξια τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ὥστ' ἐγκαταλιπεῖν αὐτὸν καὶ φυγεῖν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ, ὅπερ ἐφοδεῖτο τότε μετὰ τὴν ἀμαρτίαν καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ἔλεγεν· «Καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ⁸» — εἰ τοῖνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προφητεύει καὶ 25 Σαμουὴλ προφήτης ἦν, «ὁ δὲ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ», τίνα οἰκοδομεῖ; Εἰς οὐρανὸν προφητεύει; Τίνι; Ἀγγέλοις τοῖς μὴ χρεῖαν ἔχουσιν; «<Ὁὐ χρεῖαν ἔχουσιν> οἱ ἰσχύοντες ἱατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες⁹». Δέονται τινες τῆς προφητείας αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἀργεῖ χάρις προφητικὴ, οὐδὲν χάρισμα ἀργεῖ τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ. Τῆς οὖν 30 χάριτος τῆς προφητικῆς αἱ ψυχὰι τῶν κοιμωμένων, <ἴνα> τολμήσω καὶ εἶπω, ἐδέοντο. Ἀλλ' ἐνθάδε μὲν

3 δὲ M, om. T || 7 ἐπροφῆτευσεν T : προφῆτευσεν M || 9 ἐπὶ M : ἐπεί T || 11 ὅτι Blass : ὅτε M || 13 καίτοι KI : καὶ ὅτι TM || 17 δὲ add. KI || 27 τοῖς Blass : οἱς M || οὐ χρεῖαν ἔχουσιν add. Blass || 28 δέονται Jahn : δέονται M || 32 ἴνα add. Koetschau.

9. a. I Cor. 13, 9-10 || b. Act. 4, 29 || c. I Cor. 13, 9 || d. I Cor. 14, 14 || c. I Cor. 14, 4 || f. Ps. 50, 13 || g. Matth. 9, 12

connaît partiellement, « mais lorsque viendra la perfection, alors le partiel disparaîtra^a ». Donc la perfection ne vient qu'après la vie. Tout ce qu'Isaïe a prophétisé, il l'a, en toute assurance^b, prophétisé partiellement, tandis que le témoignage que rend ici Samuel à David atteint « la perfection^c » dans la prophétie.

Samuel n'a donc pas rejeté la grâce prophétique, et parce qu'il ne l'a pas rejetée, il s'en servait comme ceux qui parlent en langues, en sorte qu'il aurait pu dire : « Mon esprit est en prière, mais mon intelligence est stérile^d ». Toutefois celui qui parle en langues n'édifie pas l'Eglise; Paul dit en effet que celui qui édifie l'Eglise^e c'est celui qui prophétise, il le dit en propres termes : « Celui qui prophétise édifie l'Eglise^f ». Or si « celui qui prophétise édifie l'Eglise » et si Samuel avait la grâce prophétique — en effet il ne l'avait pas perdue, n'ayant pas péché, car seul perd la grâce prophétique celui qui, après avoir prophétisé, a fait des choses indignes de l'Esprit Saint en sorte que l'Esprit Saint le délaisse et s'enfuit de sa raison; c'est ce que craignait David après son péché et il disait : « N'enlève pas de moi ton Esprit Saint^g » —, si donc l'Esprit Saint prophétise et que Samuel était prophète et que « celui qui prophétise édifie l'Eglise », qui est-ce que Samuel édifie? Prophétise-t-il en direction du ciel? Pour qui? Pour les anges? Ils n'en ont pas besoin, puisque « ce ne sont pas les bien portants qui ont besoin de médecins, mais les malades^h ». Il y a des gens qui ont besoin de sa prophétie, car la grâce prophétique n'est pas faite pour rien, aucun des charismes qui sont dans le saint n'est fait pour rien. C'étaient donc les âmes des défunts qui avaient, j'ose dire, besoin de la grâce prophétique. Eh oui! ici-bas

1. A peine Origène a-t-il comparé Samuel à un glossolale qu'il apporte un correctif. A la différence du glossolale, le prophète, dit Paul, « édifie l'Eglise ». Samuel édifie les âmes des défunts.

χρείαν εἶχεν τοῦ προφήτου Ἰσραήλ, καὶ ὁ κοιμώμενος δέ, ὁ ἀπληγαγμένος τοῦ βίου, χρείαν εἶχεν τῶν προφητῶν, ἵνα πάντες οἱ προφῆται αὐτῷ κηρύξωσιν τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν.

33 Ἄλλως τε καὶ πρὸ τῆς τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας ἀδύνατον ἦν τινα παρελθεῖν ἔπου τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ἀδύνατον ἦν παρελθεῖν τὰ τεταγμένα φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. «Ἐταξεν τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν 40 φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς^h». Τίς ἠδύνατο ὁδοποιῆσαι, τίς ἠδύνατο τὴν φλογίνην ῥομφαίαν ποιῆσαι διελθεῖν τινα; «Ὡστερ θάλασσαν οὐκ ἦν <οὐδενός> ὁδοποιῆσαι ἢ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ στόλου τοῦ πυρίνουⁱ, τοῦ στόλου τοῦ φωτός 45 τοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ὥστερ τὸν Ἰορδάνην οὐκ ἦν οὐδένας ὁδοποιῆσαι ἢ Ἰησοῦ^j — τοῦ ἀληθινοῦ Ἰησοῦ τύπος ἦν ἐκεῖνος ὁ Ἰησοῦς —, οὕτω διὰ τῆς φλογίνης ῥομφαίας Σαμουὴλ οὐκ ἠδύνατο διελθεῖν, οὐκ Ἀβραάμ. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀβραάμ βλάπεται ὑπὸ τοῦ κολαζομένου καὶ «ὑπάρχων 50 ἐν βασάνοις ὁ πλοῦσιος ἐπάρας τοὺς οφθαλμοὺς ὄρᾳ — Ἀβραάμ^k» — εἰ καὶ «ἀπὸ μακρόθεν ὄρᾳ», ἀλλ' ὄρᾳ — «καὶ τὸν Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ». Περιέμενον οὖν τὴν τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν καὶ πατριάρχαι καὶ προφῆται καὶ πάντες, ἐν οὗτος τὴν ὁδὸν

33 εἶχεν Huet : εἶχετε M || 36 πρὸ τῆς Pearson : προφήτης M || 43 οὐδενός add. Kl, cf. I. 45 || 46 Ἰησοῦ² Kl² : θεοῦ M || 54 οὗτος Kl : οὗτος TM.

h. Gen. 3, 24 || i. Ex. 13, 22; 14, 24 || j. Jos. 3, 11-17 || k. Lc 16, 23

1. Israël avait besoin «du prophète» qu'était Samuel.

2. ὁ κοιμώμενος peut signifier soit «l'Israël défunt», c'est-à-dire les défunts d'Israël, soit «le défunt» pris comme un collectif; nous penchons pour la première interprétation à cause de (I. 35) πάλιν, «de nouveau»; cf., pour l'expression, Hom. Jer., 5, 4, 30.

3. D'après Ex. 13, 21, Dieu conduisait les Hébreux «le jour par une colonne de nuée, la nuit par une colonne de feu». Origène identifiait la colonne de feu avec le Christ, parce qu'il est la Lumière qui vient

Israël avait besoin du prophète¹, mais l'Israël² défunt³ aussi, bien qu'il ait quitté la vie, avait besoin des prophètes pour que de nouveau les prophètes lui annoncent la venue du Christ.

Pourquoi en enfer?

Du reste, avant la venue de mon Seigneur Jésus-Christ il était impossible que quelqu'un arrive là où est l'arbre de vie, il était impossible qu'il passe outre les êtres postés pour garder le chemin de l'arbre de vie : «Il a posté les chérubins et l'épée de feu tournoyante pour garder le chemin de l'arbre de vie^h». Qui pouvait frayer le chemin? Qui pouvait faire traverser à quelqu'un l'épée de feu? De même qu'il n'était au pouvoir de personne de frayer un chemin dans la mer sinon au pouvoir de Dieu et de la colonne de feuⁱ, de la colonne de lumière qui vient de Dieu³, de même qu'il n'était au pouvoir de personne de frayer un chemin dans le Jourdain, sinon au pouvoir de Jésus-Josué — ce Jésus-là était la figure du vrai Jésus —, de même passer à travers l'épée de feu, Samuel ne le pouvait pas, Abraham ne le pouvait pas. C'est bien pourquoi Abraham est vu (en enfer)⁴ par l'homme châté : «Le riche qui était dans les tourments levant les yeux voit Abraham^k» — même s'il le voit «de loin», du moins le voit-il — «et Lazare dans son sein». Les patriarches, les prophètes et tous, attendaient donc la venue de mon Seigneur Jésus-Christ pour qu'il leur ouvre

d'après de Dieu (cf. Ju 1, 10-11), et la nuée avec l'Esprit Saint : Hom. Ex. 3, 1 (GCS Origènes 6, p. 184, 1); Hom. Nomb., 27, 5 (GCS Origènes 7, p. 262, 25). Dans le présent contexte il n'est question que de la colonne de feu, donc du Christ.

4. Origène nomme Abraham à cause de la parabole évangélique du mauvais riche et du pauvre Lazare où il est dit que le riche voyait Abraham. Il en déduit qu'Abraham était alors en enfer comme le mauvais riche, parce que c'était avant la résurrection de Jésus. Depuis lors, les saints sont entrés au Paradis (9, 61-63), situé dans le ciel.

11 ἀνολέη· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς¹ », « Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα^m ». Ὁδὸς ἐστὶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ἵνα γένηται· « Ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρός, φλόξ οὐ κατακαύσει σεⁿ », ποίου πυρός; « Ἐταῆξεν τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς^o », ὥστε διὰ τοῦτο περιέμενον οἱ μακάριοι ἐκεῖ, οἰκονομίαν ποιούντες καὶ μὴ δυνάμενοι ὅπου τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὅπου οἱ ὁ παράδεισος^p ὁ τοῦ θεοῦ, ὅπου θεὸς γεωργός, ὅπου οἱ μακάριοι καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ ἄγιοι θεοῦ γενέσθαι.

10 Οὐδὲν οὖν πρόσκομμα κατὰ τὸν τόπον ἐστίν, ἀλλὰ πάντα θαυμασίως γέγραπται καὶ νενόηται οἷς ἂν ὁ θεὸς ἀποκαλύψῃ^a. Περισπὸν δέ τι ἔχοντες ἡμεῖς οἱ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων^b ἐληλυθότες, τί περισπῶν; Ἐὰν ἀπαλλαγώμεν, ἐντεῦθεν γενόμενοι καλοὶ καὶ ἀγαθοί, μὴ ἐπαγόμενοι τὰ τῆς ἀμαρτίας φορτία, διελευσόμεθα καὶ αὐτοὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν καὶ οὐ κατελευσόμεθα εἰς τὴν χάραν, ὅπου περιέμενον τὸν Χριστὸν οἱ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ κοιμώμενοι, διελευσόμεθα δὲ μὴδὲν βλαπτόμενοι ὑπὸ τῆς φλογίνης ῥομφαίας, « ἐκάστου δὲ τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται οὕτως ὡς διὰ πυρός^c ». Διελευσόμεθα οὖν, καὶ πλεόν ἔχομεν τι^d, καὶ οὐχὶ δυνάμεθα καλῶς βιώσαντες κακῶς ἀπαλλάξαι. Οὐκ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι οὐδὲ οἱ πατριάρχαι οὐδὲ οἱ προφῆται δὲ δυνάμεθα ἡμεῖς

18 χερουβὶμ M: Χερουβὶν T || 60 ὥστε M, om. T.
10, 15 δ KL: οὐ M.

1. Jn 14, 6 || m. Jn 10, 9 || n. Is. 43, 2 || o. Gen. 3, 24 || p. Gen. 2, 18
10. a. I. Cor. 2, 10; Matth. 11, 25-27 || b. Hébr. 9, 26 || c. I. Cor. 3, 13-15 || d. Matth. 20, 1

1. οἰκονομίαν: ce mot à sens multiples a, dans la langue du droit, celui d'«accommodement», d'«exception». Origène veut dire que la place des bienheureux est normalement au ciel et que leur séjour en enfer était une exception provisoire.

2. Allusion à Gen. 2, 8, où l'hébreu porte: «Dieu planta un jardin»: c'est ce mot qui est traduit dans la Septante par παράδεισος.

le chemin: « Je suis le chemin¹ », « Je suis la porte^m ». Il est le chemin vers l'arbre de vie, afin que se réalise la parole: « Si tu passes à travers le feu, la flamme ne te consumera pasⁿ ». A travers quel feu? « Il a posé les chérubins et l'épée de feu tournante pour garder le chemin de l'arbre de vie^o ». C'est donc pour cela que les bienheureux attendaient exceptionnellement! là-bas, parce qu'ils ne pouvaient pas aller là où est l'arbre de vie, là où il y a le Paradis^p de Dieu, là où il y a un Dieu jardinier², là où sont les bienheureux, élus et saints de Dieu.

Conclusion Il n'y a donc rien de scandaleux dans ce passage, mais tout y est admirablement écrit et compris par ceux à qui Dieu l'a révéle^a. Nous avons quelque chose de plus, nous qui sommes venus à la fin des siècles^b. Quoi de plus? Si nous partons d'ici en étant devenus vertueux et bons, sans porter les fardeaux³ du péché, nous passerons nous aussi à travers l'épée flamboyante et nous ne descendrons pas au lieu où ceux qui étaient morts avant la venue du Christ l'attendaient, mais nous passerons au travers sans que l'épée flamboyante nous cause aucun dommage: « Le feu éprouvera l'œuvre de chacun pour voir ce qu'elle est⁴; si l'œuvre de quelqu'un est consumée, il en subira la perte, mais lui sera sauvé comme à travers le feu^c ». Nous passerons donc au travers, et nous avons ainsi quelque chose de plus^d qu'eux; nous ne pouvons pas, si nous avons vécu bien, partir mal. Les anciens, pas même les patriarches et les prophètes, ne disaient ce que nous

3. Car il faut être léger pour monter.

5. L'omission du verset 14: « si l'œuvre de quelqu'un bâtie sur un fondement demeure, il recevra un salaire », peut être accidentelle, par saut du même au même entre les deux débuts (« si l'œuvre de quelqu'un »). Mais ce sont bien les deux versets 13 et 15 qui intéressaient le plus Origène, parce qu'ils parlaient de feu.

εἰπεῖν, ἐὰν καλῶς βιώσωμεν· «Κάλλιον γὰρ ἀναλῦσαι καὶ
 σὺν Χριστῷ εἶναι.^c» Διόπερ οὕτως ἔχοντές τι πλεόν^d καὶ
 πολὺ «κέρδος^f» ἐν τῷ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων^b ἐληλυ-
 θέναι, πρῶτοι τὸ δηνάριον λαμβάνομεν· ἔκρουε γὰρ τῆς
 20 παραβολῆς ὅτι «ἀρξάμενος» ἐδίδου τὸ δηνάριον «ἀπὸ τῶν
 ἐσχάτων^g»· οἱ δὲ πρῶτοι ὥντο «ὅτι πλεῖον» τι
 «λήγονται^h». Σὺ οὖν πρῶτος, ὁ ἔσχατος ἐθλών, λαμβάνεις
 τοὺς μισθοὺς ἀπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου^h ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὃς «ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας
 23 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.ⁱ».

c. Phil. 1, 23 || f. Phil. 1, 21 || g. Matth. 20, 8 || h. Matth. 20, 10 ||
 i. I Pierre 4, 1.

pouvons dire, nous, si nous avons vécu bien : «*Il vaut mieux se dissoudre et être avec le Christ^c.*» C'est pourquoi, ayant quelque chose de plus^d qu'eux et un «*gain^f*» considérable à être venus à la fin des siècles^b, nous sommes les premiers à recevoir le denier. Écoute en effet la parabole disant qu'il a donné le denier «*en commençant par les derniers^g*», alors que les premiers croyaient «*qu'ils recevraient quelque chose de plus^h.*» Toi donc qui est venu le dernier, tu reçois en premier le salaire^g du maître de maison^h, en Christ Jésus notre Seigneur, «*à qui sont la gloire et la puissance pour les siècles des siècles. Amen.ⁱ.*»

TEXTS PAGE BY PAGE

Rabbinic literature:

Midrash: Hebrew and Aramaic

Talmud: Aramaic and Hebrew

Midrash: Hebrew and Aramaic

Vayikra Rabbah

Tanhuma Emor

Midrash Sh'muel

Pirke de Rabi Eliezer

And classical tradition: Fishbane and shield of Achilles, analogous to Torah, as standing for everything of value in world. Saul is on the outs with that model of hero—torah, instruction, revelation, knowledge of the divine, all elude him. (Midrash)

Avner as son of witch of Endor (convers. With R. Fine) Why does midrash want her to be mother of Avner (and Amasa?) something about character of Avner midrash wants to say by including witch in it; maybe Polzin might have sth. On this.

Ask Ora about character of Avner.

Once again note that rabbinic literature never doubts the efficacy of necromancy. Neither does Biblical text. It clearly works! See Legends of the Jews, note 77 to page 72 of volume 4, chapter = "Samuel and Saul."

A little inner-Biblical midrash? Verse from Psalms in PRK, from Advanced Midrash class (2/25), something like there is no "nichesh" in Yisrael, no "qasam" for Ya'akov, for God will tell in God's own sweet time what hath God wrought. Just as Tanakh never says other gods don't exist, just says they're not for Israel. Compare the Christian source, which expresses such shock that the Bible would say a lowly medium could have such control over the great prophet. Background of this seems to be that necromancy is a shuck.

TEXTS PAGE BY PAGE

Rabbinic Literature/Midrash/Midrash Sh'muel

Stemberger:

Page 357: Zunz: not before 11th c.

“The work employs not only rabbinic midrash literature, but also makes use of material not otherwise attested, some of which is very old.”

There are 24 chapters on I Sam., 8 on II Sam.

Probably Palestinian in origin, based on sages cited.

24:1

cites Lev. 20:27, ish is Sha'ul, isha is the ba'alat ov.

Sha'ul should have divined by the Urim and Thummim, which are of above, and not by ba'alat ov and yid'oni which are infernal.

On I Sam 28:7: mashal of king and roosters.

On vayitkhapes (I Sam 28:8): means disguise (?) Ma'anin paganika (?) Jastrow has of commoners, from paganus, a country-dweller.

24:2

I Sam 28: two men with him were Avner and Amasa. Lesson is don't travel with fewer than two, lest you end up serving your servant. Abraham and Saul are examples of taking two with them.

It wasn't really night, but it was like night for them (spiritually)

24:3

Saul swears by God—mashal of wife with her lover swearing by her husband (Resh Lakish)

Whom shall I raise? Says witch. God-fearing or blasphemer? Jew or non-Jew? Verses from Sh'mot 15:11 (song at the sea) and 5:2 (Pharaoh)

24:4

How did she know he was Sha'ul? For a king a spirit comes up face on top

Elohim: 2 opinions: 1) keyvan d'shama elohim d'khol" 2) But some say many righteous ones came up with him.

24:5

I Sam. 28:14 “mah to'aro?” Saul didn't recognize him. One who raises sees but doesn't hear; one who needs hears but doesn't see; one who doesn't need neither sees nor hears.

Witch, Saul, Avner and Amasa

Identifies me'il with the one(s) Hannah used to make (I Sam. 2:19: “me'il katan”)

Saul knew...and fell to ground

Midrash Sh'muel cont'd.

"hircgztani:" cites other uses of that word: Amos 4:13 (prepare to meet your God), Zephaniah 2:3 (Day of anger), Kohelet 12:14 (God will call to account), Amos 5:15 (God will be merciful).

Fills in Samuel's comments, why he was "hircgztani:" you have made me an object of avodah zarah, and I thought it was Yom haDin.

If Samuel's afraid then kal vakhomer we should be!

24:6

Why didn't Saul ask via Urim and Thummim? He had destroyed Nob, city of the priests.

God has done by my hand: cf. I Sam 15:28, tearing of Samuel's robe

Adam haRishon, seeing Saul beaten and killed, says "this is the reward of Israel's first king?" God's answer.

Tracking the dialogue 28:15 on.

"God is your enemy" ??comment?? Ask Susan.

God will do to him what He said by my hand"

Above he said to him "and will give it to your fellow who is more worthy than you (I Sam 15:28), now it says "He will give it to your fellow, David" [why the difference between the two prophecies?] Samuel answers, that was a world of falsehood, this is a world of truth.

And God has given Israel...: there is no fleeing to save yourself; if you accept the judgment, "tomorrow you and your children...", when Saul heard this he hurried to prostrate himself (assent to the judgment) and hurried off to war with his sons. [Because vay'maher is usually an indication of eagerness to obey God?]

God calls the angels to look at this behavior, and comments, usually father doesn't even take his children to a party for fear of the appearance of it; this one [Saul] brings his sons even though he knows he's going to die in battle, so does he rejoice in God's judgment.

When God revealed to Adam ha Rishon the generations each with its leaders, Adam says this is the reward...? "To me you are saying this? Say it to the priests who are accusing him," "Say unto the priests the sons of Aaron (Lev. 21:1) [Change to Adam haRishon from Moses, because context is no longer a drash on Emor and end of Kedoshim.

24:7

Saul's five sins: 1 Chron. 10:13; 1 Sam 10:8 (wait seven days...); 1 Sam 13:12 (the olah); sparing the Agagite (1 Chron. 10); killing the priests of Nob; consulting the witch.

Saul said to the priest "asuf yadkha" (1 Sam 14:19)

24:8

Vayomer and vayomer: many examples, none from our location!

TEXTS PAGE BY PAGE

Rabbinic literature

Midrash

Tanhuma Emor

Stemberger:

Page 303: "Homiletic midrash on whole Pentateuch."

"...more poems transmitted in the name of Tanhuma [Rabbi Tanhuma bar Abba] than in that of any other rabbi."

Standard edition and Tanhuma Buber agree at Leviticus (I used standard edition)

Page 305: Midrash Tanhuma dates from first half of 9th century (Zunz)

Outline of ideas:

Bet: Lidrosh el hametim: we ask living God and live; those who ask dead gods are dead.

Opening verse of Emor has two "amar's": emor and v'amarta. Why?

First explanation: Implied question between end of Kedoshim and beginning of Emor:

"Well, then, to whom *may* we inquire??" Answer: "Emor el hachohanim!" Go to the priests, the legitimate wielders of God's oracles. [Unlike, say, Sha'ul!] This explanation inserts a little coaching in polemics.

Second explanation: When he was saying this to Moses, God knew that Sha'ul would kill the priests of Nob and consult the ba'alat ov. Segue into linear commentary of I Sam. 28:3 ff.

He asks for ba'alat ov: Resh Lakish #1: Snide mashal with double meaning (surface meaning is chase out witches and then ask for one; underlying meaning is, kill priests of Nob and then wonder why can't get any good information from God?!?)

Was it really night? No.

Resh Lakish #2: Snide comment on swearing by God. Form of mashal.

Whom shall I raise? And verses.

Why did she cry out? What did she realize? He came up upright. Hard to tell if reading zakef or zaken. If zaken, then this idea of how shades come up must have been a well-known thing. If reading zakef, maybe didn't understand it, maybe did.

Divine beings coming up. Plural

Who can see, hear shades?

Clothes: It reminds us of the me'il Hannah made for the little Samuel.

Tanhuma Emor cont'd.

Hirgazzani: 1) Made me into an idol. Both server and served are punished.

2) I was afraid it was yom hadin.

Kal vahomer of fear of judgment day.

Rabbi (who?) used to get to this verse and weep. Medley of verses:

Amos 5:15 (has an ulai)

Zephaniah 2:3 (has an ulai)

Amos 4:13 (God knows all)

Or, R. Haggai says, Lam. 3:28, with ulai.

What binds these verses together? Mishpat? Judgment day? Anger of God? Possibility (ulai) of being saved (hope!)

Why do they make Rabbi weep? Climax of Saul's story, so pathetic? Judgment day for Sha'ul, reminded him of weight of sins?

Why doesn't Saul mention Urim and Thummim? Ashamed and repentant re priests of Nob.

Samuel's response, and interpolated question by Saul. World of falsehood/world of truth.

With me: in my division of afterworld.

Saul afraid and prostrates self? Then lies to Avner and Amasa.

Resh Lakish #3: Snide comment, but ambiguous, in form of inserted description of God's reaction to Saul's actions.

An alternative, or at least a gentler ending: In name of R. Yehoshua de Sikhnin: God was showing Moses history of Israel...connects to second explanation of double amars up above. Don't know if can hold Tanhuma to petihta form, but this explanation leads up to parshah verse at beginning of Emor, makes nice inclusio: God's first amar (Emor el ha cohanim) was an aside to Moses, when Moses asked about Saul's fate; the second amar was back to business, what Moses was supposed to say to the priest. Then it concludes with final verse of previous parshah, Kedoshim. Leads up to it by citing five sins of Saul that led to his death. Justify divine justice. Sum up Saul story. Moral message of story: don't consult pagan oracles! (Count of five sins doesn't really add up...)hi im taking over your computer hahahahahahaha (cough cough) excuse me.

TEXTS PAGE BY PAGE

Rabbinic literature

Midrash

Pirke de Rabbi Eliezer

Stemberger:

Page 328: Contains 55 chapters. “The document is not a midrash in the real sense, but should rather be classified as ‘rewritten Bible,’ i.e. a coherent biblical story, in some ways similar to Arabic biblical narratives, even if some midrashic traits are still present...”

Dates from 8th or 9th century. Alludes to Arab rule. Names Ishmael’s wives Aisha and Fatima.

Page 329-330: “...by and large the work must be regarded not as a compilation like other midrashim, but as the creative achievement of a personal author.” Though pseudepigraphic.

Probably Palestinian in origin.

From Friedlander’s introduction to his translation:

Our chapter is connected with Isaac’s story and second blessing of the Amidah—hence interest in resurrection and afterlife! Chapter 33 covers Elisha and the Shunamite woman; c. 34 is on resurrection of the dead. Comes right after the stories of the death of Sarah and the meeting of Isaac and Rebecca.

The attribution is to R. Eliezer b. Hyrkanos (end 1st c. CE, beginning of 2nd), the same one who was excommunicated [over oven of Akhnai!]. Student of R. Yohanan ben Zakkai.

It is a retelling of humash with digressions with substructure of Sh’moneh Esreh. It is incomplete, whether by design or chance is not known.

Page xix: Contains descriptions of rabbinic mysticism! Connections are strong between PRE and Targum (pseudo-)Jonathan and Palestinian Talmud.

Page xxi: Connection with Apocrypha and Pseudepigrapha, especially Jubilees (in scope of Biblical narrative covered, and detailed concern with calendar)

TEXTS PAGE BY PAGE

Rabbinic literature

Midrash

Vayikra Rabbah

General Information

Stemberger:

Page 288: 37 homilies on whole book. Each has multiple petihot, with gufa and hatimah.

Page 289: “most of these [petihot] are literary creations, as is shown by the stereotypical transitions to the seder verse as well as by the parallels in other rabbinic literature, where the same material appears outside the framework of a petihah (cf. Sarason).”

Page 290-291: LevR draws on Palestinian Talmud? Or PT and LevR have common source for aggadah? PT uses early stage of LevR?

Page 291: “The numerous parallels between LevR and Tanhuma derive in part from LevR, where Tanhuma found them and adopted them in abbreviated form (e.g. the parallels in Tanhuma are usually anonymous, while in LevR they appear with tradents’ names).”

Page 291: “Since LevR quotes M, T, and the halakhic midrashim, and is in turn used already in the Midrash Rabbah on the Megillot...the time of the redaction of LevR is restricted to between c. 400 and 500.”

Page 291: “That the midrash [LevR] originated in Palestine is clear from its language (Galilean Aramaic, a lot of Greek), its preference for Palestinian rabbis, [etc.]...”

OUTLINE OF THE RELEVANT SECTION

Alef: Cites R. Tanhuma! But different from opening of Tanhuma Emor. Starts with verse from afar: amarot/amarot. Deals more with promises of God than simply utterances than others, though all other midrashim do deal with double amar problem.

Bet: A lot about Avner. Perhaps this will enlighten idea of ba’alat ov as mother of Avner.

Gimel, Dalet, Hay, Vav: don’t bear on our discussion

Zayin: What is written just before this? Look at last verse of Kedoshim. Man is Saul, woman is ba’alat ov. [Midrashic technique: ish o isha—one might be superfluous] Saul should have used Urim and Thummim, which are supernal (“above”), rather than consulting infernal powers. [NB: doesn’t say infernal powers are a fraud, or ineffective]

Resh Lakish: Snide comment #1: Rooster mashal. Difference is, that Saul’s servants just told him where to find one, didn’t chide him for inconsistency.

Vayyithappes: [Written with a sin instead of a samekh to be like root] meaning free
“divested himself of royalty.”

Put on commoner’s garments.

Names Abner and Amasa. Derekh erez of two companions. Abraham and Saul.

Was it really night

Saul swears by God: R. Levi [not Resh Lakish this time!] makes snide mashal: woman
with her lover

Whom shall I bring up? [God-scorner or God-fearer?]

How did she know by seeing Samuel that Saul was Saul? He came up upright.

God-like beings coming up—cause Saul fear. Righteous men came too.

What form is he of? Couldn’t Saul see him? No, and here’s why...

Robe: reminds us of the one Hannah made

Hirgatzani: Rabbi used to weep:

Amos 4:13, plus two interpretations of what is the important part of the verse?

Zeph. 2:3

Amos 5:15

Lam. 3:29

Koh. 8:17

I Sam. 28:15

Why did Rabbi weep? Was it Rabbi Hiyya (Soncino Midrash)?

You made me an idol! Or,

Samuel was afraid because he thought Day of Judgment had come, and brought Moses
with him: elohim is singular and means Moses (cf. Ex.7:1)

Kal vahomer, if Sam. was afraid.

Why didn’t he mention Urim and Thummim? Heart knows its own bitterness—Samuel
would have yelled at him that it was his fault.

Samuel’s answer: Saul asks, why didn’t you say it that way before? World of truth/world
of falsehood. Samuel supplies interpretation of why Saul is meeting this fate: Amalek.

Saul: [interpolated conversation] What if I flee? Samuel: accept Attribute of Justice and
you will join me in “my heavenly division.”

Saul’s fear, and reaction by prostration, and lies to Avner and Amasa

Resh Lakish: snide [or ambivalent?] interpolated story of God's reaction to Saul's reaction.

R. Yehoshua of Siknin: God was showing Moses all the generations and their leaders. Priests of Nob are referred to in "emor el hachanim." And, Saul died for five transgressions (count is not clear). Segue to "ish o isha."

בן לוקניה למי שבעולם הזה אדם בונה בניין ואחר מכלה אותו אדם נוטע נטיעה
הזה העלה עליי הכתוב כאלו אותו החל לבנות מובח לימי א"ר שמעון בן יוסי
אמי אותו החל להיה ראש במלכים א"ר יוחנן על ידי יצחק כפשוטו על נהגיה
כנו ראשונים נח אברהם יצחק יעקב משה יהושע ואחיה אומי אותו החל יבנות
כחוב ויבן שאול מובח לימי אותו החל לבנות מובח (ישא יח לח) כמה מובחתי
ר' חגי בשם ר' יצחק אמר מלאך המציאה לו ורבנוני אמר הקב"ה המציאה לו
ביום מלחמת ולא נמצא וגו' (ספ מג כב) ואת אמרת ותמצא (ספ) מי המציאה לו
תהו ושושון ואוכלין אצמתי פרע לו הקב"ה הוי אומר ביום מלחמתו הה"ד והיה
בת י"ד אצבעות הראה להן ב' תרתיין ו' שבעה ה' חמשה אמר להן כסדר זה

॥८५॥

ט. ה"ח אבכ | אותן הוא ד | מוכח
אמי' אמרי ד | ל' ח' כ' | 5 כתוב | כתי'
ורבנן | רבנן כ. ור' אב | והונחו ורבי ב' |
ל' ח' כ' | 4 אמר | ח' ט | ל' ח' א' |
אמרי והמצא | לא נמצא והמצא כ. ח' אבכ |
אבכ אבכ | חרב והמצא לשאול ט. ח' ד | ואח
והמצא | והמצא א' | לשאול | כי וליונת בנו
את שאול וליונת | ואח יונתן כ. ח' ב'
לא כ | וגו' | חרב ונתתי בידי כל העם אשר
מלחמה | המלחמה ט. ג' פלשתים א' ולא
ט | ההי' | שנא' אבכ. ח' כ' | 3 מלחמת
מלחמה כ. מלחמת פלשתים אב. המלחמה
הקבית | ח' | היא ומוסר ח' אבכ | מלחמות
ל' טכ. פרעה ב. | והונחו | פרעו לו ב' |
הוא הווי אבכ | 2 פרע ל' | פרעו א. פרעה
2-אמי' | חנו | אמי' | להם | להן כ' | כסדר
זון בשבעה | ח' | היא אב. אב. כ' |
חתי כ. בחרי כ. ו' | שבעת זינן שבעה אב.
שוחטין כ. | כ' | תרתי | בית חרין א. בית
להן | להם אב. ג' אמי' | להן | כסדר | הווי תהיו
ידי | ארכע עשרה כ' | אצבעות | ח' ד |

הערה זביאריס

2 אומתי פרע לז זכור, ילקוט שמואל, רמז ק"ו. 4 ר' חני. בבביר ר' הונא ובמרדכי שמואל.
3 ר' יודן. ובשושני' בלמניו. — תקצי' המצאה לו. בבביר מוסף: מדח כננד מרת. בלמניו.
בשכיל שטר' בבבין של שחוט' המצא לז תקצי' חרב. 5' כח' מוכות זכור. עיין במד' שמואל.
כ' יחז' תנומא בל'ק. יא. 6 רבנן זמ' השלמי עמי' הילקוט ונחמא' אב' ומד' שמואל.
7 א"ר יודן. השלמי עמי' תנומא' ומסב'ל'ת. — על חרב' חז'ר. בבביר מפרש: על
חרב' חז'ר זכור. השלמי שחוט' שחוט' אור' מוכת.

לְרִיק (שם כג), וְנוֹדַע כְּגוּמִים זָרָעִים (ישעיהו סא, ט),
וְאַחֵר אוֹכֵל אוֹמֵר, אֲבָל לַעֲתִיד לִבּוֹא לֹא יִכְבוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב (ישעיהו סה, יג), לֹא יִצְעַק

ସମସ୍ତ ସାମାଜିକ

100

א [אמור אל הכהנים (ויקרא כה, א), ר' תנחום ברי חנניאי פתח אמרות י"י]
אמרות טוהרות (תהלים יב, ז), אמרות י"י אמרות, אמרות בשר ודם אינו אמרות.

ח' י"ז אדר ב'

זרע ברך יי אמן וכן יהי רצון פ. ח' אב |
 3 סליק מרשטא [סליק מרשה כ. סליק
 מידרא, חסל סדר קדושים ב. ה' דולף |
 4 מרשה כיו' | סדר אמור מרשה כיו' דג. א.
 מרשטא כיו' ג. מרשטא כיו' ב. פרשת כי"ח א.
 מרשטא ל. ח' כ. | 5 אמור אל הכהנים |
 ח' וכלפ, נ' בני אהרן אבד | תנחום |
 תנחומא ב | כרי' בר אבוכמפ | תנילא |
 תנילו ו | סתח | ח' פ. נ' על הדא דאמורי
 אל הכהנים היין קריא (קרייה מ) מפ |
 6 מהורות | ח' ל. נ' וגו' ופ. נ' כסף
 צרוך בעליל לאיצ מועק שעתים כמ, נ'
 ר' תנחום סגר ל. אי' תנחום בר תנילו |
 אמרות ייי אמרות | אמרות הקבי' אמירות
 כ. ח' אבמ | אמרות | ח' בלפ | איני

התאחדות העובדים

5 א' עיקר פתיחתו של ר' חננאל הוא להלן בסיום ג, והספד הביאוי החילה דרוש שונות על הספוק כההלים מסקורות שונים. בדרשות אלו חשבתש כעל ספיקא חזקא דרבי, שתתקין את שני המסנים הראשונים כהחלה לפירוש פדה, מרף ל, א, ואילך, וסוסיס וסוסיס שם כרף לג, א, כמאמר ר' חנין בר פוי, שדורש את הסקרא כההלים לענין פרשת מרחשתי הענין. כלבר, מן הספיקא חזקאן סימנים א-ב בהנחמא חזקא ד, והנחמא בזכר, שם ד-ה, ובס' וסוסיס יו, ב, ובחרכות ודשמות כססר פיד, מרף ג, א, ואילך, ככחי ל, נחקרו שני המסנים הראשונים, והמפתחים רמזו להשפעה כציון להפסקה (עתיק). אבל כבתי חיד אככפ, וכן בוססו המרד, נמצא חכל כסמון. וכן חיו כל האמרים כאן בסקום לפני כעל העירור, חזקא, חססין לויקרי כאן ערבים לשון א, חחח, וכלל ת. והשלמתי כאן את שני המסנים עיי' בס' ככחי ב' בהשוואה עם שאר נוסחאות כבתי חיד והדומס הראשון, וילקום החלים, רמז חרנה: מכיון החלים יב, כא, דרשה אחת על הספוק אמרות א לענין חזקאן מרשנתו עיין חנחמא ירש אמר, בשתי המדורות. 6 אמרות ה' אמרות וכו'. ספיד ודורשתי החילה תיבת 'אמרות ה' אמרות' (להלן דורש תיבת 'שחורות' לדור). שרף אמרות ה' ראיות לחקרא אמרות, שרף הוא הכולל בידי לקים חסיד אמרותיו, ולא כן אמרות כש' ודם שפעמים או כידו לקים דבריו, שהוא מת ודבריו בטלים. ובספיד שם מרחשתי הענין.

בנוהג שב'עולם' מלך בשר ודם נכנס למדינה ובני המדינה מקלסין אותו, אם יעריב לו קילוסין אומר להם למחר אני בונה לכם דימוסיות ומרחצאות, למחר אני מכניס לכם אמת המים, וישן לו ולא עמד הויכח הוא והיכן אמרוהו, אבל הקב"ה אינו כן אלא ויני אלהים אמת (נרמיה ג, יז) מהו אמת, איך אבינן שהיא אלהים חיים ומלך עולם (סו). טהורות, ר' יודן בשם ר' יצחק ר' ברכיה בשם ר' אלעזר ר' יעקב דכפר חנין בשם ר' יהושע בן לוי מצינו שעיקם הכת, שתיים ושלש תיבות בתורה כרי שלא להוציא דבר מגונה מפיו. הה"ד מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהורה (בראשית ג, ז) ומן הבהמה השמאה אין כת כאן איך אשר לא טהורה היא שנים איש ואשתו (סו), איך יודן כר

П. С. ПЕТРОВ

אין א | אפרות | אפרות כל | ג' טהרות
אסד | א בונה— למדינה | ר' חונא בשם ר'
בנימין בר לוי | למלך | שנתם במדינה כ |
1 — עמ' חסד שר | 2 ובני — ולא מיהו |
כל מחיוא (סוחה) | דהסמקא עד שאהא
מועד על ידי שהיה ספק בידי למוח
בשאלו על גוב עיר הכהנים ולא מיהו ול |
2- ובני— קילוסן | קילוסין פ | קילוסן מ |
כל בני המדינה סקלסין אוחו וערב לו קילוסן
ד | ומקלסין אוחו וערב לו קילוסן אב | יאזר
בני המדינה לקראו וקילוסו ב | 2 אומר
להם | אמ' להם דכ | ואומר להם אב | ולהם
פ | לכם | ח' פ | דימוסיות | דימוסיות
אבדמ | ג' מי בנינים אס | דימוסיות כ |
למחר אני מבנים | ומבנים אב | 3 לכם |
להם פ | אמת המים | אמת של מים ד |
וישן | ישן אבדכ | לו | אוחו המלך ח' |
אב | עמד | יעד ב | (והנה) | היכן | והכאן
ב | אינן פ | הווא | ח' מ | והיכן | והכאן
ב | ואינן פ | ח' כמ | ג' ח' ד | אינו כן |
ח' כ | 4 אלא | ח' כמ | ויין ח' כ |
אלוים ח' כפ | מהו אמת | למח הוא אמת
ד | ח' מ | 5 טהרות | אפרות טהרות ד |
ח' כ | יורח | יונה פ | יצחק | יוחנן ד | נחו

העצרת

2. די'טוסיות אטאנטקע, בנינו ציבור, פרחאות. 4. פחו אמת וכו'. עיין לעמלה סוף סי'ו ע"י קמח, ש"י. 5. ר' יודן וכו', קיר לב, ר' עניש בכתורת תיאודור-אלבן ע"י 201, דב"ח, ובמנח"י. ודי'טוס חורכה בא חופת ע"י הכלי סתם ג. יא. ועיין תחומא וישלח, ש

מִשֶּׁה אָף כִּשְׁבָּא לִפְתּוּחַ לֹחַם בְּסִימָנִי בְּהֵמָה שְׂמָאָה לֹא פִתַּח אֱלֹא בְּסִימָנִי שְׂמֹרֶה. (ד. י.)
 אֵת הַגְּמֵל כִּי לֹא מִפְּרִים פִּרְסָה אֵין כְּת' כֹּאן אֱלֹא כִי מַעֲלָה גֵרָה הוּא (וּיִקְרָא יֵא. ד. י.)
 אֵת הַשֶּׁפֶן כִּי לֹא מִפְּרִים פִּרְסָה הוּא אֵין כְּת' כֹּאן אֱלֹא כִי מַעֲלָה גֵרָה הוּא (שס ה.)
 אֵת הָאֲרֻנְבַּת כִּי לֹא מִפְּרִסַּת פִּרְסָה אֵין כְּת' כֹּאן אֱלֹא כִי מַעֲלָה גֵרָה הִיא (שס ו.)
 וְאֵת הַחֲזִיר כִּי לֹא מַעֲלָה גֵרָה הוּא אֵין כְּת' כֹּאן אֱלֹא כִי מִפְּרִים פִּרְסָה הוּא (שס ז.)
 בן ר' יוֹסִי מַמְלַחֲיָא וְרִי יְרוּשֶׁעַ דְּסַכְנִין בִּשְׁם ר' לִוִּי תִּינוּקוֹת שְׁהִיוּ בִּימֵי
 דוֹד עַד שְׁלֹא טַעְמוּ טַעַם הָיָה הוּא וְיִדְעִין לְדַרְשׁ אֵת הַתּוֹרָה אֲרֻבַּעַיִם וְתַשְׁע פְּנִימִים
 שְׂמָא וְאַרְבַּעַיִם וְתַשְׁע פְּנִימִים שְׂמֹרֶה. וְהָיָה דוֹד מִתְּפַלֵּל עֲלֵיהֶם אַחֵה יֵי תְּשׁוּמָה (מְחַלְטִים שְׁהִיוּ שְׂמֹרֶה)
 יֵי ט' תִּסְרַת אֲוִיחִיתָחוֹן בְּלִבְהוֹן. תַּצְרֵם מִן הָדוֹד זֶה לְעוֹלָם (שס). מִן הָדוֹד שְׂמֹרֶה

И. А. БУДНИКОВ

יְרֵמִיָּה פ. ח' כ' | בַּר | בֶּן בֶּד | 1 מִנְשָׁה
מִנְשָׁה אֵב | אֶף כֶּשֶׁב | כֶּשֶׁב אֵב (הַנְּהוּגָה)
אֵף, וְכֶשֶׁב פ' | לֶהֱט | כֶּהָן כ', ח' אֵב |
[מִנְשָׁה] ח' אֵב | פֶּחֶח | ג' בֶּהָן כ', ג' לֶהֱט
בְּסִימָנִי כְּהֵמָה מִנְשָׁה אֵב | בְּסִימָנִי מִנְשָׁה
בְּסִימָנִי מִנְשָׁה, בְּסִימָנִי ד', ג' הִהָר כ' |
2 אֶת הַגְּמֵל—גֵּרָה הוּא | אֶת הַגְּמֵל כִּי מִפְּרִס
מִרְסָה אֵין כֹּחַ | כֹּחַ אֵלָּא הַגְּמֵל כִּי, אֶת
הַגְּמֵל כִּי לֹא מַעֲלָה גֵרָה אֵין כְּתִיב כֹּחַ אֵלָּא
כִּי מַעֲלָה גֵרָה ד', אֶת הַגְּמֵל אֵב, ג' וּפְרִסָּה
אֵינוֹ מִפְּרִס פ' 3-4 אֶת הַשֶּׁקֶט—(הוּא) אֶת
הַשֶּׁקֶט כִּי לֹא מַעֲלָה גֵרָה הוּא אֵינוֹ אֹמֵר 'אֵלָּא
כִּי מַעֲלָה גֵרָה וְכֵן הֵאֲרִיכְתָּ ד', וְאֶת הָאֲרִיכְתָּ
וְאֶת הַשֶּׁקֶט כִּי מַעֲלָה גֵרָה הֵמָּה (ח') וְהוֹשֵׁלִם)
וְהוֹדֵר וּפְרִסָּה לֹא הִפְרִיטוּ אֵב, ח' כ' 5 וְאֶת—
פְּרִסָּה הוּא | וְאֶת הַחֲזוּרִי כִּי מַעֲלָה גֵרָה, וְאֶת
הַחֲזוּרִי כִּי מִפְּרִס מִרְסָה הוּא וְהוֹדֵר לֹא מַעֲלָה
גֵּרָה אֵב, וְכֵן הַחֲזוּרִי ד', ח' פ' 6 מִמְּלֻחָתָא |

מִמְּלֻחָתָא ד', מִמְּלֻחָתָא כ', בִּר חֵיטָא א', בִּר'
חֵיטָא ב' | וְר' ר' פ' | דִּסְכִּינִי | דִּסְכִּינִי | |
לִוִּי ג' אִמִּי (ח' ב') אֶת (אֵהָא) מוֹצֵא אֵב,
ג' אִמִּי מַצִּינוּ ד' | מִנְיֻקוֹת שְׁהִין | מִנְיֻקוֹת
ד', הוּא מִנְיֻקוֹת כ' | 7 עַד שְׁלֹא | לֹא אֵב
(וְהוֹבָה אִיבִּס) | טַעְמוֹ | יִטְעֻמוּ כֹפ | חֲטָא
ח' כ' | הוּא יוֹדֵעִין | הוּא יוֹדֵעִים אֵב, שְׂוִיעִים
כ' | לִדְרֹשׁ | לִפְרֹשׁ אֵב | אֶת | בִּל | הַהוּרָה |
ח' כ' | אֲרִכְתָּעַס וְחֹשֶׁעַ | מִיִּשׁ אֲבָד, בְּמִיִּשׁ אֵף,
בְּאֲרִכְתָּעַס וְחֹשֶׁעַ כ' | 8 טַמָּא—מִטְהוֹר | מִטְהוֹר
וְנִיִּשׁ טִינִים טַמָּא אֵב, ח' כ' | וְהִיָּה—עֲלִיָּה |
וְהִיָּה דוֹר מַצִּל עֲלִיָּהוֹן הִרָה הוּא שְׂוִיעִי אֹמֵר
ד', ג' וְאִמִּי | אֶת | וְאֶת | אֶת | חֲשׂוֹמֵר
וְחֲצִרָה א', חֲבָצֵר ב', ג' חֲצִרָה (חֲבָצֵר ב')
(א' מִן הַדּוֹר וְלִעֻלָּם חֲבָצִירוֹ (חֲבָצֵר ב'))
אֵב | 9 חִסְרָה | נִטְר כ', נִטְר אֵב, אֶת יִיִּיִּי (ב')
נִטְר ד' | אֲוִירִיָּהוֹן | אֲוִירִיָּהוֹן אֵב, אֲוִירִיָּהוֹן
כ' | כִּלְכָּהוֹן | כִּלְכָּהוֹן אֵב | חֲנָצֵר | חֲצֵר ד',

הערה, נציגים

[illegible]

חייב כליות ואחר כל השבח הזה היו יוצאין למלחמה ונפלין, אלא על ידי שהיו בהם דלתורין. הוא שדור אומר נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים בני אדם שיניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה (שם ג' ה') נפשי בתוך לבאים, זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוהטים, זה דואג ואחיתופל שהיו לוהטים אחר לשון הרע. בני אדם שיניהם חנית וחצים, אלו אנשי קעילה, היסגירני בעלי קעילה (שיא כג' יא). ולשונם חרב חדה, אלו הויספים, בבוא הויספים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתער עמנו (חללים נה' ז'). סלק שכינתך מביניהון. אבל דורו של בארץ, רומה על השמים אלהים (שם ג' ה'). סלק שכינתך מביניהון. אבל דורו של אחאב כלם עובדי ע"ז היו ועל ידי שלא היו בהם דילטורין היו יוצאין למלחמה ונצחין. הוא שעובדיה אמר לאליהו הלא הוצג לאדני את אשר עשיתי בהרג איובל את נביאי יי' וגו' ואכלכלם לחם ומים (מ"א י"ח, י"ג). אם לחם למה מים, אלא

חילופי נוסחאות

הצרנו כ' ח' אב | לעולם | ח' אב | מן | לשאול | כבא. ד' כבוא. כ' ח' פ' | 7 הלא-
הקור | מור כ' ח' הוה | אב. ז' ההוא ד' | עמנן | ח' ד' | באותה | אותה אב | ויר | ז'
1 | חייב | ראוי כ' | כליות | כליות א' | כלא | לפני | הקפיה | רבונן של | עולם פ' | וכן | ח'
כ' | ואחר | אחר דכ' | הית' | דכ' | למלחמה | כ' | השכינה | לשכינה אב, שכינתך | עושה | ח'
ח' | כ' | אלא | ולמה אב, ח' | כ' | שהיו | שהיו | שורה אב | 8 | רומה-אלהים | שמים אלהים
ב' | 2 | בהם | כ' ח' פ' | דילטורין | א. ח' | כ' | סלק | סלק כ' | מביניהון | מן
דלאטוריא כ' | ח' | היו | גוטלין | ארץ, ז' | היו | ביניהון פ' | בהם | (והונה מביניהם), מביניהם
יוצאין למלחמה ונפלין פ' | הוא | והוא | כולם ב' | כל ד, כולן א' | הית' | ח' | בכל | הית' |
אבכ | אומר | אומר כ' | 3-2 | אשכבה-חדה | היה כפ' | בהם | כ' ד, ח' | א' | (והושלם) |
וגו' ד' | אשכ לוהטים פ' | אשכבה לוהטים. כ' | דילטורין | דלסוריא כ' | הית' | ח' | כ' | 10 | הוא |
שניהם חנית. ב' | 4-3 | נמשך-לוהטים | לבאים. |
ד' ח' פ' | 4 | לוהטים | לוהטין אר, לוהטים | וואו כ' | שעובדיה | שעובדיהו פ' | אמר |
פ' | 5 | שניהם | שניהם ב' ח' פ' | אלן | אילו | אי' פ' | לאליהו | ח' אב | (והושלם אס') |
כ' | אנשין | בעלי אב | קעילה | ז' רכמי | בהם | הנה | חדר דכ' | לאדני | לאדני אבכ |
ד' | 5-6 | היסגירני | בעלי קעילה | היסגירני | 11-10 | אח-יין | יכהרוב | אבכ, ח' | ד' |
בעלי קעילה בירו וגו' כ' ח' אב, ז' בירו | 11 | וגו' | ואחכיא | מביאי יי' מאה איש |
ד' | 6 | חרב חדה | כבא | (סלק נאה) פ' | אלן | המשים | המשי | איש | במעיה כ' ח' | בד' | אם
אילו כ' | הויספים | הויספים ב' ז' דב' | בקן | לחם | לחם | אב' | לחם | לחם פ' | מה חיל ב' |
ד' ז' | שאמרו לשאול א' | ז' שני ב' | כבוא- | מחיל א' | מים | ואם | מים | למה | לחם כ' |

הערות וביאורים

ותחת כלכם נראה שדורש השם על אמרת השם. עיין במפרש הרמב"ם שם. ... חנניה
המקרא: הצרנו מ"א חצוני וענין כוון. 2 דילטורין. בליך delator מלשין. ... היו
שדור אומר וכו'. הכל כירוש. טאט יאס, ודורש' שימש מקור למדרשן. 11 גם לחם למה
מים וכו'. למה צריך לכתוב שנתן לחם מים, והרי מים ניתנים בזמן? אלא מלמד וכו'
שיכשו המעינות מנחת הצורה ולא היה מים, והביאום כסוד רב, ודבר כזה ודאי מתפרסם.

מלמד שהיו המים קשין להביא יותר מן הלחם, ואליהו מכריז בהר הכרמל
ואומי אני נותרתי נביא ליי' לבדי (שם כג') וכל עמא ידעי ולא מפרסמי למלכא.
איך שמואל בר נחמן אמרו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדירות, אמר להם מפני
שפרצתי גדרו של עולם. מפני מה אתה מהלך ולשונך בארץ. אמר להם מפני
שהוא גרם לי. אמרו לו וכי מה הנייה יש לך, ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל
ואת נוסך וממית, אמר להם אם ישוך הנחש בלא לחש (קמח י' יא). איפשר
דנא עבד כלום ולא איתאמר לי מן עילתא. ומפני מה את נוסך באבר אחד

חילופי נוסחאות

1 | מלח' ח' ב' | (והושלם) | קשין | קשם בר, | מיתה פ' | ומפני מה אתה מהלך | (הליך ב')
ז' לו ד', ז' עליו כ', ז' עליהם אב' | להביא- | ולשונך | שותח | בארץ | אב' | להם | מסני | ח' ב'
הלחם | כלחם אב' | (והונה: יותר מן הלחם | והושלם) | שהוא גרם | (שהוא גרמה א') | לי
אס' | | ואלהיו | אליהו כ' | מכריז | עומד | אב, | אמרו לו | מפני מה את מהלך | ולשונך
אבכ | כהר | בראש פ' | 2 | לבדי | ח' אב' | שותח | אב' | לכן | הוא | גרם | לי כ' | ח' | ד'
וכל עמא | כל עמא כ', | וכלם ב' | ידעי | 5-6 | אמור-וממית | יואב | טורף | ואוכל כ',
ידעין אבכ | מרסמי | מרסמין ב', | מרסמן | אמרו לו | למה | אחא | נוסך | מה | אתה | מועיל
כ' | למלכ' | ז' חיצ | גבור | שונים | עם | גולי | (מועל ד') | ארי. ד' | ומה | הנאה | יש | לך | שאת
רחמים כל כלי זיין | מכין | במקומן | וזה | מכה | נוסך | וממית | ארי | טורף | ואוכל | זאב | דורס
מרוחק כל החללים | כבו | מבחץ | וכבו | מכפנים | (טורף ב') | ואוכל | (ז') | ואתה | מה | הנאה | יש
ואילו אע"פ שכו | מבחץ | לא | כבו | מכפנים | לך א' | אב, | אמרו לו | מפני מה | כל | בהמה
מעשה באחד שהנחית גחלים בוערות בתנ | ומה | נוסכים | ואין | ממימים | ואת | נוסך | וממית
כא ומצאן בוערות כמסח | 3 | אי-נחמן | פ' | 6 | אמ' | להם | אב' | להון | כ' | 7-6 | אם-
ארשין ב', | נחמני ד' | | אמרין | ח' פ' | ז' | עילתא | אס' | ישוך | נחש. | איתאמר | מן | עילתא
לו דכ' | מפני מה אתה | יא. ח' | למה פ' | פ', | לחש | (ז') | ואין | יחרון | לבעל | הלשון | א'
הגדירות | הגדרות | אבד | 4 | שפרצתי | אישך | דנא | עבד | כלום | אלא | אתה | מה | דאיתמר
שפרצתי כ', | שאני | מרצתי פ', | שהוא | מרץ | לי | מן | עילתא | אב, | יא. | אישך | דנא | עבד | כלום
אב' | גורן | גירוי כ' | של | עולם | ז' חני | אלא | מחאמר | לי | מן | עילתא | איח | כי | נכית | אס'
ר' שמעון בן יוחאי | הנחש | מרץ | גדרו | של | איתאמר | לי | מן | עילתא | איח | כי | נכית | אס'
עולם | החלה | לפיכך | נעשה | ספקלטור | לכל | ישך | הנחש | בלא | לחש | כ' | 7 | ומפני | מה |
סורצי | גדרות ד' | 5-4 | מפני | - | לין | יגרם | אמרו לו | ומפני מה כ', | אמרו לו | למה ד' |

הערות וביאורים

ואעפ"כ לא נודע למלך, מכאן שלא היו מלשינים באותו דור. 3 איך שמואל בר נחמן
וכו'. כירוש. טאט, מ"א היא. כא אמר זה בסוף, אחרי המאמר ולמה נקרא שמו שליש. ועיין
דכ"ר ה' י' קמ"ר י' יא' מרצתי בראשית ג' י' ע"כ קל. ועיין עוד הענין ת' א' וערכו מה ב'.
4 גדרו של עולם. החוספת בדרסמים: חני ר' שמעון בן יוחאי וכו'. וינה בנוסחאות כתי'
ולא כירושלמי ולא כמסקתא דרב' ומקבילות, אלא כהית' בלברי ויהי חוספת מקחיק עפ"י
קחיק שם. 6 אושר וכו'. האם אפשר שאני עושה כלום אם לא נאמר לי מלמעלה?
דורש בלא לחש, בלא שלוחשים ומצווים עליו, שכל חקכיה עושה שליחותו ואפ"ל עיי' נחש.

וכל האיברים מרגישי, אם להם ולי אתם אומרי אמרו לבעל הלשון שהוא אומר כאן והרג ברומי, אומר ברומי והרג בסוף העולם, ולמה נקרא שמו שלישי, שהוא הורג שלשה, האמרו והמקבלו וזה שגאמי, עליו, וכימי שאול הרג ארבעה, דואב

חילופי נוסחאות

אם אתה אבי | 1 וכל — מרגישי | וכל את, ולמי שגאמי, ה' והגמור ד' | עלי | ה' האיברים מתרגשים (מתרגשי ב) אב, וכל עובד הוה בגבר דתות (דוה א') ליה כלה מרגישי פ, ואירס מהלך בכל האיברים ביטא הוה (והוה א') צמידא (נ' פי' רגילה ד' | 1 אמי להם | ווי להם פ, אמי להן כ | זמנין ביומא חד בדמשא וחד בצפרא אמר ולי | וזי פ | אומרי | אמי כ | אמרי | לכו אמרו כ | אין יתרון ד' | 2-1 שהוא — והורג לה אנא בעי מינך דלא תימרינן לישן כיש ברומי | שהוא אמי כ | יוהוה הורג מה עבדת אולת ואמרת לבעלה הדין אבך (והרג א, והוהו: והורג) ברומי אב, יתיב בעי לשמשא יתי ואי לית את מתימנת לי ברומי וקסיל בסוריא בסוריא וקסיל ברומי אתה לרמשא ואת משכחת יתיב יתיב ומסיס ד' | 2-1 אמר ברומי — העולם | אחד אומרי, כ | לי אול ורצד (נ' פי' וארב לו א') וחמא והורג מסוף העולם ועד סופו אב, ח' דפ, יתיב קאים גחין ומסיס יתיב אמרי (אמרה נ' הידי אם ישוך הנחש בלא לחש פ | דג) כבר מילא קשטן מה עבד מוחא לאבוי נקרא שמו | נקרא ב, קורוהו ד' | שלישי | וקסילת אובליון יתיב לדינא ואחתיב קסולין תליתאי אב | 3-2 שהוא הורג | שהורג אב, ולהתא אחתה דאמרת על אבוי לשון הרע נ' שלם | 3 שלשה | ב' בד' האומרו והמקבלו ואחתיבית קסולין ואישכח לישא קסיל לאמרו ולמקבלו | וזה שגאמי | ומי שגא' חלחיון איד | וכימי | כימי כ | ארבעת

הערות וביאורים

1 שהוא אומר כאן, דבר מלשונות והורג ברומי וכו', עיין כי"ר צח, יג, מדרות חואדור — אלבק, עמ' 1269. 2 ולמה נקרא שמו שלישי וכו', ערוך, ערך לשון, וכל הענין כירוש' פאה פ"א ה"א, והכינוי לשון חלחיו נמצא בחז"ל בראשית פס' כג, ויקרא יג, טו; חרוב חלחל קא, ה'; שם קס, יב, וכערכין פ"ב, במערכא אמרי לשון חלחיו קסיל חלחיו, חורג למסור ולמקבלו ולאומרו, ועיין דברי ה' י' בהנחמה מצורע, כ"ו שו"ס יב, כ' שם גכ, כ' שם קכ, ד'; מדרש עשרת הדברות, בית המדרש ה"א, עמ' 89, התוספת בדומים: עובדא הוה וכו' חותמת מן הדומים גם בגליון כח"י א, אבל הסירה בכל כח"י ה"ד, וכן הוא חסרה כירושלמי פאה, בפסיקתא דרבנן, וכלל המסקלות, והוא תוספת גליון שבנסח לפניו, סיפור זה כלשון אביו נמצא לפניו בשם ספור, וזה הרגומו: משנה היה באיש אחד שהיה לו כלל רעה ורעה רגילה לדבר לשון הרע, והיה מפיסה שמעיה כיום, פעם בערב ופעם בבוקר, אמר לה אני סבבך מסך לשון הרע, מה עשית? הלכה ואמרה לבעלה: אבך זה רוצה ללנות עמי, ואם אינך מאמין לי כוא בערב ותמצאתי וישב ומשיל אותי, הלך ואמר לו רוצה אותו עומד בסוף ומשיל אותה, אמר כבר הדברים אמת הם, מה עשית? הכח לאביו והרגו, הכווא אותו לדון, ונחתיב סיחה, אמר אותה אשה שאמרה על אביו לשון הרע נחתיב סיחה, נמצא שלשון הרע הורג שלשה, ויש לחערור לפנין חלשון "ורצד עליו", שנחפר בגליון כח"י א': וארב לו, על רש"י חלחל סת, יו': ראינו כיסורו של רבי משה חדרשן רצד הוא מארב כלי ערב, ועיין רד"ק לחלחל שם, ובשרשום בשם רד"ק, ואמנם בערכות (א"ג א"ב, ופס"ן סיפור זה על חלחל הרעה חמקלח על חסות ששולה לנות וגרמה סיחה שלשה אנשים נמצא בספר המעשיות לגאמסטר, עמ' 103; מדרש הגדול, קדושים,

שאמרו שאול שקיבלו אחימלך שנאמר עליו ואבנר, ולמה נהרג אבנר, ר' יהושע בן לוי אמי על שעשה דמן של נערים שחוק, הה"ד ויאמר אבנר אל יואב יקמו נא הנערים וישחקו לפנינו (ש"ב ה, י"ה), ר' שמעון בן לקיש אמי על ידי שהקדים שמו לשמו של דוד, הה"ד וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ (ש"ב ג, י"ב), כתב מן אבנר לדוד, ורבנין אמרינן על ידי שלא המתין לשאול להתפייס עם דוד, הה"ד ואבנר ראה גם ראה את כנף מעילך בידי (ש"א פה, י"א), אמי ליה אבנר מה את בעי מן גלגלי דדין, בסירה והצרת, וכיון דאחז למעגל אמי ליה

חילופי נוסחאות

ד' ב' | 1 שקיבלו | שקבלו אדכ | אחימלך | אב, לאמר תחתיו ד' | למי ארץ | למי ואחימלך א' | ואבנר | ולאבנר כ | ולמה הארץ ד', נ' לאמר כרתה בריחך אתי והנה נהרג אבנר | למה, כ, אבנר למה נהרג פ, ירי עמך להסב אליך את (אל א) כל ישראל למה נהרג ד', ח' ד' | 2-1 — אמי | אב | 5 | כחב | והכי כחב ליה ד', ח' כ | מן ר' יהושע בן לוי ד', ר' יהושע בן לוי ודיש אבנר לדוד ח' כ | ורבנין | רבנן כ | אמרי | לקיש ר' יהושע בן לוי א' פ' | 1-3 — אמי ד', אמרי א | שלא המתין | שהיה לו יהושע בן לוי אמי על שעשה, ר' שמעון ד' | 5-6 | לשאול להתפייס עם דוד | שלא בן לקיש אמי על ידי שהקדים... ר' יהושע התפייס מדוד | לדוד להתפייס מן שאול בן לוי א' על ידי שהקדים... ריש לקיש אמי אב, לשאול להתפייס מדוד ולא הניחו אבנר על ידי שעשה... פ' | 2 | על שעשה | שעשה ד' | 6 | הה"ד | דכתיב ע, ואמר פ, שאמי לו דוד אב, על ידי שעשה פ, אבנר נהרג על שעשה ד' | ואבנר | אבי כפ | את כנף מעילך בידי | ח' ד' | דמן | על דמם כ | הה"ד | דכתיב פ | אל יואב | אליו פ, ח' אב | והושלם אליו ב' | | 3 | נא | ח' פ' | וישחקו | ויאחקו ב' | לפנינו | גלגלי ע (ד"ה), גלגלי כ, גלמיו פ, גלמיו נ' ויאמר יואב יקמו ויקמו ועבדו במספר שנים עשר לבנין ולאיש בושט בן שאול ושנים עשר מעבדי דוד ויחזיקו איש בדעתו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו כ' | ר' שמעון הועדה, הערה פ, הועדה ד' | וכיון דאחז בן לקיש ר' שמאל (ישמעאל כ) בר נחמן כיון דאחז ב, כדאחז ד, כדאחז' כ, כי אבכ | יד | ח' אבד | 4 | לשמו של | לשם מעגל פ | אמי ליה | ליה פ, אמי לו ד', מה אבד | מלאכים | ח' כ | תחתיו לאמר | תחתיו

הערות וביאורים

עמ' 485: בית המדרש ה"ה, עמ' 145. 1 ואבנר, כפי שפסק לחל, בדעת יש אומרי, שאבנר נהרג על שלא סיחה שאול על נוב עיר הכהנים. — ולמה נהרג אבנר? כן הוא כירוש' שם, וכן כירוש' סוטה, פ"א ה"ה, אבל בפסיקתא דרבנן ובפסיקות הפך רעות ריב"ל ורשב"ל, וכן בפס"ר כג, יג, ועיין עוד בהנחמה פסעי יב, ובאן בח"כ, 5 כתב מן אבנר לדוד, ודרש תחתיו, שהכניס שמו חלחל באגרת ואחרי חוכיו שם דוד, וכוה פנס בבבדו של דוד ונודון כסודר במלכות, והוכווא אנדה זו ברש"י ורד"ק ש"ב ג, יב, וראה ערוך, ערך חתה. — שלא תחתיו וכו', ערוך, ערך גלגל ת, וכן בפס"ר כ"ב, ובפסיקות נשתבש: שהמתין, ובירושלמי פאה וסוטה וכן בפס"ר כג, יג: שלא חנית. 7 מה את בעי וכו', מה אחז רוצח מרדכי פספוט והתפארות של זה (של דוד, שאינו אלא מחסור בשוא שכתה את כנף המעיל), אלא

אדאמא

בַּתְּקוּפָת תִּשְׁרִי הַיּוֹם וְהַלִּילָה שׁוֹיִן לַמַּעֲהָל, מִיֵּכָן וְאִילֵךְ הַיּוֹם לֹוֹה מִן הַלִּילָה
 ד' יוֹם לַיּוֹם יִבְעֵי אִמְרֵי ו' (תהלים יט. ג.) תְּנִי בֶּאֱחָד בְּתַקּוּפַת נִסָּן וּבֶאֱחָד
 אֲדוּמָה וּפְרַשְׁת הַמָּת, וַיֹּאמֶר יִי אֵל מֹשֶׁה אֲמַר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגו', זֶה זֶה זֶה, זֶה פֶּרֶה
 לְאִרְצִי (תהלים יט. ט.) וְכֵת, וְסוּר אֶת בְּנֵי לֹוִי וְגו' (מלאכי ג. ג.) וְזֶה זֶה זֶה, זֶה פֶּרֶה

[illegible]

אמר | אומר אבוד | ונו | בני אהרן |
 א' הת | ח' | ויאמר | משה | ח' טכ |
 ח' אהב | והישראל | ופרשת המת | פרשת
 ח' ה' | פרשת אבט | פדה | ח' כ | 2 ארומה |
 ח' | ואי זה זה | ח' ט | וז | פרשת מ |
 ומה | ח' אבכלמ | ואי | ח' וז | ואיוה |
 ח' אבמ | ונו | וקס אוהם | וישב מצר |
 וסדר | את בני לוי | וישב מצרין כס |
 וכתב | וישב מצר | ומה | ח' כס | (2)

[illegible]

תקצו

ויקרא רבה כ, ה

שנמל הגמניה מן המלך, עד שלא הגיע למיתורין שלו היה מהלך כפמן וכיון שהגיע למיתורין, שלו היה מהלך בקלאמין. כך עד שלא יצאו לעולם אין אומר ואין דברים (תהלים יט, ו). כיון שיצאו לעולם, כמה שטרות וכמה גורי דינין, בכל הארץ יצא קום (שם ח).

ה' ר' ברכיה כשי' ר' לוי משל לישראל וכן שנכפו ומסר להם רופא

חילופי נוסחאות

אמר דמ, ר' אהבה בשם ר' יורא כ, בר ח' אלמפ (והושלם א') | בקלאמין | בקלמן
זירא בר אבהא א' | לאחז' | לא' ב, משל ע, בין לאמין ולמ, בין לאמון פ, בקלאמון
לאחר ד, לאחר ול' | תגמניה | תגמניא מ' כחשוב א', בקלמין ע' (עדר קלמין).
אבדכמעפ (נ' מ' שררה א') | מן המלך | בקלמון מ' אום חשוב וירדע גימון כ, ח'
שלמלך ו' | הגיע | יגיע א' | למיתורין שלי' | ב | לעולם | העולם ו' | חמה ולבנה ולעולם
למיתורין שלו, למיתורין שלו דמ, למיתורין כ, ח' למפ | 2-3 אין-דברים | אין אמה
בום, בית אוריא' שלו סיא למיתורין (כדיו פ, ח' ב (והושלם) | 3 כיון שיצאו | משיצאו
למיתורין) שלו סיא עד שלא הגיע למדינה חמה ולבנה כ, ח' ב (והושלם) | לעולם |
ע, לבית אידיון א' (והוגה: לבית מדינה לער' ל, ח' ב (והושלם) | כמה-דינין | כמה
אבכ', למדינה כ' | כמני' | כמני' ס' כהדיוס שטרות כמה, בל, ח' כ' | 5 ר' ברכיה
שאנו יורד גימון העיר כ, נ' מ' כהדיוס ר' סנקס ור' חלקיה כ' | כש' ר' לוי' | בשם
א', כמני ב' ח' למפ | 2-1 וכיון שהגיע' | ר' סימון כ, נ' אמר דמ | משל ח' אבכ' |
כיון שהגיע א', מהגיע כע, ח' אלמפ | לישראל וכן | ליש' וכן ול, לכתן וישראל
2 למיתורין שלי' | למיתורין שלו ד, למיתורין כ' | שנכמו | שניכמו ו' | שמכבר כ' | ומלך
שלו, למדינה כע, ח' אלמפ | היה מהלך' | גמסר דמ, והיה פ' | להם | להן וכן | רונא

הערות וביאורים

ככל הארץ יצא קום, בשעה שאחור כשהשמש עולה ומסלאת בקוית את כל הארץ ומפעם דרשנו בשם: לאחר שנמל הגמניה וכו', שקיבל שירה ושלמון מן המלך, על אחת המדינות. לפני שהגיע האיש אל החום שלמון הוא לובש כהדיוס, וכיון שהגיע לחום שלמון הוא מתלבש בבגדי שרר ונותן שלמון כחוק, כך חשמש ויצא החילה כחוק ואח"כ מתגברת בשלטונה. משל זה משך חובא ע"י החתומא כביד' כ, לענין אחי, עיי' במהירות חיוניות-אלכס, עמ' 518 ותגורם. "למיתורין" היא כמסת נוסחאות, ובערוך ער' מן כ' בלי סטטוסט, מ' גליל אז החום. ובכ"ז לבית אוריא, סטטוס, כלומר לגמל מדינה, עיי' בטכני וכו'. מלך בלי סטטוסט, הדיוס קלאמין, בלי סטטוסט, כנר שרר של גומא שררה נבונה. בערוך ער' קלמין גורם: היה מהלך קלמין, ומסר את חשבו, וראו לעתנו. עמ' 499, ובתחומא כוכב, וירא כא' חובא המשל בצורה מעוקבת: למס' הדבר דומה, לאדם שלקח שולמן מן המלך, כל הומס שהיה מהלך בדרך הוא מהלך מלך. לא עשה אלא כיון שנכנס לישב במקומו החתול המוכסין שלו ובני המדינה מכבדו אותו ורואה כמסר של צינל, משלי המלכים עמ' 142. 3 כמה שטרות וכמה גורי דינין, חובא אלו שטרות בבתי כ' ואחוריות הן (נראה שהן אשורה למעלה), כמו שהעיר הרש"י.

5 [ה' תנשן הירשדו ונקודת, ילקוט אמור, רסו חרבו: עקידה יצחק, ר"ש שער ט, דורש לשון אמור ואמיר, שהוא לשון ציוני פול, לחותיר ולחותיר אוו' התחנות. מסני הוטמאה במשל דראשון של ר' אבין למעלה כר' ח' עמ' חקס' ש' 7, שדורש את שמו. הלשונות של קדושה שנאמרו לישראל, ואף שם מכיח את אותו המקרא מרוביאל. --- שנכמו. חלו בטחלת התפילה. והיו מרפאים מחלה זו בקסמם להגן על החולה מפני רוח רעה שלו.

ויקרא כא, א (אמור)

תקצו

קמיע מומחה והיה מצוה את ישראל ומניח את הכתן. אמ' לו אותו כהן אדני רופא. לא לשנינו מסרתה כאחת ומפני מה את מצוה את ישראל ומניח את, אמ' לו זה ישראל הוא ודרכו להלך בין הקברות. אבל את כהן ואין דרך להלך בין הקברות, לפיכך אני מצוה את ישראל ומניח אתך. כך לפי שהעליונים אין יצר הרע מצוי בהן, אמירה אחת דירה להן, שנאמר בגיורת עירין פתגמא ומאמר קיישין שאלתא (הנאל ה, י), אבל התחתונים שיצר הרע מצוי בהן, הלוי בשתי אמירות יעמוד הה"ד ויאמר י"י אל משה אמר אל הכהנים ואמרת אליהם.

ו' יראת יי שדורדור (תהלים יט, י), אמ' ר' לוי מיראה שנתירא אחרן לפני

חילופי נוסחאות

הרופא ט, ח' מ' | 1 קמיע | ח' ד' | מומחה | כ, ח' מפ' | 4 לפיכך-ישראל' | יי' ו', מומחה ט, ומומחה ו' | מומחה ל, ג' ויסמאותו ח' אבכ' | ומניח אחר | ומניח אחר וטמפ, כ' | מצוה | מצוה פ, מניח כ' | את ישראל | ומניח ד, ח' אבכ' | לסי שהעליונים | לפי אז יש' ול, לישראל אב' | ומניח | והיה מניח | שהעליונים טמפ, העליונים אבדוק | אין | מ' ומניח כ' | את הכתן | לכהן אב, עס כה' | שאין אבדו, ע"י שאין כ' | 5 בהן | בהם כ' | אותו כהן | הכהן ד, ח' כ' | אדני רופא | אר, להם מפ, ביניהן כ' | אחת | ח' מ' | 2 לא לשנינו | לשנינו מ, לא לשנים ופ, דיהה להן | דיהה להם דט, דיי להן ו' | דיי להם פ, די להם מ, דיון אב, ח' כ' | שנאמר | ח' אבכ' | בגיורת | בגורת אמ' | ומאמר | ומימר ד, ובמאמר פ, ובמימר ט, ח' אבכ' | קדישין שאלתא' | שאלתא כ, ח' אבכ' | שצר- | שצר | ע"י שצר, כ, | להם מפ, אבדמפ | את ישראל' | ח' ל, את יש' ל, יש' | מניי מה אבדמפ, למח כ' | את | אתה | אבדמפ | את ישראל' | ח' ל, את יש' ל, יש' | לישראל אב' | ומניח את' | ומניח אותו | אבכ', ומניח אותו | (והוגה) ואת מניח | ח' ל, ואת מניחני ד' | אמ' לו | א"ל | אבכ', אמר ליה ט' | 3 זה ישראל, אבל | אמר כהן | אתה כ' | זה ישראל | ח' כ' | ישראל זה מ, זה | ח' ישראל' | זה יש' ל, ישראל זה מ, זה | ח' אב' | זה בן יש' | ח' הוא | ח' אבכ' | ודרכו | דרכו אבכ' | להלך | לילך אבכ, ללול כ' | יי' | כבה כמפ, לבית אב' | 4-3 אבל- | ח' אבכ' | אכל אתה, ד' | אבל אתה לא אב, | ח' אבכ' | יראת ד, ר' לוי בר אחיאה פתח יראת כ' |

הערות וביאורים

הקמיע ואמור עליו לילך בין הקברות מקום חרותות. 1 קמיע מומחה כן הנהתי עפ"י רוב הנוסחאות. ובכ"ז ל גורם "ומפניה" וצ"ע. וראה למעלה כה, ו, עמ' חקס' ש' 4. 5 אמירה אחת, כלשון הכתוב ומאמר קדישין. 6 [ו' ילקוט אמור, רסו חרבו. --- מיראה שנתירא אחרן וכו'. ביטוי יט, מו, מרוביאל ומרש: לפי שהיה אחרן ירא את השם שנאמר ואתה לו מורא ויראני (עלאכי ב, ה), לפיכך

ולא לשאול באוב וידעוני שלמשן. הוא ששאל אומי לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה (ש"א כח, ז). אד"ל למה היה שואל דומה באותה שעה למלך שנכנס למדינה וגור ואמי כל תרגוליון שיש כאן ישתמו כלילת, בקש לצאת לדרך אמי אין כאן תרגול שיקרא, אמרו לו אתה הוא שצויתיה ונשתמו. כן אמתול ושאל חסיר את האבות ואת הידעונים (שם ג), והיום אמי לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב, ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת אוב בעין דור (שם ז), ויתחפש ששאל (שם ט), בשני כתי, שיצא חפשי מן המלכות, וילבש בגדים אחרים (שם). מוזנין פגניקיא, וילך הוא ושני אנשים עמו (שם), זה אבנר ועמשה, א"ר יצחק

תאריך: , 1987

חנוניא חנינא פ. ג' מה כתיב והיית רק
 למעלה ד' | הייה' ג' לו דכ' | לשאול' ח'
 דפ' | לשאול' לדרוש פ. ח' ב' | והושלם' |
 באורים וחומים' ח' פ' | שלמענך' של מעלן
 א. ויל למעלן כ' | 1 ולא לשאול' מלשאול
 אבכ' | שלמטן' של מטן א. מלמטן כ' | הוא
 ששאל אובי' | והוא ששאל אמ' כ. הוא
 שאמ' ד. ויאמר ששאל פ' | 2-1 בקשו-בה'
 בקשו לי אשה' ח' א' | בעלת אובי. אב. ח'
 פ' | 2 ארץ' | אייר שמעון בן לקיש ח' ח'
 דפ' | הייה' ח' דכ' | 3 שעה' ג' אמ' ריש'
 לקיש משל ד' | למלך' לשלטון פ' | למדינה'
 במדינה בכ' | והנה למדינה כס'. לעיר פ'
 וגור' גור' | ואמ' ח' | ב' | חרנגולין' | חרנגולין
 כ. ההרנגולין פ' | שישטון' שישטון כ' | מללות'
 ח' פ' | 3-4 בקש לצאת לדרך' | בקש ליצא
 בדרך פ' | בקש לצאת לדרך' | בקש ליצא
 כ. לשחית פ' | 4 אין כאן' | יש כאן ד'
 היכן הוא כ. לחם אין פ' | שיקרא' שייקרא
 כ' | אצור לו' | אמר לו ד. ג' עבדיו פ' |
 אחת' | לא אחת ד. ולא אחת כ. והלא אחת

פ' | הוא ח' פ' | שצוית' שגרת פ. ששעית
 כ. שגרת ואמרת כל חרנגול שיש כאן'
 ד' | ונשחטון' שישטון ב. שישחטון כלן פ.
 ישחטו ד. ח' כ' | 5 אחמול ושאול' ושאול
 א. שאול בדפ' | אח' כל ב' | ואת הידיעוניב'
 והידיעונים ג' | מן הארץ דכ. ג' מן הארץ
 הניא פ. ג' | אחמול אב' | והיום אמ' לעבדיו'
 והיום כ. והוא אומ' ד. ואי' פ' | ואל' אליה'
 אשה ב. ח' א' | בעלת אוב' ג' ואל' אליה'
 ואורשה בה כ. ג' | אמי' בן ד' | ויאמר—
 דור' ..הנה בעלת אוב בעין דאר ב. ויאמרו
 לו עבדיו הנה בעלת. א. ויאמרו לו עבדיו
 הנה אשת בעלת אוב ד. ח' פ' | 7 שאול'
 ג' וילבש בגדים אחרים כפ' | כשין כתי'
 כשין כתוב ע'. ויחמש כתיב ב' | והנה'
 כשין כתיב כס'. ויחמש כתי' פ'. ויחמש
 שאול כתי' כ. כשין א' | ונוסף כתי' אס'.
 ח' ד' | שיצא' נעשה בדפ' | מן המלכות'
 למלכות ד' | וילבש בגדים אחרים' ח' א' |
 8 מאנין פניקא' | מאנן פניקא פ. מאנין
 פניקאן | מאנין פניקא ד. ח' אכ' | אנשט'
 אנשיר ב' | יצחק' יוחנן כ. אמה בפ. איכוד

הערוך וביאורים

דורש את המסוק דברים כהן יג. ויהי רק למעלה, אבל חיבתו אלו הסרות בכל הנומאות והמסקלות. **דורש** שמוט היה לו לשאול באורים וחומים שהן של מעלה, מאשי לשאול באוב וידעונו שהן של מטה, כלומר כבודות הנומאות. **4** אין כאן חניגול שיקרא? לידע כמה שעות. **7** בשן כתי' עזר, ערך השם א. ודורש ויתחפש, בשן ומנית, שנבשה מפשי סן המלכות, שאיבר אח מלכותו. **8** אמון פנינקא, בני הריוס, דאח למעלה סימן ר (עם תקנה שוי 1). — זה אמר ועמשאו שהיו החשובים ביותר במלכות שאלו, וגבראו שריה אנשים בסי' כ לב. — איך יצחק וכו'. ועין ח"נ ותערות בהערות תיאוריות-אלף,

107

הקביה וזה גתנה לה הפרשה הזו שאינה זוה ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואי זו זו מרשת המות, ויאמר יי אל משה אמר אל הכהנים. וזו מה כתיב למעלה מן העניין. ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני ויחיה. כג. ר"י יהושע הסבני בש. ר. לוי איש זה שאול, אשה זו בעלת אוב. ר. לוי בש"ר חמא בר חנינא מוטב היה לשאול באורים ותומים שלומיך.

SECRET

[illegible]

הערוך וביאורים

ויתנה לו פרשה אחת מן החורח שאונת וזה לא מבנו ולא מבניו עד סוף כל החרות ואזו וזו פרשת חמץ, שלא יטמא למת וכו'. ובפרשת ריש אסור, עמ' 520: וכן אחת מוצא באחרון שחרות בו יראת שמים, שנאמר ואחכם לו מורא ויראנו, למיכך ניתנה לו פרשה שאינה וזה מבנו ומבניו לעולם, זו ספרת חמץ, שאין אחד מן מוטמא במת וכו'. אמר לו חקבית איש, שעמיד בית המקדש ליתרב והקדושתו בשלום, ובהונח גדולה נוספת הספרות אינה בשלום לעולם וכו'. ולענין יראתו של אהרן, עיין למעלה ג'. זו ואחמם לו מורא ויראנו, שקבץ עלי' דברי חורח באימם ביראת ברתת וכו'. בשעת שצנץ ששה שכן השפחה על ראש אהרן יצתה ונפל לאחוריו ואמר אוי לי שמה מעלי. בשמן המשחה וכו'. וידוע כאן "יראת ה'", בשכר ביראת, שמים, וזה לפרשה שהיא "מחורח", שמדברת בענין ספרת ממוטמא בית המקדש מוחרים כתיבם מלחושמא למת.

3 |] סימנים זה הועתקו בדרך שמואל, פרש כה, ובשינויים בתחבוא אמור, כג-ה, ומחרתו כוכב, שם דית. ומעתיקי ויקר כתיב אל קיסעו שני סימנים אלה ורמז למדרש שמואל בכלום: "אל עוינוא דשמואל עד ובלע המות לנצח". ובדפוסים נמצאים סימנים אלה כאן במקום. וכן כתיב חיד **אככס**, וכן היו כאן במקום לפני בעל העדף, שמצוין לויד בעדכום חסש או זכר. חן. והשלמה כאן את ההשמה על מי כתיב א' בחשוותה עס שאר כתיב חיד ותדום הראשון. וענין עוד מדרש אנדה, יוש אמור, מעמ' נא ואילך: מדרש חנדל, יוש אמור. מעמ' 522 ואילך: ילקוט אמור, רמז הרכו. — מה כתיב למעלה מן העניין וכו'.

למדת תורה דרך ארץ שלא יצא אדם לדרך בפתות משני אנשים עמו, שאם יצא בפתות משני אנשים עמו סופו שהוא נעשה עבד עבדים. א"ר איבו שנים עשו כשורה אברהם ושאלו. אברהם ויקח את שני נעריו עמו (בראשית כג, ג). ושאל וילך הוא ושני אנשים עמו, זה אבנר ועמשא. ויבואו אל האשה לילה (ש"א כח, ח). וכי לילה היה אלא מלמד שהיה להם אותה שעה אפלה כלילה. ויאמר קסמי נא לי באוב והעלי לי את אשר אומר אליך. והאמר האשה הנה אתה ידעת את אשר עשה שאול. וישבע לה שאול ביי לאמר חי יי אם יקר עון בדבר הזה (ש"א כח, ח). וישבע לה שאול דומה באותה שעה, לאשה שנחונה אצל אותה ונשבעת בחי בעלה. כך שאל שואל באוב וידעונו והיה נשבע לה חי יי אם יקר עון בדבר הזה. והאמר האשה את מי אעלה לך (ש"א, מאותן שאמרו מי ייי (שמות ה, ב). או

1 למדתך לימדת כ | יצא אדם | יצא | ג' אליה כ | נא | כ | 6 והעלי—אליך | אדם כ | יהא אדם יוצא ד | לדרך | ח' אכ | וגו' פ. ח' ד | והאמר—שאלו | והאמר בסמות | סמות כפ | משני אנשים עמן | האשה אליו וג' פ. והאמר האשה אליו משנים דפ, נ' בדרך כ | שאם יצא | ואם | הנה נא ידעת ד | והאמר האשה אדוני יצא הוא לדרך פ. ח' כ | 2 בפתות משני | אתה (ח') ב | והובת: הנה אתה | ידעת אב, אנשים | סמות משנים פ. ח' דכ | עמן | ח' | והאמר האשה אל שאל את ידעת את אשר דכפ | סמות סוף כפ | שהוא נעשה | שנעשה | עשת שאל אשר הסיר את האובות והא כי, נעשה ד, שהוא פ | עבדים | לעבדים כ | להמתני כ | 7 ביי—הנה | לאמר | ח' ד | לעבדיו פ. לעבדו ד | א"ר | דאמי | ח' ד | איבו | איבו כ, אבחו פ | שנים | שני אנשים | ח' יי, אב, ביי ד, ביי לאמר וגו' פ. כי, שני בני אדם דפ | 2-3 עשו כשורה | ביי לאמר אס, כ | ארשביל | א"ר שמעון נהגו בדרך ארץ דפ | 3 אברהם ויקח | בן לקיש כ, אמ' ריש לקיש פ. ח' ד | 8 היה אברהם שני ויקח כ, באברהם מהו אומר | שאלו | שאל ד, הדבר פ | לאשה | אמר וישכם אברהם בבקר ויקח ד | עמן | אתו כ, ריש לקיש משל לאשה ד | שנוגה | שנוגה | שאלו פ. וימי היו, ישמעאל ואליעזר ד | ושאלו | נחונה כ, שהיתה נחונה דפ | אברהם | אברהם | שאלו פ. בשאלו מהו אומר | כ | 9 שאל באוב | ח' כ | וידענו | ח' ד | 4 | זה אבנר ועמשא | וימי היו אבנר | כ | 9 שאל באוב | ח' כ | וידענו | ח' ד | ועמשא ד, ח' פ | ויבואו | ויבאו דפ, ויצאו | כפ | והיה נשבע לה | והוא נשבע לה ב | כ | 5 | היה | הוא אכ | מלמד | ח' כ | שהיה— | נשבע כ, ואמר ד, ואומ' פ | עון | ח' כפ | אמת | שהשעה (שהיה השעה ד) אפלה להם | (והושלם כ) | בדבר הזה | ח' פ | 10 האשה | ח' כ | לך | ג' את מי מומי פ, ג' א"ר יצחק דפ, זו שעה שהיתה להם אפלה כ | ויאמר | ח' כ |

חילופי נוסחאות

הערות וביאורים

עמי 594. 2 נעשה עבד עבדים. שאם יתלה עבדו בדרך יהא צריך לשמשו וי"ם שמו יחזיק בו עבדו וישמעון עבדו אחת. 3 שני נערי. בדפוסים נוסף: וימי היו ישמעאל ואליעזר עיני למעלה כ. ב. 4 ובי לילה היה וכו'. י"ם פסוק דלית חרישין מצליחין כליליה (שהש"ס ג' ה' ג'). ועיני בית הלמור, שנה ג' עמי 178. 10 מאותן שאמרו וכו'. כלומר מאומות

מאותן שאמרו מי כמוכה באלים יי (שם טו, יא). אמ' לה את שמואל רבן של בניאים תעלי לי. עבדת מה דעבדת ואמרת מה דאמרת וסליק. כיון דחמיתיה אידחילת, שנוא ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול ותאמר האשה אל שאלו למה דמיתני ואתה שאלו (ש"א כח, יב). מנא ידעא בההיא שעתא דהוא שאלו, אלא אמרי לא כשהוא עולה להדיוט עולה למלך, להדיוט עולה ראשו למטה ורגליו למעלה, למלך רגליו למטה וראשו למעלה. ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראיית ותאמר האשה אל שאלו אלהים ראיית עוליים מן הארץ (שם יג). כיון דשמע אלהים אדחיל. וי"א הרבה זקנים עלו עמו באותה שעה. ויאמר לה מה תארו (שם יד). וכי לא היה מכירו, אלא שלשה דברים נאמרו במי שמעלה בזכור, זה שמעלה רואה אותו

חילופי נוסחאות

הערות וביאורים

כ"י חייא לב יודע מרת גפשו אמרה לו את פ. כשם שעולה דכ | עולה למלך | כך עולה מי או את מי כ | יי | ג' אשר אשמע בקולו | למלך כפ. הוא עולה למלך ד | 5-6 להדיוט כ | או | ח' כ | 1 מאותן | אותן ב | (והנה) | עולה—וראשו למעלה | להדיוט עולה פניו | למטה ולמלך פניו למעלה ד, להדיוט עולה | ראשו למטה ולמלך עולה ראשו למעלה כ, למלך ראשו למעלה ורגליו למטה ב, למלך עולה פניו למעלה ולהדיוט פניו למטה פ | 6 המלך | ח' ד | אל תיראי | אל תיראי | ח' דכ | 7-8 כי—הארץ | ח' ד | 7 אזהרה | או דחיל ב, דחל דכ, ויחל פ | 8 וי"א ח' פ | ונרבה | אף פ, ח' ד | זקנים | זקנים | דכפ | באותה שעה | ח' כפ | ויאמר | אמ' | ח' ד | חזר | חזרו ב | וכי לא | ולא דכ | 9-8 היה מכירו | היה מכיר ליה ד | 9 אלא | ג' אמר כ | שלשה | ג' בר | נאמר | ח' ד | אב | כמי שמעלה בזכור | כמעלה בזכור ע, במי שמעלה המת בזכור ד, למעלה וזכור פ, במי שעולה בזכור כ, במעשה (ג' כמעשה א ונמתק) האוב אב | זה | שמעלה | זה שהוא מעלה אותו כ, מי שהוא מעלה אותו פ, המעלה ד, המעלה ע | רואה

תעלה או משרא? גורסת כתי' כ | אשר יצחק ב"ר חייא וכו' הוא כאשגרה מלחן עמי חרד ש"א 4. אבל עיני מהי' ויקרא עמי 523. 2 עבדת מה דעבדת וכו'. עשתה מה שעשתה (כשמים). ואמרת מה שאמרת (לחשים). ועלה כיון שראתה אותו נבדלת. 5 ראשו למטה (כו). עיני סתהדין מה, כ, ורשי שם. 8 וי"א וכו'. פרק ר"א, פרק לג: וי"א צדוקים הרבה ביוצא בו עליו עמו באותה שעה. 9 שלשה דברים וכו' בזכור, ערוך, ערך ופר' חגגה

ואינו שומע קולו, זה שצריך לו שומע קולו ואינו רואה אותו, זה שאינו צריך לו לא שומע קולו ולא רואהו. כך שמואל, האשה שהעלתה אותו ראתהו ולא שמעה קולו. שאל שצריך לו שומע קולו ולא רואה, אברר ועמשה שלא היו צריכין לו לא שומע קולו ולא רואהו. ותאמר איש זקן עולה והוא עומה מעיל (שם). הה"ד ומעיל קטן תעשה לו אמו (יש"א נ"ט). באותה שעה ידע שאל כי שמואל הוא ויקוד אפים ארצה וישתחו (שם כח, יח). ויאמר שמואל אל שאל למה הרגזתני (שם ס"ח). רבי הוה משיט קריא כי הוה מטיא אלין פסקיא הוה בכי, כי הנה יוצר הדים ובורא

חילופי נוסחאות

אוחי] רואה דע, רואה א (הושלם: אוחי) | רואהו ב, לא שמעו אותו ולא ראו אותו כ, ואינו שומע קולו] ולא שומע את קולו לא שמעוהו ולא ראוהו ע, לא ראו אותו כ, ולא שומעו ע | זה שצריך] זה שהוא ולא שמעו קולו פ, לא רואין אותו ולא צריך כ, מי שצריך ד, מי שהוא צריך פ. שצריך ע | שומע קולו] שומע את קולו כ, שומע ע | ואינו] ולא כ | רואה אוחי] רואה דע, נ' ראת אותו כ | זה ומי דפ, ח' ע | לו] ד' (והושלם ד') | 2 שומע קולו] שומע ד, שומעו ע, רואה אותו כ | רואהו] רואה אותו בפ, רואה ד, שומע את קולו כ | שמואל האשה שהעלתה אותו] שמואל אשה שהעלה אותו (שהעלתה ע) כע, האשה שהעלת (שהעלתה פ) את שמואל דפ, כשעלתה אותו א, כשהעלתהו ב | ראתהו] ראתה אותו פ, ראת אותו דכ | שמעה קולו] שמעה את קולו כ, שמעו ע | 3 שאל] ושאל פ | שצריך] שהוא צריך כ, שהיה צריך דפ | שומען היה שומע פ, שמע בדכע | קולו] את קולו כ | ראהו] ראה אותו פ, ראת אותו כ | שלא הי' שאינו כע | לו] אוחי א, ח' ב | 4-3 לא שמעו - ראהו] לא שמעו את קולו ולא

הערות וביאורים

אוב או ידעונו, בירין או זכורו. 4 הה"ד ומעיל קטן וכו', בתחומא שם: הוא המעיל בו גדל, בו קברו, בו עלתה ומותו: הנה בשם ר' נתן וכו', עיי' כגן שבחיו אל. עיי' ירוש' בלזאם, פ"ט ח"ג: שם כותבות פיי' ח"ג: מורד שמואל ג' כ' קח' ד, י' א; שמואל נה' פ"ט, ועיי' עוד ב"ר ק, ב: מרדכי בראשית פ"ט, כט, ע"י תחת, ובעיניו שם. 6 רבי הוה משיט וכו', רבי היה לומר מקראי והאשר היה מניע למסקום אלף היה בוכה וכו', ראה ירוש' חגיגה, פ"ב ח"א, בשונו סדר המסורים (וכאן סדר ענין שאל ושמואל באחרונה) ואיכס ג, כט, סדרורה כוכר דף סג, א-ב: קח' יב, יד: סבירי עמוס, ע"י 40; ועיי' בבלי חגיגה

רוח ומגיד לאדם מה שיתו (עמוס ה' י"א, אפי' דברים שאין בהם ממש נכתבין לו לאדם על פנקסו. ומי כותבן, עושה שחר עיפה (שם). והדין בקשו את י"י כל עניי ארץ בקשו צדק בקשו עוזה אולי תסתרו ביום אף י"י (פניה ג, ג). והדין שואו רע ונאבדו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן י"י צבאות שארית יוסף (עמוס ה' טו). והדין כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט (קהל יב' י"ה). והדין יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה (איכה ג' כט), והדין ויאמר שמואל אל שאל למה הרגזתני, א"ל לא היה לך להרגיזו בוראך אלא בך, עשיתני ע"ז, לא היית יודע שכשם שנפרעין מן העובר כך נפרעין מן הנעבר, ולא עוד אלא שהייתי סביר

חילופי נוסחאות

בוכה כ | 1 ומגיד - שיחו] מגיד, דכ, וג' פ מסדר: יתן בעפר... שגאו רע... כי את פ, נ' עשה שחר עיפה ודורך על כמותי כל מעשה... 4 והציגו - יוסף] והציגו (ח') ארץ י"י צבאות שמו כ, נ' מהו מגיד לאדם ב, והושלם] כשע"ר, אב, ח' דפ | 5 האלהים] מה שיוח' ר' הונא בשם ר' יעקב אמ' יוצר הרים ובורא רוח ר' הונא בשם ר' יעקב אמ' אוחי חתו חשך ואפלה ד' | אמ' - ממש] ח' נעלם אם טוב ואם רע כ | והדין] וחבריה פ, נ' אמ' שיהיה קלה שאדם משיח עם אשתו ד' | 7 הרגזתני] נ' להעלות (לעלות ד') אותי הן ד' | 2-1 נכתבין - פנקסו] נכתבין על פנקסו של אדם וקראין לפניו בשעת מיתתו ד' ח' פ | 2 ומי - עיפה] ח' פ | והדין] וחבריה ד' ח' כפ (וכן להלן) | את] ח' א | 3 ארץ] הארץ דפ, נ' וגוי פ, נ' אשר משטט מעלו כאשר משטטו שם מעלו כ | בקשו צדק - י"י] בקשו צדק בקשו אולי, כ. ייבנים חרון אף י"י א, ח' דפ | (ד' מסדר: שגאו רע... יתן בעפר... כי את כל מעשה... שהיה שמואל ד' | סבור] סובר פ, חושב ב |

הערות וביאורים

ר. ב. ונמנו כגון ששה מקראות, והמספר הזה סמור כירושלמי ואיכ"ר, ועיי' כגן, ובסדר שמואל וכת"פ פ' במעוה: תמשת. 1 ומגיד לאדם וכו', התוספת שבדפוסים מקורה בירושלמי שם: וכו' מגיד לאדם, הכל היוצא מפיו, רבי חניי בשם ר' יעקב יוצר הרים ובורא רוח, רבי חניי בשם רבי יעקב אילין עיפאוי חתו חשך ואפלה. ועיי' ש' בפירושים שנדחקו במאמרי ר' חניי בשם יעקב, ולפניו נשטטו בכל הנוסחאות והמקבילות. ונראה שנשתכשו ונסתחו והמאמרים, והמאמר הראשון משיב על השאלה מי סביר? ועונה: הקב"ה עצמו שהוא יוצר הרים ובורא רוח, והמאמר השני הוא פירוש חיבת "עיפה", שפירושה חתו חשך ואפלה. ועיי' בפירושים וצ"ע. 2 וכו' כותבן עושה שחר עיפה, סוף האמור: ח' אלהי צבאות שמו, בלומר הקב"ה עצמו כותבן, ועל וכו' ככתב רבי. — והדין, וכן מסקן זה היוצא בו, שרבי כמה בשקלא: בקשו ית' וגו', ופסוקים: אולי תסתרו ביום אף ה', ובבבלי חגיגה שם מפרש: אבר כולי האי ואולי, בלומר גם לאדם שיכתוב צדק ועוזה כעוה אף ה', ובפסוק בקהלה בכה זה בכה. 4 שגאו רע וכו', אף הוא מסיים כאולי: אולי יחנן וגו', ובפסוק בקהלה בכה מואמת יום חדין, והפסוק כאויב אף הוא מסיים כאולי: אולי יש תקוה. ועיי' בבלי חגיגה שם. 8 שכשם שנפרעין וכו', עיי' צו ה' ותחומא וית', ג. — שהייתי סביר וכו', עיי'

יתעייני ל' כאשר דבר בידי ויקרע יי את הממלכה מיד ויתנה לדעך לרוד
 (שם ב, יט). אמ' ליה כד הוית גבאי אמרת לי לרעך הטוב ממך (שם ט, כח).
 וכדו אחת אומי לי לדעך לרוד, אמ' ליה כד הוינא גבך חוינא בעלמא דשקרא
 והוינא דחיל מינך דילא תקמלויני הויתי אומי לך מילין דשקרא, כדן דהנא
 יתנב בעלמא דקושטא לית את שמע מיני אילא קושטא דלית אנא דחיל מינך.
 ויתן יי גב את ישראל עמך כידי פלשתים (שם ב, יט). א"ל וליה לי למערק.
 עבדי סודרי קרבא את נצח, ברם אם צדקת עליך את הידי למחר אתה ובנך

חילויי נוסחאות

ערך הינו ליה סנאך כ | 1 יי ליה | לו יי
 לך כ | בזין | ביי | כי א, בידי הוים |
 וקרע—הממלכה | וקרע את הממלכה אב,
 ח' | דפ | מידך | מידך א, ח' בדפ (והושלם
 ב) | ויתנה לרעך לרוד | פ | 2 | אומי לית
 א"ל א, ח' ב, ב, ג' וליה הלין מילויא
 קרמיתא דהוית אמר לי | כד הוית גבאי
 הוית | גבאי הוית ד, כד הוית גבך את כ,
 ממך פ, ח' ב | אמרת | אמ' דכ, א' פ,
 ח' ב | לין ליה פ, ח' בדכ | לרעך—ממך |
 ויתנה לרעך, דפ, ח' ב | 3 | ובדן | וכדן
 דפ, כדו פ, ח' ב | אחת | את דכ, ח' ב |
 אומי | אמ' דכפ, ח' ב | לין | בפ | לרעך
 יתנב | הוית לי גבאי שנאך ויתנא לי גבאי ערך
 ח' | ב | הוינא | הויתי פ, הוית כ | גבך |
 יתנב קמך פ | הוינא | ח' ב | (והושלם), ג'
 יתנב | ג' יתנב פ | בעלמא | בעלם ד |
 דשקרא | דשקרא כ, ושק' דפ | 4 | והוינא |
 הוית פ, והוית שמעי מיני מילין שקרין
 והוינא ד | דחיל | דחילנא אב, צרי לי פ |
 יתנב | דילא | דלא דרבא | תקמלויני

הערוך וביאורים

מאמר קשה זה, חסיד ספרד: סוכנת היא המלוכה אצל שונאך. ויפית ספרד: חלק לו (לכלומר חקיקת) אצל שונאך. והוא מרוד לסקאר ויהי ערך. ומעין זה בחדושי הדדל, ויציע. 2 בד' ימות זכור. כאשר חיות אצלי חיות אומר: ונתנה לרעד הטוב ספר, ובעת אחת אומר לי: לרעד לרעד? אמר לי כאשר חיות אצלי היתתי בעולם השקט, והיותו מחירא ספר שלא תהרגנו, היות אומר לך דברי שקר. ובעת שאני בעולם האמת אינך שומע ממני אלא דברי שפת שאון אני מחירא ספר. ומסדר שמואל גורם: וזהו צדי לו מינך (ומעין זה בכחתי פ' בשבועות), והוא גורם סקורית ומורדו: והיותו ספח ספר. דאח למעלה יב, א, עמ' רנ"ו ש"י. 5. וזו היתה לי למעק ובזכר. ובי אינן לי אפשרות לכרות? אמר לי אם תכרת התינצל: ועתה מדמי

ויהי עירי (פס' סח.) בשביל אותם שכחוב בהם וערכו בני אהרן והכהנים ויירא אהרן
הרעת שההרגת נוב עיר הבהנים, ויאמר שמואל ולמה תשאלי רביי סרי הנק
לו גם האוריים גם בתוומי. ישאלו אמי לו באורים וחומט היה אומי לו אנה
(שיא כות סח.) א"ר יצחק ברי חייה לב יודע מרת נפשו (משלי יי, י) למה לא אמר
בני אדם על אחת כמה וכמה. ויאמר שאול צר לי מאוד ופלשתים נלחמים בי ונר
נביאים, שכחוב בו כי נאמן שמואל לנביא ליי (שיא ג, ט) תזירא מזים הדין, שאר
שהוא יום הדין והעליתי עמי למשה. והלא דברים ק"ו ומה אם שמואל רבן של

ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਧੰਨ

לכ. א. איר יצחק בר' חזיה הלכ. כ. מנסי
ח' דכפ. 5-4 איר-כחומים] איר יצחק
נלחמים בין ח' דפ. וינן ראשאל וגו' אב,
אחת כמה וכמה] עאכיו אב | ופלשתים
בני אדם] שאר אדם ב, אנו דמפ. 3 | על
מיום ההין] מן ההין כמפ, ח' ד | 3-2 שאר
ההין ד | נחמירא] נחירא מ, מחמירא אב |
ח' מפ, ג' על ידי שהיה סבור שהוא יום
באר שעני בדיכ | כי-לינין. ללביא יי כ,
ב, ח' מפ, ג' ויוע. כל ישראל מדן ועד
ד | 2 שכתוב בן] אותו שכח בו כ, שני
של נביאים] רבן. של כל הנביאים בכ, ח'
והלא והיה דפ. | ומה אם] מה ד | 1-2 רבן
שני ראה נחחך אליהם למרעה ד, ח' כפ |
והעלה למשה עמו שאין אליהם אלא משה
מפ, ג' ונחמירא ד | והעלית עמי למשה]
כ, שמדת [שמא מידת פ] ההין חובעני
י. שהוא יום ההין] שיום ההין הוא ונחמירא

הערה: ופארום

[illegible]

על שהרג נוב עיר הכהנים, ועל שחם על אגג מלך עמלק. ועל דבר ייי אשר לא שמר (שם) שלא שמע לשמואל, שאיל לשבעת הימים תחיל עד באי אליך (ש"א י, ח), ולא עשה כן, וגם לשואל באוב לדרוש (שם) ששאל באוב. ולא דרש ביי ומיתתו (והייא י, יד), ויאמר שואל אל הכהן אסף ידיך (ש"א יד, יט), ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מלמד שהראו הקב"ה למשה דור דור וחכמיו, דור דור ונבוניו, דור דור ודורשיו, דור דור ושופטיו, דור דור וחסדיו, דור דור ונבוניו, דור דור ולוינו, דור דור ומלכיו, וכיון שהראה לו לשואל מלך ישראל נופל בתורב

חילופי נוסחאות

שנ' וינתן שואל ד, ה' אב | ביי"ן ח' כ | ח' א | ביי"ן את ייי ד | 4 ויאמר—ידיך | 1 על—הכהנים | ועל.. ד, ה' אבכפ | הדא ה' ד | כי פעל אדם ישלם לו וכארת | 2 ועל—עמלק | אשר חס', כ, ועל שחמל | איש ימצאנו וכת' ואיש או אשה כי יהיה | על אגג ד, ה' פ | ועל' ח' פ | דבר— | בהם אוב או ידענו בות יומתו (יומת ד') | שמר' ח' אבדכפ | 2 שלא שמע לשמואל | ד | ר' | אי"ד | דסכנין | דסיכני כ | 5 | אמר | שמעל בשמואל אב, אשר מעל בשמואל כ, | ח' דכפ | מלמד' ח' כפ | שראתה | הראה | ח' פ | שאיל | שג' ד | לשכנח | שבעת דפ, | כ, למי שראתה פ | למשה | לאדם פ | שבע' י, ד | ד | חומל | חתל בכפ | כואר | 5-7 דור דור וחכמו—ומלכיו | דור דור | באי דפ | אלך | ג' והרעתי לך את אשר | ודרשיו | ושמשי | וחכמיו | ומרסיו | חצאש את אשר חצאש כ | 3 ולא | והוא לא | ומלכיו פ, | כן | כך, ח' כ, | אלא | ויתאפק | וחכמיו | ומרסיו | ונבוניו | ואלקו העולה פ, ג' על דבר ייי אשר לא | ופוגסיו | וחכמיו | ונבוניו | ודרשיו | שמר שחם על אגג ועל שהחריב נוב עיר | דור דור וחכמיו | ונבואיו | ודרשיו כ, | הכהנים פ, ג' ועל דבר ייי אשר לא שמר | דור דור וחכמיו | ונבואיו | ודרשיו כ, | שהרג את נוב עיר הכהנים אבכ | וגם | ונבוניו | ודרשיו | ונבואיו | ודרשיו | לשואל באוב | ועל ששאל באוב ד | לדרוש | וכן המלכים ב | 7 וכיון שהראה לו | והראה | ששאל באוב | לדרוש באובו ובידעו דרש | לו ש, והראה ד, הראה כ | לשואל | שואל כ, והוא שואל באוב וידענו פ, וידענו בד, | בדכפ | מלך ישראל | המלך ישראל ב,

הערות וביאורים

צדיק, על שהרג נוב עיר הכהנים, ועל אשר חסל על אגג ועל מיטב האון, שכל הפרס על אביו סמוי להחזיקו על הרחמים, ועל אשר לא שמע לשמואל, והוא מקטף, וליה ברסום רישון. ועיין שיש, מדרות כוכ' י, יח, הערה עו, ברסום וכן בבחי' פ מקרים מאמר ר' ויחש דסכנין, וכן הוא מדרש שמואל וכתחומא, אבל חסר תכונן ולפניו בבחי' אבכש. 1. על שהרג נוב, כל תפשת החטאים נדרשים מפקסו דהיי שם, ודרש וימא שואל כמעל, שחרג נוב עיר הכהנים, אשר מעל בח', שחמל על אגג: על דבר ח' אשר לא שמר, שלא שמע לשמואל; וגם לשואל באוב לדרוש, ששאל באוב: ולא דרש בח' וימיתו שומר אל תחת אסוף ידיך, ולענין החטא האחרון עיין פס' דף ל, ב, שנחשף לו לחטא שבשכחו (מל' ח' את המלכות שמואל ונתת לדור, והפסוק "ויאמר שואל אל הכהן אסוף ידיך" נשמע ברסום, אבל נמצא בבחי' ובספיקולות, ואילו הפסוקים: הדא הי' כי פיל אדם וכו', חסדים נוסחאות ובספיקולות. 4. ר' יהושע דסכנין וכו', מיום הדרשת לענין מסיבות המרשיות, והענין שהפס' הראה לאדם הראשון ולמשה רבינו דור דור ודרשיו וכו', מצוי במקורות רבים, ראה בצינוני בפרה"ק בראשית ה', א, עמ' קל, ושמות ד, יג, עמ' סו, ועי' חזון עזרא

תרו עמי (שם) מהו עמי, אי"ר יוחנן עמי במחיצתי, וכיון ששמע שואל את דברי שמואל נתירא, הה"ד ויפול מלא קומתו ארצה ויירא מאד מדברי שמואל וגם כח לא היה בו כי לא אכל לחם כל היום וכל הלילה (שם פ), וכיון דאתא גבי אבנר ועמשא אמרו ליה מה אמ' לך שמואל, אמ' להון אמ' לי אם את עבדי קרבא 5 את נצח, ולא עוד אלא תרינ בניך מתמנין רברבין, מיד יצא למלחמה ונטל שלשת בניו עמו יהונתן ואבינבד ומלכישוע, ארשב"ל באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת בואו והוא ביה שבראתי בעולמי וצורה שצדתי בעולמי, בנחה שבעולם אדם הולך לבית המשתה אינו נוטל בניו עמו מפני מראית העין, וזה יורד למלחמה ויורע שהוא נהרג ונטל את בניו עמו ושחמ על מדת חדין שפוגעת בו. 10 על חמש חטאות מת שואל, וימת שואל במעלו אשר מעל ביי' (והייא י, יג),

חילופי נוסחאות

צדקת | צדקתה כ, אתה (את פ) מקבל דפ | ומלכישוע | נטל ג' בניו ויצא לו למלחמה | את הדין | מידה (מת ד) הדין דפ, ח' ב | ד, ח' אב | 6 ארשב"ל | אמ' ריש לקיש ד, (והושלם) | למחר | מחר ד | 1 מהו עמי | ח' כפ | אמ' | קרא דכ | 7 בואו והוא | ח' פ | אי"ר יוחנן | ח' בפ' (והושלם ב') | עמי | באו וראו פ, ואמ' להם באו וראו ד, ואמ' כמחיצתי | בתוך מחיצתי פ | 1-2 וכיון— | להם ראו כ | בריה | כרייה פ, בריאה כ | שמואל | שואל דברי שמואל ב | והושלם | בעולמי | ח' פ | יצורה | שצדתי בעולמי | את, כיון ששמע את דברי שמואל ז, כיון | שצדתי צורה בנות בעולמי כ | (והוהו זורו) | ששמע כן שואל כ, ח' פ | 2 גזירתי | ותיצא | שצדתי בעולמי | ושיציתי פ, ח' ד | 8 חול | בדכ, ח' פ | הדין | שג' ד, מיד פ | שהולך ב | נוטל | מוליך ד | ממנו מראית | העין | שמתחירתא מפני עין רעה כ | 9-10 והוה— | דכפ | ויירא—שמואל | ממפני שמואל ד, ח' | נהרג | וזה יצא למלחמה ויורע שנהרג דכ, | 2-3 וגם—הלילה | ח' דכפ | 3-4 וכיון— | וזה שידוע באמת שנהרג ויצא למלחמה פ | ועמשא | אחא לבני אבנר ועמשא כ, ח' דפ | 9 ונטל—כן | נוטל בניו עמו, ד, ונטל | 4 אמרו ליה—שמואל | איל, א, אמרו לוי, | בניו עמו ושחמ שמיעת הדין שפוגעת בו כ, | ב, אמרו לו אבנר ועמשא, ד, ח' פ | ונטל שלשת בניו עמו למה שמח שמה מידה | 5-4 אמ' להון—רברבין | איל | והושלם אמר | הדין | שפוגעת בו פ, ולא עוד אלא שידוע | לי | אם את עבדי, תרינ (והנה דחרי) בניך | שצדתי הדין שפוגעת בו ונטל את בני עמו | מתים | (והנה מתמנים) רברבין ב, יעבדי | ח' א' והושלם | אב | דפ מקרימים מאמר | סדרי קרבא אם נצח כ, אמ' להם אמ' לי | ר' יהושע דסכנין | 10 על המש' | ע' ח' | למחר את נחית לקרבא ונצח ולא עוד אלא | כפ, חיר על ח' ד | חטאות מת שואל | בניך מתמנין רברבין ד, ח' פ | 6' מיד— | חטאים נהרג אותו צדיק ד | וימת שואל |

הערות וביאורים

ראו מלכ: אם אתה שומע לעצתי לימול כהכר חזא מותקן כפרה עלך וכו', 1 אי"ר יוחנן וכו', עיין ברכות יב, ב, עינינו נגז' כ: מדרש שמואל כג, ד: פרקי ר"א מלכ, 8 מראות העין, שלא תפגע בהם עין הרע, עיין שו"ט ז, ב, 10 על חמש חטאות וכו', ברסום נוסף יתיר, וכן בחתומא, וליהא בפרש שמואל ובנוסחאות כתיב, ואינו לשון מדרש, בשו"ט סוף מומור ו שחורבנה כרסום ויניצאה (ואחריו בכל חדסום) חוספה: על' ח' חטאות נהרג אותו

אמי לפניו רבש"ע כך הוא כבודו של בניך מלך שומד עליהם תחלה גופל בחרב
א"ל הקב"ה ולי את אומר, אומר אל הכהנים בני אהרן דמקטרגי עליה. ויאמר
יחי א"ל משה אומר אל הכהנים.

לפי שגזר עלי הקב"ה ליטול ממך שני נחלים. ואין לי רשות ליכנס במחיצתך
מחו ויאמר ויאמר, שני פעמים, אלא מלמד שאם הקב"ה מלאך והמלאך לכבודו,
הה"ד ויאמר אל האיש לבוש הבדים ויאמר בא אל בינות לגלגל (חוקאל י ב.)
בשם ר' שמעון בן יוחאי כל מקום שנא ויאמר ויאמר שני פעמים צריך להדרש
ח' ויאמר יי אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ויאמרת אליהם, ר' יוחנן

מאגן אדם

אבש, ר' יוחנן בשם ר' שמואל שמעון בן
 יוחי כ' ה' נ' א' ש' 5 שנא' [שהוא
 אומר ד' ויאמר ויאמר] ויאמר ש
 (וכן) להלן | שני מעמים ב' מעמים ש, ה' ד' פ'
 6 הדין ח' ד' | (לסדר המאמרים עיי' ב
 גיר' ניתן ד' | להורש לידרש בדכ | ו
 7 מהו — מעמים] "ב' מעמים א'
 מעמים ב' ויאמר ויאמר מהו פ' ח' ד'
 אל—הקב"ה] א"מ הקב"ה פ' הקב"ה א"מ
 ד' הקב"ה אומ' כ' והמלאך אומר ב' ג'
 א' פ' נ' א' ב' 8 לס' אע"פ א"מ פ' א"מ
 לו ד' שווד גור ד' | עלי הקב"ה הקב"ה
 א' הקב"ה (הב"ה ב') עלי כפ, עלי המוקם
 כ' | לטול—גחלים] ליטול שני גחלים ב'

העדות והאזינות

הַיְיטָא "סִמְאָא" חֲשֵׁבֵנִי אֶפְסָא וְיִמְנָא 'אֲמַרְשׁ שְׂלֵמִיכֵי יֵהִיט, וְכֵן יִמְנָט עֲלֻמְתֵּי יָד יָדִי

מקומם פטורם (סדר הדינאיות בדפוסים : מחשורו, איש האלים, לבוש הכיב). נחמנו
הדפוסם מחמורם בכל עם התחמא אמור, ג. ותחמא כובר, שם ה. לעומת זה בכל כתבי
חיד (אבכפשל) סדר הדינאיות : לבוש הכיב, איש האלים, מחשורו. וכן הוא במדרש
שאויל כר, ת, ובפדרש הנדול, ריש אמור, ע"י 525 (אלא שהאורזן השפיע ענין איש
האלים). ונראה שהדפוסים העתיקו מימן מן התחמא, מחמור העתיק מן מימן ש, שחמ
תוספת שאינו בשום נוסח כה"י של ויקרי (ראה ראש סימן ט.) והצגה כמימן נוסח כה"י א.
בחנוואת עם שאר הנוסחאות. 6 ואמר אל האיש לבוש הכיב וכו'. ענין לחלן לא, א.
אכ"י א, מא : שם מהדורת כובר, דף לח. א : יומא ע"ה. א : תחמא כובר חזיע, יכ.

אלא עשה עמי צדקה וחתן לי שני גחלים מעל גבי המזבח, מה כתי' תמנן. וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים ויקח וישא (שם ו'). מהו וישא ויתן, אי"ר פנחס הפשירן ונתן לו. ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אומר שש שנים ומחצתה היו אותן הגחלים עוממות בחופניו של גבריאל כסבור שישראל עושין תשובה ולא עשו, כיון שלא עשו תשובה בא לזרוק עליהם כדי לקעקע ביצתן של ישראל. אי"ל הקבי"ה לגבריאל גבריאל, להונך להונך, יש בהם בני אדם שעושין צדקה אלו עם אלו, שנאי וירא לכרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם (שם טו). אי"ר אבוא בר כהנא כשם שהתחתונים צריכין צדקה אלו מאלו כך העליונים.

[illegible]

(והושלמה חיבת "מסך"), ח' דפ | ואין לי
 רשות | ואני אין לי רשות ד', ואני (הוזהב;
 אני פס) יכול כפ | ליכנס להכנס ב |
 במחיצתך | למחצתך דכ, לפני מחיצתך
 פ | 1 אלא | אבל כ | עשה עמי צדקה | את
 (אתה ש) עושה לי חסד אש | ותן | ונתון
 ש | שני | ב' ש, ח' ב (והושלם) | מעל
 גני המזבח | משלך פ, משלך שלא אכזה
 בך | מה כתי' תמן | מה כתי' | ב' הידי פ,
 מור | 2 אל חטני-ויצא | אל האש לבוש
 הכדים | ח' פ | מהו וישא ויחן | ח' ד |
 איר מנס | איר ב (והושלם סנחס), ר'
 מנס אמ' דכ | 3 ונתנן | ונתן | לן | בחיקי
 פ | ר' יהושע | א"ר יהושע ד | וסכנין | ח'
 אבכש (והושלם ב) | אומר | אמ' ש, ח'
 ברכם | שש | ר' ד | ומחצת | ח' דכפ | 4 חו
 אותן | היו ש, עשו פ | התלמים | בתלים
 ד | עוממות | עומות דכ, עומות ב,
 עומים פ | בחטנין | בחטני ש, בחטני כ,
 ידו ברכ | כסור | כסור דפ | שישאל
 עושי חטובה | וראלי | ב' שיש עושים פ |

5 ולא עשו | ח' נ' כן ש | כיון וכיון
 פ | תשובת | ח' דכפ | בא | בקש דפ |
 לזורק | לורק דע, לורקס פ | עליהם | עליה
 כע, ח' ד, נ' בחימה כפ | כרי לקעקע
 ולקעקע דכע, ח' פ | 5-6 ביצתן של ישראל |
 ביצתם, ב' ביצת דכ, ביצת ע' פ |
 6 לגבראל גבראל | לגבראל בש, גבראל
 גבראל ד, גבראל כע | להנך להנך |
 אפ (והושלם להנך א), נ' פי כנח כנח
 כ, ח' ד | כס | בתן ע' ח' כ | בני אדם
 ח' בפ | שעושי | שעושי דכ, שעושים דפ,
 עושים פ, עושי ב | 7 צדקה | חטובה א
 (והוזה) | אלו עם אלת | אלו עם אילו
 כ | 7-עמ' חרי ש' 2 שנא-הדין | ח' כ |
 7 שנא | ההיך פ | תחת כנפיהם | ונ' פ, ח'
 ד | 8 א"ר אבא | ר' אבא גפ | בר כננא
 כסס ר' ברכיה דפ, ח' ש | כסם-העליונים |
 "צדקה אלו עם אלו כך העליונים ב, מי
 מעמיד העליונים והחתונים צדק (תצדק
 פ) שעושי (שיש עושים פ) כיד דפ, מה
 מעמיד עליונים והחתונים... שיש' עושי

הערתו יבוא לידי

[illegible]

מה טעם צדקת אלהים עד מרום אשר עשית גדולות אלהים מי כמון (החלום עי).
 יט. מי כמון בעליונים, מי כמון בתחתונים, מי כמון כובש על מית הדין, ודכוותה
 ויגש איש האלהים ויאמר אל נלך ישראל ויאמר כה אמר יי' (מ"א פ' יטו). מהו
 ויאמר ויאמר, שני פעמים, אלא האמירה ראשונה אמר לו אם בא מלך ארץ לידוך
 אל תחוס עליו, באמירה שנייה אמר לו כמה מצודות וכמה חרמים פרשתי עליו
 והבאתי לתחת ידך ושלחתו בשלום לפיכך והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת
 עמו (שם טו). ודכוותה ויאמר המלך אחשוורוש ויאמר לאסתר המלכה (אסתר ג' טו).
 מהו ויאמר ויאמר, שני פעמים, ר' בשם רבי אלעזר אמר עד שלא הדיגש

חילופי נוסחאות

אלו... ג' | 1 מה טעם | הדי' דפ, שני | ג' | שנייה ד', אמי אמירה שנייה כ, בשנייה
 צדקתך וצדקתך בידך | אשר — כמון | ש | אמי לן | נ' ראה פ, נ' הוי יודע ד' |
 "כמוכה ב' (כ"ס) אשר, אלהים א, וגו' גד, מצודות | רפשים עשית פ | וכמה חרמים |
 ח' פש | 2 מי כמון — הדין | ח' דפ | כמה (והנה וכמה) חרמים ב, וחרמים ד' |
 ודכוותה | דכוותה פ, ודכוותה ש, ודכוותה | שרשתי עליו | שרשתי לו ד, וחרמים פ, |
 ג, דכוותה כ, כיצא בו ד' | 3 ויגש | ויאמר | ח' ג' | 6 והבאתי לתחת ידך | יידך ש, |
 כ, ח' פ' | האלהים | אלהים אג (והנה א') | עד שהבאתי, כ, עד שלא הכנסתי בו... ג' |
 ויאמר אל מלך ישראל | ויאמר למלך... | עד רכשתי בידך פ, עד שבא לידך ד' |
 אבכש, ח' פ' | ויאמר | ח' כפ | כה אמר | ושלחתו בשלום | ושלחתו בשלום, ושלחתו |
 יי' | ח' גכפ, נ' וגו' ב' | 3-4 מהו — | לשלום ב, ואחא הוצאת בשלום פ, ח' ד' |
 טעמים | שתי טעמים כ, מהו ויאמר ויאמר | לסיכך | לפי ב, לכן פ, ועכשיו אם יספק ד', |
 בים א, ויאמר ויאמר ב' טעמים ש, מהו | ח' כ' | והיתה | היתה פ, והיה ב' (והנה) |
 ויאמר פ, ויאמר ויאמר ד', למה שני טעמים | 6-7 ועמך חת עמך | עמך, ב, עמך עמך |
 ג' | 4 אלא | ח' דכפ | באמירה ראשונה | חת עמך א, ח' פ' | 7 ודכוותה — לאסתר |
 אמירה הראשונה כ, ח' ד' | אמי לן | ח' ד', המלכה | ח' פ' | ודכוותה | ודכוותה ש, |
 נ' הקצית פ | אם בא | אם פ, כשיסלך ד' | דכוותה כ, ח' ד' | המלך | ח' ב' (והושלם) |
 מלך ארץ | כן הוד גרף | לידוך גכ, לאסתר המלכה | לאסתר ש, ח' ג' | 8 מהו — |
 בידך ד', על ידך ש, חת ידך פ, עליו | טעמים | שתי טעמים כ, למה שני טעמים ג' |
 ב | 5 אלא | לא ד' | תחוס עליו | תחמול | ויאמר ויאמר למה אמי לה אם הוא זה |
 עליו ד', תשלחתו בשלום ג' | באמירה שנייה | מוסב ואם לאו יאמר שהוא הוא ד' | ר' |
 באמירה שנייה פ, ובאמירה... ג' | אמירה | דב ביגכש | בשם רבין | ח' ד' | אלעזר |

הערות וביאורים

2 ודכוותה, כיצא בה דרשה על כמילות ויאמר ויאמר, ירוש' סנהדרין מ"א ח"ה, ד"ו דף
 ל, ע"ג. 6 ושלחתו בשלום ובניו, כלשון התשוב יען שלחת את איש חרסו סוד והיתה נפשו
 וכו', ובתחתונה, ובדפוסים כאן, משושב: ועכשיו אם הפקד יספק ובניו, וטעם הוא באשגות
 מסתוב לפי ענין רש"י ורד"ק מ"א כ, כת וכו'. 8 ר' בשם רבי אלעזר, ענין כלי
 מנילה שם א: אמר רבי אבהו (כ"א י"י אלקות). וענין ד"ס בחללה על ידי חורגן כיוון
 דאמרה ליה בת מלכים אג ומשאל קאחנא (כ"ה בבבא, וענין ד"ס) מור ויאמר לאסתר
 חסכתה, אבל בסדרש שמואל, ובסדרש תנודל, חנינא מחומבה: עד שלא הדיגש בה שמואל
 יתודות, ח"ה סדר, עמה כהרמיה ובניו שהדיגש בה שמואל יתודות ויאמר המלך אחשוורוש

גבה שהיא יהודית היה מדברי עמה מפני עמה ומכיון שהדיגש בה שמואל יהודית הוה
 מדבר עמה על ידי חורגן, ויאמר המלך לחורגן ויאמר החורגן לאסתר המלכה,
 והיין אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם, מהו אמור ואמרת שני פעמים,
 אלא באמירה ראשונה אמר לו אל תפגש לא יטמא בעממי, באמירה שנייה אמר לו
 אם בא מת מצוה לידך הוצק לו, לפי שבעולם הזה הכהן מטמא למת מצוה אבל
 לעויר לבא מה כתי' בלע המות לנצח (ישעיה כה, ח).

סליק פרשתא

ט | מה כתיב אחר הענין ותחת הגדול מאחיו (ויקרא כא, י). למה נקרא שמו כון
 גדול, שהוא גדול בה דברים, כהנח בכח בניו בעושר ובשנים, בניו שהוא נאח מאחיו, ככה שהוא

חילופי נוסחאות

לעור ג, אלעזר כ, ח' ד' | אמי | אומר ד', כ | אמי לן | איל בש, אמי להם ג, אמור
 ח' גכ | שלא הדיגש | שהכיר ד' | 1 בה | לו כ, ח' ד' | לנפש — בעממי | לנפש לא יטמא
 ח' ב' (והושלם) | יהודית | יהודית כ' | מדבר | גפ, למת מצוה יטמא ד' | באמירה שנייה |
 מסיר ד' | עמה | עימה ג' (כ"ס) | 2-1 מפני — | שנייה ב, ובאמירה שנייה ג, אמירה שנייה
 עמה | מפני משכיר כה שהיא יהודית, כ, כ, והשניה ד' | אמי לן | אמור לו, ח' דפ |
 כהרמיה ובניו שהדיגש, ג' ח' אבדפש | 2 על ידי חורגן | על ידי חורגן ג, מפני
 חורגן כ, נ' ומהכיר בה החתיל מספר | ידך הוי זקוק לטמא לו פ, לאחר' לא יטמא
 עמה ד' | ויאמר — המלכה | ויאמר המלך... | למי נאמי | אמור ואמרת ד' | 5-6 לפי — |
 החורגן לאסתר גש, הדי' ויאמר אחשוורוש | לנצח | ח' ד' | 5 הכהן מטמא | כון מטמא כ, |
 לחורגן ויאמר, כ, ח' ד' | 3 והיין | והון | כהנים מיטמאים ג, אחס מטמאים פ | למת |
 ג, ואף כאן ד', ודכוותה פ, נ' ויאמר יי' | במת גפ | 6 לבא | לבוא בג | מה — לנצח |
 אל משה גכ | אמור | אמר ח' ח' | (והושלם) | מה כתי', כ, מה כתיב, ג, אין אתם מטמאין
 אמר | בני אהרן | ח' גכש | ואמרת אליהם | כל עיקר לפי שאין מיתה לעהדי לבוא פ, |
 ח' ג' | מהו אמור ואמרת | מהו אמר, כ, נ' וגו' ש, נ' ומה יי' אלהים דמעה וגו' |
 למה אמר ואמרת ג, ח' דפ | שני טעמים | ב, נ' ומה יי' אלהים דמעה מעל כל |
 ב' טעמים ש, בים א, ח' גכש | 4 אלא | פנים וחרסת עמו יסיר מעל כל הארץ |
 ח' דכפ | באמירה ראשונה | אמירה הראשונה | כי יי' דבר אכ | 7 סליק פרשתא ח' |

הערות וביאורים

לחורגן ויאמר החורגן לאסתר, וכן הוא לפנינו בבבא גכ, ובדפוסים ובשאר נוסחאות השמטה
 עיי' חרמות וחושלם בדפוסים כנראה בהשפעת חבבלי, ולפי הנוסחה שלפנינו ידובר על ידי
 חורגן הוא דרך השבועה או צניעות, וצ"ע. 3 והיין ובניו, וטעם זה, אמור אל הכהנים...
 ואמור אליהם, אמירה ראשונה לאסתר לבתן להשטא, והשנייה להחיר לבתן להשטא למת מצוה.
 ובתחתונה, ואחרי כדפוסים כאן, חנינא מחומבה: אמירה ראשונה למת מצוה שיוטמא והשנייה
 לאחר' לא יטמא; אבל כלפנינו בכל כתבי הוד כן הוא גם באיזה רבה, סדרש שמואל
 ובסדרש תנודל, וכן הוא בעקידות יצחק שער סו, ד"ו ש"ו, דף קצ, ע"ג, ומסיים כהנחם שכאן
 סוף הפרשה.
 8 ט | סיפן זה נמצא בדפוסים בליכר ואינו בשום כתב יד של ויקרא, וברור שהוא
 חסומה מן התחתונה, אמור ד'; מהדרות כוכב, אמור ג'. 9 כתי' דברים, דורש וכתבן הגדול,

- גבורה בא וראתו אחיו כשתנף את כלום כי"ב אלף חניף ביום אחד. כיצד היה מניסם, מוליך ומביא מעלה ומוריד, הרי שהיה גדול בבית. בעושר מנין שאם לא היה עשיר שאחיו הכתנים מעשרין אותו. מעשה כפינתם הסתם שמיניהו כון גדול ויצאו אחיו הכתנים וראותו חוצב באכנים ומלאו הסתעב למנוי דניו זהו. ומנון שאחיו מגדלין אותו אם אין לו שני והכתן הגדול מאחיו. ולא כון גדול כלבר אלא המלך כיוצא בו. וכן אחא מוצא בידו המלך כיון שהלך לחלום עם גלית אמי' לו שאול אחא לא חוכל ללכת אל הפלשתי חלו להלחם כי נצר אחא. אמר לו דוד רועת היה עבדך לאמי בצאן ובא אחרי והרוב וגשא שה מתעורר ויצאתי אחרי. והכתניו והצלתי ממנו וקם עלי וחוקתי בוקני והכתניו והתחיתי גם. את אחרי גם את הדב הכה עבדך ויהי תפלמתי העל חוח כאחיו מחס (ש"א יו' לג-לו). אמר לו שאול מי אומר לך שאתה יכול להרגו, מיד השיבו דוד י"י אשר תצילני מיד אחרי ומיד חדוד הוא יצילני מיד הפלשתי הזה (שם לו). מיד וילכש שאול את דוד מדיו (שם לו). ובחזיב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם (ש"א טו' ב). כיון שהלכישו בודיו וראתו שצשיין לו מיד נכנס בו עין רעה. כשראה דוד שתלכין מני שאול אמי' לו לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסרים דוד מעליי (ש"א יו' לט). הא למדת שאמרי' יתא אדם קצר ונחמנה מלך נעשה אדיר. כל כך למה שכשעה שנמשח בשמן המשיחה נעשה משובח מכל אחיו. אמר דוד בשמן ונמשחו שנמשחתי בו אני שמתו שני לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשמי ייטכן לגמח (תהלים מו' ט).

הַיָּרֹחַ וּבִיאוּרִים

ה' גדול, שגדל בחששה דברים. וסדרם הנכון בהתחמת שם: כנוי, בכת, כעושר, בחממה ובכשנים. והם הם חמשת הדברים שהיה חזק לכן במשנת עריות, מי"ב מי"ט. אכל בתוספתו יום הכיפורים א. ו. ובספרא אמור, ראש פרשה ב. וכן בירוש' יומא, ס"א ה"ג, טביא "בטראה" במקום "בשנים". ובבבלי יומא ית, א. לא מנח אלא אויבעה דברים: גוי, בה, עושר וחכמה. ועיין לק"ט אמור, דף נב, א. וסדרש אנדרה, ריש אמור, ע"פ נג. ובילקוט אמור, דפו חרבי, מביא סמורת כתנים: כנוי בכת כעושר ובסדרה. ועיין שבת עב, א. אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה. וצ"ע. 1 אהרן כשתנף וכו'. ראה בסדרה, כא, ועיין קהירי יב, א. 2 מנין שאם לא היה עשיר וכו'. נראה שיש להשלים: הלאור למד והכתן הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו. וכן הוא בימא ית, א. ומעין זה בתוספתא, ספרא וירושלמי וימא שם. ולהלן שורה 4. 3 מעשה כפינתם הסתם וכו'. ספרא ותוספתא שם. 10 מיד וילכש וכו'. דורש מדיו כסרתו. עיין יבמות עו, ב. סדרש שפואל בא, א.

פֶּרֶשׁה בַּז

א' שור או כשב ויקרא כה. כה, צדקתך כהררי אל וגוי (תהלים לו, ו). ר' ישמעאל ור' עקיבה. ר' ישמעאל אומר הצדיקין שהן עושין את התורה שנתנה מהררי אל הקב"ה עושה עמהן צדקה כהררי אל, אבל הרשעים שאינן עושין את התורה שנתנה מהררי אל הקב"ה מדקדק עמהן עד תהום רבה. ההיד ומשפטין

מילופי נוסחאות

- 1 פרשה כ"ו] פרשת כיז דו, פרשתא כיז ו, פירשתי כיז בש, פרשת כ"ט א, מרש' ל, ח' כ' 2 שור או כשב] ח' אוכל (והושלם א'), ג' או עו ההיז אכבדך | וגוי'] משמטין (ומשפטין כ') תהום רבה (ג' אדם ובהמה נחשין י"י אכ"ב, ח' דול, ג' הדי' נעלין עשבים והצדיקים יש להם מדינים טובים ד"א צדקתך כהררי אל מה הדין ראויים להורע ועושים מידות כך הצדיקי' עושים מידות ומטיבין לעצמם ולאחרים למה הדבר דומה למעמון וזה והגיל שלו מן מרגלית כך הצדיקים מטיבין לעצמן ולאחרים שגא' אמר צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו משפטין תהום רבה אלו הרשעים מה תהום אינו יכול להורע ואינו עושה מידות אף הרשעים אין להם מעשים טובים ואין עושין מידות אלא מצדיק לעצמן ולאחרים שגא' אי ערשע רע רע לעצמו ורע לאחרים צדקתך כהררי אל סרס המקרא וירשעה צדקתך על משפטין כהררי אל על תהום רבה מה הדין הללו כובשין על תהום שלא יצוף העולם כך הצדקה כובשת ח' פ' 5 ההיז' שני' ג, ח' ד' | ומשפטין

הַיָּרֹחַ וּבִיאוּרִים

2 א' כל פרשה זו היתה נאמרת דר"ב, סוף ע"ג, א ואילך, ובשנינו, תוספות ותוספות בהתחמת אמור, מסימן ח ואילך, ובסדרה כזר שם, מסימן ז ואילך. מסימן א נמצא בשנינו כב"ר לג, א, בפתיחה לפסוק ויזכר אליהם את גת, ועי' בכהררי חוארור (אלכ, מע"מ 298 ואילך, שהשווה את הפסוק ויזכר ח"י ומקבילתו, נוסח הדומים כאן הוא לשנינו מרובים מכל כתבי היד של ויקרא, והוא מתאים עם גרסת התנאים. ונראה ברור שאחד משמטין תוספת שהיה לומר לפני הכתובים הראשון מצא לפנינו טופס חסר שנשטט בו. מסימן זה, והשלים הפסוק מן התנאים. ועיין עוד סדרה' ויקרא כה, ב, ע"מ 554.

מדרש תנחומים ספר שמות פרשת ויקרא

מדרש תנחומים פרשת ויקרא חסידים תחומא

והסרתי את-לב האבן מבשרכם וגו', ואת-רוחי אתן בקרבכם, ועשיתי את אשר-בחקי תלכו, ומשפטי תשמרו ועשיתם (יחזקאל לו כו-כו).

פרשת אמר

א אמר אל-הכהנים. זה שאמר הכתוב, אמרות ה' אמרות טהורות וגו' (תהי יבז). יצל כל מה שהקדוש-ברוך-הוא מזהיר את ישראל, בשביל קדשתו וטהרתו. הני, אמרות ה' אמרות טהורות. דבר אחר, אמר אל-הכהנים³ ואמרת אליהם, הרי אמירה שני פעמים. משל למה הדבר דומה, לטבח שהיה נכנס ויוצא לפני המלך. אמר המלך, גזור אני עליך שלא תראה את המלך כל ימיה, מפני שאתה נכנס ויוצא ורואה פני, שלא תטמא את פלטרין שלי. כך גזר הקדוש-ברוך-הוא על הכהנים הנכנסים לבית המקדש, שלא יטמאו למת. לפיכך הוא אומר, לנפש לא יטמא בעמיו. **ב** דבר אחר, אמר אל-הכהנים. מה כתיב למעלה מן הענין, ואיש או-אשה כיי-היה בהם אוב או ידעני מות יומתו, באבן ירגמו אתם דמיהם בהם, ואחרי כן, אמר אל-הכהנים. זה שאמר הכתוב, וכי-יאמרו אליכם דרשו אל-האבות ואל-הידענים המצפצפים והמהגים, הלא-עם אל-אלהיו ידרש בעד החיים אל-המתים (ישעיה יט). אמר הקדוש-ברוך-הוא לישראל, אם יאמרו לכם אמות העולם, הניחו יאל האלהים שבשמים ודרשו אל האבות. אמרו להם, הלא-עם אל-אלהיו ידרש. כמו שאמר אליהו לאחזיהו, המבלי אין-אלהים בישראל אתה שגם לדרש בבצל ובוז אלהי עקרון (מ"ב א). קמה לנו להניח חי-העולמים, וה' אלהים אמת, הוא אלהים חיים ומלך עולם, ונדרוש אל המתים, פה-להם ולא ידברו, עינים להם ולא יראו (תהי קטוה). אנו כתיב בנו, ואתם הדבקים בה' אלהיכם, חיים כלכם היום (דברי דר), לפיכך נדרוש באלהים חיים. אבל אלהות של עובדי עבודה-זרה, כמוהם יהיו עשיהם (תהי קטוה). מה כתיב

Isa 8:19

Micha 1:6

ψ 115:5

ψ 115:8

1 כי לא יצא על. 2 כי לא יצא דבר אחר. עץ יוסף 3 בני אהרן. 4 כי לא יצא לוי כהן (חולות יחזק) : בקולר, סיי שללוח : א על כל מה שהקב"ה מזהיר, חיבתו על לבינו למחוק, וכוונת המדוש שזה שאמר דוד אמרות ה' וגו', כון על כל פניה ודמיון אל הכהנים דכתיב זה שחי אמרות אומר ואמרת, וזהו אמרות ה' כי כל סגת המה דכתיב זה שחי אמרות ה' אמרות טהורות, שכוונת הקב"ה היתה כשנצל טהרתו של ישראל ונדבק אחר אחר שכוונת הקב"ה כשנצל שאל יטמאו חס נהמיה, ובהשחי אמרות טהורות לנולד האזכרה. אבל נקי א"ל מוחק הני היצוה דבר אחר, וכן באמת נילקוט ליהא, משמע שמחלה לא היתה כוונת המדוש על הכסל אומר ואמרת, ואסכר שמחלה מחכן בעל המלמד למע כחיו אומר אל הכהנים, הוה ליה לכחוב דבר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם כמו דכתיב נכזה פכביות שכוונתה כמו שסככה ליהא וכמו שסכך יח נקי ויקרא ובסככה נזיר וכוונתו כנים, לכן רצה לכתוב שכוונת הקב"ה היתה שמשח יאמר להם דברים כנים, שזה שיאמרו מלהטקט בקוניהם שחן לו' מחס שמעמליו להם וכי' אקור חסיו להשפעה מהיס, חיו חלא לטונתם ולטהרתם ולמעלתם היתה שיש להם על ישראל, והיו קמוצים

אחריה, לתורה (ישעיה ח כ). רבי הקדוש-ברוך-ו שחר, אינו מור אין-לו שחר, הו נתונין באפל, ונ אומר, ובאת אל על-פי התורה בהם אוב או יד ענין זה אצל זה, ישראל ולהרג, שאול לעבדיו כי כח ו). אמר רבי למדינה. אמר נ בקש לצאת לדרך אתה הוא שצוית והוא חוזר ואומר מהו ויתחפשו, ש ויבאו אל-האשה אליך (שם). ומי אדם לדרך לבדו רבי איביו, שגיי ב

זה מסקוק אמרות ה', ו אין לו שחר להקב"ה עלו החיים אל הכהנים, הקב"ה לו שחר, על האבות ועל מחסר וישראל לנזיר (טיון) ועמשה, שכל מקום שנלמד מולא סיי מאן יונכו (וס)

ב שגשגה חסדי מן המל ששחנות והמנכחות מ"ו ומרכחי ויחחסש, מלמד ודכש ויחחסש כאילו ניקון שני בני אדם נהגו בדרך שני נערים וננחחו דבר

יבכם, ועשיתי
לו כו-כו).

Isa 8:20

ו טהרות וגו'
שראל, בשביל
זה, אמר אל-
הדבר דומה,
וי עליך שלא
זה פני, שלא
נים הנקנסים
יטמא בעמיו.
כן, ואיש או-
אתם דמיהם
אמרו אליכם
וא-עם אל-
ש-ברוך הוא
ים שבשמים
כמו שאמר
ו בבעל זבוב
אלהים אמת,
ולא ידברו,
ודבקים בה'
חיים. אבל

א. מה כתיב
ו י"א לנ אל
על זריבין למחוק.
נ נה שחי למחוק
ז. שמונה הקב"ה
ק. והשחי למחוק
מ. משמש שמחלה
נ. כחיו למחוק אל
יוח שמונה כמו
נח הקב"ה היטה
לכס וכ"ג חקור
ו. והניח קמחוס

אחריו, לתורה ולתעודה אם-לא יאמרו בדבר הזה אשר אין-לו שחר
רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש. רבי יוחנן אמר, אמר
הקדוש-ברוך-הוא, אם לא יאמרו בדבר הזה לאמות העולם, אין להם
שחר, אינו מורח להם את השחר. רבי שמעון בן לקיש אמר, אשר
אין-לו שחר, האבות והידעונים על עצמן אינן מצלין את השחר, שהן
נתונים באפל, וכל-שכן על אחרים. ואם תאמרו, ממי נדרוש. הרי הוא
אומר, ובאת אל-הפהגים הלזים ואל-השפט אשר יהיה בימים ההם וגו',
על-פי התורה אשר ירוך וגו' (דבר יוס-יא). ואיש או-אשה כי-יהיה
בהם אוב או ידעני, מה כתיב אחריו, אמר אל-הפהגים בני אהרן. **מה**
ענין זה אצל זה אלא שצפה הקדוש-ברוך-הוא, שעתיד שאול למלך על
ישראל ולהרג את הפהגים בנב ולדרוש באוב וידעוני, שנאמר, ויאמר
שאול לעבדיו בקשו-די אשת בעלת-אוב ואלכה אליה ואדרשה-בה (ש"א
כח). אמר רבי שמעון בן לקיש, משל למה שאול דומה, למלך שונכנס
למדינה. אמר המלך, כל המרגולין שיש במקום הזה ישחטו בלילה.
בגש לצאת לדרכו בבקר, אמר, אין כאן מרגולין שיקרא. אמרו לו, לא
אמה הוא שצוית לשחטן, אף כך, שאול הסיר את האבות ואת הידעונים,
והוא חוזר ואומר, בקשו-די אשת בעלת-אוב. ויתחפש שאול (שם שם ח).
מהו ויתחפש, שנעשה חפשי מן המלכות. וילך הוא וישגי אנשים עמו
ויבאו אל-האשה לילה ויאמר קסמי-נא לי באוב והעלי לי את אשר-אמר
אליך (שם). ומי היו, אבגור ועמשא. למדה תורה דרך ארץ, שלא יצא
אדם לדרך לבדו. שכל היוצא לבדו לדרך, נעשה עבד לעבדים. אמר
רבי אבהו, שגי בגי אדם נהגו דרך ארץ, אברהם ושאול. אברהם, כתיב

Deut 17:9-11

Remface
כונן
הדרה!
Not
...hiak...
but
priests!

עץ יוסף

לזה מסקן אמרו כו, ודורק: ב אין להם שחר, אינו מורח להם את השחר, כ"ל דרי יוחנן ורבי אשר
אין לו שחר להקב"ה על ישראל, וה"ק אם לא יאמרו ישראל לגוים כדכח הזה דקאמר לעיל שאין לדכוש בעד
כתובים אל המוחס, הקב"ה לא יזכיר עליהם השחר, כלומר שיקלע השנחחו מהם. ורבי לקיש דכיש אשר אין
לו שחר, על האבות ועל הידעונים שאין נכון ממש שכן במקום אסלה ואין יכולין להאיר על טהמן אור, והוא
מאמר ישראל לגוים (טיין ניס"ח טיק"ר פ"ו): אין כאן מרגולין, לידע כמה שטח בלילה: ומי היו אבגור
ועמשא, שכל מקום שנאמר חיים, חננים חסונים, ונקטינן דהיינו חננך ועמשא שם היומך חסונים שטעם,
מולא טי' מלך טיבה (יוס"ח): נעשה עבד לעבדו, כ"ס ברכה, וטיין לקמן קוד בלק:

ענף יוסף

ב שנעשה חפשי מן המלכות, ואט"נ דאשכחן ויחפשא בלסר על שנינו ולא בייך ענין חפשיה אלא סיכשו
השחנות והשחנות מ"מ דכחו כלן לשון חפשיה מדכור קני דלכחוב וילנש בגדים אחרים שהמונן שזה להשחנות,
ומדכחוב ויחפשא, מלמד שנעשה חפשי, כלומר לינד המלכות, ולפי שהמלכות נעצמות, קני הקכחו חפשיה,
ודכש ויחפשא כליו ניקוד השי"ן נימין (יוס"ח):

שני בני אדם נהגו בדרך ארץ, ואנכס זו לא ק"ל כהיא דנלעם משום דכן אכן, דלמא לא הוה ליה יוחכ
משני נעכים וננחורו דנכ הכחוס כפ"ש בלא חנני חסונן נ"י להודיע שהחוסו בלא הוה לו קוק וככח כדל"י

בו, ויבא את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו, ויבקע עצי עזה ויקם וילך אל-המקום אשר-אמר-לו האלהים (בראשית כג). וכאן, וילך הוא ושני אנשים עמו. ויבאו אל-האשה לילה, וכי לילה היה. אף אותה שעה היה להם אפלה כלילה. ויאמר קסמי-נא לי באוב והעזי לי את אשר-אמר ארנך (ש-אכחח). אמרה האשה, הנה אתה ידעת את אשר-עשה שאול אשר הכרית את-האבות ואת-הידעני מן-הארץ, ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני (שם שם ס). אמר לה, חי-ה' אם-יקרף עון בדבר הזה (שם שם י). אמר רבי שמעון בן לקיש, משל קמי שאול דומה. לאשה שהיא נתונה אצל אהובה, והיא נשבעת בחי בעלה. ונתאמר האשה את-מי אעלה-לך (שם שם יא). מאומרי מי ה', או מאומרי מי-כמכה באלים ה' אמר לה, שמואל העלי-לי (שם), רבן של הנביאים. עשתה מה שעשתה והעלתה. ותר א האשה את-שמואל ותזעק בקול גדול ונתאמר האשה 'קמה רמיתני ואתה שאול (שם שם יב). מהיכן ידעה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה, לא קשם שהוא עולה למלך כך הוא עולה להדיט. אלא למלך, פניו למעלה ורגליו למטה כדרך כל העולם. ולהדיט, פניו למטה ורגליו למעלה. ויאמר לה המלך אל-תיראי כי מה ראית, ונתאמר האשה אל-שאול, אלהים ראיתי עלי מן-הארץ (שם שם יג). אלהים, תרי. ומי היו. שמואל ומשה. כששמע שאול כך, נתירא, שקרא לאחד ועלו שנים, שנאמר, אלהים ראיתי עולים מן-הארץ. ויאמר לה מה-תארו (שם שם יד) של אחד. ונתאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל (שם). שלשה דברים אמרו במעלה

עץ יוסף

1 אל שאול לאמר, 2 כ"א עולים.

מאומרי מי ה' כו', כלומר אם מן אלוים שפסדו נבי' כפסדו שאמר מי ה' או מלחון שאמר מי כמורה דכיונו וישראל וכו' כליל כחיו מי חזי ומי טי מי מהלומים מי (י"ס"ח): דשחה מה ששחה, טי עשה מעשה כשפסדו של כפי מה ששחה: אלהים תרי, טי לטי שאמר טוים לי רבים דייק, אצל לי ארונא לעולם בלי רנים: שמואל ופשה, ומה שפסד מה עמו. למכין נטיק דחגיגה, אלו שמואל ומימינו למטה נכדיה אמר דילמא חז' לוינא מחנשינא קום נכדלי אי חיכא מילחא כחינא נאורייתא ולא קיימתיה: כששמע שאול כך נתיירא, כחב היס"ח לא נחבאכר מהו דייק שחייכא ושמא מקנא דעמא קאמר, עכ"ל:

ענף יוסף

נטיק דנכחיה (י"ס"ח). או י"ל דאגדה זו ק"ל דאג"ג דנני נטע נמי כחיו ושני נטעו פתח, מ"מ הא לא כחיו ויקח ואם כן י"ל דאחכמוי אחכמי ליה הכי, משא"כ נאנכס דכחיו ויקח משמע שטעב נכונה ליקח שני נכחים (ז"ר). ואג"ג דבשאל ג"כ לא כחיו ויקח מ"מ שמיסין מולקח שני נטי ארס דנכר זכ, שכיח מן הערך שלא ידע שום ארס מזה ששאל בארס, על כרחך מזה שזכר הכי הוא שלא לילך נשמות משני נטי ארס: וכי לילה הוא, וי"ע הא נאמח היה לילה כדכחיו וילכו ויקמו לילה הכוא, וכן בילקוט למד מזה דכחיו וילך הוא ושני אנשים וגו' לילה, מכאן שלא ילא יחירו לילה (ז"ר). וי"ל דא"י נק' נאח מים חיים מחתלה לילה עד חלות דין נקרא לילה, ומחלי לילה עד הכוור כחמים ונקרא לילה. ואיחא נק' מחתירו בלג בשם הזכר, טיקר שליטת מכשפים מן מנחה גדולה שטע' עד שטע' ס' ומשטע' ס' עד חלי לילה כח אחת קטק ממנה, ומזכר עד מנחה גדולה אין להם כח כלל, ס"ש. וזכו שפסדו המדע, וינאול אל האשה לילה, וכי לילה היה, כ"ל אחר שאמר לילה וכיונו אחר חלות ואז אין נמכשים שום שליטת כלל, ואין בקש ממנה קמחי נא. ל"א נאמח לא היב אז נזמן הנקרא לילה אלא קודם שאל שליטת המכשפים אלא שחשבה להם כלילה (ערכי הכינויים אוח):

המת בזכורו. שומע את קולו זקן עלה והוא (ש"א ב"ט). תנא, רבי נתן, פסור המתים, שנאמו וידע שאול כי שאול קמה הר להרגיו לבוראן שנפרעים מן ה שאמר לו, היית קל-נחמר. ומה בני אדם על א שנאמר רע ואהב שארית יוסף (הארץ אשר מן אף-ה' (צפני ב) (עמוס ד יג). רבי את-כל-מעשה, שאול צר-לי מ: גם ביד הנביאי

1 בסוק: ויקור. 2 המת בזכורו, נטי' ד' ו אלא נראה שם מכשור להכניו נכחן אלא כי ש הכנזת אה כ', ומ"מ שאכיה נענש על ידך (נכחן נכד אלא הכנזו האי ואולי, טי' כולי מכל מות שנעולס כדו וכדא"י נטיק דחגיגה ככהנים לארס על סנקי אף כז"ל דכשורו לשון ומעשיו, והא דרכו חו מה, שכור מוכר על ד יתן בעפר פיהו אולי מקור, על זה אמר כו וא"י שם נפסק הכנז מועט ונענש עליו, ושם ברין הוא שייטע על דאמכין דכיה לו להכני

זה נקם וילך
לך הוא ושני
תה שעה היה
ת אשר-אמר
עשה שאול
ותנקש בנפשי
הזה (שם שם).
שהיא נתונה
מי אעלה לך
זו אמר לה
העלמתו ותרא
למה רמיתני
לברכה לא
פניו למעלה
גליו למעלה.
שאול, אלהים
מואל ומשה.
אמר, אלהים
(י) של אחד.
ומרו במעלה

Amos
5:15

Zeph 2:3

Amos 4:13

Lam 3:29

Coh 12:14

המת בזכורו. המעלה אותו, רואהו ואינו שומע את קולו. והשואלו,
שומע את קולו ואינו רואהו. והעומדים שם, לא שומעין ולא רואין. איש
זקן עלה והוא עטה מעיל. ולהלן כתיב, ומעיל קטן תעשה-לו אמו
(ש-א-ב-ט). תנא, הוא המעיל אשר בו גדל, בו נקבר, בו עלה. תנא בשם
רבי נתן, כסות שיירדת עם אדם לקבורה, בו עתיד לעלות בתחית
המתים, שנאמר, תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש (איוב לח יד).
וידע שאול כי-שמואל הוא ויפלי אפים ארצה², ויאמר שמואל אל-
שאול למה הרגותני להעלות אתי (ש-א-כח יד-טו). אמר לו, לא היה לך
להרגיו לבוראך אלא כי, שעשית אותי עבד-זרה. לא כן שנינו, בשם
שנפרעים מן העובד, כך נפרעין מן הנעבד. ויש אומרים, למה הרגותני.
שאמר לו, הייתי מרגיו שמא יום הדין הוא והייתי מתירא. והלא דברים
קל-וחמר. ומה שמואל רבן של כל הנביאים, היה מתירא מיום הדין. שאר
בני אדם על אחת כמה וכמה. רבי כי הנה מטי להאי קרא, הנה כבי,
שנאמר-רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט, אולי יחנן ה' אלהי-צבאות
שאריה יוסף (עמוס ה טו). אמר, כלי האי ואולי. בקשו את-ה' כל-ענני
הארץ אשר משפטו פעלו, בקשו-צדק, בקשו ענה, אולי תסתרו ביום
אף-ה' (צפני ב ג). כי הנה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה-שחו
אף-ה' (עמוס ד יג). רבי חגי אומר, יתן בעפר פיהו אולי יש תקנה (איכה כח). כי
את-כל-מעשה, האלהים יבא במשפט על כל-נעלים (קהל יב יד). ויאמר
שאול צר-לי מאד ופגשתי גלחמים בי, ואלהים סר מעלי ולא-ענני עוד
גם ביד הנביאים גם בחלמות וגו' (ש-א-כח טו). ולמה לא אמר לו באורים

Joh
38:14

עין יוסף

1 נפקוק: ויקוד. 2 וישתחו.

המת בזכורו, כפי ד' מוחות, מעלה ומוציא את הכח על זכורו. והמוק' כחצו ולא יתן נעל אונ דשולו,
אלא נראה בשם מכשפות כן הוא כו' ע"ש: לא היה לך להרגיו כו', ניס"ח כח, כנחומא נכקין לא היה לך
להרגיו נכחך אלא כי ששיתני ע"ז. ופי' של הכנזחני לפי' הכנזח ח"י ממני ע"ד בני ואלונו, כלומר על ידי
הכנזח ח"י, ומ"מ מפני זה דוחק קאמר עוד ששיתני ע"ז ששם הכנזחני כו', ולפי' פי' לעכתי מתש
שחיה נעש על ידך (כן פי' היס"מ של הכנזחני ששם ח"חא ג"כ נוקחא ז). או פי' לא היה לו לך להכניז
נכחך לנר אלא הכנזחני ע"ז נכחך נעש. ונשמואל כחתי נכח אלא כי ששיתני ע"ז: כולי
האי ואולי, פי' כולי האי מעשים טובים ומ"מ כחצו אולי יתן: בקשו ענה אולי תסתרו, כ"ל דעתי נראה
מכל מרות שנעולס כח"י נפיק דע"ז, וע"ז לא מהני נורא ח"י להללו מן הכע: ובגיד לאדם מה שחו,
וכח"י נפיק דחנינה ח"י שחיה יחיה שנין ח"י לאשחו חיינו דכרי שחוק בלשני חשמים שחם יחיה נעלמא
נכחניס לאדם על ספקה, כלום חקיה יש לו. וכחם המנחת שי, שנכשכיס שלנו נכחם שחו בליכ"י ונלא ירד,
אך כו"ל נכשוכו לבון שחיה לטי ששניה הכחצו לבון כזה ולא כחצו לבון אחר היוחכ מונן על ענין האדם
ומעשיו, ובה דרכו חו"ל על שחיה קלה, כי המהכש"ח דריוקו זה מנהול"ל מניר לאדם שחיה, וע"כ נכחו מלת
מה, שהוא מוכה על דבר קטן כמ"ש ונחמו מה, וכ"ל מה שחיה, דאפי' שחיה של מה שנין ח"י לאשחו, עכ"ל:
יתן בעפר פיהו אולי יש תקנה, פי' מדכתיב נכחך יתן למכור לחי ונעש נכחכס יתן בעפר סיכור אולי יש
תקנה, על זה אמר כולי האי וקוריס יקבל ועודנו נכסך ח"י חכיה לו חקיה (כש"י): על כל נעלם,
ואפי' שם נכרק הכוכב לעיל, מאי על כל נעלם, אמר רב, זה הכוכב כינה בשני חככו ונחמך זה, שזה דבר
מועט ונעש עילוי, ושמואל אומר, דכוכב כינה היה אשכר לו להכניס ולא להורגה בשני חככו, ולכן אשכר
שנין הוא שיעש על זה, אלא חף הכק בשני חככו דא"ל לו בלי כקוקה, ח"י חככו נחמך זה נעש על זה,
ואמריקן דכיה לו להנליש נכקומו כמו לגבי חסלה, ולכ"י כרי (ע"ש במהכש"ח): ולמה לא א"ל באורים

מוכר דכיוט ושראל
כשסיס שלח כפי מה
ש' שמואל ומשה,
וי' לוינא מהנטינא
כחצו היס"ח לא

זו, מ"מ הא לא
עשה כחונה ליקח
דבר זכ, שחיה מן
ז משני בני אדם:
למד מזה דכתיב
זיס חייס מהחלח
זחתיכו נק בשם
לילה כח חככה
ול האשכ לילה, וכי
זה קמיו נח, לז"ל
זי הכנזחני ח"י:

ותמים. אמר רבי יצחק, לב יודע מרת נפשו (משלי יד). על שהרג בוב
עיר הפהנים, לא הזכיר לו אורים ותמים. אמר לו שמואל, ניעש ה' לו
באשר דבר בדי ויקרע ה' את הממלכה מידה ויתנה לרעה לדוד (ש"א
כח יז). אמר לה, פד הנית גבן, אמרת לי, ויתנה לרעה הטוב ממך. וכדו
אמרת, לרעה לדוד. אמר לה, פד הנינא גבך, הנינא בעלמא דשקרא,
והנינא אמרי לך מדין דשקרא, מדחיל מנך דלא תקטלנני. ברם אנא פצן
בעלמא דקשוט, לא תשמע מני אלא מדין דקשוט. לא על חנם עשה לך
הקדוש-ברוך-הוא הדבר הזה, אלא, באשר לא-שמעת בקול ה' ולא-
עשית חרון-אפו בעמלק וגו', ויתן ה' גם את-ישראל עמך ביד-פלשתים,
ומחר אתה ובניך עמי (שם שם יח-יט). עמי, במחיצתי. כיון ששמע כך,
וימחר שאל ויפל מלא-קומתו ארצה ויכא מאד מדברי שמואל (שם
ס"ט). אמרו אבנר ועמשא, מה אמר לך. אמר להם, אמר רבי שמעון בן לקיש,
נחת לקרבא ונצחת, ובניך מתמגין בברכים. אמר רבי שמעון בן לקיש,
באותה שעה קרא הקדוש-ברוך-הוא למלאכי השרת, ואמר להם, בואו
וראו בריה שבראתי בעולמי. בנהג שבועלם, אדם שהוא הולך לבית
המשתה, אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין, וזה יורד למלחמה
ויודע שהוא נהרג, ונוטל בניו עמו, ושמם על מדת הדין שפוגעת בו.
אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי גוי, מלמד, שהרצה לו הקדוש-
ברוך-הוא למשה, דור דור ודורשי, דור דור ושופטיו, דור דור

עץ יוסף

ותומים, סבירי גם כהם שאל ולא נענו כדכתיב וישאל שאל ביה ולא ענבו כי גם בתלומות גם בלויים, ולי שאל
שליחם כוליקם בידו כאשך ה' אלל דור, שלח גם שאל אנשים לרוב בלויים (י"ח): על שהרג גוב עיר
הכרנים, ולכן לא הזכירם שנחניש ממנו שלא יאמר לו אהב נחמה לנחמן סבירי הכהנים ונחשם זה לא נעשה
נכס: כד הוית גבן, ס' כסביות אללנו נעור: וכו'. ס' ועכשיו אהב אומך לניסך לדור, דוד לא הוית
טוב ממנו, סבירי שאל לדיק יוהכ מרוד כו"ח נפיק אלל מגלחין, ח"ל הקב"ה לדור, חלמני חס שאל וכו' וכו'
דוד כהן דור אנדור מטר (י"ח): לא על חנם עשה לך כו', כ"ל סבירי שאל יקשה לו שנחנס כסל ממנו
כיון שנחנס למי שאינו לדיק כל כך כמורה, לו"ח דאין זה חנם מכיון שכל נעמלק, ודור נלך נענין כזה
אשכ המלכות חלוינו בן (י"ח), ופי' נענף: עמי במחיצתי, דלי למיכר סבירי ממים כמורה, הוליל ויחן ה'
גם אח ושרל סמך ונענך, וכו' הדכ מנך, אשכ עמי נמחלמי (י"ח): למחר אתה נחת, ס' למחך אהב
יורד למלחמה וכו' וכו' ונענך ועלו לנחל וכו' וכו' שנים, ושאל אמר להם כן מן יכך נכנס ויקחכנו יוהכ
נמלחמה, וכו' דנפל מלא קומתו ארצה, מקהמא אמר להם שביה דרך הבחמיים ומ"מ לא הוליל שך מסיו
כי כיונחו כיהם טל מלחמה ביכר שגורלי ביכר ח"ל טעוק וכו', כו"ח כו"ח כו"ח זה שנחמך כן ח"ל
שמואל שאל יכר ינל, אלל חס יקנל עליו דין שמים, וכו' הוא וכו' עמו נמחלמי. גם מה שאלמך שנינו

ענף יוסף

א"ל כד הוינא גבן הוינא בעלמא דשקרא כו', הענין הוא דשאל לדיק מרוד וטוב ממנו נחמי השלימות הנפשי
שהוא הטיק, אלל בשלימות המדיני ונפיק בקור המלכות, דור טוב ממנו שביה כורף חמיר לווי ה' הסך
שאלו סבירי כחמן ולא עשה חרון חף של הקב"ה נעמלק, וזה שאלמך הקב"ה לדור, חלמני אהב שאלו כו',
ס' שאילו שאלו כיה כמו דור נענין המלכות, וכו' כיה דור מטר, שהוא לדיק ממנו, וכו' שאלמך שמואל,
שכסבירי נעולם השקרא אמר לרעך הטוב ממך, שנחמי שלימות המדיני שהיא נעולם השקרא קבלו טוב ממנו,
ומ"מ מטר ביכר לא אהב לו שהוא דור נענין, אלל כשהוא נעולם האמח לא אהב לו שהוא טוב ממנו
אלל דור קחס, שנחמיים שלימות הנפשי שהיא הטיק שאל טוב ממנו (י"ח):

ושופטיו, דור דור
לפניו, רבנו של
לו הקדוש-ברוך-
על שאל על שן
אמר אל-הפהנים
וימת שאל במעי
ועל שחמל על א
תוחל עד-בואי
ואעלה העלה (י)
וימיתו (דברי-ה-
ג ויאמר ה' אל-
רבי יוחנן, כל מ
אחשורוש ויאמר
הוא זה, מוטב.

בה שהיא יהודי
לספר עמה. כיון
כה-אמר ה' (מ"א)
בן-הדוד בידה,
מצודות נחמיים
והיתה נפשה תו
לבש הבדים ניא
אמר למלאך, וה

(אחכר ז ה)

יעלו לנחל חמך באין
נמלחמה זו נחמך: מל
על טון זה אינו רק כס
הטוב ממך: א"ל הקב"ה
הוא נ"כ נחמך (אלשיך)
יכיה כהם חנך, דכשיך
אשר מעל בה, דייק מו
וזהו אשכ מעל בה, ש
אח נכ כו', זהו אשכ ל
באז לדיק, כו' ר' כ
סידוכ בלויים וחומים)
ח"ס"ה אשכ שהוא הוא
למחמך כו"ח נפ"ק דמ
נחמך שמואל רבמי ס
שהיא יהודית וכו' מ
כשהוא ויאמר לאחכר מ
על כ"ז חף ח"ש (י"ח)

י. על שהרג גוב
מואל, ויעש ה' לו
לרעה לדוד (ש-א
הטוב ממה. וכדו
בעלמא דשקרא,
ני. ברם אנא פצן
על חנם עשה לה
ת בקול ה' ולא-
מה ביד-פלישתים,
כיון ששמע בה,
יברי שמואל (שם
מר ד', למחר את
שמעון בן לקיש,
ואמר להם, בואו
והוא הולך לבית
ה יורד למלחמה
דין שפוגעת בו,
יאה לו הקדוש-
ופטיו, דור דור

ימות גם באריות, וכל שאף
י"ח: על שהרג גוב עיר
הכנים ונשונם זה לא נענית
דוד, דוד לא היה
ה אלמלי אח שאל והוא
זה לו שנחנס נטלה ממנו
לק, דוד נלך נעמן כזה
ס כמכור, הוליל ויחן ה'
חה נחה, טי למחר אחיה
יכך לננס ויחכנו ויחכ
וימ לא כוליא טק מסור
קור זה שנחנס כן חיל
חו. גם מה שאמר שבניו

נו נבחי' בשלימות הנפשו
ורף חסיד אריות ה' הפך
הלמלי אחיה שאלו כיו,
מנו, וזהו שאמר שמואל,
השקר קראו טוב ממנו,
אמר לו שהוא טוב ממנו

ושוטריה, דור דור ומלכיו, והרעהו את שאול ובניו נופלים בחרב, אמר
לפניו, רבוננו של עולם, מלך ראשון שיעמד על בניו ידקר בחרב, אמר
לו הקדוש-ברוך-הוא, ולי אתה אומר, אמר אל-הכהנים שהרג, שמקטרגין
על שאול על שהרג גוב עיר הכהנים, וזה שנאמר, ויאמר ה' אל-משה
אמר אל-הכהנים, תנו רבנן, על חמש חטאות נהרג אותו צדיק, שנאמר,
וימת שאול במעלו אשר-מעל בה' (דה-א יג), על שהרג גוב עיר הכהנים,
ועל שחמל על אגג, ועל אשר לא שמע לשמואל, שאמר לו, שבעת ימים
תוחל עד-בואי אליה (שמואל-א י ח), והוא לא עשה כן, אלא ואתאפק
ואצלה העצה (שם יג יב), וגם-לשאול באוב לדרוש, ולא-דרש בה'
וימיתהו (דברי-הימים-א י יג-יד).

ג ויאמר ה' אל-משה אמר אל-הכהנים בני אהרן ואמר אתהם, אמר
רבי יוחנן, כל מקום שנאמר אמר ואמר, צריך לדרוש, ויאמר המלך
אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר, קמה לי, אמר לה, אם
הוא זה, מוטב, ואם לאו, אמרי שהוא הוא, דבר אחר, עד שלא הכיר
בה שהיא יהודית, היה משיח עמה על ידי תרגמן, משהכיר בה, התחיל
לספר עמה, פיוצא בו, ויצא איש האלהים ויאמר אל-מלך ישראל ויאמר
כה-אמר ה' (מ-א כח), ויאמר ויאמר שני פעמים קמה לי, אלא אמר לו, כשיפל
בן-הדד בידך, לא תחמל עליו, אמירה שניה, אמר לו, הני יודע כמה
מצודות וחרמים פרשתי לו עד שבא לידך, ועכשו אם הפקד יפקד,
והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו, פיוצא בו, ויאמר אל-האיש
לבש הבדים ויאמר בא אל-בינות לגלגל (יחזק יב), הקדוש-ברוך-הוא
אמר למלאך, והמלאך לכרוב, אמר לו, גור עלי הקדוש-ברוך-הוא, ואני

• (אקח ז ה) עץ יוסף

יעל (גדולת המלך באין לן גדולה מזו) ויהיו צמחיה שמואל ונפלט טיטל להיות שמינו איהם לנכונות על החיל
במלחמה זו בלחמה: מלך ראשון שיעמד על בניו, כל דלי מסוס שלא עשכ חנוך אף ה' נעמלק, השונש
על עון זה אינו רק הכרת המלכות אחיו וכדכתיב קרע כי אח ממלכות ויכאל מליך היום ונחנס לטען
הטוב ממך: אל הקב"ה, לי אתה אומר, אמור אל הכהנים בני אהרן שהרג איהם נחרב, ולכן עונשו שיהרג
הוא ג"כ נחרב (חלשין): וזה שנאמר ויאמר ה' אל משה אומר אל הכהנים, כל מדקפן לו חיש או אשה כי
יהיה נחם ארץ, דכתיב דכתיב הטחור כנועיל, ואל"כ וכשינן אומר אל הכהנים נכחני נוב (ויס"ח): נכעלו
אשר מעל בה, וייק מדכתיב נעטלו אשר מעל בה, חיל הכהן שם כל זמן שזכרו של ממלק קיים, וכתיב אשר לא שח
וזכו אשר מעל בה, באין הכס שם, ואין הכהן שם כל זמן שזכרו של ממלק קיים, וכתיב אשר לא שח
אח דבר ה', וזה אשר לא שח לשמואל שח"ל נחם ה' שימחין ז' ימים עד צואו, וכתיב נחמיה, וגם לשאלו
בארץ לזכר, הכי ד' כמשמעו, וכתיב אח"כ ולא נחם בה, כיוון מה שאמר לכהן חקיק וידן ולא המחין עד
שדרכו באריות וחומים (ויס"ח), אכל בלחנה שמואל פ"ד לחור נכח אחר: ג אם הוא זה, כהן מוטב, ואם לאו
אס"ה אכתי שהוא הוא במכר אוחך ואח טמן להכונה, שחיה מנחש טילב להמיהו שנהקל בו שזימנרו אקח
לחשבה כדא"י נסיק ומנילה, או על שראה נחלום שכתן כולל להכני כדא"י נמדרש: עד שלא הכיר בה כיו,
נמדרש שמואל נכחי פכ"ד ח"י להכין, אכל נמנילה וף ט"ז וניק"כ נכחו כמו כאל וכן טיקר: ששהכיר בה
שהיא יהודית ובזרע מלכים, החמיל לקשר עמה, ויאמר קחא ח"ה, מההלה היה איהר ע"י מהובנמן, אכל
הסחא ויאמר לחקך ממש: נמה מצויות וחרמים כיו, סי' ששם כללם שיחקצו למלחמה ואח"כ הסיל החומה
על כ"ז חלף חיש (ויס"ח): והמלאך לכרוב, ואשיג דנחא אל ציטוס נגלגל כיו' על ככהך מחמר ה' למלאך, כל

אין לי רשות להכנס בתוך מחיצתך, אלא עשה עמי צדקה ותן לי שני גחלים. מיד, וישא ויתן אל-חפני לבש הבדים (חזק יו). רבי פינחס אמר, הפשירן ונתנו לו. רבי שמעון דסקנין בשם רבי לוי אמר, שני גחלים היו עמומות ביד גבריאלי, סבור שישאל יעשו תשובה. כיון שלא עשו, בקש לזרק ולקצקע ביצתו. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא, גבריאלי גבריאלי, להונך להונה, יש בהן בני אדם שעושין צדקה אלו עם אלו, שנאמר, וירא לכרבים תבנית יד-אדם פחת בפניהם (שם שם). ואף כאן, אמר אל-הכהנים בני אהרן ואמר, אמירה ראשונה, למת מצוה יטמא. והשניה, לאחרים לא יטמא. לפיכך, אמר ואמר, [לפי שבעולם הזה, כהן מטמא למת מצוה. אבל לעתיד, אין אדם מטמאין כל עקר. למה שאין מיתה לעתיד, הלא הוא דכתיב, בלע המות קצצה (ישע' כה ח)]. ד' מה כתיב אחר הענין הזה, והכהן הגדול מאחיו. וקמה נקרא שמו כהן גדול. שהוא גדול בתמשה דברים. בנוי בכת, בעשר, ובחכמה, ובשנים. בנוי, שיהא נאה מאחיו. בכת, שיהא גבור בכת. בוא וראה כשהניף אהרן את הלויים, שנים ועשרים אלף הניף ביום אחד. כיצד היה מניף אותם. מוליך ומביא מעלה ומוריד. הני, שהיה גדול בכת. בעשר מניין. שאם לא היה עשיר, ישאחיו הכהנים מעשרין אותו. מעשה בפנינחס הסתת שמונו אותו כהן גדול, ויצאו אחיו הכהנים וראו אותו חוצב אבנים, ומלאו את המחצב לפניו דיגרי זהב. ומנין שאם אין לו שאחיו מגדלין אותו, שנאמר, והכהן הגדול מאחיו. ולא כהן גדול בלבד, אלא המלך פיוצא בו. וכן אמה מוצא בדוד המלך, כיון שהלך להלחם בגלית הפלשתי. אמר לו שאול, לא תוכל ללכת אל-הפלשתי הזה להלחם עמו כפי-נער אתה, והוא איש מלחמה מנעריו (ש"א יו ג). אמר לו דוד, רעה היה עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת-הדוב ונשא שם מהעדר, ויצאתי אחריו והכתי ונהצלתי מפיו ויקם עלי וגו', גם את-הארי גם-הדב הפה

1 ס' כנויים והולכים. 2 כ"א שם יצא עץ יוסף 3 כ"א ל"ג מנין. 4 כ"א אחיו. ויחמך ב' אינו דבק עם צוא אל צינור לנגל אלל הכי ס' ויחמך ב' אל האיש לנשם הכנים והאיש חמך לכיבו. וכדכ מסכס סמחמך ב' למלאך הכי צוא אל צינור לנגל (וס' ס'): אין לי רשות להכנס בתוך מחיצתך, כרכה מקיים שלא חסו: שני גחלים, כרכה וכשמואל ככתי ח' שם שם היו אוחס הכמלים עמומות: סבור שם יעשו כלל. או ל"ל קצקע שםכאל: ולקצקע ביצתו. ס' להכנס יקדחן ולפוקר ששן: להונך, ס' צנחח, אחנהלה לאשי. ח' אדנכ להוני: תבנית יד אדם, אשיג יוד ככונים טינכו וככרלוסם לו כמ: שוכיה ודי אדם נצדק עמומות: ד ובשנים, ונח"כ מטיק בבנים ומשיל במקומו נמכרה. וכי נכ' נכול צימיון ככור שלא פלינו היות ככ"ג זקן מכוס כי הכי בניו קודמין לכל אדם כשמתלחין אה מקומו של אציו, וא"כ אס' יכיו אחכיס זקנים ממנו הוא מוקדם לטוס. לכן נכס כח"כ נמכרה, וס' בניו הוא נקדס הככונים, ומכרה הוא צלון וואדס משוער, וכ"ס בעל קרבן אהרן, ודכש ככור נזול כבי דכרים. משום דכ"ל לכחוב וככסן נזול או וככסן ככורל מחחיו לכן דכש וככסן ב' נזול. עכ"ל: הסחת. ס' מולץ אכנים: הגדול מאחיו, כרכש שנמנול משל אחיו:

עבדך והיה שאול, ומי או הצלני מיד נ מיד, נילבש ומעלה גבה מיד הכנים נ לא-אוכל לל למדת, שאפס למה. שבשעו דוד, בשמן הו רבי ונגל כו ויגבר ו הפתוב, צדי צדקתך כהן הרים את-ר שנאמר, תה

1 י"מ: שאני זו 2 ששניין לו, ס' מרכחיו מדיו דכיס וכהל רחמך לשיל כי לך שחל בשפה שו שינוי נ, וזהו קכו לכן שמת לני, וכו כנ בלנך, וינל ככורי, 3 נכסח, ככנד הכח, למימך אחיוס השם מייחיו כלי קכא לו דכיס כלי דכסוח: לעולס כפי מליחות ככס דכיונו כשעוס נצדקות וכשע שנין מסלכח "לכס וחין שאינו מעלכ עשנים.

ד א"ל שאול ומי ויחמך דוד אל שור ל"ג דנין מחמך למ הכמו ככאכיו וכדו כי מ' ושלט ככר ו השיג לו דוד ב' א שהכסה הוא ככו ליוך ולכדוף, וככ"ג כוכ דעמיו להלניש כמלך שככור אכס י

עיינ בילקוט וביירושו למי' כי חסר כאן הרבה:

וסר' דהרבה פעמים מלא כונתו: אלא כלומר: אחר כך: (כב) ויימות.

וכתוב תמיד מלא' כתוב לאהגל ויהי' ולשון תניינא לאו דוקא השני

ושנות' שלא ככל האחרים הכתובים אביגיל חניינא. כלומר: אחר

י"ד משמח' כשזכרה אחר כך בסמוך: ויאמר דוד לאביגיל בלי יידי

ונו לעצמו הוא' אדלקמיה דלפי שעשתה זאת חיסר הכתוב אות

ירוש' האי לפי אינו מוסב אדלעיל אפסוק מוזליך וכי' רק עוד ענין

כ' למנוע אותי' ולא דילך היא. ועיינ בילקוט הנ"ל: (כב) לפי.

ועבירה' אין זה ממך כי ברך יי' אלהי ישראל אשר הוא שלך אצל

אחתי כשיבא דין זה לפני' שאומר: ברכה את וגו', על שאת מנעתני

זאת איש. ומנע שיעתך, שאת צועקת עוד וזכרת וכי' להיות זכרה

זמר לה: הנה כך מוזליך' שאת מוזל כבוד בזה בחיותך עדיין

ברכה בגמרא על זה שפיל ואזיל בר אומר ויענה מטייפי. על זה

תנה ענינה בי' כאשר כתוב כאן אחר כך בסמוך, וכאמר זכרונם

ונזכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

זכר. (כא) מוזליך וחסי'ל שועתך. פירוש' הרי באמרה וזכרת וגו'

זכר כחן גדול בסנהדרין: (כ) מדם נדה. פירוש' שבא להחזווג לה

וגו' איש או אז לא למחזווג על אלו. ועיינ כל הענין

בעצת אוב. פירוש' דהוא ליה למכתב ואשר יהיה בהם אוב

כך

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

לחזווג

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

[illegible]

အဲဒါပဲနဲ့ပေါ့

[illegible]

קול
מדרש
פרשה כז
שמואל א

உள்ளே போய் பார்த்தால்

[illegible]

ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ

[illegible]

ಈ ಹಿರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು (೧) ಈ ಹೇಳುವುದು,
 ಹೇಳುವುದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಳುವುದು
 ಹೇಳುವುದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಳುವುದು

קל
שמעון
פרשה בר
מדרש

[illegible][illegible]

金口

[illegible]

2014

৮৮

לכך. כלומר: לא תוכל לווס, אבל אם אתה מקבל וכו': (וגו) **אמור אל הכהנים בני אהרן**, פירוש, שמפני זה סמוך אמור אל הכהנים אחר ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב וגוי, על שצפה הקדוש ברוך הוא כי עתיד שאול להרוג נוב עיר הכהנים, ולדרוש באוב. כדאיאתא בללקוט: (ויז) **על חמשה חטאים**. פירוש, כדמפרש מפסוק וימת שאול וגוי, דברי הימים (א' ו'). עיין בו שם, ותבין דרוש זה: (טו) **באוב וידעוני**. פירוש, כי שאלתו באוב היה שתי עבירות, כבשרשיי בפסוק במעלו וגוי, עיין שם. הרי לך חמשה חטאים. ומה שמביא עוד אחר זה סיפיה דקרא ולא דריש וגוי, רצה לומר שם: שהפסוק יאמר כך, כאומר בכל הני חמשה הנזכרים לא דרש בה' וימיתו בשביל חמשתן. שיבאר אחר כך הפסוק עצמו בזה חך דרשה: (טז) **אסוף ידך**. (שמואל א' יי"ד)

[illegible]

קמ
מדרש
פרשה כד
שמאל

ALL INFORMATION CONTAINED

אֲנִי מֵיִשְׂרָאֵל אֲנִי מֵיִשְׂרָאֵל אֲנִי מֵיִשְׂרָאֵל

[illegible]

(א"ח, א"ב) יתקן

ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವ ಪೂಜ್ಯಾಚಾರ್ಯರು

שלום

(b) (c) (d) (e) (f) (g) (h) (i) (j) (k) (l) (m) (n) (o) (p) (q) (r) (s) (t) (u) (v) (w) (x) (y) (z) (aa) (ab) (ac) (ad) (ae) (af) (ag) (ah) (ai) (aj) (ak) (al) (am) (an) (ao) (ap) (aq) (ar) (as) (at) (au) (av) (aw) (ax) (ay) (az) (ba) (bb) (bc) (bd) (be) (bf) (bg) (bh) (bi) (bj) (bk) (bl) (bm) (bn) (bo) (bp) (bq) (br) (bs) (bt) (bu) (bv) (bw) (bx) (by) (bz) (ca) (cb) (cc) (cd) (ce) (cf) (cg) (ch) (ci) (cj) (ck) (cl) (cm) (cn) (co) (cp) (cq) (cr) (cs) (ct) (cu) (cv) (cw) (cx) (cy) (cz) (da) (db) (dc) (dd) (de) (df) (dg) (dh) (di) (dj) (dk) (dl) (dm) (dn) (do) (dp) (dq) (dr) (ds) (dt) (du) (dv) (dw) (dx) (dy) (dz) (ea) (eb) (ec) (ed) (ee) (ef) (eg) (eh) (ei) (ej) (ek) (el) (em) (en) (eo) (ep) (eq) (er) (es) (et) (eu) (ev) (ew) (ex) (ey) (ez) (fa) (fb) (fc) (fd) (fe) (ff) (fg) (fh) (fi) (fj) (fk) (fl) (fm) (fn) (fo) (fp) (fq) (fr) (fs) (ft) (fu) (fv) (fw) (fx) (fy) (fz) (ga) (gb) (gc) (gd) (ge) (gf) (gg) (gh) (gi) (gj) (gk) (gl) (gm) (gn) (go) (gp) (gq) (gr) (gs) (gt) (gu) (gv) (gw) (gx) (gy) (gz) (ha) (hb) (hc) (hd) (he) (hf) (hg) (hh) (hi) (hj) (hk) (hl) (hm) (hn) (ho) (hp) (hq) (hr) (hs) (ht) (hu) (hv) (hw) (hx) (hy) (hz) (ia) (ib) (ic) (id) (ie) (if) (ig) (ih) (ii) (ij) (ik) (il) (im) (in) (io) (ip) (iq) (ir) (is) (it) (iu) (iv) (iw) (ix) (iy) (iz) (ja) (jb) (jc) (jd) (je) (jf) (jg) (jh) (ji) (jj) (jk) (jl) (jm) (jn) (jo) (jp) (jq) (jr) (js) (jt) (ju) (jv) (jw) (jx) (jy) (jz) (ka) (kb) (kc) (kd) (ke) (kf) (kg) (kh) (ki) (kj) (kk) (kl) (km) (kn) (ko) (kp) (kq) (kr) (ks) (kt) (ku) (kv) (kw) (kx) (ky) (kz) (la) (lb) (lc) (ld) (le) (lf) (lg) (lh) (li) (lj) (lk) (ll) (lm) (ln) (lo) (lp) (lq) (lr) (ls) (lt) (lu) (lv) (lw) (lx) (ly) (lz) (ma) (mb) (mc) (md) (me) (mf) (mg) (mh) (mi) (mj) (mk) (ml) (mm) (mn) (mo) (mp) (mq) (mr) (ms) (mt) (mu) (mv) (mw) (mx) (my) (mz) (na) (nb) (nc) (nd) (ne) (nf) (ng) (nh) (ni) (nj) (nk) (nl) (nm) (nn) (no) (np) (nq) (nr) (ns) (nt) (nu) (nv) (nw) (nx) (ny) (nz) (oa) (ob) (oc) (od) (oe) (of) (og) (oh) (oi) (oj) (ok) (ol) (om) (on) (oo) (op) (oq) (or) (os) (ot) (ou) (ov) (ow) (ox) (oy) (oz) (pa) (pb) (pc) (pd) (pe) (pf) (pg) (ph) (pi) (pj) (pk) (pl) (pm) (pn) (po) (pp) (pq) (pr) (ps) (pt) (pu) (pv) (pw) (px) (py) (pz) (qa) (qb) (qc) (qd) (qe) (qf) (qg) (qh) (qi) (qj) (qk) (ql) (qm) (qn) (qo) (qp) (qq) (qr) (qs) (qt) (qu) (qv) (qw) (qx) (qy) (qz) (ra) (rb) (rc) (rd) (re) (rf) (rg) (rh) (ri) (rj) (rk) (rl) (rm) (rn) (ro) (rp) (rq) (rr) (rs) (rt) (ru) (rv) (rw) (rx) (ry) (rz) (sa) (sb) (sc) (sd) (se) (sf) (sg) (sh) (si) (sj) (sk) (sl) (sm) (sn) (so) (sp) (sq) (sr) (ss) (st) (su) (sv) (sw) (sx) (sy) (sz) (ta) (tb) (tc) (td) (te) (tf) (tg) (th) (ti) (tj) (tk) (tl) (tm) (tn) (to) (tp) (tq) (tr) (ts) (tt) (tu) (tv) (tw) (tx) (ty) (tz) (ua) (ub) (uc) (ud) (ue) (uf) (ug) (uh) (ui) (uj) (uk) (ul) (um) (un) (uo) (up) (uq) (ur) (us) (ut) (uu) (uv) (uw) (ux) (uy) (uz) (va) (vb) (vc) (vd) (ve) (vf) (vg) (vh) (vi) (vj) (vk) (vl) (vm) (vn) (vo) (vp) (vq) (vr) (vs) (vt) (vu) (vv) (vw) (vx) (vy) (vz) (wa) (wb) (wc) (wd) (we) (wf) (wg) (wh) (wi) (wj) (wk) (wl) (wm) (wn) (wo) (wp) (wq) (wr) (ws) (wt) (wu) (wv) (ww) (wx) (wy) (wz) (xa) (xb) (xc) (xd) (xe) (xf) (xg) (xh) (xi) (xj) (xk) (xl) (xm) (xn) (xo) (xp) (xq) (xr) (xs) (xt) (xu) (xv) (xw) (xx) (xy) (xz) (ya) (yb) (yc) (yd) (ye) (yf) (yg) (yh) (yi) (yj) (yk) (yl) (ym) (yn) (yo) (yp) (yq) (yr) (ys) (yt) (yu) (yv) (yw) (yx) (yy) (yz) (za) (zb) (zc) (zd) (ze) (zf) (zg) (zh) (zi) (zj) (zk) (zl) (zm) (zn) (zo) (zp) (zq) (zr) (zs) (zt) (zu) (zv) (zw) (zx) (zy) (zz)

קמח
מירש
פרשה כז
שמואל

קצת שינוי ונוסחא אחרת: (ב) **מטעת שלו**. פירוש, מעיל שלו. וכן יש בילקוט תהלים. ומלת מטעת היא מהניבות המתהפכים באותיותיהם, כמו קהל להק, וכיוצא. והוי פירושו: מעטת לשון, עטה מעיל. בלשון אחר אויט ווייכדוניג. ואולי נפל טעות, וצריך לומר באמת מעטת: (ג) **קסדוריות**. פירוש, שלשים. בערך ערך קסדור: (ד) **מפזר**. הוא בילקוט תהלים סוף סימן תשס"ה יש: אם מחזיר הוא את דבריו וכו', והיינו הך: (ה) **מדמן של ישראל**. פירוש, מאשר נוגפו שבעים אלף כשמצאן דוד. ומבאר שוב רבי יודא בר רבי סימון: למה לא פירשו הכתובים גם כן מספר הנופלים בחר גלבע כאשר פירשו הנופלים כשמצאן אחר כך? ופליגי רבי יונה ורבי חנינא ורשבין ברמיז. מדמו של אוריה מהיו למר על מאי דאזיל סומקא בהורדתו מגדולה.

זאת "מלחמה" בזה

[illegible]

מדרש
פרשה כה
שמיני
קמג

פרשה נה
מדרש

necessary orders¹ to the Israelite and left the priest alone. Said the priest to him: 'Why do you give the Israelite the necessary orders and leave me out?' He answered him: 'This man is a lay Israelite and it would be a natural thing for him to walk among graves, but you are a priest and it is not your habit to walk among graves, and so I give the necessary orders to the Israelite and leave you alone.' It is the same with the celestial beings, where the Evil Inclination is non-existent and so one utterance is sufficient for them; as it says, *The matter is by the decree of the watchers, and the sentence by the word of the holy ones* (Dan. iv, 14).² But as to the terrestrial beings, in whom the Evil Inclination exists, O that they might resist it after two utterances! Hence it is written, **AND THE LORD SAID UNTO MOSES: SPEAK UNTO THE PRIESTS THE SONS OF AARON, AND SAY UNTO THEM, etc.**

6. Another exposition of the text, **SPEAK UNTO THE PRIESTS**. It bears on what is written in Scripture: *The fear of the Lord is clean, enduring for ever* (Ps. xix, 10). R. Levi expounded: Owing to the fear which Aaron experienced in the presence of the Holy One, blessed be He,³ he attained to the privilege of having communicated to him the present section, which was never to lose its force either for him or for his children or for his children's children to the end of all generations. Which is it? It is the section dealing with the dead; as it says, **AND THE LORD SAID UNTO MOSES: SPEAK UNTO THE PRIESTS THE SONS OF AARON... THERE SHALL NONE DEFILE HIMSELF FOR THE DEAD.**

7. What is written just before this passage? *A man also or a woman that divineth by a ghost or a familiar spirit* (Lev. xx, 27). R. Joshua of Siknin said in the name of R. Levi: 'A man' applies to Saul; 'or a woman' applies to the

¹ For example, to avoid visiting graveyards.

² The root *amar* (here, the sentence) is used only once.

³ He was afraid to approach the altar on the first occasion lest some sin which he might have committed should disqualify his service; v. M.K.

Woman that divineth by a ghost (1 Sam. xxviii, 7). R. Levi in the name of R. Hama b. Hanina observed: What does Scripture say? *And thou shalt be above only* (Deut. xxviii, 13). It would have been better for Saul to have enquired by the Urim and Thummim of the One above and not by the ghost and familiar spirit of the infernal world, as he said to his servants, *Seek me a woman that divineth by a ghost, that I may go to her, and inquire of her* (1 Sam. loc. cit.). To what could Saul be compared at that moment? Resh Lakish said: He was like a king who entered a province and decreed that all the cocks that were there should be slaughtered. He wished to depart at night and asked: 'Is there a cock in the place that will crow?'¹ They answered him: 'Was it not you who issued the decree and ordered that every cock that there is in the place should be slaughtered?' It was the same with Saul. He removed the ghosts and familiar spirits from the land and then he says, '*Seek me a woman that divineth by a ghost*.' Nevertheless, *His servants said to him: Behold, there is a woman that divineth by a ghost (ib.)*. And Saul disguised himself—wayithhappes (*ib.* 8), that is to say, he divested himself (*hofsit*) of royalty.² And put on other raiment (*ib.*); a commoner's garments.³ And went, he and two men with him (*ib.*), namely, Abner and Amasa. R. Aibu remarked: The Torah here teaches you a good rule of conduct, to wit, that a man should not set out on a journey accompanied by less than two persons, for if he does he will eventually become a servant to his servant.⁴ For R. Aibu said: There were two people who followed the correct procedure, viz. Abraham and Saul. What does it say of Abraham? *And Abraham rose early in the morning... and took two of his young men with him* (Gen. xxi, 3). Who were they? Ishmael and Eliezer. What does it say of Saul? '*And went, he and two men with him*.' And who were they? Abner

¹ Which would give him an idea of the time.

² I.e. he forfeited it by this act ('E.J.).

³ For reading v. Jast. Or perhaps: Phœnician garments, which would effectively disguise him.

⁴ If he is accompanied by one servant he may be compelled to wait on that servant if anything should happen to him.

and Amasa. *And they came to the woman by night* (1 Sam. xxviii, 8). But was it night? No, but the expression teaches us that the hour was as gloomy for them as night. *And he said: Divine unto me, I pray thee, by a ghost . . . And the woman said unto him: Behold, thou knowest what Saul hath done . . . And Saul swore to her by the Lord* (ib. 8 f). To what could Saul be compared at that moment? R. Levi said: He was like a woman who is in the company of her paramour and swears by the life of her husband! So it was with Saul; he enquires of the ghost and the familiar spirit and says, *As the Lord liveth, there shall no punishment happen to thee for this thing* (ib. 10)! Then said the woman: *Whom (mi) shall I bring up unto thee?* (ib. 11). By the term 'mi' she implied: Shall I bring up one of those who used the expression, *Who (mi) is the Lord* (Ex. v, 2),² or one of those who used the expression, *Who (mi) is like unto Thee* (ib. xv, 11)?³ *And he said: Bring me up Samuel* (1 Sam. loc. cit.). She did her performances, and spoke her formulas, and brought him up. When she saw him she was startled; as it says, *And when the woman saw Samuel, she cried with a loud voice* (ib. 12). *And the woman spoke to Saul . . . thou art Saul* (ib.). But how did she know that he was Saul? Because not as the ghost comes up for an ordinary person does it come up for a king. For an ordinary person it comes up face downwards, while for a king it comes face upwards. *And the king said unto her: Be not afraid; for what seest thou?* (ib. 13). When he heard: *I see god-like beings coming up* (ib.)⁴ he was afraid. According to some authorities righteous men came up together with him at that moment. *And he said unto her: What form is he of?* (ib. 14). But did he not know him? Yes, but three things have been said in regard to one who conjures up the dead by means of necromancy, viz. (1) he that conjures

¹ Would not the night have made his disguise unnecessary? (M.K.). Or, since we are told that *He had eaten no bread all the day nor all the night* (v. 20), he must have been there in the morning (Rad.).

² This was spoken by Pharaoh, typifying the wicked.

³ Spoken by Moses and Israel.

⁴ E.V. 'a godlike being' but the verb is in the plural. It was the fact that there was more than one that frightened him ('E.J.).

him up sees him but does not hear his voice, (2) he that needs him hears his voice but does not see him, and (3) he that does not need him neither hears his voice nor sees him. Thus the woman who conjured up Samuel saw him but could not hear his voice: Saul who needed him heard his voice but did not see him; Abner and Amasa, who did not need him, neither saw him nor heard him. *And she said: An old man cometh up; and he is covered with a robe* (ib.). The robe is reminiscent of the fact that *His mother made him a little robe* (1 Sam. ii, 19). *And Samuel said to Saul: Why hast thou disquieted me, to bring me up* (ib. xxviii, 15)? Rabbi used to study the Scriptures, and when he reached the following verses he would weep: (1) *For, lo, He that formeth the mountains, and createth the wind, and declareth unto man what is his thought* (Amos iv, 13). What is the force of the expression? *Declareth unto man what is his thought*? R. Huna in the name of R. Yabez said: The significance is in the fact that *He that formeth the mountains and createth the wind* declares it.² R. Huna in the name of R. Yabez gave another exposition: *That maketh the morning 'efah* (ib.).³ 'Efa' signifies emptiness, darkness, and gloom, and the passage means that even things in which there is no substance, even the small talk (*siḥah*)⁴ that a man talks with his wife is written down in a man's account-book⁵ and is read out to him at the time of his death. And who writes it? He *That maketh the morning darkness*.⁶ (2) A companion verse is, *Seek ye the Lord, all ye humble of the earth . . . It may be ye shall be hid in the day of the Lord's anger* (Zeph. ii, 3).⁷ (3) A companion verse is, *Hate the evil, and love the good . . . it may be that the Lord . . . will be gracious* (Amos v, 15). (4) A companion verse is, *Let him put his mouth in the dust, if so be there may be hope*

¹ Perhaps better: who 'declareth', etc. ('E.J.).

² And therefore knows all man's shortcomings. Consequently R. Hiyya wept. ³ Emended text (Rad.). ⁴ Play on *ṣṣw* and *ḥṣw*.

⁵ In heaven. ⁶ Thus there was no escape from the consequences of sin. Hence R. Hiyya wept.

⁷ Even for the meek who seek the Lord there was no assurance of escape.

(I. am. III, 29). (5) A companion verse is, *Then I beheld all the work of God . . . though a man labour to seek it out, yet he shall not find it* (Eccl. VIII, 17). Also (6) the companion verse, *And Samuel said to Saul: Why hast thou disquieted me, to bring me up?* He said to him: 'Had you no other means of enraging your Creator except through me,¹ that you have made of me an idol! Do you not know that just as punishment is inflicted upon the worshippers, so it is inflicted upon the worshipped?' According to some opinions Samuel thought that the Day of Judgment had come and was afraid, so he brought Moses up with him; for by '*elohim*' [E.V. '*god-like being*'] none but Moses is meant; as it says, *See I have made thee a god-like being (elohim) unto² Pharaoh* (Ex. VII, 1). Now does that not lead to a deduction a *minori ad majus*? If Samuel, of whom it is written, *And all Israel from Dan even to Beer-sheba knew that Samuel was established to be a prophet of the Lord* (1 Sam. III, 20), was afraid because he was under the impression that the Day of Judgment had arrived, how much more so should we be! *And Saul answered: I am sore distressed . . . and God is departed from me, and answereth me no more neither by prophets, nor by dreams* (ib. XXVIII, 15). But why did he not say to him, 'Nor by the Urim and Thummim'? R. Isaac son of R. Hiyya answered: *The heart knoweth its own bitterness* (Prov. XIV, 10); for if he had told him about the Urim and Thummim,⁴ he [Samuel] could have answered him: 'It was you who brought it upon yourself! You it was who smote Nob the city of the priests!' *Therefore I have called thee, that thou mayest make known unto me what I shall do. And Samuel said: Wherefore then dost thou ask of me, seeing the Lord is departed from thee, and is become thine adversary?* (1 Sam. XXVIII, 15 f). He said to him: 'Why do you call on your enemy? Why do you call on your adversary?'⁵

¹ Emended text (Rash. and 'E.J.). ² E.V.: '*Set thee in God's stead to.*'

³ For Saul had inquired by these too and God had not answered him by them (see v. 6); why then did he not mention these?

⁴ Which were in the hands of the High Priest. ⁵ Emendation following Jast. Levy renders: Go to your enemies! go to your adversaries!

And the Lord hath wrought for Himself, as He spoke by me; and the Lord hath rent the kingdom . . . and given it to thy neighbour, even to David (ib. 17). Said Saul to him: 'But these are not the words you formerly said to me! When you were with me [in the flesh] you said: *The Lord hath rent the kingdom . . . and hath given it to a neighbour of thine that is better than thou* (ib. XV, 28) and now you say to me: "Why do you call on your enemy and why do you call on your adversary?"' He answered him: 'When I was with you I was in a false world and you might have heard untrue words from me, for I was afraid of you lest you should kill me, but now that I am in a world of truth you will only hear from me words of truth. Not for nothing has the Holy One, blessed be He, done this to you; it is *Because thou didst not hearken to the voice of the Lord, and didst not execute His fierce wrath upon Amalek* (ib. XXVIII, 18). *Moreover the Lord will deliver Israel also with thee into the hand of the Philistines*' (ib. 19). Saul asked him: 'But if I flee?' He replied: 'If you flee you will be saved, and if you resign yourself to the Attribute of Justice, *Then to-morrow shalt thou and thy sons be with me*' (ib.). What did he mean by '*with me*'? R. Johanan answered: By '*with me*' he meant: In my heavenly division. On hearing Samuel's words he was afraid; as it says, *Then Saul fell straightway his full length upon the earth, and was sore afraid, because of the words of Samuel* (ib. 20). Abner and Amasa asked him: 'What did Samuel say to you?' He answered them: 'He said: "To-morrow you will go down to battle and be victorious. Nay, more; your sons will be appointed chiefs."' He took his three sons and went out to war. At that moment, said Resh Lakish, the Holy One, blessed be He, called the ministering Angels, and said to them: 'Come and look at the being whom I have created in My world! Usually if a man goes to a feast he does not take his children with him, fearing the evil eye; yet this man goes out to battle, and, though he knows that he will be

¹ The text is obscure. What is probably meant is that during his lifetime Samuel did not specify who the rival of Saul was and now he does.

killed, he takes his sons with him and faces cheerfully the Attribute of Justice which is overtaking him.' R. Joshua of Siknin said in the name of R. Levi: The text¹ teaches us that the Holy One, blessed be He, showed Moses every generation and its judges, every generation and its kings, every generation and its sages, every generation and its leaders, every generation and its lieutenants, every generation and its officers, every generation and its communal leaders, every generation and its extortionists, every generation and its robbers, every generation and its prophets. He showed him also Saul and his sons falling by the sword. Said he to Him: 'Shall the first king to be appointed over Thy children be pierced by the sword?' The Holy One, blessed be He, answered him: 'Do you ask this of Me? Speak to the priests whom he has slain and who are acting as his accusers'; as it says, AND THE LORD SAID UNTO MOSES: SPEAK UNTO THE PRIESTS THE SONS OF AARON. Our Rabbis learned: That righteous man² was slain because of five sins; as it says, *So Saul died for his transgression which he committed against the Lord* (1 Chron. x, 13), and because he slew the inhabitants of Nob the city of the priests, and because he spared Agag, and because he did not obey Samuel—for it says, *Seven days shalt thou tarry, till I come unto thee* (1 Sam. x, 8), and he did not do so—and because he inquired of the ghost and the familiar spirit, *And inquired not of the Lord; therefore He slew him* (1 Chron. x, 14). Hence it is written, *For the work of a man will He requite unto him, and cause every man to find according to his ways* (Job xxxiv, 11), and it is written, *A man also or a woman that divineth by a ghost or a familiar spirit, shall surely be put to death* (Lev. xx, 27).

8. AND THE LORD SAID UNTO MOSES: SPEAK³
UNTO THE PRIESTS THE SONS OF AARON AND SAY³

¹ Lev. xxi, 1, which is being expounded and to which we now return after the lengthy digression. ² Saul.

³ The Heb. uses the root *amar*; similarly in the instances that follow.

UNTO THEM. In all cases where the expression: 'And he said, and he said' is used it requires to be expounded. Thus: *Then spoke the king Ahasuerus, and said unto Esther the queen: Who is he?* (Est. vii, 5). Why 'And he said . . . and he said'? He told her: 'If this is the man well and good, but if not then say that it is he.' Rabbi explains it to mean that before he ascertained that she was a Jewess he used to converse with her through an interpreter, but when he ascertained who she was² he began to hold direct converse with her.³ An analogous case: *And a man of God came near and spoke unto the king of Israel, and said: Thus saith the Lord* (1 Kings xx, 28). Why the double expression: 'and he said'? [The first implies], 'When Ben-hadad shall fall into your hand you must not take pity on him,' and by the second expression he told him: 'You are to know that I spread for him ever so many nets and snares before he came to be in your power, and now if he be missing, then your life shall be instead of his life, and your people instead of his people.' An analogous text: *And He spoke unto the man clothed in linen, and said* (Ezek. x, 2), which implies that the Holy One, blessed be He, spoke to the angel and the angel told it to the cherub. The angel said to the cherub: 'The Holy One, blessed be He, has decreed that I should do it, but I have no right to enter your division; do it then for me as an act of charity and give me two live coals of yours, so that I be not scorched.' Forthwith he *Took thereof, and put it into the hands of him that was clothed in linen* (ib. 7). R. Phinehas explained that he cooled them and gave them to him. R. Joshua of Siknin observed in the name of R. Levi: For six years those coals lay dead in the hand of Gabriel, who thought that Israel would repent. When they neglected to do so he sought to hurl them down and exterminate them. Said the Holy One, blessed be He, to him: 'Gabriel, Gabriel! There are among them men who act charitably towards

¹ Ahasuerus wished to get rid of Haman for another reason too; v. commentaries. ² Sc. that she was a descendant of the royal line.

³ He renders: Now king Ahasuerus had spoken (originally through an interpreter, but now) he said unto Esther the queen (direct) ('E.J.).

will make his portion with "The voice which is the voice of Jacob." And every one || who does not hear and does not act (obediently), his portion is with "The hands, which are the hands of Esau."

Rabbi Jehudah said: Isaac blessed Jacob with ten blessings concerning the dews of heaven and the corn of the earth, corresponding to the ten words¹ whereby the world was created, as it is said, "And God give thee of the dew of the heaven" (*ibid.* 28); "Let peoples serve thee, . . ." (*ibid.* 29). When Jacob went forth from the presence of his father Isaac, he went forth crowned like a bridegroom, and like a bride in her adornment,² and the quickening dew from heaven descended upon him, and refreshed his bones,³ and he also became a mighty hero; therefore it is said, "By the hands of the mighty Jacob, from thence is the shepherd, the stone⁴ of Israel" (*ibid.* xlix. 24).

¹ Ma'ammoth; see Lev. Rab. xxxiv. (end); Deut. Rab. i. 14.
² See *supra*, pp. 40, 112 f.; and cf. Isa. xlix. 18.

³ The words are based on Prov. xv. 30.

⁴ See *infra*, p. 268. The R. V. should be noted.

Midrash Pirke de

Rabbi Eliezer

Tr. Gerald

Friedlander

New York: Sepher-Hermon

Press, 1981

CHAPTER XXXIII

ELISHA AND THE SHUNAMMITE WOMAN¹ [41A. i.]

"AND² Isaac sowed in that land" (Gen. xxvi. 12). Rabbi Eliezer said: Did Isaac sow the seed of corn?³ Heaven forbid! But he took all his wealth,⁴ and sowed it in charity to the needy, as it is said, "Sow to yourselves in righteousness, reap according to love" (Hos. x. 12).⁵ Everything which he tithed, the Holy One, blessed be He, sent him (in return) one hundred times (the value) in different kinds of blessings, as it is said, "And he found in the same year an hundredfold: and the Lord blessed him" (Gen. xxvi. 12).

Rabbi Simeon said: Owing to the power of || charity the dead will be quickened⁶ in the future. Whence do we learn this? From Elijah the Tishbite.⁷ For he betook himself

¹ This chapter seems to be the Midrash to the Haphtarah of Vayera (Gen. xvii.-xxii.), illustrating the resurrection experienced by Isaac at the Akedah. The Book of Jonah, which formed the contents of Chapter X., is the Haphtarah in the afternoon service on the Day of Atonement.

² The first editions read: "It is written: 'And Isaac sowed,'" etc.

³ The patriarchs were not to settle in Canaan; therefore they did not devote themselves to the agricultural life. Their wealth was in their flocks, which could be easily removed as occasion demanded. See Pal. Targum, Gen. xxvi. 12; Jalkut, Gen. § 111; and *infra*, p. 289.

⁴ Lit. "his mammon"; see *Jewish Sources of the Sermon on the Mount*, p. 169. The tithe had been observed by Abraham; see Gen. xiv. 20, and therefore Isaac also gave a tithe. See Num. Rab. xii. 11. The first editions read: "But he took a tithe of all his wealth."

⁵ See Tanna de bē Elijah Zutta (ed. Friedmann), i. p. 167.

⁶ See Prov. xi. 4. Isaac's charity and righteousness are assumed here to have been the cause of his resurrection; another cause was the "Akedah"; see *supra*, p. 228. The first benediction of the Shemoneh Esreh, as we have already seen, refers to Abraham; the second benediction refers to the resurrection, and therefore to Isaac, the first to experience this.

⁷ The dead son of Elijah's hostess was quickened by God at the request of the prophet. The first editions add here: "For he was going from mountain to mountain, and from cave to cave." This is based on 2 Kings ii. 1 ff.

to Zarephath, and a woman (who was) a widow received him with great honour.¹ She was the mother of Jonah,² and they were eating and drinking³ his⁴ bread and oil; he, she, and her son, as it is said, "And she did eat, and he also" (1 Kings xvii. 15).⁵

"He and she" (indicate that it was) by the merit of Elijah that they had to eat. After (a period of) days, the son of the woman fell sick and died,⁶ as it is said, "And it came to pass after these things that the son of the woman fell sick" (*ibid.* 17). The woman said to him (Elijah): Thou didst come unto me⁷ for coition, and thou wilt bring my sin to remembrance against me, and my son is dead. Now take away all that which thou hast brought⁸ to me, and give me my son. Elijah, may he be remembered for good, arose and prayed before the Holy One, blessed be He, and said before Him: Sovereign of all the worlds! Is it not enough (to endure) all the evils which have befallen me,⁹ but also this woman; for I know¹⁰ that out of sorrow for her son has she spoken of a matter which has not occurred, which she has brought against me to vex me.¹¹ Now let all the generations learn¹² that there is a resurrection of the dead, and restore the soul of this lad within him; and He

¹ By giving him the little she possessed and trusting in his word. See *Ianna de bé Elijah* Rab. xviii. p. 97.

² See T. J. Sukkah v. 1. 53a; Gen. Rab. xcvi. 11; and see also *J.E.* vii. 226.

³ The *Jalkut*, 1 Kings. § 209, omits the words "and drinking"; see T. B. Berakhoth, 35b. People did not drink oil, it was eaten with bread, etc.

⁴ The first editions read "her" here.

⁵ The first editions add: "Rabbi Levi said: It is written, 'He and she,' but we read, 'She and he.'" The Massorites accord numerous examples of this variation in the reading of the written text. See Berliner, *Midrash Keri* and *Kethib*; see also Cant. Rab. ii. 4; and *Kimchi* on 1 Kings xvii. 15; and cf. *J.E.* viii. 368.

⁶ The text does not state that the child died; see Maimonides, *Moreh Nebukhim*, i. 42; *Kimchi*, *in loc.*; cf. T. B. Niddah, 70b, and T. B. Chullin, 7b.

⁷ The MS. and first editions add: "for coition." The text reads: "Thou art come unto me to bring my sin to remembrance and to slay my son" (1 Kings xvii. 18). The *Midrash* connects נָשָׂא ("coition") with נָשָׂא ("thou art come"); see Gesenius (Oxford ed.) p. 98a.

⁸ The blessing on the meal and oil.

⁹ Lit. "which have come over my head."

¹⁰ Luria holds that the text should read: "For Thou knowest"; cf. *Jalkut*, *loc. cit.*

¹¹ The printed editions read: "to provoke me"; cf. Job ix. 20.

¹² From the resurrection of her son.

ELISHA AND THE SHUNAMMITE 241

was entreated of him, as it is said, "And the Lord hearkened unto the voice of Elijah" (*ibid.* 22). Another Scripture text says, "And Elijah took the child . . . See, thy son liveth" (*ibid.* 23).¹

Rabbi Joshua ben Korchah said: Art thou astonished at this? Do not be astonished, come and see, (learn) from Elisha, the son of Shaphat, for no woman was able to gaze at his face without dying; and he went from mount to mount, and from cave to cave, and he went to Shunem, and a great woman received him with great honour. She was a sister of Abishag,² the Shunammite, the mother⁴ of Oded, the prophet, as it is said, "And it fell on a day, that Elisha passed to Shunem" (2 Kings iv. 8), and the woman said to her husband: This man of God is (holy),⁵ no woman is able to gaze at his face without dying; but,⁶ "Let us make, I pray thee, a little chamber on the wall; and let us set for him there a bed, and a table, and a stool, and a lampstand" (*ibid.* 10). And every time that he passes he can turn thither into the chamber,⁷ as it is said, "And it fell on a day, that he came thither, and he turned into the chamber" (*ibid.* 11). And he called for the Shunammite, as it is said, "And he said, Call her. And when he had called her, she stood at the door" (*ibid.* 15). Why did she stand at the door? Because she was unable to gaze at his face,⁸ so that she should not die. He said to her:

¹ This concludes the exposition of R. Simcon on the Resurrection and Charity. The second quotation is not given in the printed texts.

² That charity causes the dead to be quickened.

³ Abishag lived at the close of David's reign; see *J.E.* i. 66.

⁴ The first editions read: "the wife of Iddo," Iddo lived in the reign of Jeroboam. See Seder 'Olam Rab. xx.; and cf. T. B. Synhedrin, 99b and 104a; Tanchuma, Toledoth, § xii. *Jalkut*, 2 Kings § 228, reads: "The mother of Iddo the prophet." Luria, with fine judgment, suggested that Iddo of the printed texts should be corrected into "Oded," the prophet who lived in the reign of Asa. See 2 Chron. xv. 8; see also Rashi on 2 Kings iv. 8, where our *J.E.* is mentioned.

⁵ "Holy" is not in the MS., but it occurs in the first two editions. "As it is said" is added by the first editions; it does not occur in the parallel context in *Jalkut*, Kings, *loc. cit.*, which reads as our MS., "But 'Let us make,'" etc.

⁶ The first editions and *Jalkut*, *loc. cit.*, add: "They built it, and prepared and arranged it. After some time he passed by Shunem and turned in to the chamber."

⁷ See Lev. Rab. xxiv. 6, and Sepher Chassidim (ed. Frankfort, 1724), 178.

⁸ Lit. "days."

"At this season, when the time cometh round, thou shalt embrace a son" (*ibid.* 16), the fruit of thy womb. She said to him: My lord is very old, and the way of women has departed from me, and it is impossible to do this thing.¹ "Nay, my lord, thou man of God, do not die unto thine handmaid" (*ibid.*).²

Rabbi Zechariah said: "He will fulfil the desire of them that fear him" (Ps. cxlv. 19).³ The Holy One, blessed be He, fulfilled the desire of the prophet. She conceived and bare, and the child grew. He went forth to refresh⁴ himself, and to look at the reapers. A mishap overtook him,⁵ and he died, as it is said, "It fell on a day, that he went out to his father to the reapers" (2 Kings iv. 18); this restrained them (from work) until he came (among them),⁶ and he died, as it is said, "And he sat on her knees till noon, and then died" (*ibid.* 20).

The woman went to Mount Carmel, and fell on her face to the ground before Elisha, saying to him: Would that my vessel⁷ had remained empty! But it was filled, and now its contents are spilt. The prophet answered: Everything which the Holy One, blessed be He, doeth, He telleth to me, but He has hidden this matter, as it is said, "And when she came to the man of God⁸ . . . and Gehazi came near to thrust her away"⁹ (*ibid.* 27). What is the meaning of "to thrust her away"? To teach us that he put his hand upon (her) pride, which was upon her breasts,¹⁰ as it is said, "And the man of God said, Let her alone . . . and the Lord hath hid it from me, and hath not told me" (*ibid.*).

¹ Luria's read: "This thing cannot possibly be."

² See Kimchi, *in loc.*, who uses the same words as our author, based on the quotation in our context in connection with Ps. cxlv. 19.

³ Cf. T.B. Megillah, 27a.

⁴ See 'Arukh, ed. Kohut vi. p. 288b, s.v. 19; cf. Lam. ii. 18.

⁵ See T.J. Jebamoth xv. 2, 14d.

⁶ The phrase, "this restrained them until he came," is in Aramaic and occurs only in our MS. Its meaning is doubtful. Is it an old Targum?

⁷ See 2 Kings iv. 3; 57 (vessel) is used euphemistically here, meaning "womb."

⁸ In our MS, the quotation ends here.

⁹ The Midrash here has a play on the word "lehadphah," interpreting it as though it were "lehod'aphah," "the glory of her beauty."

¹⁰ The breasts; see T.B. Berakhoth, 10b, and T.J. Jebamoth ii. 4, 3d.

¹¹ See Lev. Rab., *loc. cit.*

The rest of the verse given by our MS. is omitted in the printed editions.

ELISHA AND THE SHUNAMMITE 243

He took the staff which was in his hand, and gave it to Gehazi, saying to him: Do not speak with thy mouth any word at all; know that¹ thou goest and placest the staff upon the face of the lad, that he may live.

Now as for Gehazi, the matter was laughable in his eyes,² and to every man whom he met || he said: Dost thou believe that this staff will bring the dead to life? Therefore he did not succeed³ until (Elisha) went on foot and put his face⁴ upon the face (of the child), and his eyes upon his eyes, and his hands upon his hands, and he began to pray before the Holy One, blessed be He: Sovereign of all the worlds! Just as Thou didst perform miracles by the hand of Elijah, my master, and brought the dead to life, likewise let this child live; and He was entreated of him, as it is said, "Then he returned, and walked in the house once to and fro; and went up, and stretched himself upon him" (*ibid.* 35); "and the child sneezed seven times" (*ibid.*).

Rabbi Azariah⁵ said: Know thou the efficacy of charity.⁶ Come and see from the instance of Shallum,⁷ son of Tikvah, who was one of the important men of his generation, giving charity every day. What did he do? He filled the bottle with water, and sat at the entrance of the city, and he would give water to every person who came on the way, restoring his soul to him.⁸ On account of the charity which he did, the Holy Spirit rested upon his wife,⁹ as it is

¹ The first editions read here "whilst" and omit "know that."

² Lit. "before him." On Gehazi see *J.E.* v. 580 f.

³ His want of faith led to his failure to restore the child. Moreover, he did not believe that he was dead, because he told Elisha "the lad is not awake" (2 Kings iv. 31).

⁴ Jalkut, *loc. cit.*, reads: "His mouth"; this agrees with the text in 2 Kings iv. 34. Perhaps Luria's suggestion that the reading should be: "his face . . . and his hands" is correct. John of Damascus, *op. cit.* iv. 34, refers to the virginity of Elisha; this idea occurs also in Ambrose and other Christian writers. See also Clement. "Two Epistles concerning Virginity" xiv. (*A.N.C.L.* xiv. p. 393).

⁵ The Prague edition reads: "Rabbi Zechariah"; this is also Brode's reading.

⁶ To cause the dead to be quickened.

⁷ See Siphre, Num. § 78, and *J.E.* xi. 227.

⁸ To feed the hungry is to restore his soul; cf. Lam. i. 11.

⁹ As to whether it also rested on him see *J.E.*, *loc. cit.*, and cf. Jalkut, *loc. cit.*, which reads "upon him"; see T.B. Megillah, 14b, and Kimchi on 2 Kings xxii. 14, who quotes the entire passage from our *P.R.E.*; he does not, however, read "upon him." The reason why the Holy

said,¹ "So Hilkiah the priest . . . went unto Huldah the prophetess, the wife of Shallum, the son of Tikvah" (*ibid.* xxii. 14). Originally his name was "the son of Sachrah";² just as thou dost say, "Merchandise is better³ than the circulation of money" (Prov. iii. 14). One Scripture text⁴ says, "The son of Sachrah."⁴ When her husband died, the charitable deeds of her husband ceased,⁵ and all Israel went forth to show loving-kindness to Shallum, son of Tikvah. But they spied the band,⁶ and they cast the man into the sepulchre of Elisha,⁷ and he came to life, as it is said, "And as soon as the man touched the bones of Elisha, he revived" (2 Kings xiii. 21); and afterwards he begat Chanameel,⁸ as it is said, "Behold, Chanameel the son of Shallum thine uncle shall come unto thee" (Jer. xxxvii. 7).

Rabbi Eliezer⁹ said: Know thou the power of charity.¹⁰ Come and see from (the instance of) Saul, the son of Kish, who removed the witches and the necromancers from off the earth, and once again he loved that which he had hated.¹¹ He went to En Dor, to the wife¹² of Zephaniah, the mother of Abner, and he inquired of her for himself by the familiar spirit, and she brought for him Samuel the prophet, and Spirit rested upon Huldah is probably suggested by the special manner of her husband's charity in pouring out water for the thirsty; cf. Isa. xlv. 3, and Joel ii. 28.

¹ Insert *וַיֵּשֶׁב*.

² See 1 Chron. xxxiv. 22: "the son of Hasrah," i.e. "Chasrah" — this becomes "Sachrah" by interchanging the first two letters of the name, just as the Massorites have done with the name "Tikvah" in this verse. "Sachrah" means "merchandise." See also 2 Kings xxii. 14.

³ In the MS. the quotation ends here; it is continued in the Venice edition.

⁴ This quotation is unknown to me; see, however, previous note (2).

⁵ The Hebrew word for ceased is "Chasrah." The *Jalkut*, *in loc.*, reads: "The charity of her husband failed that righteous woman"; cf. T.B. Synhedrin, 47a, and T.B. Chullin, *loc. cit.*

⁶ The first editions add: "that was coming against them."

⁷ Cf. Eccles. xlviii. 13.

⁸ See *J.E.* vi. p. 203. s.v. Hanameel, son of Shallum and Huldah.

⁹ The first editions read: "Chananiah ben Teraclion."

¹⁰ The text here is probably corrupt. Instead of reading, "the power of charity," we should perhaps read, "the power of righteous people." Luria thinks that the whole phrase is out of place. The narrative fits in better at the end of Chapter XXXI.

¹¹ See Targum on 1 Sam. xxviii. 7 ff.; Lev. Rab. xxvi. 7; Midrash Samuel xxiv.

¹² Kimchi, on 1 Sam. xxviii. 7, reads: "to a woman who had a familiar spirit, Zephaniah." See also Midrash Samuel, *loc. cit.*, and Lev. Rab., *loc. cit.*

ELISHA AND THE SHUNAMMITE 245

the dead saw Samuel ascending, and they ascended with him,¹ thinking that the resurrection of the dead had come,² and the woman beheld, and she became very much confused, as it is said, "And the king said unto her, Be not afraid: for what seest thou?" (1 Sam. xxviii. 13).³ Some say: Many righteous men like (Samuel) came up with him in that hour.⁴

Rabbi Eliezer said: All the dead will arise at the resurrection of the dead, dressed in their shrouds.⁵ Know thou that this is the case. Come and see from (the analogy of) the one who plants (seed) in the earth. He plants naked⁶ (seeds) and they arise covered with many coverings; and the people who descend into the earth dressed (with their garments), will they not rise up dressed (with their garments)?⁷ Not only this, but come and see from Chananiah, Mishaël, and Azariah, who went down into the fiery furnace dressed in their garments,⁸ as it is said,⁹ "And the satraps . . . being gathered together, saw these men, that the fire had no power upon their bodies . . . neither were their hosen changed" (Dan. iii. 27). Learn¹⁰ from Samuel, the prophet, who came up clothed with his

¹ See T.B. Chagigah, 4b, and cf. Ascension of Isaiah ix. 17.

² *Jalkut*, ii. § 149, adds that Samuel brought Moses with him. Thinking it was the great Day of the Last Judgment, Moses would testify on behalf of Samuel; see Midrash Samuel, *loc. cit.*

³ "For what dost thou see?" is added by Luria.

⁴ Perhaps this sentence is a gloss added by some copyist, taken from Midrash Samuel or Lev. Rab., *loc. cit.*

⁵ The first editions read: "and they will ascend in their garments. From what dost thou learn this?" Luria reads: "When all the dead arise," etc. On the analogy employed by our author, see 1 Cor. xv. 36 ff., where the same thought occurs, and cf. T.B. Ketuboth, 111b; T.B. Synhedrin, 91b; and *Jalkut*, *loc. cit.*, which reads: "clothed in their shrouds."

⁶ The first editions read: "From the seed in the earth, by an inference a *minor* ad *major* with reference to wheat. What happens to the (seed of) wheat? It is buried in a naked condition and it comes forth."

⁷ The first editions read: "how much more so will this apply to the righteous who were buried with their garments." See 1 Cor. xv. 42 ff. for a similar discussion. See Gen. Rab. xcvi. 4; T.B. Sabbath, 114a; Semachoth ix. on the question as to whether the garments used at the burial will be the garments of the resurrection.

⁸ The first editions add: "and they came out in their garments, as it is said, 'Nor was the hair of their head singed,'" (Dan. iii. 27).

⁹ See T.B. Synhedrin, 92b; and Sopher Chassidim, § 1129.

¹⁰ The first editions read: "And again, from whom canst thou learn this."

robe, as it is said, "And she said, An old man cometh up; and he is covered with a robe" (1 Sam. xxviii. 14).

Rabbi Jochanan¹ said: All the prophets prophesied in their lifetime, and Samuel prophesied in his lifetime, and after his death, because Samuel said to Saul: If thou wilt hearken to my advice to fall by the sword, then shall thy death be an atonement for thee,² and thy lot³ shall be with me in the place where I abide.⁴ Saul harkened to his advice, and fell by the sword, he and all his sons,⁵ as it is said, "So Saul died, and his three sons" (*ibid.* xxxi. 6). Why? So that his portion might be with Samuel the prophet in the future life, as it is said, "And to-morrow shalt thou and thy sons be with me" (*ibid.* xxviii. 19). What is the meaning of "with me"? Rabbi Jochanan said: With me in my division in heaven.⁶

Hillel, the Elder, said: Samuel spake to Saul, saying, Was it not enough for thee that thou didst not hearken || unto His voice, neither didst thou execute His fierce anger upon Amalek,⁷ but thou dost also inquire⁸ through one possessed of a familiar spirit,⁹ and thou seekest (to know the future). Woe is the shepherd, and woe is his flock! For on thy account has the Holy One, blessed be He, given Israel thy people into the hands of the Philistines, as it is said, "Moreover, the Lord will deliver Israel also with thee into the hand of the Philistines" (*ibid.*).

¹ The first editions read: "Nathan."

² Death as an atonement is discussed by Schechter, *Aspects*, pp. 304, 307 f. See also T.B. Synhedrin, 44b, on this theme.

³ See Dan. xii. 13 for a parallel expression.

⁴ See Midrash Samuel, *loc. cit.*; and compare the words which are said to have been spoken by the Founder of Christianity to the penitent thief, Luke xxiii. 43.

⁵ The text quoted in support of this continues: "and his armour-bearer, and all his men." In 1 Chron. x. 6 the reading is: "So Saul died, and his three sons; and all his house died together." The Targum to this passage renders "his house" by "the men of his house." The first editions read: "he and all his house."

⁶ See Lev. Rab., *loc. cit.*, and T.B. Berakhoth, 12b, which is probably the source of the Midrash, and cf. Midrash Samuel, x.

⁷ See *infra*, p. 388.

⁸ Lit. "to inquire through one possessed of a familiar spirit and to seek." The first editions read: "Thou art come to inquire for thyself through one possessed of a familiar spirit."

⁹ See Gesenius (Oxford edition), s.v. 318.

ELISHA AND THE SHUNAMMITE 247

Rabbi Tachanah¹ said: Israel was exiled² to Babylon, and did not forsake their evil deeds. Ahab, son of Kolaiah, and Zedekiah, son of Maasiah,³ became lying healers,⁴ and they healed the wives of the Chaldeans, and came unto them for coition.⁵ The king heard thereof, and commanded that they should be burnt. They both said: Let us say that Joshua, the son of Jehozadak, was with us, and he will save⁶ us from the burning with fire. They said to him: O our lord, O king, this man was with us in every matter. The king commanded that the three should be burnt by fire. And the angel Michael⁷ descended and saved Joshua from the fiery flames, and brought him up before the throne of glory, as it is said, "And he shewed me Joshua,⁸ the high priest" (Zech. iii. 1); and the other two were burnt by fire, as it is said, "And of them shall be taken up a curse. . . . The Lord make thee like Zedekiah and like Ahab, whom the king of Babylon roasted in the fire" (Jer. xxix. 22). It is not written here "whom the king of Babylon burnt with fire," but "whom he roasted,"⁹ hence we learn || that his 10 hairs were singed on account of their sins, as it is said, "In the pride of the wicked the poor is *hotly* pursued" (Ps. x. 2). Whence do we know that he was delivered? Because it is said, "And the Lord said unto Satan, The Lord rebuke thee, O Satan. . . . Is not this a brand plucked out of the fire?" (Zech. iii. 2).

Rabbi Jehudah said: When Nebuchadnezzar brought a

¹ The first editions read "Jochanan." This is also the reading in the Jalikut Makhuri on Zech. iii. 1, p. 35 (ed. Greenup).

² The first editions read "went up." This story is one of the versions of the Susanna narrative; see Brüll's *Jahrbücher* iii. pp. 8 ff., where Origen is quoted, who knew the story and refers to Zedekiah and Ahab.

³ See Jer. xxix. 21, 23.

⁴ See T.B. Synhedrin, 93a; Tanchuma, Vajikra, § vi. The incident may be based on Job xiii. 4. Cf. Ezek. xiii. 6, and xxii. 28.

⁵ See also Jalikut ii. § 309; Pesikta de R. Kahana xxv. pp. 164b.

⁶ See T.B. Chullin, 7a. The first editions read: "Let Joshua, the son of Jehozadak, a righteous man, come with us and we shall be saved through his merit."

⁷ Cf. Zohar, Gen. i. 14.

⁸ The MS. reads "Jehozadak"; the verse is correctly quoted in the first editions.

⁹ Jalikut Makhuri, Zech. *loc. cit.*, adds: "like these ears of corn he roasted them." Is this part of the original text?

¹⁰ i.e. Joshua's.

CONCLUSIONS

PRELIMINARY CONCLUSIONS/HYPOTHESES

Here are a few of my preliminary conclusions:

1) A great variety of genres of Scriptural interpretation arose in the Hellenistic period, after the Persian dark ages. Add this to the types of inner-Biblical interpretation so well studied by Fishbane, and we are talking about a pretty impressive armamentarium of interpretive tools and forms going through the Hasmonean dynasty, the Roman period, and the post-destruction beginnings of rabbinic Judaism.

2) The development of early literature of Christianity depended on some of this Jewish literature but also drew much more openly than did Jews from the techniques and forms of Greek (and to some extent Roman) literature. Using the Greek language, these early Christians developed literary and interpretive traditions. Christian interpretation of I Sam. 28 provides a window on the influence of Jewish interpretation as well as divergences from it. The growing industry of Homeric scholarship, especially in Alexandria, exercises a powerful directing force on Christian interpretation of the Hebrew Scriptures (in their Septuagint translation, for the most part; it is not clear how well-versed even Origen is in the Hebrew of the Tanakh, although it is certainly significant that he even bothered to retain a Hebrew tutor for himself).

3) The genre of “retold Bible” enjoyed a vogue in Second Temple literature, but ultimately was not adopted by Jewish exegetes as the primary mode of expression uniting sacred text with contemporary needs. Although it certainly is a valid mode of connecting Biblical history with current history and imposing a Bible-based interpretation on what happens in modern times, it does not get adopted by rabbinic Judaism. Why is this?

Perhaps this was because the genre does not depend on or preserve the actual literal text of the sacred writings. Maybe it was because the Pharisaic Judaism that made the jump from Temple to Yavneh (however one surmises that may have happened) staked its future on the canonized text as a source of laws and as a source of legitimate interpretations. A corollary to this theory: perhaps if another Jewish group or groups had persisted strongly after the rise of rabbinic Judaism they would have produced “retold Bible” that would have been accepted or even popular in Jewish literary life; this is just second-guessing history though, but the point is that rabbinic Judaism, with its interests and agenda, may have squeezed out of existence more than one genre of interpretation available in antiquity. “Retold Bible” was mostly written in Greek (Josephus; Pseudo-Philo eventually; various Apocrypha; also many of these are based on Septuagint rather than Hebrew texts or Tanakh) and patterned on Greek models (cf. Herodotus’ chatty histories); maybe for that reason it was seen as a foreign genre by the rabbinic schools that later came to dominate Jewish literature. Maybe it came to be seen both by Christians and Jews as a Christian mode of interpretation, and was therefore forsaken by the Sages of rabbinic Judaism. The answer lies somewhere between purely literary interests on the one hand (is there such a thing?) and, on the other, political/historical and cultural/religious.

Genres of interpretation: Many ways of interpreting. WE are all readers of text. What happens when we read. Central to Judaism. Act of reading and understanding a text is a critical skill, but not at all a monolithic skill.

There are preferred ways of reading in antiquity and in Biblical times (Fishbane). Never seems to be a ban on any kind of interpretation, even allegorical. Philo though adopted

by Christian always consider his work as Jewish interpretation with J. perspective, and inveighs against extreme allegorists.

Classical midrashim: what we think of as quintessentially and uniquely Jewish method of interpretation. Early Church left that way of interpretation behind (find Kugel book). Classical midrash are latest in time of all texts I'm dealing with to be written down in time. The method of interpretation is a great deal older than Midrash Sh'muel, Tanhuma, Vayikra Rabbah. Didn't spring fully formed from brow of those who wrote it down. See Fishbane on Biblical Interpretation.

INCIDENT AT ENDOR
TABLE OF TEXTS SURVEYED

AUTHOR	WORK	DATE	LOCATION	GENRE	LANGUAGE
??	Tanakh
I Sam. 28 et passim	Material: 1000 BCE
Written: 800 BCE
Canonized: 1 st c. CE	Eretz Yisrael	Sacred text,
monarchic/prophetic
history	Biblical Hebrew
“Homer”	Odyssey	Material: 1000 BCE
Written: 8 th c. BCE	Greece	Epic poetry in
dactylic hexameter	Homeric Greek
(akin to Ionian)
Alexandrian
Jewish
Community	Septuagint
(LXX)	3 rd c. BCE	Alexandria, Egypt	Translation	Greek
“Pseudo-Philo”	Liber Antiquitatum
Biblicarum	1 st ½ 1 st c. CE	Eretz Yisrael	Retold Bible	Latin, but probably
translated from
Greek translated
from Hebrew
Flavius Josephus	Antiquities of the
Jews	2 nd ½ 1 st c. CE	Rome	Retold Bible	Greek
Origenes
Adamantius	Homily on
εγγαστήριον
Rabbinic works
Vayikra Rabbah,
Pirke de Rabi
Eliezer, Tanhuma
(Emor), Midrash
Sh’muel	Late 2 nd –early 3 rd c.
CE	Alexandria, Egypt	Ecclesiastical
homily	Greek
Tanna’im,
Amora’im,
unknown compilers		4 th to 10 th centuries
CE	Eretz Yisrael,
Babylon, Europe	Midrash aggadah	Aramaic, Galilean
Aramaic, Rabbinic
Hebrew

* For answer see page 130 ♦

BIBLIOGRAPHY

- Bardy, Gustave. Les traditions juives dans l'oeuvre d'Origene.
- Boyarín, Daniel. "The Eye in the Torah." Critical Inquiry, Spring 1990
- Brown, Cheryl Anne. No Longer Be Silent. Louisville, KY: Westminster/John Knox Press, 1992
- Cohen, Shaye J.D. From the Maccabees to the Mishnah. Philadelphia: The Westminster Press, 1987
- Fishbane, Michael. The Garments of Torah: Essays in Biblical Hermeneutics. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 1989
- , Biblical Interpretation in Ancient Israel. Oxford: Clarendon Press, 1985
- , The Exegetical Imagination. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1998
- Flusser, David. Judaism and the Origins of Christianity. Jerusalem: The Magnes Press, 1998
- , Jewish Sources in Early Christianity. New York: Adama Books, 1987
- Friedlander, G. Pirke de Rabbi Eliezer. Trans. Get citation from copy of trans.
- Ginzberg, L. Die Aggada bei den Kirchenvatern, Erster Teil. Amsterdam: 1899
- , Legends of the Jews. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1938
- Goldfahn, Dr. A.H. "Die Kirchenvater und die Agada." Monatsschrift fur Geschichte und Wissenschaft des Judentums. Vol. 22
- Hirshman, Mark. A Rivalry of Genius. SUNY Series in Judaica. 1996
- James, M.R. The Biblical Antiquities of Philo, now first translated from the old Latin version. Prolegomenon by Louis H. Feldman. New York: Ktav Publishing House, 1971
- Klostermann, E., Clavis Patrum Graecorum. Origenes, Eustathius von Antiochen und Gregor von Nyssa uber die Hexe von Endor (Kleine Texte, 83); Bonn: 1912
- Kugel, James, In Potiphar's House. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1994

-----, and Rowan A. Greer, Early Biblical Interpretation. Philadelphia: The Westminster Press, 1986

Midrash Sh'muel Al Navi' Sh'muel. Ashdod: Yashlim, 1992

Midrash Vayikra Rabbah v. 2. Mordecai Margulies, ed. London: Ararat Publishing Society Ltd., 1954

Murphy, Frederick J. Pseudo-Philo: Rewriting the Bible. New York: Oxford University Press, 1993

Philo. The Biblical Antiquities, trans. M.R. James. Prolegomenon by Louis H. Feldman. New York: Ktav Publishing House, 1971

Polzin, Robert. Samuel and the Deuteronomist: Part Two: I Samuel. Bloomington: Indiana University Press, 1989

Sandmel, Samuel. Two Living Traditions. Detroit: Wayne State University Press, 1972

Shanks, Hershel, ed. Christianity and Rabbinic Judaism. Washington, D.C.: Biblical Archaeology Society, 1992.

Stemberger, Gunter. Introduction to the Talmud and Midrash. Trans. Markus Bockmuehl. Edinburgh: T. & T. Clark, 1996

Targum Jonathan of the Former Prophets. ed. Daniel J. Harrington. Wilmington, Delaware: Michael Glazier Inc., 1987.

Townsend, John T., trans. Midrash Tanhuma (S. Buber Recension), vol. II. Hoboken, N.J.: Ktav Publishing House, 1997

Wilken, Robert L. Judaism and the Early Christian Mind. New Haven: Yale University Press, 1971

Wolfson, H.A. The Philosophy of the Church Fathers. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1956

